fabrika

Sahibi 10 Eylül Yayıncılık adına
Tamer DOĞAN
(tamerdogan@fabrikadergisi.com)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Tamer DOĞAN

Yayına Hazırlayan:
Uğur ŞAHİNKAYA
Tamer DOĞAN

Yönetim ve Yazışma Adresi
Tünel, Asmalımescit Sk. 19 / 9
Beyoğlu / İstanbul

Telefon: (212) 245 89 09 / (536) 566 64 08
Web Sitesi: www.fabrikadergisi.com
e-mail: fabrika@fabrikadergisi.com

Hesap No:
A. Beril YARAMIŞ
İş Bankası Parmakkapı Şb. 1042 053 1118

Basım:
Kayhan Matbaası
Tel: (212) 576 01 36 - 612 31 85

Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. D Blok No:155 Topkapı

fabrika

Sayı 5 Aralık 2006

fabrika'dan

I

Fabrika'nın 62. sayısı Aralık ayında yayımlanmıştı. Şimdi elinizde bulunan 63. sayı ise Nisan ayı içinde yayınlanacaktı. Yazıların önemli bir bölümü Nisan'ın ilk günlerinde gelmişti, bazılarının teslim edilmesi için yazarlarını sıkıştırıyor ve bir yandan eksik-gedik tamamlıyorduk. Duygu ve umut yüklü bir sayı olacak gibi görünüyordu. Sevda tedavi için Almanya'da idi. Bu sayıda da okuyacağınız gibi umutlu mektuplar alıyor, kendisiyle ve yakınlarıyla umutlu konuşmalar yapıyorduk. Mart sonunda Türkiye'ye döndü ve umutlu bir on gün geçirdikten sonra, aniden kötüleşti. Ve nihayet O'nu Nisan'ın 13'ünde kaybettik.

Yüz binlerce kişi olsaydık böyle mi olurdu, bilmiyorum. Ama öyle çok değiliz, acılarımıza rağmen tıkır tıkır çalışan mekanizmalarımız yok. Öncelikle bu yüzden, ama aynı zamanda yasal nedenlerle, dergi uzun bir süre için gündemimizden çıktı.

Fabrika'nın bilindiği üzere sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü, Sevda idi. Ya derginin adını değiştirecektik, ya da aynı adla çıkmak için, yeni bir başvuru yapacak ve fakat bunun için bir adli sürecin tamamlanmasını bekleyecektik. İkincisini yaptık. Bu da bizi Temmuz'un sonuna getirdi. Ağustos'ta değil, sonbaharda çıkmayı uygun bulduk.

Fabrika'nın sahibi ve yazı işleri müdürü o tarihten bu yana Tamer DOĞAN arkadaşımız. Çok çok gençti arkadaşımız olduğunda. Şimdi de çok genç ve önümüzdeki yüzyılda da genç kalacak gibi görünüyor. Başarılı olmasını diliyoruz.

II

Sevda'nın seveni çoktu. O'na dair yazılanlardan, konuşulanlardan bazılarına bu sayıda yer verdik. Unutulmuş, ihmal edilmiş ve haber verilememiş arkadaşlarımız oldu. Çok sevgi dolu, çok sert eleştiriler aldık. Sevda'nın bütün sevenleri kardeşimizdir; hepimiz, O'nu sevenlerin bizleri kardeşleri bilmelerini isteriz.

Ama burada anlatılacak hikayenin tamamı sevgiye dair değil.

Sevda'nın arkasından basın açıklaması yaptık. 1992 yılından bu yana, 15 yıldır yayınını sürdüren sosyalist bir yayının, hem yazarı ve hem de "sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü" olan bir komünistin arkasından, bu ölümde bir "haber" değeri bulacak solcu, sosyalist, ilerici iddialı gazeteler olacağını umuyorduk. Birgün'de "içeriden" uyaran olduğu halde ve, Evrensel'de herhangi ek bir uyaran olmadan, haber olmadı. Ne diyelim, sağlık olsun.

Sanırım 5-6 gün sonraydı, ÖDP yöneticisi Hakan TAHMAZ telefon etti ve baş sağlığı diledi. (***İnternet baskısına Not:*** Vefatının ertesi g¿n¿ ¦ R¦ N Dergisi taziyelerini iletti.) İlerici, sol, sosyalist, komünist ve sairenin, kurum olarak, hepsi budur.

Sevda 1993-94'te Özgür GÜNDEM gazetesinin Ankara bürosunda çalışmıştı. Bankalar, Yapı Kredi Bankası, İş Bankası ve benzerleri, bir çalışanları, bazen emekli olduktan yıllar sonra öldüğünde, arkasından ilanlar veriyorlar. Beğenmediğimiz ve bir devrimle aşmak istediğimiz kapitalizmin kurumsal inceliğidir, beğenelim beğenmeyelim, "insanlığı"dır. Haliyle Özgür GÜNDEM gazetesinden bir banka kadar "insanilik" beklemeye hakkımız olduğunu düşünüyorduk. Bu gazetenin sorumluları, Sevda ile gazetenin Ankara bürosunda birlikte çalışmış bir arkadaşın uyarmasına rağmen, kör ve sağır davrandılar. Bu tutum üzerine, gazetenin bugünkü çalışanlarını düşünmeye davet etmiyoruz. Ne halleri varsa görsünler.

Diğer taraftan Fabrika'nın, elbette Kürt halkına karşı değil; bu gazete ve sözcülüğünü yaptığı siyasi çizgiye karşı tutumunu ifade etmek üzere şunu söyleyebiliriz: Geçmişte kendilerine yakıştırdıkları sosyalizm iddialarından, uzun süredir ocağına düştükleri ABD emperyalizminin aşkına, pişmandırlar. Bu iddiaları unutmak ve unutturmak derdindedirler. Bunu unutsunlar. Zaten de pek mühim bir şey olmadığı anlaşılıyor.. Fakat tuttukları çürük dallar, çok da gecikmeden ellerine gelecektir. Ne yazık ki, emperyalizmden veya "öteki sömürgeciden" "kurtuluşa/ özgürleşmeye/ demokratikleşmeye" destek veya himaye bekleyen siyasi önderliklerin kefaretini, kendilerinden ziyade halklar ödemektedir. Yanlış yerlere bel bağlamış siyasi önderlerin yarattığı acı hayal kırıklıklarıyla Kürt halkı tarihte ilk defa karşılaşacak değildir. Kürd'ün acısı acımızdır. O ayrı. Ö. Gündem ve temsil ettikleri için söylüyorum, ölülerimize saygısı olmayanların müstakbel yaslarına ortak olmamız beklenmesin.

Son olarak, gazeteciliği bu kadar olanların, basınla ilişkilerimizde yerinin olmayacağını da not etmek isteriz.

III

Sevda, kendisini yakından tanımış olan herkes için bir baht, bir yeni özgürleşme imkanı ve "nevhayal"di. ŞİİRİSTANBUL'u, Uluslararası Beyoğlu Şiir Festivali'ni biliyorsunuz. Bu yıl festival kapsamında, O'nun adına bir şiir ödülü koyduk. Her yıl, festivalle birlikte bu ödül de genç bir şairi cesaretlendirecek.

Bu yıl, "Sevda ERGİN Genç Şair Ödülü"ne Kemal VAROL layık bulundu. K. Varol'un şiirlerinden bu sayıda örnekler bulacaksınız.

IV

O. Gökdemir, 19. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak Türkiye Avrupası'nda "üç tarz-ı siyaset"i yazdı: "Helenizm: Batı'nın saldırısı Doğu'nun Direnişi".. Ayrıca sunumunu kendisinin yaptığı bir metin üzerine yapılmış tartışmalar var: 12 Eylül sonrası Türkiye… İlgi çekeceğini umuyoruz.

Sinan Dervişoğlu'nun iki yazısı var. İlk yazısı, yayına hazırladığı yeni kitabı üzerine. Kitabın adı "Büyük Kırılma: 1926-1927 TKP MK Tutanakları". Yazının başlığı ise "TKP

Tarihinde ilk 'Büyük Kırılma'ya Doğru".. Hatırlanacağı üzere 1926 Viyana Konferansı belgeleri TÜSTAV yayınları arasında yayımlanmıştı. 1927 tevkifatı ile sonuçlanacak olan sürecin daha iyi kavranması bakımından 1926-27 TKP merkez Komitesi ve Harici Büro toplantı tutanakları ile yazışmalarını ele alan bu çalışma önceki çalışmayı tamamlıyor. Her zaman kitap önden gelir, hakkındaki yazıyı biz sonradan yayınlardık. Bu defa önce kitap hakkındaki yazıyı okuyorsunuz. İkinci yazı ise Mustafa Kemal'in, bir zamanlar, "dedi mi, demedi mi" diye çok tartışılmış bir sözünden hareket ediyor: "Komünizm Türk aleminin en büyük düşmanıdır, görüldüğü yerde ezilmelidir." M. Kemal'in bu sözü söylediğini artık belgeleriyle biliyoruz. Sinan "sol Kemalistlerin" elinden en son silahlarını da alıyor.

İki değerli hekim arkadaşımızın yazıları var bu sayımızda. Feride Cansever imzalı olanı "Sağlık Sistemleri ve Bedenselleştirme". Zeynep Uyar'ın yazısı ise "Ölüm-Ölümsüzlük İkileminde Batı Tıbbı"…

TBMM tarım komisyonunda benimsenen, tohumculukla ilgili bir tasarı var. Bu tasarının öngördüğü hükümleri Koalisyon güçleri Irak'ı işgal ettiğinde, "işgal bildirisi"yle Irak halkına tebliğ etmişlerdi. Şahin Artam arkadaşımızın yazısı Genetik müdahaleli tohumlar ve ilgili tasarı üzerine yazdı.

Abdullah Aysu ise TBMM'deki "Tohumculuk yasası"nı eleştiren ve protesto eden mektubu ile tartışmaya katkı yapıyor.

Murat Utkucu'nun "Ortalık Asya Günlükleri", hem bu coğrafyadaki atmosferi kavramak bakımından çok öğretici ve hem de pek eğlenceli. Yazının uzunluğundan korkup eğlenceyi kaçırmayın…

S. Özdemir, "Orhan Pamuk ve Nobe Ödülü" tartışmaları üzerine yazdı.

Zeki Tombak, iki yazısıyla bu sayıda. Birisi Türkiye'nin esasen 2006 yılının ilk aylarında bitmiş AB'ye tam üyelik sürecinden hareket ederek, hem tarih içinde, hem bölgede Türkiye'nin yerini arıyor. İkinci yazı ise Lübnan savaşını, Ortadoğu'daki ve Türkiye'deki İsrail'i tarif edici çizgilerle resmediyor.

Cengiz Özdemir, ŞİİRİSTANBUL'u, Birinci Uluslar arası İstanbul-Beyoğlu Şiir Festivali'ni anlattı: "Toprak Vatanım, İnsan Ulusum."

Metin Kalfa'nın Sevda'nın arkasından yaptığı konuşmayı; Sevda'nın ve Mesut'un Almanya'dan gönderdiği iki mektubu ve S.Z.T'nin "Şimdi Çiçekdağı'nda oturuyor" yazısını bu sayıda okuyabilirsiniz.

64. sayıda buluşmak üzere…

Sevda ERGİN
(1967-2006)

“Sevda”mız, Kızıl’ımız...

Metin KALFA

Her insanın hayatında ömrünün sonuna kadar unutamayacağı üzücü anlar vardır. Sevda yoldaşımızın hastalığını öğrendiğimiz an, tedavi sürecinde umutlarımızın kaybolduğu günler ve nihayetinde yaşamını yitirdiği gün, benim için ömrümün sonuna kadar unutamayacağım, her hatırladığımda yüreğimin büyük bir acıyla sızlayacağı anlar olarak kalacak. Sevda’yı yitirişimiz, benim kuşağım için, Haldun ve Kazım’dan sonra üçüncü kaybımız. Artık yaşam bize bu acıları da öğretmiş oldu.

O’nunla ilk olarak 1990 yılında, bizler için çok büyük önemi olan bir toplantıda tanıştık. İktidar Yolu çevresi olarak Hedef çevresi ile çalışmalarımızı birleştirme süreci yaşıyorduk ve Sevda bu sürece Hedef çevresinden gelen bir arkadaşımız olarak katılıyordu. Toplantıya Ankara’dan gelmişti, bütün geceyi yolda uykusuz geçirmişti ve açıkçası toplantıda fazlaca katılımcı olamamıştı. Ama ilerleyen dönemde O’nu pratik çalışma içinde daha iyi tanıdık. Son derece etkindi, örgütçüydü ve militandı. Hedef çevresi, birlik sürecinden Birlik Deklarasyonu ile kayıt altına alınan ilkelere ters düşerek ayrıldığında O, birlik zemininde kaldı. Açıkcası Sevda, İktidar Yolcular açısından, Hedef çevresi ile yürütülen birlik çalışmalarından elde edilen en büyük kazanım oldu.

Sonrasında Ankara çalışmasının toparlanmasında, yeniden organizasyonunda ve büyütülmesinde öncülük eden yoldaşlarımızdan biriydi. O artık bizim Ankara’daki Kızıl’ımızdı. O dönemde yayına başlayan fabrika dergisinin Ankara’da iyi bir okur tabanı oluşturmasını Sevda’nın da öncülerinden olduğu Ankara grubumuzun müthiş çalışkanlığı sağlamıştı. Halkevlerinde, sol çevrelerle oluşturulan birlikte iş yapma platformlarında Sevda sözcülerimizden biriydi. Çalışmalarında disiplini, kararlılığı ve sağduyusuyla kendini gösteren Sevda’mız, aynı zamanda hümanizmasıyla, dostluğuyla ve dayanışmacılığıyla da Ankara’nın sol çevrelerinde sevilen bir kişi olmuştu.

Fabrika’nın Kürt hareketiyle dayanışma politikası çerçevesinde, Sevda da Özgür Gündem’in Ankara ofisinde çalıştı. Bu süreç-

ten hem O çok şey öğrendi, hem de bize öğretti. Daha sonra görev O'nu İstanbul'a çağırdı. Çevremizin İstanbul çalışmalarında O'na ihtiyacı vardı ve O hiç tereddüt etmeden yeni bir yaşam kurmayı göze alarak İstanbul'a geldi. Fabrika dergisinin Yazı İşleri Müdürlüğü'nü üstlendi. O'nun bu kararlı ve militan tavrı, hala örnek olmaya devam eden bir tavır olmalıdır.

Bir önemli özelliği de, hep iyimser olmasıydı. En kötü siyasi durumlarda bile O, büyük bir sakinlikle hareket eder, çıkış yolu ararken bu sakinliği ve iyimserliği ile bizlere moral vermeye çalışırdı. Vefatından iki gün önce ben İstanbul dışındaydım. O ise Almanya'dan gelmişti ve bacaklarındaki şişlik inene kadar arkadaşlarıyla görüşmeme kararı almıştı. Bunun nedeni, bizlerin O'nu bu halde görmemiz durumunda moralimizin bozulacağı düşüncesiydi. Kendisi yaşam mücadelesi verirken bile bizleri düşünüyordu. Beni cep telefonumdan aradı. Almanya'dan döndüğünü, bir miktar sıkıntısı olduğunu, küçük bir operasyona ihtiyaç duyulduğunu ve bunun için hastaneye gideceğini bildirdi. Ama iyiyim dedi; Almanya'daki tedaviden umutlu gelmişti. Beni daha önce arayıp geldiğini neden haber vermediğini açıkladı. Bizlerle görüşmeden önce kendisini biraz daha toparlamak istiyordu. Her zamanki inceliğiyle, gene bizi düşünerek konuşuyordu. Bu konuşma O'nunla yaptığım son konuşma oldu.

Yaşamını son derece alçakgönüllü ve inandığı görüşler için yaşayan; arkadaşlarıyla, yoldaşlarıyla, kardeşleriyle dayanışmayı eksik etmeyen; dünya güzeli; büyük dost ve canımız bir yoldaşımızı kaybettik. Ne söylesek, ne yazsak hepsi boş. Hiçbiri acımızı ifade etmeye yetmez…

1991 yılı Özgür Politika Gazetesi Ankara Bürosu Çalışanlarıyla..

Şimdi Çiçekdağı'nda Oturuyor…

S. Zeki Tombak

Sevda, Roza'ların, Boran'ların soyundandı. Mesut (adı gene geçecek bu yazıda), " Kitaplarda okuduğumuz 'yeni insan', eğer varsa veya olacaksa, o'nun bizim hayatımızdaki temsilcisi herhalde Sevda'ydı." demişti. Bildiğimiz en yüksek insanlık her neyse, Mesut haklı, Sevda o idi.

Daha önce de, çok sevdiği başka yakınlarını, yoldaşlarını kaybetmiş birisi olarak söylüyorum bunları.

İnceydi, zarifti insan ilişkilerinde. Zerre kadar eğilip bükülmeden; her zaman gerçek düşünceleri neyse, onları dile getirerek ve fakat kimseleri küstürmemeyi nasılsa başararak, yaşayıp giderdi. Bununla birlikte, eskilerin "diğerkam" dedikleri türdendi. Almanya dönüşü, bizi buralarda bırakıp gitmesinden on gün kadar önce, Munise O'nu evinde ziyaret ettiğinde, sağlıklı ev sahibesi hamaratlığı içinde koşuştururken düşmüş ve fenalaşmış. Ertesi gün bana "Zavallı Muniseciğimi çok üzdüm dün, ayağın takıldı, düştüm, fena oldu kızcağız. Nasıl dikkatsiz davrandım öyle, çok iyiyim halbuki…" hikayesi anlatmıştı. Annesi, hastalığını sona iki gün kala öğrenmişti. Kıpırdayacak, konuşacak takati yoktu. Ama o, "başkalarının mutluluğu için ve başkalarını asla mutsuz etmemek dikkatiyle yaşamak" aşkına, ayağa kalkıp annesine sarılmış, "Bakma kötü göründüğüme, iyileşeceğim yakında" diye kadıncağızı teselli etmeye girişmişti.

Komünistti. Örgüt insanıydı. Bu iki kavramın "hem eski, hem dar kafalı" anlamına geldiğini iddia edenlerin sayısının haylice fazla olduğunu biliyorum. Ama O, bu iki kavramın gerçek anlamıyla komünistti ve örgüt insanıydı. Yani özgür bir kafa, özgür bir ruhtu. Bakımlıydı, yediğine içtiğine, giydiğine dikkat eder, kadınlığını fazlasıyla ciddiye alırdı. Feministti. Ama feminist düşünceyi bu kadar içselleştirmiş, bu kadar kişiliği haline getirmiş kimseye rastlamadım. "Tırsardım" haliyle. Bunca hukukumuza rağmen, yanında asla özensiz, sözcükleri itinayla seçmeden konuşmazdım. Aslında hepimizi, yani eskileri, eğitmiş, bir anlamda hizaya sokmuştu. Orhan Gökdemir'in birlikte mesaide yeni zamanlarıy-

dı, yazdığı esprili bir muhabbet yazısında "cins ayrımcılığı", "cinsel seçimlerin aşağılanması" vs görmüş ve beni, elbette "tozumu" aldıktan sonra, Orhan'a "eleştirilerini" iletmeye memur etmişti. Orhan akıllı adam, yazıyı tartışıp düzeltmektense, "koymayalım öyleyse" demeyi tercih etti, kurtardı.

Müziği, kaliteli ve yüksek standartlı müziği severdi. Müzikte ortak olmayan keyiflerimiz de vardı. Ama bazen yemeğe Münip Utandı ile oturup, Meragi'den, Itrı'den, Sadullah Ağa'dan, III. Selim'den, eserler dinlediğimiz, ama yemekten sonra saatlerce hiç konuşmadan, sadece dinleyerek Dede'nin Mevlevi Ayiniyle sona eren "ibadet" gecelerimiz olurdu. Elbette Ferda'yla, kardeşiyle beraber. Kendisi bilmez, Hasan Saltuk ve Kalan Müzik, böyle gecelerde hayır dualarımızı alırdı.

Ferda.. Ferda O'nunla birlikte Erol Sayan'dan ders almıştı. Demek müzik çekiyor, sonunda Mesam avukatlığından geçerek, telif hakları konusunda uzmanlaşmış bir hukukçu oldu ve müşterilerinin tamamını müzik dünyasından firma ve insanlar oluşturuyor. Sevda aldığı derslerin de katkısıyla bazen oturduğumuz ortamın merkezi olur; bazen sahnedeki icracının repertuarını bütün bir gece için belirlerdi. Hacı Arif Bey'in Muhammed Peygamber için bestelediği "Vücud iklimінin sultanı sensin"ini o söyletirdi, beğendiği icracılara, 'Meserret'te var böyle bir arkadaş; şimdilerde O'nu anmak için biz istiyoruz aynı arkadaştan, zaman zaman aynı şarkıyı.

Müthiş okurdu. Edebiyatı çok sıkı takip ederdi. Türk edebiyatını ve özellikle romanını sular seller gibi bilirdi. Fabrika'da Ahmet Ümit'le yaptığımız mülakatı, (ben orada fotoğrafçı ve teyp açıp kapayıcısı idim), eserlerinin tamamını üst üste koyup notlar alarak hızla yalayıp yuttuğu başka yazarlarla yapmayı planlıyordu.

Benim by-pass ameliyatımdan bir süre sonra, Dalyan'da dolaşırken düşüp bayılmış ve orada gittikleri pratisyen bir hekim, her hangi bir tetkikin yardımı olmaksızın, kalp kapaklarından birinde daralma olabileceğini söylemişti. İstanbul'daki uzun tetkiklerden sonra öyle olduğu kesinleşti. Böylece "hassas kalpler klübü" oluşturduk. O hastalığından memnundu."Ne zarif bir hastalık tanrım", diyerek "kapak sorununa" sevgi beslerdi; balıklı, yeşillikli, şaraplı, kilosuz, sigarasız, açık havalı bir hastalık. Topçulukta aynı atış esaslarıyla da atsanız, aynı noktaya ikinci mermi düşmez. Kalp sorunu olunca, artık başka bir şey olmaz gibi gelmişti, hem O'na, hem hepimize. Meğer olurmuş. Mide kanserinin beterliğini, günlük yaşamın kalitesine verdiği hasarı görünce, "kapak sorununa" daha sık iltifat eder olmuştu.

Aralık'ın 10'u doğum günüydü. Yakın bir zamandan beri şikayet ettiği sırt ağrısı için gittiği hastanede, kalp mi, romatizma mı, böbrek mi derken, kanser teşhisi kondu, doğum gününden bir gün önce. İlk duyuşta

keyif kaçırdığı kesin. Gene de doğum gününde keyiflenmeyi başarmıştı. Zaten keyifsiz olsa da belli etmeyeceğini biliyoruz, ama evet, neşesi geri gelmişti.

Kanser haberi alınca, hangi yakınımızın başına gelmiş olursa olsun, Sedat KOCA hocayı arıyoruz. Yıllardır böyle. Sağ olsun, bu rahatlığımızı, büyük bir rahatlıkla sürdürmeye teşvik ediyor bizi, sıcaklığıyla. Sevda'da da aynı şeyi yaptık. Önce ayağımızı yere bastırdı, hastalığın sınırlarını gösterdi ve sonra yönlendirdi.

Elbette başta kardeşi Ferda ve Ferda'nın eşi, bizim kadim arkadaşımız Mesut, Bekir, Beysun, Munise, Berivan, Orhan, küçük kardeşi Şeref, Türkiye'de ne var, dünyada bu işler nasıl oluyor, sorularının peşinde her bilgi kapısına saldırılıyordu. Ankara'dan, Antakya'dan ve başka yerlerden saldıranları da unutmayayım. Kalbiye'yi, Handan'ı, Müge'yi, Süreyya'yı, Cem Doğan'ı ve diğerlerini…

Cerrahi müdahale girişiminden ve kemoterapi başlamadan önce, Sevda'yı kandırdım. Altınoluk'ta, Doyran Köyün'de, zeytin toplama, yağ sıkma zamanıydı, M. Kalender Coşkun'a gittik. Yanımıza Arda'yı, da alarak. Arda oğlum oluyor, üç yaşındaydı o sıralarda.. İki gün, müthiş güzel, güneşli bir hava vardı, Kaz dağı'nın etekleri senin, deniz kenarı benim, Kalender'in çocukları Hüseyin, Senem, eşi Fatma, dolaşıp durduk. Tuzsuz salamura yapacağız diye, kendi zeytinlerimizi kendimiz topladık. Sevda zeytinliğin birini beğendi, "iyileştikten sonra", küçük, taştan bir ev yapıp, yaşamak üzere. İkinci günün akşamında telefon ettiler, hemen gel, yarın ameliyata alalım, diye. O evde, belki bir yılda yapılan telefon görüşmesini birkaç saat içinde yaptık ve gece yola çıktık.

Cerrahpaşa'da ameliyata teşebbüs edildi, tümörün temizlenmesi mümkün görünmedi, kapatıldı.

Kendini toparlayınca İtalyan Hastanesinde kemoterapiye başlandı. Doktoru Aziz beydi. Ferda ile beraber, kitaplarını alıp giderdi, ilaçlarını serumla verirler, onlar kitaplarını okurlardı.

Titizdi, kemoterapi saçlarının dökülmesine neden oluyordu, tamamen kestirmeye karar verince, bir poşete koydur, bana ver, dedim. Bendeler.

Sanıyorum, ikinci kürün sonlarıydı, yapılan tetkiklerde tümörün (o Timur, diyordu) dalağa sıçradığı görüldü. O gelişmeden sonra Almanya'ya gitme kararı verdi. Havaalanında, sabah erken saatte bir uçakla gönderdik, Sevda'yı, Ferda'yı, Mesut'u…

Oradan yazdıkları mektupları okursunuz. Hem doktorların en başta söylediği "3 ile 5 ay" sınırını hep hatırımızda tutuyor, ama hem de umutlanmaktan, cesaretlenmekten, hayal kurmaktan vazgeçmiyorduk. O mektuplarda bunların hepsi var. Sonrasından, Türkiye'ye döndükten sonraki günlerinden yukarıda söz etmiştim.

Şimdi, Çiçekdağı'nda kalıyor. İstanbul'a gelirse herhalde beni arar. Gelmezse diye, nüfus cüzdanını çıkarmayı bilerek ihmal ettiğim kızıma, o zaman sekiz aylık olmuştu, adını koydum. İsminden nasibi olsun!...İsmiyle büyüsün!..

Hikaye kısaca böyleydi.

Bizi unutma Sevda.

22 mart

Sevgili Arkadaşlar,

Herkesin merak içinde dünkü tedaviyi merak ettiğini biliyoruz. Bu yüzden hiç vakit kaybetmeden konuya giriyorum.

Gecen hafta sonu Sevda'yı ilk kez dışarıya gezmeye çıkardık. 10-15 dakika kasabada dolaştırdık. Fakat cumartesi,pazar ve pazartesi geceleri Sevda'nın çok fazla ağrısı vardı. Sürekli olarak bunu kesmek için uğraşıldı. Ve nihayet kesildi de, ilk kez dün gece çok rahat bir uyku çekti.Dün sabah hepinizin bildiği gibi büyük gündü. Whole Body Hyperthermia denilen tüm vücudun elektrotlar ve mikrodalgalar sayesinde ısıtılması anlamına gelen bu yöntemde teori şunu söylüyor;kanserli hücreler 41.5 derenin üzerindeki sıcaklığa dayanamazlar ve can çekişmeye başlarlar. Tam da bu sırada verilen kemoterapi ilaçları rahat bir şekilde normalde yakalayamadıkları kanserli hücreleri yakalayıp yok ediyorlar. Buradaki sorun, normal şartlarda vucüt bu kadar yüksek ısıyı tolere edemez bu yüzden Sevda anestezi verilerek uyutuldu ve yaklaşık 4,5 saat böyle tutuldu. Vücut ısısı 41 dereceye ulaştığında nefes almasında sorun tespit edildi ve bu yüzden normalde olması gerekenden 1 saat önce tedavi durduruldu. Nefes sorunu kalp ile ilgili değil aksine solunum yollarındaki balgam ve benzeri maddelerin bu yüksek ısıda erimesi ve sıvı hale gelmesinden kaynaklandı ve bu maddeler bir aletle çekildi ve temizlendi. Risk almak istemediklerinden tedaviyi bu noktada yarım bıraktılar.

Tedavi sonrasında Sevda odaya getirildiğinde sanki yeni doğmuş bebek gibi yada sanki diğer tarafa geçmiş ve geri gelmiş gibiydi. Hiç böyle bir şey görmedik. Her tarafı kıpkırmızı ve sürekli terlemeler içinde ve yarı baygın haldeydi. Tüm solunum yollarının temizlenmesi ve tedaviden kaynaklı olarak çok yorgun ve baygın olarak yatağına yattı ve yaklaşık 6 saat kendine gelemedi. Nihayet akşam saatlerinde kendine geldiğinde ise, inanılmaz bir farklılık vardı. Yüzündeki sarılık neredeyse geçmiş ve idrarın rengi normale dönmüş idi. Kendini çok güçlü hissediyordu ve bizimle saatlerce sohbet etti gecede ağrısız ve sızısız bir uykudan sonra bugün son derece enerjik ve diğer tedavi yöntemlerine devam ediyor. Doktorlar dünkü tedaviden son derece memnunlardı, önümüzdeki salı aynı tedavi tekrarlanacak. Bu arada günlük olarak lokal ısıtmalar devam ediyor. En sıkıcı olan belki de bu. Lokal ısıtmada tüm vücut yerine sadece mide bölgesinin ısısı 41.5'e çıkarılıyor ve maalesef direkt mideye etki etmesi bakımında kemoterapi ilacını ağızdan veriyorlar ve bu zehiri yoğurda karıştırıp sana yediriyorlar. Tam bir çile ve bunu kusmaman gerekiyor, midede kalmalı ki etki etsin. Bu tedavi bir saat sürüyor ve her gün tekrar ediliyor. Bunun dışındaki diğer kullanılan yöntemler ağrısız ve sızısız olduğu için sorun yok.

Arkadaşlar,

Sık sık bize gelen sorular, doktorlar ne diyor, ya da başarı şansı neymiş üzerine. Ancak hepimizin bilmesi gerekiyor ki doktorlar burada hiç bir şeyin garantisini vermiyorlar ve tedavinin olumlu ya da olumsuz etkisini ancak 1-2 ay sonra belli olacak. Bu bakımdan biz burada uygulanan ve standart olarak sunulan üç haftalık tedavi sonrası geri döneceğiz. Ancak her iki ayda bir, en az iki yada üç kere buraya gelip bu tedaviye devam edeceğiz. Ben burada bir çok yeni ve eski hastayla karşılaştım. Dünyanın her yerinde hasta geliyor. Başta İsrailliler olmak üzere Amerikalılar ve Avustralyalılar geliyor. Bir çok Sevda'dan

daha kötü durumda olan hastayla görüştüm ve şu an hayatlarını rahatça sürdürüp sadece kontrole geri geliyorlar. Bu tip konuşmalar kuşkusuz bize moral oluyor ve bir kez daha inancımızı tazeliyor. Bu arada hoş bir sürpriz yaparak 6 yıldan beri görüşemediğimiz kadim dostumuz Kahraman Londra'dan kalkıp buraya bizi ziyarete geldi, üç gündür burada son 6 yılın acısını çıkarıyoruz. Kendisine bir kez daha teşekkürler. Sanırım son derece detaylı bilgi vermiş oldum, bununla yetinmeyenlere buradaki Türk dönercilerini yada barlarını anlatabilirim ama çok da enteresan olmaz herhalde. şimdilik burada kesiyoruz ve III no'lu basın açıklamasına kadar hoşçakalın diyoruz.

Mesut

24 Mart

Herkese Selam, Fazla yeni bir şey yok.

Sadece Sevda'nın talebi üzerine sizlere şu an İnternet üzerinden Alpay'dan Fabrika Kızı parçasını dinlediğimiz bir anda hepinizi sevgiyle andığımızı söylemek istedik.

Mesut-Ferdağ-Sevda

29 mart

Sevgili Arkadaşlar,

28 Mart Salı günü itibariyle ikinci hyperthermia yani- tüm vücut ısıtması yapıldı. Bu kez birincisinde karşılaştığımız ufak tefek pürüzlerle de karşılaşmadık. Bu işlemden sonra çoğu hasta iki üç gün kendine gelemiyormuş, fakat ben işlem bittikten sonra sohbet muhabbet eşliğinde odama döndüm. Tabii erken ümitlenmeyelim, benim tepkimin böyle oluğu timurlarımın hemen yağ gibi eridiğinin bir göstergesi değil, biliyorsunuz yolun başında sayılırız. Ama sanırım önemli bir virajı alıyoruz.Bu sabah doktorlarımız rutin ziyaretlerini yapıp, bizi bilgilendirdiler. Çok sık tekrarladıkları kan tahlilleri ile şu an gidişatı kontrol ettiklerini ve gidişin de iyi olduğunu söylediler. Meydana gelen iyileşmeyi bacaklarımdaki ödem nedeniyle, yürüyüşüm biraz yavaşladığı için, yeteri kadar hissetmediğimi belirttiler. Ancak sürekli verilen serumlardan kaynaklandığını Türkiye'ye döndüğümde bundan kurtulacağımı ve rahat bir gündelik hayat süreceğimi söylediler. Burada şu an halledemeyecekleri problem, gözlerimdeki ve tenimdeki sarı renk imiş. Bunun da kısaca midemdeki tümörlerin damarlara yaptığı baskıdan kaynaklandığını söylediler. Çözüm ise bir ameliyat ile stend takılmasıymış. Yalnız bunu bu klinikte yapmadıklarını, Münih'te yapılabileceğini, bunun da pahalıya patlayacağını söylediler. Bu yüzden de önerileri stendi Türkiye'de taktırmamız şeklinde. Sevda, Ferdağ, Mesut üçlüsü olarak bunun dışındaki bol zamanımızı cilt cilt kitap okuyarak ve sanal alemde gezinerek mutlu mesut geçiriyoruz.

Mesut kaldığı pansiyonunun sahibesi Helga'dan çok memnun, O'nun nüfusuna geçmeyi düşünüyor.

Hepinizi öpüyoruz.

Sevda

Sıdıka Su'yu Sonsuzluğa Uğurladık

Ruhi Su Vakfı Başkanı ve Halk Ozanı Ruhi Su'nun eşi Sıdıka Su'yu 18 Ekim Çarşamba sabahı aramızdan ayrıldı. 20 Ekim Cuma günü Zincirlikuyu mezarlığında cenazesi defnedildi. Ruhi Su Dostlar Korosu ve Tarih ve Toplum Bilimleri Enstitüsü ortak bir pankart açarak cenazeye katıldı. Bazı enstitü çalışanları cenazenin başucunda saygı duruşunda bulundu. Enstitüde yapılan bir anma toplantısında kendisiyle 2001 yıylında yapılan özel bir röportajın ilk gösterimi koro elemanlarına, vakıf çalışanlarına ve enstitü üyelerine gösterildi. Ayrıca aynı belgeselin SKY Türk ve TV 8'de de gösterimi gerçekleştirildi.

Sıdıka Su'nun Yaşamı

1923 doğumlu Sıdıka Su, babasını kaybettikten sonra banka memuru ağabeyinin desteğiyle lise eğitimini Bursa'da aldı. O günlerde hukuk eğitimi almayı düşünen Sıdıka Su'nun hayatını Bursa Cezaevinde görmeye gittiği şair Nazım Hikmet değiştirecekti. Şairle görüşmelerine sonraki yıllarda da devam eden Sıdıka Su, Ankara'da felsefe öğrenimi görmeye karar verdi. Ankara Üniversitesi DTFC'deki yıllarında Ruhi Su ile tanıştı. O günlerde sanatçının kurduğu koroda çalışmaya başladı. Türkülerin siyasetle yan yana yürüdüğü yıllarda Sıdıka Su, genç bir üniversiteli olarak Ruhi Su ile birlikte TKP'ye üye oldu. Ancak her ikisi de 1952 TKP Tevkifatı sırasında Ankara'da tutuklandılar. Sıdıka Su 5 yıl boyunca Sultanahmet ve Harbiye Merkez Cezaevleri'nde yattı. Cezaevi yıllarının tek mutlu olayı RuhiSu ile evlilikleri olacaktı. Nikah, ikisi de kelepçeliyken kıyıldı. Şahitleri Behice Boran ile Nevzat Hatko idi. Cezaevi yıllarını dışarıdaki tecrit koşulları izledi. Önce Konya sonra Ankara'daki sürgün günlerinin ardından İstanbul'a döndüklerinde oğulları Ilgın doğdu. Ruhi Su'yu kaybettiğimiz 1985 yılına kadar sanatçının zor yaşamında yanında olan Sıdıka Su o yıllardan sonra da Ruhi Su'nun bütün ses kayıtlarını ve arşivlerini özenle düzenledi. 1997'de kurulan Ruhi Su Vakfı'nda bu arşivi meraklılarının ilgisine açan Sıdıka Su tüm çabalarına ve özverisine rağmen Vakfı ayakta tutmayı başaramadı. Ölmeden bir ay kadar önce vakfın kapanacağı kesinleşince Dostlar korosunun çalışmalarına sağlıklı bir mekanda yürütebilmesi için girişimlerde bulundu ve Enstitü çatısı altında koronun çalışmalarına devam etmesini sağladı.

Kendisini saygıyla anıyoruz.

Teşekkürler Orhan Pamuk

S. ÖZDEMİR

2006 yılı Nobel Edebiyat ödülü Orhan Pamuk'a verildi. Hemen her Nobel ödülü etrafında bir tartışma yaşanmıştır. Orhan Pamuk'a verilen Nobel ödülü ise, özellikle kendi ülkesinde çok tartışma yarattı. Bu kadar az sevinçle karşılanmış Nobel ödülü pek azdır.

Burada Nobel ödülünü her zaman ve sadece yüksek edebi standartları akla getiren ve arkasında bu anlamda saygın bir gelenek bırakmış bir ödül kurumu olarak görmediğimi belirtmek isterim. Son derece politik bir ödüldür ve İngiltere'nin yetiştirdiği en anti-komünist, en ırkçı siyaset adamlarından Churchill'e, kaleme aldığı anıları dolayısıyla verilebilmiş bir ödüldür. Edebiyatçı kumaşının kalitesinden çok, rejim düşmanı olduğu için ödül verilmiş Soljenitsin'i hatırlayalım. SSCB'nin sükutundan sonra Soljenitsin'in batıdan bir tek edebi iltifat aldığını duymadım. Aksine Slav milliyetçisi bir fanatik diye göründü gazete sayfalarında. Dolayısıyla "Orhan Pamuk yüksek bir edebiyat ödülünü hak etmiş miydi?" tartışmasından, burada söz etmiyoruz.

Gene de Nobel ödülü kurumunun kendi saygınlığını koruyabilmek için, kimi istisnai örnekler dışında, tamamen politik ölçütler kullanmadığını, her zaman çok iyi olmasa bile, iyi edebiyatçıları onurlandırdığını kaydedelim.

Nobel'in bir ülke edebiyatına verildiği; ülke edebiyatının, ödül alan yazarın şahsında onurlandırıldığını söyleyen edebiyat insanları var. "Bu yüzden" diyorlar, böyle düşünenler, "eğer bir Türk yazara verilecekse, bir romancıya değil, bir şaire verilmeliydi. Çünkü Türkiye'nin de, genel olarak Doğu'nun da edebiyat geleneği şiirdir." Konuya böyle yaklaşınca 90 yaşını aşmış fakat şiiri hız kesmemiş Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı aklınıza getirmez misiniz? Roman batılı bir formdur ve bizdeki tarihi 150 yıldan biraz daha geriye götürülebilir. Gelenek oluşması ve çok iyi yazarların çıkması bakımından kısa bir süre değil bu kadar bir süre. Üstelik de bu süreyi modernleşmenin "batılılaşma" olarak tanımlandığı bir tarih dilimi halinde yaşadık. "Fark etmez" diyorsanız, Orhan Pamuk'un ödülünü şöyle değerlendirmek kaçınılmaz olacaktır: Batılı bir edebiyat kurumu, bir romancıyı

ödüllendirerek Nobel'i Doğu'daki Batı'ya vermiştir. Batı, Nobel'i kendisine vermektedir. Bu entelektüel bakımdan dikkate alınmayı hak eden, zekice bir yaklaşımdır, ama adil ve gerçekçi midir? Galiba bu yazının yazarı, bu yaklaşımı sevmekle beraber, paylaşmıyor.

Ödül'e Giden Yol..

Türkiye'de gündelik politikanın sığlığı ve kabalığı ile aşırı yüklü Orhan Pamuk düşmanları, uzun bir süredir Pamuk'un romanlarının bozuk bir dille yazılmış olduğunu, dolayısıyla yazarın Türkçesinin yetersiz olduğunu, hatta Türkçe bilmediğini, bu yüzden de kimselerin O'nun yazdığı kitapları okuyamadığını, ama reklam kampanyaları nedeniyle çok satıldığını söylemekteler. Bu yazar çizer takımına bakılacak olursa, ödül, tamamen Türkiye düşmanlarının işine gelecek bir demeç verdiği için Pamuk'a verilmiştir. Bu tezi en kaba biçimde dillendiren kişi ise Adalet Bakanı Cemil Çiçek oldu. Demek ki Cemil bey, sadece "vatanını, milletini, devletini çok sevdiği için" Nobel alamıyor. Sevmekten bir vazgeçse, hemen verecekler. Bu ödül bu kadar ucuz ve hainlere mahsus ise, Pamuk'u telefon edip kutlayan kendi hükümetinin Başbakanı ve Dış İşleri Bakanı ile Çiçek bey bir an önce yolunu ayırsa iyi olur. Veya ötekiler Çiçek beyden yollarını ayırmalılar. Böyle olmuyorsa, Cemil beyin "iç siyaset piyasası için" laf üreten, tutarlılıktan nasipsiz, sıra işi bir siyaset erbabı olduğunun kendi arkadaşlarınca da bilinmesinden ve herhalde ciddiye alınmamasındandır. Peki öyleyse neden bu beyi bakan olarak tutuyorlar sorusu ise, bu defa diğer taraftaki ciddiyetsizliğe işaret ediyor olmalıdır.

Pamuk'u kastederek "Öyle iyi çevirmenler var ki, kendi dilinde çok kötü standartlara sahip bir metni, edebi bir esere dönüştürebiliyorlar" diyenler de var. Elbette o çevirmenlerden kaçının kendi "Nobel" ödülünü almış olduğu sorusuna verilmiş bir cevapla karşılaşmadık henüz.

Açık ve kesin bir dille söylemek gerekir ki, Orhan Pamuk iyi bir yazardır.

Fakat iyi yazar olmak Nobel almak için genellikle gerekli şart olmakla beraber, hiçbir zaman yeterli şart değildi. Artık hiç değildir.

İyi yazarsınız. Sizin başka dillere iyi çevrilmeniz gerekir. İyi çevrildiniz, yetmez; saygın bir yayınevinin sizi basması gerekir. Önemli edebiyat dergilerinde, büyük gazetelerin sanat sayfalarında, kitap eklerinde sizin hakkınızda, saygın yazarların yazması; saygın isimlerin sizinle röportajlar yapması, kapak olmanız, medyada görünmeniz vs. gerekir. Bütün bunlarla iyi bir yazarın uğraşabilmesi mümkün değildir. Bugün iyi yazarın mutlaka iyi bir "menejere" bağlı olması şarttır. Orhan Pamuk'un çok iyi bir menejeri var ve başka Latin yazarlarla birlikte Marquez'in de menejerliğini yapan aynı isim.

Elbette dünyayı anlamış bir Kültür Bakanı ve bakanlık personelinin varlığı da çok faydalı olur. Yazarlarla İçişleri, adalet ve dış işleri bakanlarının hatta genelkurmay başkanlığının ilgilenmesinden daha iyidir böyle bir durum.

Bütün bunlar varsa, artık bu noktadan sonra imajınızın politik tutum alışlarla daha görünür, daha fark edilir hale getirilmesine sıra gelir. Orhan Pamuk'un "1 Milyon Ermeni'yi, 30 bin Kürdü öldürdük" şeklindeki demecinin, imajını daha görünür kıldığı ve bu "hainane" demeç üzerine Nobel ödülünün kendisine verildiğini ileri sürenler çoktur. Adalet Bakanı'nın söylediği şey de tam olarak budur. Burada söylenecek iki şey var.

Siyaseti Eksik Konuşmak

Öncelikle, yazarların politik ilgilerinin, hatta tutum alışlarının olması eleştirilecek değil, alkışlanacak bir meziyettir. Türkiye gibi özgürlüklerinin ve demokrasisinin pek az gelişkin olduğu bir ülkede politik ilgi, kumaşı

sağlam sanatçılar için neredeyse kaçınılmazdır. Nitekim Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve her daldan onlarca önemli sanatçı sadece politika ile ilgilenmekle kalmamış; doğrudan TKP ve TİP içinde savaşım vermişlerdir. Orhan Pamuk'un ödülünü "siyasi açıklama" yapmış olmasına bağlayan ve buna itiraz ediyormuş gibi görünenler, esasen açıklamanın siyasi oluşuna değil; katılmadıkları bir muhtevaya sahip olmasına itiraz etmektedirler. Zaten, Orhan Pamuk'un ilk politik çıkışı bu demeç değildir. Özgür Gündem gazetesinin, dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in "bertaraf etme" talimatı vermesinden birkaç gün sonra bombalanması üzerine, bir grup aydınla birlikte, eline bu gazeteden alarak İstiklal Caddesinden Taksim'e gazete dağıtarak yürüyenlerin içinde Orhan Pamuk vardı. O zaman bu çıkışını basına şöyle açıklamıştı :"Ben politik bir yazar değilim. Ancak kitapları çok satan, çok okunan yazarların bu türden toplumsal sorumlulukları vardır, kendileri politik olmayı tercih etmeseler bile…" Zaten Kemalist takımının Orhan Pamuk "incelemeleri" yapmaya başlamasının miladı, yazarın bu özgürlükçü çıkışı olmuştur.

Pamuk daha sonraları da Türkiye'nin Avrupa standartlarında bir demokrasiye sahip olması yönündeki taleplerini her fırsatta, uzun uzun ve telaşlı konuşma tarzıyla gerekçelendirmiştir.

Sorun Orhan Pamuk'un 1 milyon Ermeni ve 30 bin Kürt öldürüldü açıklamasının neresine itiraz edildiğiyle ilgilidir. 1. "Sayı o kadar değil, şu kadar" itirazında bulunanlar, bize mesela 300 bin Ermeni öldürülmüş olsa, bunun yapılanı önemsizleştirip önemsizleştirmeyeceği hakkında, ikna edici bir şeyler söylemelidirler. 2. "Onlar da Türkleri öldürdü" itirazında bulunanlar, önce kimin katliama giriştiğinden başlayarak, suçun şahsiliği gibi hukuka ve adalet duygusuna dair görüşler ortaya koymalıdır. Rus ordusuyla işbirliği yapan çetelerle Eskişehir'deki, Kırklareli'ndeki Ermeni ailesinin ne gibi bir suç ortaklığı vardır ki, tehcir kararı ile devlet görevlileri tuttuğunu götürmüş ve katledilmelerine yol açmıştır? 3. "İttihat Terakki Hükümetinin böyle bir emir verdiğine dair bir tek belge yoktur." itirazcıları, yüz binlerce yurttaşı, devlet görevlileri veya çetelerce topluca öldürülürken, bu duruma mani olmayan veya mani olmaya çalıştığına dair belge bulunmayan bir devletin sorumluluğu olmayacağına inanan ve bizi inandırmaya çalışan kişilerdir. 4. "30 bin Kürt öldürülmedi, 1984 Eruh-Şemdinli baskınından bu yana ölenlerin toplam sayısı 30-35 bin kişidir, Pamuk rakamın tamamını Kürt olarak açıkladı, bu yanlıştır" itirazcıları, sayıları tartışacağına binlerce faili meçhul cinayetin, işkencede ölümlerin, gözaltında kaybolmaların, kimsesizler mezarlıklarına, orman içlerine gömülmelerin, itirafçı çetelerinin, Yeşillerin, devlet eliyle geliştirilen Hizbullah'ın sokak ortalarında işlediği satırlı/takaroflu cinayetlerin olmadığını, bütün bunların hayal olduğunu bize anlatması gerekir.

Kısacası Orhan Pamuk'un demecinde yalan yoktur. Ama şimdi ikinci noktaya geliyoruz, ciddi bir eksiklik vardır.

İkinci nokta şudur: Ermenilere ve Kürtlere karşı uygulanan devlet politikaları hakkında batıda bir hassasiyet vardır. Ama sorun Ermeniler ve Kürtler diye konulunca meselenin anlaşılması mümkün değildir. Çünkü o zaman "Türkler, Ermenileri ve Kürtleri öldürdüler" gibi, yanıltıcı bir noktaya varırız. Halbuki bu tabloya başka ekler yaparsak mesele daha iyi anlaşılacaktır. 1920 Ocak ayının 28'ini 29'a bağlayan gece Türkiye'de komünistler öldürülmeye başlandı. O tarihten sonra komünist olduğu gerekçesiyle teker teker öldürülenlere, 1960'lı yılların sonlarında aynı gerekçeyle sokakta vurulan, Kızıldere gibi çatışmalarda devlet güçlerince öldürülen gençler katıldı. 12 Mart-12 Eylül arasında 5 binin üzerinde insan sokaklarda, okullarda, evlerinde, kahvehanelerde, işyerlerinde katledildi. Kahramanmaraş katliamında gerçekte kaç kişinin öldürüldüğü bile bilinmiyor. 1 Mayıs 1977'de binlerce kişi

de ölebilirdi. Sayının 30'larda kalması bile bir mucize idi. 12 Eylül rejimi ise yüz binlerce ilericiyi, komünisti, sendikacıyı, işçi önderini sistematik işkenceden geçirdi, pek çoğunu katletti, götürüp bir yerlere gömdürdü ve sonradan bazılarının mezarı bulunabildi. İdam edilenler, çatışmalarda, ev baskınlarında öldürülenler, ülkeden kaçıp mülteci olanlar vs… Tablo burada ortaya konulandan da vahimdir, acılıdır.

Peki bunları kim yaptı?

Tamamı Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olan bu insanları kim katletti, işkenceden geçirdi? Bu sorunun cevabını vermeye başlayınca, işin içine devlet, egemen sınıf, MESS, TÜSİAD, emperyalizmle girilen askeri, ekonomik, siyasi bağımlılık ilişkileri; NATO üyeliği, Soğuk Savaş, şiddetli anti-komünizm, faşist askeri darbeleri destekleyen "hür dünya" gibi kavramlar dahil olmaya başlar. Maalesef AB veya "uygar batı" bu trajedilerde de, Ermeni ve Kürt halkının yaşadığı trajedilerde de boğazına kadar pisliğin içindedir. "Soğuk Savaş'tır, komünizm tehlikesine karşı "hür dünyayı", "batı uygarlığını" korumak gerekir. Türkiye'de batının çıkarlarını komünizm tehlikesine karşı koruyacak olanlar, evet, insan haklarını biraz haşin biçimde çiğniyorlar ama, gizli-örtük desteklememiz lazım, n'apalım, komünizm mi gelsin?..." Yaşadığımız en ağır trajedilerin arkasında ABD'nin ve Avrupa'nın parmağını hep gördük. Nobel de, Vatikan da Soğuk Savaş kurumu olmayı hiçbir zaman reddetmediler. 12 Eylül'ün en kanlı günlerinde Avrupa Konseyi Türkiye'yi üyelikten mi attı? Demokratik Avrupa yatırımlarını mı çekti? Kenan Evren AB ülkelerine hiç mi resmi ziyarette bulunmadı? Hayır. Peki AB, "darbecilerinizi yargılayın" diye bir kriter mi koydu bizimkilerin önüne? Hayır. Kenan Evren hala elinde bastonu, Sibel Can'la "Tam resimlik olmuşsun kız" diye flört ediyor, devlet bu adamın güvenliğini sağlamak için olağanüstü tedbirler alıyor, vergilerimizden sağladığı gelirleri kullanıyor. AB'den bir itiraz mı geliyor. Hayır.

Geriye dönelim, Ermenileri ayaklanma için heveslendiren, hamiliğe soyunan, Ermeniler içinde kendi köprü başlarını yaratmaya çalışan Fransa, ABD ve Rusya'nın dahlini konuşmadan Ermeni halkının yaşadığı emsalsiz acılar hakkında konuşmamızı nasıl tamamlayabiliriz?

Özetle Orhan Pamuk'un söz konusu demeci, fazla bir şey söylediği için değil; eksiklikleriyle eleştirilebilir. "Bu ülkede Ermeniler, Kürtler, Komünistler, ilericiler katliama, siyasi cinayetlere, sistematik işkenceye tabi tutuldu" deseydi, tablo daha net ortaya çıkabilirdi. Ve fakat tutum alış, soyut kategoriler ve suçlamalardan çıkıp, gerçek suçluları gösterir hale gelseydi, takdir görür müydü, onu bilemiyoruz. Pamuk'u eksik söylediği için eleştirebiliriz, fakat Pamuk karşıtları, geçmişle yüzleşmeye itiraz ediyorlar; dolayısıyla geleceğimizi de karartmaya devam etmek niyetindeler. Pamuk yüzleşmenin önünü açanlardandır, teşekkür borcumuz var. Adeta son 20 yılda işkencede öldürülmüş, sonra kireçlenip bir orman kenarına gömülmüş devrimcilerin toplu mezarı olan bir bölgeyi işaretlemiş gibi, dünle yüzleşmenin de önünü açmıştır. Kısacası yarını kurtarmanın yolunu işaret edenlerdendir.

Türkiye Nobel Komitesi: Kerinçsiz ve Arkadaşları

Hatırlanacaktır, 10 yıl kadar önce Yaşar Kemal, Stern Dergisine bir demeç vermişti: "Türkiye'nin Üzerinde Kara Gökyüzü". Sanırım başlığı da buydu. Derhal hakkında dava açıldı, DGM'de yargılanmasına girişildi. Yaşar Kemal telaşla Ali Kırca'nın Siyaset Meydanı'na koştu ve yanına da yaşadığı endişenin gücüne bakın, Tema Vakfı Başkanı Hayrettin Karaca'yı çağırdı. Sonunda iş mahkumiyete varmadan bitirildi. Yaşar Kemal büyük bir romancı. Bana sorulursa çoktan Nobel ödülünü almalıydı. Ama Türkiye'nin tamamen sistem içinde olduğu bir dönemde en büyük eserlerini verdi. O'na ödül versinler veya vermesinler, Yaşar Kemal Türk edebiyatının çok büyük bir

ismidir ve küçümseyici hiçbir bakış, kendisinden ve romancılığından bir toz koparamaz. Ama Türkiye devletinin aydınına, sanatçısına neler ettiğini ve edebileceğini sadece etrafından değil; kendi deneyimlerinden de öğrenmiş bir edebiyatçıdır. Dolayısıyla böyle gerilimli anlarda, söyleyeceğini söyledikten sonra profili aşağıya çekmesi, Türkiye aydınının siyasal entelektüel deneyiminin sonucu olmalıdır. Orhan Pamuk görece "ezilmemiş" bir yazarımızdır. Ve Türkiye devletinin herkese, her istediğini etme hürriyetinin biraz olsun dizginlendiği bir tarihsel anda yükselişi yakalamıştır. Üstelik de sadece iyi bir yazar değildir, aynı zamanda, edebiyatın piyasası olduğunu bilen, nasıl işlediğini anlayan ve gereklerini zamanında yapmış bir yazarımızdır. Maruz kaldığı saldırılar karşısında korkmuş değil, kızmış bir insan izlenimi vermektedir ki, bunun bir imkan ve aynı zamanda bir meziyet olduğunun altını çizmek gerekir.

O'na kızanların bir bölümü işte bundan kızıyorlar. Yazar dediğin, sanatçı dediğin nedir ki; Nazım gibi, Orhan Kemal gibi hapse atarsın, Ruhi Su gibi tırnaklarını sökersin, yaşı yetmişlere varmışken bile, tedavi olması için yurtdışına gitmesine izin vermezsin. Halbuki Orhan Pamuk'a bunların hiçbirini yapamadılar. Üstelik bundan sonra yapmaları çok daha zordur. Öfkelerinin, nefretlerinin arkasında büyük ölçüde bu var. Pamuk'un sık sık işaret ettiği gibi, bir gün bu ülke de, yazarının, sanatçısının bir ulusu yücelttiğini; zekası kıt, kurnazlığı müthiş, birikimi gerici hezeyanlardan ve tekerlemelerden ibaret, aç gözlülüğü sınırsız taşralı siyaset esnafının ilkelliğinin ise bir ulusu sık sık utandırdığını öğrenecektir.. Artık gülünç ve tiksindirici bir hale gelen Nazım Hikmet'i "vatandaşlığa aldırma" girişimlerine karşı, söz konusu siyaset esnafının ve devletin çevirdiği işleri hatırlayalım. Bu efendilere göre, kendileri bu ulusun yüz akıdır ve fakat Nazım Hikmet vatan hainidir. Gelin de dünyanın aklı başında insanları nezdinde düştüğümüz acıklı hale bakın…

Burada Orhan Pamuk'un Nobel ödülü almasında katkısını küçümseyemeyeceğimiz bir unsura mutlaka değinmemiz gerekir. Avukat Kerinçsiz ve saz arkadaşları, sanki Türkiye Nobel Komitesi gibi çalıştılar ve edebiyatı Türkiye'nin, Türk edebiyatını dünyanın gündemine taşıdılar. Açıkçası Kerinçsiz ve arkadaşları olmasa toplumun belki yıllar süren nankör gayretlerden sonra tanımaya başlayacağı yazarları bile bu takım ünlendirdi, ülkenin ve hatta dünyanın gündemine taşıdı. Türkiye edebiyat kamuoyu diye bir şey olsaydı, bu takıma bir ödül vermeyi mutlaka düşünmek zorunda olurdu.

Elbette Kerinçsiz ve arkadaşlarına bizler de minnet borçluyuz. 301. madde, haksızlık etmek istemem ama, Orhan Pamuk'a, Elif Şafak'a ve Perihan Mağden'e karşı kaleme alınmış bir kanun maddesi değildi. Solcu, sosyalist, komünist yazarları adliyelerin kimsesiz salonlarında ezip ufalamak için kaleme alınmış bu maddenin ne çeşit bir engizisyon kanunu olduğu, sağ olsun Kerinçsiz ve arkadaşlarının seçtiği yazarlardan ve adliye önünde kopardığı gürültüden dolayı kısa sürede anlaşıldı. Eğer madde AB'nin zoruyla değişir veya kaldırılırsa, Kerinçsiz ve arkadaşlarının heykeli "özgürlük meydanlarına" dikilmelidir. Bir yazara saldırırken görüldükleri bu özgürlük heykelleriyle ölümsüzleştirilmeleri, kesinlikle hak ettikleri bir onurlandırmadır.

Bu takım Orhan Pamuk'a öylesine saldırdı ki, bu şamatanın dünyanın dört bir tarafından duyulmaması imkansızdı. Kerinçsiz, sadece Pamuk'a değil, Elif Şafak'a yönelik gayretleriyle de Türkiye edebiyatına çok değerli hizmetlerde bulunmuştur ve bulunmaya devam etmektedir. Kendisi adeta Nobel komitesi başkanı gibidir. Ancak Elif Şafak'ın, Murathan Mungan ve Orhan Pamuk'la birlikte hakkında ilk soruşturma açılmadan, hatta romanı piyasaya çıkmadan önce "Türkiye'de zulüm gören yazarlar" listesinde yer alması ve Kerinçsizlerin daha sonra harekete geçmesi adı geçen yazarın mene-

jerinin becerisinin mi ürünüdür, yoksa bir beceriksizlik durumu mudur, bilemiyorum.

Sadece Nobel Kurumu değil; edebiyat dünyasının diğer bütün onurlandırıcı kurum ve geleneklerinden söz ediyorum, iyi bir yazara, gerçek bir edebiyat insanına ödül vermek için, bu çeşit kepazelik mekanizmalarının harekete geçmesinin beklenmesi, acı verici ve hatta inciticidir.

Orhan Pamuk'un da, Türk edebiyatının köklü geleneklerinin de, Kerinçsiz türü "zararlılardan" kurtulmasının zamanı çoktan gelmiştir. Türkiye'nin edebiyat, sanat ve bilim insanları, devletin ve devlete hakim zihniyetin bir uzantısı olarak bu çeşit sağcı, faşist takımının bütün gayretlerine rağmen, dünyada, onların hayallerinin bile ulaşamayacağı başarılara ulaşmakta, başarılarını kabul ettirmektedirler. Artık iyi edebiyatın ve sahte edebiyatın bu tür manipülasyon mekanizmalarından ve araçlarından bağımsız olarak, okuyucu ve eleştiri dahil, edebiyat dünyasının içinde ayırt edilebilmesi gerekiyor.

Orhan Pamuk'un aldığı Nobel Edebiyat ödülü, bu bakımdan da özel bir öneme sahiptir. Edebiyat dünyamız bu ödülle güç kazanmış ve kendi özgürlük alanının dokunulmazlığını güçlendirmiştir. Nobel almış bir edebiyata saldırmak, artık dün olduğu kadar kaba biçimlerde yapılamaz.

Diğer taraftan yaygın politik mülahazalara rağmen, Orhan Pamuk'un romanlarına da, genel olarak edebiyata da, Nobel ödülüyle yeni bir ilgi dalgası oluşmuştur. Edebiyata ilgi, sağlıklı bir ilgidir. Türkiye toplumunu hızla çürüten ve bayağıya yönelten dinamikler karşısında, iyi edebiyata yönelik ilginin artışı, ciddi ve gerçek bir barikattır.

Bütün bunlar için Orhan Pamuk'a teşekkür borcumuz var. Bu yazı maalesef borcunu edebiyat düzleminde ödeyen bir yazı değil. Orhan Pamuk romanı üzerine, edebiyat düzleminden konuşan bir yazıda bu borcu ödemek üzere ve Orhan Pamuk'a teşekkür ederek son verirsem, bilmem okuyucuyu hayal kırıklığına uğratmış olur muyum?..

“Yanıyorum ateşimi körükle,

Boğuluyorum beni derin denizlere at”

Rembetika

Helenizm: Batı’nın Saldırısı Doğu’nun Direnişi

Orhan GÖKDEMİR

Morea ya da bir başka deyişle Peleponez, ilk çağdan beri bir Yunan iç kalesi sayılıyordu. Zaman içinde Avar-Slav kabilelerinden göçler aldı, karıştı. Geriye kalanları 746 senesindeki müthiş veba salgını sildi süpürdü. Mora nüfussuz kalmıştı; Sonra Slav ailelerinin göçleri sürdü. 13. yüzyıla doğru bu eski iç kalede eski Yunan kültürü tamamen yok olmuş ve Hıristiyanlık hâkim duruma gelmişti. Bu tarihten sonra Slavların hâkim olduğu Mora yarımadasının sık sık Bizans’a başkaldırdığı biliniyor. Mora’da bir isyan geleneği hep vardı.

1715’de Peloponez’in Osmanlı Ordusu tarafından işgali ile tüm Elen dünyası Osmanlı egemenliği altına girmişti. 1718’deki Pasarofça anlaşması ile başlayan bu dönem 1821 yılına kadar sürdü. Rus propagandasının etkisiyle zaman zaman baş gösteren ayaklanmalar ise etnik olmaktan çok dinsel bir kimlik taşıyordu. Sorun hep oldu ama bu ikinci dönemi Peleponez’de yaşayan Elenler için bir yıkım sayamayacağımız açıktır.

Yıkım değildir, çünkü tarım da ticaret de güvenli bir ortamı varsayıyordu. Sultan’ın toprakları her zaman, istikrarsız küçük devletçiklerden daha iyiydi. Yunan Tarihçi Svoronos da, bu dönemde Sultan’ın topraklarında yapılan Batıyla dış ticaretin Helenlerin eline geçtiğini belirtmektedir; “Tek rakipleri, Selanikli Yahudilerdi. Ama bu rekabet fazla önemli değildi. Helenler, Anadolu’daki Ermenilerle de işbirliği halindeydiler.” [1] Fransa ve İngiltere ise iş ortaklarıydı ve ticaret için Batı’ya açılan Elenler bu ülkelerin pasaportaları ile geri dönüp kapitilasyonlardan da yararlanmanın yollarını bulmuştular. Helen ticaret filosunun temelleri de o yıllar da atıldı.

Fener’deki Paktrikhane’nin etrafında konuşlanmış olan Fener Beyleri’nin devri başlıyordu. Fenerli Beyler, hem Yunanistan’ı kontrol ediyorlar hem de Osmanlı’nın dış ticaretini ellerinde bulundurmanın gücüyle hareket ediyorlardı. Svoronos şöyle anlatıyor: “Onsekizinci yüzyılın en karakteristik olayları, Türk

[1] Svoronos, Nikos. Çağdaş Helen Tarihine Bakış. Belge. İst. 1988. s.27.

egemenliği altındaki Helen toplumunun daha yüksek bir aşamaya erişmesi ve politik alanda sağladığı olgunluk sonucunda başarılar elde etmesidir. Fener Rumlarının Türk yönetimindeki yerleri günden güne sağlamlaştı. Avrupa'nın sorunları üzerine olan bilgileriyle Babıâli'de önemli mevkiler almaya başladılar. Tuna ülkelerinde prenslik ünvanları sağladılar, bu ülkelerin yönetiminde söz sahibi oldular."[2] Helenlerin ülkelerini tamamen kaybettiklerine inanıldığı bir zamanda Osmanlı'yı bütünüyle kontrolleri altına almış olmaları yeni bir değerlendirmedir. Sadece iç bölgeler değil, Tuna ülkeleri de kontrollerindeydi. Rum kökenli birkaç aile müthiş bir servet ve müthiş bir siyasi güç biriktirmişti. Hukuken olmasa bile fiilen bir devlet oldukları görülmektedir. Svoronos bu yeni aristokratlara Mavrokordatos ve İpsilantis ailelerini örnek veriyor ve Fener'in de kontrolünün onlarda olduğunu ekliyor. Ortodaks kilisesi emirlerindedir.

Güçleri ve nüfuzları var. Peki, "Barbar Türkler"in Elenleri ezdiği fikrini besleyen nedir?

İsyan döneminde ezilenler "Türkler"dir. Bu görülüyor. Kırda hep yoksulluk vardı ve bu yoksulluktan Türk köylüler kadar, onlarla yan yana yaşayan Rumlar da paylarını aldılar. Şehirler ise Rum burjuvazisinin kontrolündeydi; "Türkler" için bir dönemin egemenleri hep onlar oldular. Yalnız bir devlet değillerdi ama devlet gücü ellerindeydi.

Bu durumda Fenerli beyleri devlet içinde devlet saymakta bir sakınca bulunmamaktadır; Dış ilişkilerinin oldukça güçlü olduğu bilinen bu iç devletin içte iktidarla yetinmeyip emperyalist emeller de beslediğini öğreniyoruz. Svoronos'a göre, arkasındaki bu güçle hareket eden Fener Kilisesi'nin ulusçuluğu günden güne artmıştı. O denli ki Fener Patrikhanesi'nin diğer Balkan halkları karşısındaki tutumu emperyalist bir tutuma dönüştü.[3] Paraları ve iktidarları vardı; Geniş topraklar ellerindeydi. Fener Rumları sınırları belirsiz bir Elen dünyasının liderleri olarak hem bir Elen rönesansı yaratmaya giriştiler hem de yayıldıkları hemen her yerde kontrolü ele geçirdiler. Yunanistan yoktu ama bir Yunanistan Osmanlının içinde çoktan doğmuştu.

Öyleyse yeni bir soru ortaya atmak yerindedir: Helen Devleti ne zaman kuruldu? Sanıldığı gibi 1800'lü yılların ilk çeyreğinde mi? Öyleyse Svoronos'un, "1795 ve 1796'da Helen bayrağı, Marsilya limanında görülen ikinci ya da üçüncü bayrak durumundaydı"[4] tespitini nasıl algılayacağız?

1821'de Mora ayaklanması işte bu şartlarda başlamıştı. Görüntü mazlum bir halkın, "Barbar efendiler"e başkaldırmasından çok, hem Avrupa hem de Rusya tarafından kışkırtılmış feodallerin siyasal iktidarı yasal olarak da talep etmesi şeklindeydi. Ancak, iktidarı örselenmiş olsa da Osmanlı hala bir imparatorluktu, başgösteren ayaklanmaları bastırmayı becerdiğini biliyoruz. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 1825 ile 1827 yılları arasında başkaldırmış Yunanistan'a tekrar girdi ve çok kısa bir zamanda darmadağın etti. İsyan bitmişti.

Moralılar'ın artık, yeniden başlamak için ayaklanma cesaretinden daha fazlasına ihtiyaçları vardı. Daha fazlası ise Batı'dan geldi. Bu tarihlerde Avrupa bir kıta olarak kendi sınırlarını yeniden belirleme telaşındaydı; Bir kıta değildi ve bir kıta olmak için yeni duvarlar örmeye ihtiyacı vardı. Yunanistan'ı duvar yapmaya karar verdiler; Mora'da bir bağımsız Yunanistan icat etmek üzere birleşik Avrupa donanmasının 1827'de Osmanlı-Mısır donanmasını yakması gerekecekti.

---

[2] A.g.e. s.28.

[3] A.g.e. s.29.

[4] A.g.e. s.34.

Bir bağımsızlık mücadelesi böyle sonuçlandıysa Yunanistan meselesi bir Osmanlı iç meselesidir denilebilir mi? Böyle algılandığını biliyoruz. Ancak, bu durumda Navarin açıklamasız kalmaktadır. Navarin'i açıklamak için ise Mora Hıristiyanları'nın başkaldırısından daha fazlasına ihtiyaç var. Peki, içinde Osmanlı-Mısır donanmasının ve birleşik Avrupa kuvvetlerinin olduğu bir savaş neden yerel bir çatışma olarak algılandı?

I. Dünya Savaşı bir Avrupa içsavaşıydı; bu söyleniyor. İkincisi bir "Dünya Savaşı" olmaya daha yakındır; Asya'dan Rusya ve Japonya ve okyanus ötesinden ABD var. Fakat bu "dış güçler" Avrupa içsavaşının taraflarıdır ve kıtasal bir cepheleşmenin parçaları değildir. Dünya savaşı için hiç olmazsa "cepheleşmiş" kıtalara ihtiyaç var ve bu ölçüyle Navarin'i gerçek bir dünya savaşı saymamız daha yerindedir. Navarin'de bir kıtalar savaşı oldu; Osmanlı Asya idi, Mısır Afrika. Birleşik Avrupa donanmasının Navarin'de yaktığı oydu. Avrupa, Navarin'in ganimeti olan Yunanistan ile bir duvar ördü, Asya'dan ayrı bir kıta oldu. Afrika'yı bir daha kendine gelmemek üzere yendi. Helen bağımsızlık savaşı aslında Avrupa'nın kıta olma savaşı oldu.

Avrupa Duvarı

Peki, bu durumda Avrupa nedir? Herhalde en başta Hıristiyan tepkiciliğidir. Sonra elbette "ilerleme"dir. Irkçılık, az telaffuz edilmekle birlikte onun kendini tarifinin en sağlam kavramlarından biri sayılmalıdır. Sonuncusu ve az bilineni ise romantik Helenizm...

Hareket halinde ve ilerleyen, dolayısıyla "ilerici bir kıta" fikriyatının arkasındaki temel neden herhalde ekonomik ve endüstriyel gelişmeye dayalı yayılmacılıktı. Bütün eski uygarlıkların mirasçılarını ticaret ve askeri güçle alt ettiler. Teknolojik bilgilerini silah imali için kullanmaya ihtiyaç duymayan Çinlileri yendiler, Hindistan'ı ve Mısır'ı işgal ettiler. Asya ve Afrika'da saygı duyacakları hiç birşey bırakmadıklarında, artık kendilerinin en ileri ve üstün oldukları yolundaki inancın oluşması için kapıları aralanmıştı. "Avrupa, Rönesans'tan beri yaşamın değiştiğini, tarih çizgisi üstünde yeni aşamalara geçtiğini fark ediyordu. Mousnier 1745'te Fransız Akademisi adına şu açıklamada bulunuyordu: 'Paris Akademisi, Avrupa'nın devamlı değişmiş ve halen değişmekte olan bir kıta olduğunu açıklar. Bu değişim, bizim gelişen bilgi ve bilincimizin bir eseridir. Akademiye göre dünyanın diğer bölgeleri durgunluk içindedir.' Daha 17. yüzyılın sonunda gezginlerden Chardin 'Asya atalet demektir, Avrupa ise sürekli değişen bir dünyadır' diyordu." *[5]* Peki ama değişen yer neresiydi ve bu Avrupa dedikleri şey nasıl tanımlanacaktı?

Irk, bu belirsizlikte ilk başvurulan düşünceydi. Hint-Hitit, Hint-Avrupa Arî ırkının icadı Avrupa'ya ortak etnik bir temel yaratmak içindi. Helenlerin, Asya'da yaşayan benzerlerinden ayrılması da bu ırk temelli görüşlere dayanarak mümkün kılındı. Bu görüş biçimi, Avrupa'nın tamamıyla yeni bir buluşuydu; "Irk" düşüncesini başka halklardan, başka kültürlerden öğrenmemişlerdi. Böylece yüzyıllar boyunca, hanedanlıkların arkasında birbiriyle kanlı çatışmalara girmiş kabile toplulukları birdenbire akraba oldular. Başlangıçta, takvim, sayı, alfabe gibi kültürel alışverişin en çok mobilize olduğu alanlardaki ortak terimlerden başka ellerinde hiçbir şey yoktu. Aydınlanmanın aklı kararmaya yüz tutmuştu; Ortak kültür ile ırkı birbirine karıştırma kötü alışkanlığı o karanlıkta yeşerdi. İnsanlar, iki yüzyıl içinde hiç tanımadıkları ile yakın, bilemedikleri bir tarihten beri yakın oldukları ile uzak olduklarında karar kıldılar. Hititler ile Hintliler, Batı Türkleri ile Moğollar, Hellenler ile Germenler birbirlerine yakınlaştılar. Avrupa için örülen duvar buydu ve bu duvar Türkleri Türk

---

[5] Ortaylı, İlber. İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı. Alkım. İstanbul 2005. s.15.

ve Hellenleri de Hellen yapmanın koşullarını hazırlamıştı.

Eski kutsal kitap masallarından esinin alan bu anlayışın temel çıkış noktası ise Hıristiyanlıktı. Avrupa'nın en temel ve en derin düşüncesi gibi görünmekle birlikte o da, Mısır'dan ve onun bir özeti olan Yahudilikten arta kalanlardan başka ne olabilirdi? Musa Yahudi değildi, ama buna karşılık Jesus bir Essenli Yahudiden başka birşey değildi. Öte yandan duvardaki Hıristiyanlıkla, "Avrupa"nın Hıristiyanlığı ayrıydı. Elenler dini anlayışı ile olduğu kadar, ritüelleri ve kiliseleri ile de Doğuluydu. Doğunun renklerini içinde barındırdığı kadar, çatışmalarını ve çelişkilerini de taşıyordu.

Yunanistan bağımsızlığı için Avrupalılar Doğu'daki cepheye koştuğunda, hem Osmanlı saflarında hem de ideolojik savaşın içinde, kendilerini kurmak için harekete geçtikleri her yerde Yahudiler'le karşılaştılar. Çünkü bu din daha Roma döneminden beri Hıristiyanlığa gerçek bir rakip olmuştu. Yahudilik, unutulması gereken bir dindi; hem rekabet nedeniyle, hem de duvarın sağlığı için.

"Aydınlanma hareketinin devrimci sonuçları, gericilerin zihninde, Yahudi akılcılığı ile yakından ilgiliydi." *[6]* Öyleyse, bir kıta olarak Avrupa'nın mümkün olabilmesi için Mısır unutulmalıydı, Yahudilik yenilmeliydi. Avrupa Aydınlanmadan vazgeçip romantizmin sularına yelken açtığında, yaptığı şey bunlardan başkası değildi. Aydınlamadan vazgeçiş, hemen her yerde Hıristiyanlığa bir ricat hareketi olarak ortaya çıktı. Avrupa, bir kıta olarak oluşmaya başladığında çoktan gericileşmişti; Aydınlanmadan duyulan derin korku ile Hıristiyanlığın etkisi yeniden arttı. Avrupa'nın devrimci geçmişinde, Mısır vardı, Yahudilik vardı, Asya ve Afrika vardı. Devrimci sınıf yüzünü geriye döndüğünde, Hıristiyanlığı ve Yunanistan'ı gördü. Bağımsız Yunanistan, ricat eden Avrupa'nın imalatıydı.

Her ikisi de kendini "öteki"nden çok katı bir biçimde ayırıyor, devrimci fikirlerin beslendiği kaynakla arasına aşılmaz duvarlar örüyordu. Yunanistan'ın ve Avrupa'nın Doğu'dan, Mısır'dan kopması ancak böyle mümkün olabildi.

Aslında, bu büyük ideolojik atılımın yaşandığı dönem Avrupa için oldukça çalkalantılıydı. Fransız Devrimi'nin ve Napolyon'un yarattığı depremle sarsılan kıta, yeni bir denge arıyordu. Eski Mısır'ın defterinin kapandığı ve doğan boşluğun Eski Yunanistan ile doldurulduğu bir ideolojik restorasyon, siyasal restorasyon ile birlikte gidiyordu. Bu ortamda Yunan ihtilalinin karmaşık duygular yaratması kaçınılmazdı. Öncelikle aydınlar ve öğrenciler arasında bu ayaklanma koşulsuz destek bulmuştu. Ancak büyük devletler kuşkuluydu. 1821'de Aleksandr İpsilantis'in Boğdan'da başlattığı ayaklanmanın desteksiz bırakılması bu nedenleydi. *[7]* Avrupa ideolojisi, Avrupa'nın sıkıntılı zamanlarında oluştu. Siyasal bir ricat hareketi yaşanıyordu ama kıta ekonomik olarak ilerliyordu. Kapitalizmin ve yayılmacılığın zaten Aydınlanma'ya ihtiyacı yoktu. Hıristiyanlık ve ırkçılık ise, her kapıyı açan bir balta gibiydi.

"İlerici ve değişmekte olan tek kıta" fikrinin arkasında emperyalist istila vardı. Oysa Avrupa'da bu büyük geri çekilmenin yaşandığı tarihte gerçek bir değişim geçiren çoğrafya Akdeniz civarıydı. Mısır, modern tarihini başlatma aşamasındaydı; Giriştiği reformlarla, Avrupa'nın birçok ülkesine rakip hale gelmişti. Yine Osmanlı'nın bir parçası olan Mora yarımadasında Elenler ayaktaydı; Bağımsızlık hareketi ile modern Yunanistan tarihinin başlama vuruşu yapılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu da adını koymamış olmasına rağmen bu yola

[6] Bernal, Martin. Kara Atena. Çev. Özcan Buze. Kaynak. İst.1998. s.465.

[7] Ortaylı. A.g.e. s.49.

girmişti; Hem Mısır'ın baskısı, hem Yunanistan ayaklanmasının zoruyla ve Avrupa'nın sıkıştırmalarıyla geleneksel kabuğunu yırtmaya çalışıyordu. *[8]*

İşte bu şartlarda oluşan Yunan ayaklanması, Bernal'in deyişiyle "kıtalar düzeyinde bir mücadele" haline gelmişti. Biliyoruz, bir yanında Avrupa vardır; Öbür yanını ise artık sadece Osmanlı diye tanımlamak zordur. Osmanlı'nın ve Mehmet Ali Mısırı'nın Avrupa açısından Asya ve Afrika'yı temsil ettiği açıktır ve Navarin'de ortak Avrupa donanması tarafından yakılan da Osmanlı-Mısır donanması değil Asya-Afrika donanmasıdır.

Avrupa ideolojisinin oluştuğu tarih olan 19. yüzyılın başı iki eski uygarlığın, Mısır'ın ve Yunanistan'ın modern tarihlerinin de başlangıcıdır. Zaman içinde biri kapanmış ve diğeri açılmıştır. Avrupa tarafından Mısır'dan daha az tehlikeli görülen Osmanlı İmparatorluğu ömrünü bu yüzyılın sonuna kadar uzatabilmiştir. Osmanlının ömrünü uzatması, bu kapanış ve açılış arasında kalması ile mümkün olmuştur. Mısır'ın Mehmet Ali ile büyük parlayışının ışıkları ise, Helenizm duvarına çarpıp sönmüştür. Doğu için geriye kalan sadece yıkım değildir; "...oryantalizmin oluşumunda can alıcı olan 1820'lerin başlıca olayının, Hıristiyan Yunanlılar'ın Müslüman Türkler'e ve Mısırlılar'a karşı verdiği bağımsızlık savaşı olduğunun kaydedilmesi önemlidir." *[9]* Avrupa ideolojisinin Doğu'ya bakan yüzü; Oryantalizm de bu "dünya savaşı"nın ürünüdür. Bakiyeleri topluyoruz…

Mısır'ın ışığı neden söndü? Bir ilk yanıt var; "Mısır 16. yüzyıldan itibaren Türk İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. Ne var ki, Türkler Mısır'ı kendilerinden önceki yöneticiler olan Memlükler aracılığıyla yönetmeye devam ettiler. Memlükler, büyük ölçüde Kafkasya kökenli köle birlikleriydi ve ordunun en müthiş bölümünü oluşturuyorlardı. 13. yüzyıldan beri Mısır'ın kontrolünü bunlar elellerinde bulunduruyordu... Bununla birlikte, 18. yüzyılın sonunda ticari tarım üretimi, ticaret ve imalat sanayii, Mısır'ın dünya standartlarına göre zengin sayılmasını sağlayacak bir düzeye yükseldi. Daha sonra Memlük yönetimi ve Türk metbuluğu, Napoleon'un 1798'deki fethiyle ciddi şekilde zayıfladı. Fetih, geniş ölçüde Mısır toplumundaki sınıfsal, dinsel ve etnik farklılıkları kucaklayıp yönlendirerek gerçekleştirilmişti. 1808'de – Fransa'nın çekilmesi ve Britanya'nın müdehalesini izleyen büyük karışıklıktan sonra- Britanyalılar ülke dışına sürüldü ve iktidar Türk kuvvetlerinin Arnavut asıllı generali Mehmet Ali'nin eline geçti. Mehmet Ali Paşa birkaç yıl sonra Memlükleri katlettirdi ve genel vali oldu; Gerçekte Türklerden hemen hemen bağımsızdı. Mehmet Ali Paşa, Mısır ekonomisinde, toplumunda ve devlet yönetiminde bir modernleşme başlattı; Bu, ancak Rusya'da Büyük Petro'nun ve Japonya'da Meiji İmparatoru'nun modernleşme hareketleri ile kıyaslanabilir. Memlüklerin ve vergiye tabi çiftlik sahiplerinin ellerindeki topraklar istimlâk edilerek doğrudan üreticilere dağıtıldı. Üreticiler artık devlete kira ile vergi karışımı bir ödeme yapıyordu. Muazzam sulama projeleri başlatıldı ve büyük ölçekli ticari pamuk ve şeker üretimine geçildi." *[10]* Demek ki Avrupa'nın değiştiği zamanlarda Mısır da değişmektedir. Peki, değişim, "Doğu'da olduğu için" mi başarısız olmuştur?

İlk yanıttaki yanıt şöyle: "...Kısa vadede program şaşırtıcı bir başarı sağladı. 1830'larda Mısır modern sanayi kapasitesi bakımından İngiltere'den sonra ikinci geliyordu. Bu ekonomik ve siyasal temellere dayanan Mehmet Ali, ülke dışında da bir imparatorluk kurmaya girişti. Mehmet Ali Paşa'nın modern orduları, Batı Arabistan'daki Türk eyaletlerinin çoğuna boyun eğdirdi; 1822'de ise generalleri Sudan'ı

[8] A.g.e. s.23.24.
[9] Bernal. A.g.e. s.335.
[10] A.g.e. s.350-351.

zapt etti. Paşa aynı zamanda gözlerini yukarıya, Suriye ve Yunanistan'a doğru da dikmişti. Birçok Yunanlı Osmanlı İmparatorluğu'nun sıradan tebaası olarak Nil Deltasında yaşıyordu. Bunlar ekonominin yeni ticari sektörlerinde giderek artan ölçüde özel roller almaya başladılar. Mehmet Ali Paşa'nın iktidara geçmesinden sonra ülkeye, hem orduya katılmak, hem de muazzam ekonomik büyümede yer almak için daha çok Yunanlı gelmişti." *[11]* Demek ki bir başarısızlık yok ve tam tersine hiç olmazsa başlangıçta müthiş bir "devrim" var.

Yunan ayaklanmasının Mısır direnişiyle karşılaşmasını talihin bir oyunu mu saymalıyız? Elbette, bu var; Ancak Mısır'ın büyüme sancısı hesaba katılmazsa talihin oyunu için sahnenin eksik kalacağı açıktır. Mehmet Ali'nin Mısır'ı yeniden bir dünya gücü durumuna getirme arzusu sahneyi hazırlamıştır; Israrlı ve sabırlı bir mücadele ancak böyle anlaşılıyor: "1821'de Yunanistan Bağımsızlık Savaşı'nın başlamasıyla, çaresizlik içindeki Türk Sultanı, isyancıları temizleme göreviyle Girit ve Mora paşalıklarını, yani bu vilayetlerin valiliğini Mehmet Ali'ye verdi. Becerikli ve yırtıcı Yunan donanması yüzünden, Mısırlılar dört yıl boyunca ülkeyi işgal edemediler. Fakat 1825 yılında Mısırlılar, Yunan donanmasının ödemeler yapılmadığı için isyan etmesinden yararlanarak, Mehmet Ali'nin oğlu İbrahim'in komutası altındaki disiplinli bir orduyu karaya çıkardılar. Bu kuvvet, Yunan çetelerinin korkunç direnişini, ancak vahşet ölçüsü gittikçe artan bir baskıyla ezmeyi başardı. İbrahim bundan sonra, Türklerin Yunan milliyetçilerini kuşatma altında tuttuğu Messolongi'ye doğru kuzey yönünde hareket etti. Üstün Mısır ordusunun gelişi dengeyi Türkler lehine değiştirdi ve Yunan devriminin bu merkezi, ancak kahramanca bir savunmadan sonra alınabildi. Bu savunma, Şair Byron'ın burada ölmesiyle, Avrupa hükümetlerinin Yunan davasını destekleyen Helen hayranı öğrencilerin ve sanatçıların konumuna getirilmesinde kritik bir önem taşımıştır. Artık ayaklanma kıtalar düzeyinde bir mücadele haline gelmişti: Bir tarafta Avrupa, öteki tarafta Asya ve Afrika vardı." *[12]* Mehmet Ali ve Mısır'ı için bütünüyle yeni bir tarihtir; Demek ki Mehmet Ali'nin "Osmanlı Paşası" olmanın ötesinde temsiliyetleri var.

Afrika, Avrupa'nın bir kıta olma mücadelesinin içindedir ve Afrika o tarihte tek başına Mehmet Ali'dir. Fakat Bernal'in değerlendirmesi bu değerlendirmeden sonra bile havada kalmaktadır; "Kimilerince, gerileme halindeki Türkiye, Yunanistan ve Avrupa için, Mısır'dan daha ufak bir tehdit olarak görülüyordu. Avusturya Şansölyesi Metternich'in yazdığı gibi, Mısır'ın Türkiye'den tam bağımsızlık elde etme ihtimalini gözönünde bulundurunca, 'İşte o zaman, sık sık Avrupa için en büyük tehlike olarak ilan edilen şeyin gerçekleştiği görülür: Yeni bir Afrika devleti...' Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesini engellemek için Britanya ve Fransa hükümetleri Mısır'ı Türkiye'den ayırmaya çalıştı... 1827 yılında Britanya, Fransa ve Rusya'ya bağlı filolar Navarin'de Türk ve Mısır donanmalarını tahrip ederek Yunanistan'ın bağımsızlığını güvence altına aldılar." *[13]* Peki neden? Mısır'ı Osmanlı'dan daha tehlikeli yapan şey nedir?

Osmanlı, Avrupa için önemli değilse, Mısır için de önemli değildir. Bu durumu doğrulayan ise Mısır kuvvetlerinin bu tarihte Osmanlı toprakları içinde büyük ilerleyişidir. Girmişler ve devirmişlerdir. "1839 yılında Mehmet Ali Paşa Babıâli'den bağımsızlığını ilan etti ve Türkiye'nin büyük bir bölümünü işgal etti. Beş gün sonra da sultan öldü. Bundan kısa bir süre sonra Türk donanması isyan ederek Mısırlılara katıldı. Avrupalı olmayanların denetimi altındaki Doğu Akdeniz'den gelen tehdit, düşünülmeyecek kadar korkunçtu ve Avusturya, İngiltere, Fransa, Prusya ve Rusya,

[11] A.g.e. s. 351.

[12] A.g.e. s. 351-352.
[13] A.g.e. s.352.

60 yıl sonra Çin’deki Bokserler Ayaklanması’na kadar eşi görülmeyecek bir birlik gösterisiyle Türkiye’nin yardımına koştu.” *[14]* Devrilen Sultan’ı kaldıran Avrupa’dır. Bu işgal, Batı için Doğu’daki birliğin silah zoruyla fiilen sağlanması anlamına geliyordu. Bu nedenle Batı da birleşti. Avusturya, İngiltere, Fransa, Prusya ve Rusya birliği, Batı’da oluşmuş en geniş birliklerden biriydi ve bu Mısır’a karşı Osmanlıyı kurtarmak için oluşturulmuştu.

Mehmet Ali Mısır’ı yeniden bir imparatorluk yapmaya girişmişti; Batı’nın dehşetinin bir bölümü bununla ilgili. Fakat daha korkunç olan şey “Mehmet Ali sosyalizmi”ydi.

Mehmet Ali dönemi Bernal’in deyimiyle “Ramses II.’den beri kurulan en büyük Mısır imparatorluğu”ydu. Avrupa duvarı Yunanistan’a dayamaya çalışırken, Mısır kuvvetleri bütün Mora’yı denetimi altına almıştı. Bu, hem Avrupa’nın maddi çıkarlarına, hem de yeni tarih kurgusuna aykırıydı. Mısır, bu girişimiyle birkaç açıdan Avrupa bakış açısını geçersiz kılıyordu; “Doğuda gelişme olmaz” miti yıkılıyordu; Mısır’ın uygarlık kuramayacağı yargısı tahrip olmuştu. Avrupalı uygarlığın “yaratıcısı” Elenler Mısır tarafından birkaç kez denetim altına alınmıştı. Afrika etkisi tam unutulmaya yüz tutmuşken ümmi Mehmet Ali’nin hareketi konkunç bir tehdit olarak algılanmıştı.

Mısır yenildi; Bu tarih Mısır ekonomisinin geleneksel Türk modeline geri dönmesinin de tarihiydi. Nihai çöküş ise Britanya’nın Mısır yönetimini ele geçirdiği 1880’li yıllarda gerçekleşti. Mısır’da Mehmet Ali sosyalizmiyle girilen kalkınma yolu, birleşik Avrupa güçlerinin direnciyle kırılmıştı.

Avrupa ideolojisi Yunanistan’ın elinden tutmuştu, Mısır’ı ise dipsiz bir kuyunun dibine itti. Helenizm, işte bu açı içinde doğmuştu. Kendisini doğuran büyük güçlerin niyetlerine hiçbir zaman nüfuz edemedi, sonsuz ve sorunsuzca ilerleyebileceğini sandı. Ancak, ideoloji ile çıkarın çatıştığı zamanlar vardı. Anadolu içlerine ilerleyen Elen güçlerinin arkasından bu kuvvet çekilince büyük Elen trajedesi için de kapı aralanmış oldu. İzmir’e doğru ricat eden şey, Elen ordusunun yanısıra geriye koşan büyük Elen düşüydü.

Helenizm ve oryantalizm; ilk dünya savaşından kalan Batılı yan bunlardı. Ne yazık Osmanlı ikisini de anlayamadı, kişisel bir mesele sandı. Mısır ise savaştan kalan Doğu bakiyesiydi; Dünya politikasında iddiasını sürdürüyordu. Hem Avrupa tarihini, hem Osmanlı tarihini etkilemiş ve değiştirmiştir.

Bunun da eksik anlaşıldığını biliyoruz. Osmanlı her yerde yenilirken Mısır ilerliyordu. Osmanlı yöneticileri o gün için henüz olgunlaşmamış Avrupa yerine muzaffer Mısır’a baktılar. “Aslında çoktan bakıyorlardı. Mehmet Ali, bazı yabancıların Doğu’nun Bonaparte’ı dedikleri bu adam, Türkiye Tanzimat’a gelmeden, Tanzimat’ı aşarak geride bıraktı.”*[15]* Tanzimat’ın modeli Mısır’dı; ancak Mısır Tanzimat’a modellik etmekten hep daha fazlasıydı.

Doğunun Direnişi: Mehmet Ali

Yaşadığı dönem Rumeli paşalarının padişahla anlaşmaya oturacak kadar güçlendiği bir dönemdi. Ayanlarla yapılan anlaşma 1808’de imzalandı. Sened-i İttifak aslında Rumeli feodallerinin gücünün bir ifadesiydi. Henüz imparatorluk güçleriyle baş edecek kadar olgunlaşmamıştılar ancak yeni ve daha fazlasını isteyecek güçleri vardı. “Rusçuk Ayanı Mustafa Paşa’nın okuma yazma bilmediği söylenir, ancak Batı dünyasının gücünü ve temel reformların gereğini anlamıştı...”*[16]* Rusçuk

[14] A.g.e. s.353.

[15] Küçük, Yalçın. Aydın Üzerine. Tekin. İst. 1984. C.1 s.202.

[16] Ortaylı. A.g.e. s.33.

Ayanı Mustafa Paşa, saray içindeki entrikalarda kayboldu gitti. Sultan Mahmud, Rumeli Ayanlarının gücünü kırmak için harekete geçti. Yunan ayaklanması Yeniçerilerin de bir işe yaramadığını göstermişti. Mehmet Ali, Mısır'da çok ciddi askeri ve ekonomik reformlara girişmiş, güçleniyordu. II. Mahmud, öğretmen bulmak için Mehmed Ali Paşa'ya başvurdu. Mahmud'un istediği gibi öğretmenler henüz ortada yoktu. Bu tür kadrolar ancak onun ölümünden sonra bulunabildi. 1848 Devriminden kaçıp Osmanlıya sığınan Macar ve Polanyalı mülteciler imdada yetişmişti. Artık çoğunun Yahudi kökenli olduğunu biliyoruz.

Yaşadığı dönemin ikinci büyük gelişmesi İmparatorluğu sarsan Elen ayaklanmasıydı. İmparatorluk hızla gerilerken Osmanlı içindeki Rumlar hızla güçleniyordu. "Ortodoks kilisesinin hiyerarşisinden ileri gelen örgütlendirme yeteneğiyle, Rum armatörlerin altıyüzü aşkın ticaret gemisindeki beş bini aşkın top, ayaklanmanın küçümsenmeyecek bir güce sahip olduğunu gösteriyordu."[17] İmparatorluğun, yeni güçler karşısında uzun süre dayanamayacağı belli olmuştu.

Fransız Devrimi'nden 20 yıl önce Kavala'da doğmuştu. Babası Bekçibaşı İbrahim Ağa'yı küçük yaşında kaybetti. Koruyucusu Kavala Mütesselimi Tosun Ağanın da hükümetin emri ile idam edildiği belirtiliyor. Koruyucusuz kalan Mehmet Ali Kavala'da tüttün ticareti yapan Leon adlı bir Fransız tacirinin yanında çalışmaya başladı. 18 yaşında asker olduğu ve dul ve zengin bir kadınla evlenerek askerliği ve ticareti bir arada götürmeyi becerdiğini öğreniyoruz. Fransız Devrimi'nden sonra, devrimi kendi yöntemiyle yayan Napolyon'un işgal kuvvetlerini Mısır'dan çıkarmak üzere gönderilen bir birliğin içinde kaderinin düğümlendiği yere hareket etti. Biyografisinde Osmanlı ordusunun Fransızlara karşı mücadelesine tanık olmasının sonraki hayatı üzerinde tartışılmaz bir etkisi olduğu belirtiliyor.[18]

[17] A.g.e. s.49.

Birisi kendisinin de içinde bulunduğu iki ordu gördüğü ve karşısındaki ordunun farklı bir ordu olduğu açıktır. Bu ordu, Fransız Devrimi'nin yarattığı en önemli kurumlardan biriydi; Teknoloji ve tekniğinin ötesinde yeni bir değerler sistemi için savaşan askerler çok etkileyiciydi. Yeni ordu, Mehmet Ali'nin en önemli sorunlarından biri oldu.

Netayic ül-Vukuat'a göre becerikli, gözüpek ve yönetim işinde yetenekliydi. Kolay yükselmiştir: "Kavala Çorbacısı Hüseyin Ağa'nın yeğeni olan bu Mehmet Ali Ağa, okuması yazması olmayan bir kişi idi ise de becerikliliği, gözü pekliği ve yönetim işindeki yeteneği, ileri görüşlü bir subay olması dolayısı ile 'serçeşmelik' yani bütün başıbozuk askeri sergerdelerin başkanı olma görevini elde etmişti."[19]

Başlamak için herhalde savaş iyi bir fırsattı; "Napoleon'un Mısır seferi neticesinde, Kölemenlerin en sebatlı ve iradeli unsurları mahvolmuş idi. Mehmet Ali bu durumdan layıkı ile istifade etmesini bildi. Kölemenleri Osmanlılara, Arnavutları Kölemenlere karşı kışkırtarak, meydena glen kargaşalıkları kendi lehine kullandı; halkın muhabbetini kazandı. Zekâ ve kudreti sayesinde, çevirdiği entrikalar ile Mısır'ın son valileri bulunan can düşmanı Hüsrev, Tahir, Ali ve Hurşit Paşaları bertaraf ettikten sonra, halk tarafından desteklendi ve Mısır'da hemen hemen müstakil bir şekilde idareyi eline aldı."[20] Kolay ilerleyebildiği görülüyor.

Babıâli, Mehmet Ali'nin Memlüklerden daha tehlikeli olduğunu çabuk anlamıştı. Onu Mısır'dan almak istediklerini, ancak başa-

[18] İslam Ansiklopedisi. Mehmet Ali Paşa. Şinasi Altındağ.
[19] Mustafa Nuri Paşa. Netayic ül-Vukuat. Cilt III-IV. TTK Ankara 1987. s.265.
[20] İA. Mehmet Ali Paşa.

ramadıklarını öğreniyoruz. Ancak Osmanlı pragmatisttir; Durumu yerinde görmek üzere Mısır'a yollanan Padişah yakını Salih Beyin eline hangi taraf güçlü ise ona verilmek üzere, biri yerinde bırakma, biri de atama fermanı olmak üzere iki ferman verilmiştir. Mehmet Ali güçlüdür, yerinde kalma fermanı almış olduğunu tahmin edebiliyoruz.[21] 1807'de İskendireye'de İngilizleri de yenilgiye uğratmıştır; bu hem Babıâli'nin, hem de güçlü İngiltere'nin düşmanlığını kazandığı anlamına gelmektedir. Ancak, biyografisine göre düşmanları arttıkça dokunulmazlığı da artmaktadır; Herhalde "kamuoyu desteği"ndendir. Netayic-ül Vukuat, "Halkın onun başlarına Tanrı tarafından yollanmış olduğuna inandığını"[22] haber vermektedir. Osmanlı yönetimi içinde de taraftarları çoktur; İngilizler'e indirdiği bu darbenin ardından İstanbul'a rehine bırakılan oğlu İbrahim Bey'i geri alabilmiştir.

İngilizlerden sonra Vehhabiler'in üzerine yürüdü. Bunu yapmadan önce bir merasim için çağırdığı 470 Memlük beyini kılıçtan geçirdiği not ediliyor. Mısır'ı düzleme hareketinin başlangıcıdır.[23] 1813'te Mekke'yi zaptedince ünün doruğuna ulaştığını anlıyoruz. Mehmet Ali artık Doğu'da yeni bir kuvvettir. Oğlu İbrahim'in seferlerinden sonra Kızıldeniz'e giden ticaret yolları açılmış ve denildiğine göre Hac yolculuğu yeniden yapılabilir hale gelmişti. İslam dünyasının desteğini aldığı, Avrupa'nın "dikkatini" çektiği anlamındadır.

Sudan'ın ilhakından sonra Mehmet Ali'nin nüfuz sahasını Basra Körfezi'nden Libya çölüne, Sudan'dan Akdeniz'e kadar genişlettiğini anlıyoruz; Artık Avrupa'nın yarısı kadar bir saha kontrolündedir. Mehmet Ali, imparatorluk içinde imparatorluk kurmuştur ve Elenler de, İmparatorluk içinde devlet olmayı başararak ilerlemektedir. Birer gecekondu sayabilir miyiz? Gerileme devrinde Osmanlı tapulu sahasında gecekondu kurmanın mümkün ve kolay olduğu biliniyor. Ancak Mehmet Ali'nin gecekondusu Avrupa için tehlikeli, Elenlerinki ise faydalı bulunmuştur; Farkları budur. Karşılaşmaları, talihin bir oyunu değil, tarihin bir zorunluluğudur.

Karşı karşıya gelmeleri denildiği gibi, Mehmet Ali'nin bir "Osmanlı Paşası" olması nedeniyle midir? Biyografisinde şöyle anlatılıyor; "Osmanlı devleti, Yunan ihtilalini tenkil edemediğinden, isyan Akdeniz ve Ege denizi adalarına da sirayet etmiş idi. Mehmet Ali Babıâli'den Akdeniz Rum korsanlarının takibi emr'ini aldı. Zaten bu yüzden Mısır ticareti de zarar görmeye başlamış idi." [24] Elbette öncelik sırası yapmamız gerekmiyor; Yine de Mehmet Ali için Mısır ticaretini garanti altına almanın daha önde olduğunu düşünmemizi engelleyen bir veri yoktur. Rum korsanları takip eden Mehmet Ali kuvvetlerinin, takip dönüşü beraberinde Girit'i ve Mora valiliğini getirmesi ise asla bir rastlantı değildir. Bir mücadele var ve bu mücadelede Mehmet Ali, Osmanlı'dan daha önemli bir figürdür.

Mora ihtilalini kim bitirdi? Mehmet Ali ve oğlu İbrahim'in Avrupa'nın Elen rüyasını bir kâbusa dönüştürdüğü açıktır. Birleşik bir donanmanın Navarin'de Osmanlı-Mısır donanmasını yok etmesi süreci böyle başlamıştır. İngiltere ve Fransa'nın durdurmak istediği güç Mısır'dır ve Navarin'den sonra Mısır kuvvetlerinin çekilmesi ile Yunanistan bağımsızlığının mümkün kılındığını anlıyoruz.

Ancak çekilme Mehmet Ali'ye pek az zarar vermiştir: "Mehmet Ali'nin pek çok can kay-

[21] Mustafa Nuri Paşa. A.g.e. s.266.

[22] A.g.e. s.279.

[23] "Vahhabilere karşı Hicaz'a ordu yollayacağı gün, alayda bulunmak üzere Mısır'daki bütün Kölemen Beyleri'ni kaleye davet etti. Daha önceden hazırladığı askerleri, ansızın bunlar üzerine saldırtıp, bir anda birkaç yüz Mısırlı emiri ve ileri gelenleri öldürttü. Çevrede ve Mısır'ın başka yerlerinde bulunan, bunun gibi kişileri de ele geçirip öldürttü… Böylece Mısır'daki Kölemen ocağı toptan söndü. Sadece bu son saldırıda, binden çok Çerkes bahadırı yok edildi." Netayic-ül Vukuat. s.267.

[24] İA. Mehmet Ali Paşa.

bına, büyük masraflara ve donanmasına mal olan Mora seferinden Girit adasından başka bir kazancı olmadı: fakat buna mukabil Mısır'ın manevi nüfuzu arttı. Hemen hemen müstakil bir hükümdar gibi, Babıâli'nin bir tavassutu olmadan, Avrupa devletleri ile anlaştı. Bundan başka Mısır ordusu yeni harp usul ve vasıtalarını tatbik etme imkânı buldu ve sonunda istiklal hareketlerini teşvik eden en mühim hadiselerden biri vukua geldi."[25] Bu önemli hadise, Türk-Rus harbine katılma çağrısını reddetmesidir ve bu reddiyeden sonra artık Mehmet Ali bağımsızdır.

Sonra, kuvvetleri Suriye'yi fethedip, Kütahya'ya kadar ilerlemiştir. Mehmet Ali'yi Osmanlıyı topyekün yıkmaktan kurtaran ise Avrupa ve Rusya'dır. Mısır kendi bayrağını açmıştır; Mehmet Ali Arap yarımadısını tek bir devlet haline getirmek üzere ilerlemektedir. Hep tehlikeli bulunduğunu ve hep Avrupa'yı birleştirdiğini anlıyoruz. Avrupa Mısır meselesi etrafında yeniden gruplaşmaktadır. "İngiltere hariciye nazırı Lord Palmerston'a göre (Mehmet Ali'nin-og) asıl gayesi, arapça konuşulan bütün ülkeleri içine alan bir arap devleti kurmak idi. Filhakika Mehmet Ali burada hâkimiyetini Bahrayn adalarına kadar genişletti. Bu suretle Akdeniz tarikı ile Hindistan'a giden deniz yollarının ikinci kapısını da ele geçirdi. Şatt al-Arab'a bir donanma gönderdi; Basra, Bagdat ve İran ile münasabetler kurdu. Böylece İngiliz-Rus rekabet sahasında İngiltere aleyhine hesaba katılması icap eden bir kuvvet haline geldi. İngiltere'nin Süveyş berzahında bir köprübaşı elde etmek veyahut Süveyş-Kahire arasında bir demiryolu inşa etmek gibi arzuları Mehmet Ali tarafından şiddetle reddedildi.[26] Bir politika var ve bu politikayla Doğu'nun, Mehmet Ali ile yeniden ayağa kalktığını anlıyoruz.

Osmanlı'yı Mehmet Ali'nin üzerine gönderen yine Batı siyasetidir ve fakat Nizip'te Osmanlı ordusu bir kez daha bozguna uğratılmıştır. Osmanlı bir güç değildir, birleşik Batı ise güç yetirememektedir. Doğunun başkaldırısı Mehmet Ali'nin "Osmanlı Paşası" kimliği ile örtülmektedir."[27]

Mehmet Ali Sosyalizmi

Mısır, Batı için neden bu kadar önemliydi? Avrupa ideolojisinin henüz yeşerdiği, Doğu için batı bakış açısının yeni kurulduğu bir zamanda Mehmet Ali birçok açıdan bu gelişimin karşısına dikilmişti. Önce Doğu'da gelişme olamayacağı yargısını güçlü bir biçimde tekzip etmişti. Doğu'da Osmanlının ötesinde yeni bir imparatorluk kurmaya girişerek, Batının karşısına taze bir güç olarak dikilebileceğini göstermişti. Sonra, kendisi küçük ama Batı için anlamı büyük olan Yunanistan'ı dağıtmıştı.

Mehmet Ali nasıl direndi? Bir yüzyıl sonra Rusya'nın büyük direnişini biliyoruz; "Güç"e ihtiyaç hep var ve yoksunlukta gücün tek bir biçimde, kolektivizmle sağlanabileceğini de biliyoruz. Ekonomik altyapının kollektivize edilmesi, askeri güçte köklü bir reform yapılması, eğitimin yeniden örgütlenmesi, özel mülkiyete önemli sınırlandırmalar getirilmesi ve sanayileşme anlamındadır ki, bilinmeyen bu yola Rusya'dan önce Mehmet Ali Mısır'ının girdiğidir. "Mehmet Ali, siyasi muvaffakıyetlerini, hatta kısmen Mısır'ın içtimai ve iktisadi yükselişini, kurduğu modern ordu sayesinde te'min etti. Ordunun ihtiyacını karşılamak gayesi ile birçok imalathane kuruldu ve ilmi eserler tercüme edildi."[28] Biyografisine göre, ilk adım Asvan'da açılan harbiye mektebiydi; Fransa'dan öğretmenler getirtti. Sudan'dan getirilen 20 bin kişi ile ilk düzenli birlikler kuruldu ve yeni yetişen komutanların emrine verildi. Bu dev-

[25] A.g.a.
[26] A.g.a.

[27] İngiltere'nin sonunda galip geldiği bu savaş, Osmanlı'nın kaybettiği topraklara yeniden kavuşması ve Mısır ordusunun 18 bin kişiye indirilerek savaş kabiliyetini kaybetmesi ile son buldu.
[28] İA. Mehmet Ali Paşa.

şirme usulü istenilen sonucu vermeyince Mısır halkından asker alınmaya başlandı. Başlangıçta büyük direnişle karşılaşan bu teşebbüsün tutunması, başarı sağlandıkça mümkün oldu; Ordu zaferler kazandıkça vatan ve millet duyguları yeşermeye başladı. Mısır, Fransız Devrimi'ni kendince böyle yaşıyordu.

Artık askere alındığına göre köylü aşağı sınıf olmaktan çıkmalıydı; Fellah kelimesinin tahkir manasında kullanılması yasaklandı. Artık çiftçi "milletin efendisi"ydi. "Kısa bir zaman içinde askeri mektepler çoğaldı; piyade, süvari, topçu, bahriye ve erkân-ı harbiye mektepleri, hatta bir askeri mızıka okulu açıldı. Mısır ordusunun muhtaç olduğu her türlü silah, teçhizat ve levazımı, memleket içinde hazırlamak gayesi ile büyük askeri imalathaneler te'sis edildi; ayda 3–4 top, yılda 36.000 tüfek ve 15.784 kantar barut imal edilebiliyordu. 1839'da ordunun mevcudu 235.880'di; Mısır, Sudan, Hicaz, Suriye vb. bölgelere taksim edilmiş bulunuyordu... Akdeniz donanmasını kuvvetlendirmek için de, önceleri Marsilya ve Trieste tersanelerine gemiler ısmarlandı; aynı zamanda fransız ve italyan bahriye zabitleri celbederek, onları efradın talim ve terbiyesi ile vazifelendirdi... İskendireye tersanesine daha büyük ehemmiyet verdi. Cerisy adında tanınmış bir fransız mühendisi, bu tersaneyi üç sene içinde modern bir hale ifrağ etti. Beş adet kızağı ve 8.000 amelesi bulunan tersanede, pusula ve dürbüne varıncaya kadar, bütün donanma malzeme ve ihtiyaçlarını imal eden mükemmel atölyeler var idi."[29] Askeri ihtiyaçlar için örgütlenen silah sanayi, Mısır'da yepyeni bir sınıf doğuruyordu.

Eğitim devrimi, bu dönüşümün zorunlu sonucuydu; "Mehmet Ali'nin Mısır için yaptığı en büyük hizmetlerden biri de, hiç şüphesiz, büyük sayıda ve her derecede açtığı mekteplerdir. Bu mekteplerde Avrupa tedris usul ve programları da tatbik edildi. İlk yüksek mektep, kalede açılan Hendese mektebi idi (1816). İhtiyaç artınca, Avrupa'da yetişen unsurlar ile Bulak'ta Mühendishane te'sis edildi (1834). Mısır'ın tarihi, folkloru ve içtimai durumu hakkında kıymekli bilgiler veren Dr. Clot Bey'den istifade edilerek, Tıbbıye kuruldu (1827); bu mekteplere Fransız hocalar da getirildi; dersler Fransızca veriliyor ve Arapça tercüme ediliyordu. Kısa fasılalar ile eczacı, ebe, lisan, maden, muhasebe, san'at, ziraat ve veteriner mektepleri açıldı."[30]

Biyografisinde takip ediyoruz: Mehmet Ali, Mısır'ı, devlet menfaatine olmak üzere, iktisaden yükseltmek için, elinden geleni yaptı. Nil'in Dimyat kolundan su alarak, Reşid koluna veren el-Fravniya kanalını kapattı (1809). Eski İskenderiye kanalını, delta sahasını sulamak ve İskenderiye ile dâhili Mısır arasında irtibat te'min etmek üzere, açtırttı, bu kanala al-Mahmudiya adı verildi. Sulama işlerini tanzim için ziraat sahalarını muntazam küçük kanal şebekeleri ile örttü. Nil feyezanlarının zararlarını önlemek ve muazzam su kütlelerini toplamak gayesi ile birçok sedler inşa ettirdi. Ezcümle Abu Kir seddini yaptırdı. Bu suretle gayet münbit, geniş bir toprak sahası elde edildi. Son senelerine doğru, Hayriya barajının inşasına başlandı; muazzam sahalar bu sayede yılda bir kaç defa mahsul verecek bir hale geldi.

Mehmet Ali, meşhur kale katliamından sonra, kölemenlerin elinde bulunan Mısır arazisinin büyük bir kısmına tesahup ederek, iltizam usulünü lağvetti... Vakıfların zaruri masrafları hükümet tarafından görülmek üzere, bunları da devlete mal etti; mütevelli vazifesini gören şeyhlere maaş bağladı. Bu suretle Mısır'ın hemen-hemen bütün arazisi devletin malı oldu ve fellahlara 3–5 feddan olmak üzere, tevzi edildi. Artık vergiler doğrudan doğruya hükümete teslim ediliyordu. Mamafih fellahlar bu değişme ile toprağın sahibi olmadılar; ellerindeki araziden, eskiden olduğu gibi, vergisini

[29] A.g.a.

[30] A.g.a.

verdikleri müddetçe, intifa hakkına haiz idiler. Bu bakımdan fellahlar ziraat amalesi mesabesinde kaldılar. Kendilerine, ödünç olarak, hayvan, ziraat aletleri ve tohum verildi. Her fellaha verilecek arazi miktarı ile her nevi ziraata tahsis edilecek arazi miktarı hükümet tarafından, me'murlar vasıtası ile, tespit edilirdi. Hasat zamanı hükümet, felahtan inhisar usülünün mevzuatına göre, tayin edilen fiyat ile mahsülü satın alırdı. Vaz edilen bu arazi nizamının esası ferde mülkiyet hakkı tanımamak idi. Mültezimlerin elinden alınan haklar devlete mal edilmiş idi.

Arazi kısımları, verimlerine göre vergiye tabi tutuldu. Fakat vergiler çok ağır idi. Birçok fakir köylü vergisini veremez oldu; zenginlerin fakirler yerine, zengin köylerin de fakir köyler yerine vergi vermesi usulü iyi bir netice hâsıl etmedi. Mamafih bütün bunlara ve binlerce fellahın askere alınmış olmasına rağmen, 1821'de Mısır'da ekilen arazi sahası 2 milyon feddan iken, 1840'ta hemen hemen iki misline çıktı. Hububat ziraatinden başka ipekçiliği de büyük bir ehemmiyet verildi. 2.000 fellah ve Suriye'den getirtilen usta işçi ile kısa bir zamanda milyonlarca dut ağacı yetiştirildi. 1832–1833 yıllarında 12.000 okka ipek istihsal edildi. Mehmet Ali bilhassa pamuk ziraatında büyük bir inkılâp yaptı. Pamuk cinsini islah ve istihsal miktarını fevkalade arttırarak, Mısır'ı pamuk istihsal eden başlıca memleketlerden biri haline getirdi.

Mehmet Ali inhisar sistemini, ziraat ve ticaretten başka, büyük imalathaneler kurmak suretiyle sanayie de teşmil etti. Bu yüzden küçük san'atlar körleşti. Hâlbuki sayıları hiç de az olmayan ve senede 30.000 kese kazanç te'min eden bir halk tüklesi var idi; bunlar devlet fabrikalarında amale oldular; mesaileri arttı, fakat kazançları azaldı; Bulak'ta birçok imalathane kuruldu; pamuklu kumaş imali için Malta fabrikası, çuha imalathanesi, ayrıca keten kumaş ve fes imalathanesi açıldı. Avrupa'dan birçok mütehassıs celbedildiği gibi, tecrübeli işçi yetiştirmek gayesi ile muhtelif memleketlere işçi gönderildi. Amme hizmetine mahsus birçok büyük binalar inşa edildi. Birçok hastahane ve kütüphaneden başka, kalede hükümet konağı olarak kullanılan Kasr al-Cavhara ve türk tarzı mimarisine göre, kendi ismi ile anılan zarif camii yaptırdı. Yine kale civarında defterhaneyi (arşiv) inşa ettirerek, resmi vesaikin iyi bir şekilde muhafaza edilmesini temin etti. İskendireye'de muazzam Ra's el-Tin sarayını inşa ettirdi; Bulak'ta bir rasathane açtırdı. Müze açılmasına himmet ederek, asar-ı atikanın Mısır'dan dışarı çıkarılmasını men'etti. Sıhhıye ve posta işlerini tanzim ettirdi.[31] Avrupa'yı sadece gücüyle değil, uygulamasıyla da ürküttüğü kesindir. Korku, her zaman birleştirir.

Mehmet Ali sosyalizminin başarıları kesindi; Kızıldeniz ve Akdeniz yeniden güvenli hale gelmişti. Yollar yapılmış, Mısır yeniden Hindistan ticaretinin merkezi haline getirilmişti. Mısır'da yaşam seviyesi hızla yükselmiş; Üst sınıf olan kölemenler yok edilmişti. Bunları yaparken kendisi de Mısırlılaşmıştı. Biyografisine göre "Sosyalist" Mehmet Ali bunları yaparken tamamen ümmi idi; okuma yazma öğrenmeye 40'ından sonra girişebildi. Ümmi olmasına rağmen Mısır'ın Nil'in ürünü olduğunu anlamıştı. Doğu'da, çok hızlı bir ilerleme çizgisini belki de Sovyetler'den önce tutturmuştu. Sovyetlerle aynı kaderi paylaşmaktan kurtulamadı.

Yunanistan'ın bağımsızlaşması için Mısır yıkılmalıydı. Yunanistan bağımsızlaştırılarak Doğu'ya aşılmaz bir duvar örüldü. Duvarın arkasında Osmanlı için büyük can çekişme dönemi açılmıştı; Mısır ise hemen öldürüldü. Tanzimat, Yunan duvarı ile Mısır başkaldırısı arasında açılmıştı. Ancak, Osmanlı da Mısır'ın infaz mangasına katıldı; Tanzimat köksüz kaldı. Mısır modeli, bir daha hatırlanmaması için tarihin derinliklerine gömüldü.

---

[31] A.g.a.

1838 Ticaret Anlaşması neden imzalandı? Osmanlı'nın Mısır'dan duyduğu derin korku ile bu anlaşma arasında artık bağ kurabiliriz. Osmanlılar bu anlaşmayı Mısır'ı durdurmak için imzalamıştır. Tahribatının gerçekte Mısır ekonomisi üzerine olduğunu biliyoruz. Taner Timur şunları yazmaktadır: "Mehmed Ali yenilgisini ve Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı izleyen yıllarda, Osmanlı sultanı için, asi paşanının cezalandırılması ve kırılan onurunun tamiri, merkantil düşüncelerden çok önce gelen bir sorundu."[32] Taner Timur, Fransız elçisinin Paris'e yolladığı raporda "II. Mahmud'un Mehmed Ali'nin cezalandırılması için imparatorluğun yarısını vermeye hazır olduğunu" haber ettiğini belirtmektedir. Tamamını vermiş sayabilir miyiz? İngiltere Mısır'ı tahrip etmeye girişitiğinde, Osmanlının da varlık sebebi ortadan kalkmıştı. Gerisi sadece bir zaman sorunuydu.

Balkanlarda Elen Emperyalizmi

Yunan bağımsızlık savaşı Mora'da değil Fener'de başladı. Fener feodalleri büyük bir ekonomik gücü ellerinde bulunduruyorlardı. Osmanlının içinde hem iktidar oldular hem de bu iktidara dayanarak ayaklandılar. Osmanlının tasfiye edemeyeceği kadar güçlü olduklarını biliyoruz.

Komnenos Hanedanı soyundan oldukları iddia edilen Fenerli İpsilantiler Balkanlar'da Osmanlılara karşı başlayan isyanın öncüsüydüler. Ailenin ilk tanınmış şahsiyeti

Atanasios İpsilantis 1730'da İstanbul'da doğmuştu. İtalya'da Padova Tıp Fakültesi'nde öğrenim görmüş, İstanbul'da Vezir Ragıb Paşa'nın hekimliğini yapmıştı.

Aileden Aleksandros İpsilantis ise Fransızca, İtalyanca, Türkçe, Arapça ve Farsça konuşabilen bir entellektüeldi. 1774'te Babıâli'ye baştercüman olarak atandı; ardından Boğdan ve Eflak Voyvodalığı'na getirildi. Burada oluşturduğu gizli silahlı örgüt Yunan ihtilalinin temelini oluşturacaktı. Aleksandros 1806 yılında tutukluyken öldü. Yerine geçen oğlu Konstandinos keskin bir Rus taraftarıydı. O da görevinden azledildikten sonra Rusya'da öldü.

Aleksandros'un oğlu Konstandinos Rus çarının harp yaveriydi ve Odessa'da kurulan Filiki Eterya Cemiyeti'nin başındaydı. 1820'de başlayan Eflak-Boğdan isyanında önemli rol oynadı. 1821 'de başlayan ayaklanmanın içindeydi ve Bükreş'i işgal etmişti. Ancak, yerli halk Fenerliler destek vermedi, tutunamayacağını anlayan Aleksandros, Avusturya'ya kaçmak zorunda kaldı.

Aleksandros'un kardeşi Dimitrios da bağımsızlık savaşına katılanlar arasındaydı. 1825'te İbrahim Paşa'nın ilerleyişine karşı koymaya çalıştı. 1832'de Nauplion'da öldü. En küçük kardeşleri Nikolaos 1821'de ağabeyi Aleksandros'un yanında kutsal birliğin topçu komutanlığını yaptı.

Mavrokordatolar ise bir başka Fener ailesiydi. Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın 1671 yılında baş tercüman olarak göreve getirdiği Aleksandro Mavrokordato, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sırasında da görevine devam etti. II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlığa uğraması sonucu gözden düşerek görevden alındı. Yıldızı Karlofça Antlaşması'nın müzakereleri sırasında yeniden parladı. "Şerefli yenilgiler dönemi" başlamıştı, Osmanlı toprak kaybediyordu. Emekliye ayrıldığında oğlu Nikola Mavrokordato onun yerine baş tercüman yapıldı; İmtiyaz, artık babadan oğla devrediliyordu.

17. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devleti Eflak ve Boğdan vilayetlerinin beylerini yerli asillerden seçmekteydi. Bu vilayetlerin

[32] Timur, Taner. Osmanlı Çalışmaları. V. Ankara 1989. .s.186.

yöneticilerinin oğulları Osmanlı Devletine isyan etmelerini önlemek için İstanbul'da rehin tutulurlardı. Bu rehinelerden biri olan Dimitri Kantemir'in ülkesine Boğdan beyi olarak geri döndükten sonra Rusya ile birleşip Osmanlı Devletine isyan etmesi Osmanlıların yerli asillere güvenemeyeceğini gösreriyordu. Baş tercüman Nikola Mavrokordato, Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa tarafından Boğdan beyliğine atandı. Bir başlangıçtı, bu tarihten sonra Eflak ve Boğdan beyleri hep Fenerli aileler arasından seçildi.

Fenerliler Eflak ve Boğdan eyaletlerinin gerçek egemenleri oldular. Fiili durumu yasal bir çerçeve kavuşturma düşüncesinin gelişmesi için artık ortam hazırdı. Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın başlama vuruşunu da bu beylerden biri, 19. yüzyılın başlarında Boğdan eyaletine bey olarak atanan Aleksandro İpsilanti yaptı. Filiki Eterya Derneği'nin başındaydı; Dostluk derneğinden bir ihtilal örgütü çıktı. Yeni kurulan devlet de Fenerli feodallerin kontrolündeydi.

İsyanı örgütleyen "Filiki Eterya", 1814 yılında Odesa'da kurulmuştu. Kısa zamanda üye sayısını arttırdı ve merkezini İstanbul'a taşıdı. Başında, Rus Çarının yaverliğini yapan Alexander İpsilantis bulunuyordu. İpsilantis, 6 Mart 1821 tarihinde Eflak ve Buğdan'ı istila etti. Rus yardımı almayı ve Balkan Ortodokslarının dâhil olacağı genel bir ayaklanma çıkarmayı umuyordu. Fakat hem Rusya'nın hem de Avrupa'nın kuşkuları vardı; birkaç ay içinde Osmanlı kuvvetleri İpsilantis'yi bozguna uğrattı. Bir süre sonra Mora'daki Elenler ayaklandılar. Adalar Denizi halkının katılımıyla isyan yayıldı. Fener beyi İpsilanti 1821 ayaklanmasının da lideriydi.

1824 yılına kadar çatışmalar sürdü; Osmanlı çaresiz kalmıştı. Saldırıya direnebilecek tek güç olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istendi. Yardım karşılığında, Girit ve Mora valilikleri teklif edilmişti. Mora'ya üzerine gönderilen İbrahim Paşa, Elen isyanının bastırdı. Avrupa tehlikeyi görmüştü. Yunan isyanının hamilerinden Çar I. Nicola Mehmet Ali'nin Mora ve Girit'e yerleşmesinin Doğu'ya ilerlemenin sonu anlamına geldiğini biliyordu.[33] Mehmet Ali Paşanın Mora seferi İngiltere'yi de kaygılandırmıştı. Mısır Valisinin Doğu Akdeniz'e yerleşmesi, İngiliz imparatorluğu için tehlikeliydi. İçerde ise Helenizm yanlısı sivil halkın baskısıyla karşı karşıyaydı. Doğu Akdeniz'de zayıf bir Osmanlı Devleti ile küçük bir Yunanistan'ın bulunması çıkarlarına da uygundu.

"St. Petersburg Protokolü" ile birliğin ilk nüvesi İngiltere ve Rusya tarafından oluşturuldu. Protokole, Yunanistan'ı Osmanlı'ya bağlı özerk bir devlet haline getirmeyi öngörüyordu. Birliğe Fransa'nın katılımıyla imzalanan Londra Andlaşması ile Yunan bağımsızlığı bir Avrupa iç meselesi haline gelmişti.

Akdeniz'deki İngiliz, Fransız ve Rus donanması Mora ve Çanakkale Boğazını abluka altına aldı. Mehmet Ali'nin yolunu kapatmak için Navarin'deki Osmanlı donanmasını yok ettiler. İbrahim Paşa, Mora'daki askerlerini Mısır'a çekti. 1829'da Yunanistan bağımsızlaşmıştı. Arkasından gelen Osmanlı-Rus savaşı ile Eflak ve Boğdan da Osmanlı kontrolünden tamamen çıktı. Savaş sonunda imzalanan Edirne Anlaşması ile, "Mora hükümeti onaylandıktan başka, bütün Çerkesistan ve Ahıska kaleleri Ruslara verilmiş ve Eflak topraklarında bulunan kaleler yıkılarak Eflak Emirliği'ne bırakılmış, Memleketeyn (Eflak-Boğdan) ve Sırbistan'ın ayrıcalıkları arttırılmış ve sağlama

[33] Rusya, Avusturya ile bir andlaşma yaptıktan sonra, 1812 tarihli Bükreş Andlaşmasının yürütülmesi şekline itiraz ederek, Bab-ıali'ye bir ultimatom verdi. 7 Ekim 1826 tarihinde Rusya ile güçsüz Osmanlı arasında Akkerman Andlaşması imzalandı. Bu Andlaşmaya göre: Sırbistan'ın muhtariyeti onaylanacak ve bir anayasa verilecek, Eflak ve Buğdan'a, Rusya'nın onayı alınarak, yerli beylerden bir voyvoda atanacak, Rumeli ve Kafkasya sınırlarında, Rusya lehine bazı düzeltmeler yapılacak ve Rus ticaret gemilerine, Osmanlı denizlerinde serbest dolaşma hakkı verecekti.

bağlanmış ve altı nahiye daha katılarak Sırbistan sınırları genişletilmiştir."[34] Bu anlaşmanın Rus uyruklulara tanıdığı ticari ayrıcalıklar ise yerli Hıristiyanlar tarafından kullanılmış, Odessa'dan bir pasaport almayı başaran her Osmanlı tebaası, Rus konsolosluğunun himayesine girmiştir.[35] Bu pasaportlarla Osmanlı liman kentlerine yerleştiklerini ve "Türkler"i ticaretten sildiklerini biliyoruz.

Osmanlı'nın bildiği ise, Mora'yı kaybedeceğidir; Çünkü gücü yoktur. Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül- Vukuat'ın'da "Savaş yapmadan Mora Kırallığı tanınırsa yol olur" saikiyle Yunanistan bağımsızlığına direnildiğini haber vermektedir. Savaş yapılmış, ancak yine de "yol olmuş"tur. Mora Krallığı'na karşı gerçek direnişi gösteren zaten Osmanlı değil Mısır'dır.

Rum ailelerin gücü, Batı'ya yayılmış Elen nüfusuna dayanıyordu. 17. yüzyılın ortalarından itibaren Batı'ya ve Doğu'ya göçen Helenler önemli bir diaspora oluşturmuştu. Yahudilerle rekabetleri, onların da "Doğu Akdeniz'in Yahudileri" haline gelmesiyle yakından ilintiliydi. Richard Clogg "Modern Yunanistan Tarihi'nde şöyle anlatıyor: "Yunanlılar bir diaspora halkıdır. Osmanlı yönetimi sırasında gelişen göç hareketleri günümüze de taşınmıştır. Daha bir Yunan devleti ortaya çıkmadan önce, onsekizinci yüzyılın sonlarında, Yunan tüccarları doğu Akdeniz'de, Balkanlar'da ve Hindistan gibi uzak topraklarda bir ticaret imparatorluğu kurmuşlardı. Ondokuzuncu yüzyılda göçler hızla Mısır'a, güney Rusya'ya, yüzyılın sonlarındaysa Amerika Birleşik Devletleri istikametinde gelişti... Ülkelerindeki yoksunluk onları dışarı yöneltmişti ve çoğu önce yurtdışında birkaç yıl kadar kalmayı sonra anayurda kesin dönüş yapmayı düşünüyordu. Ne var ki, pek çoğu göç ettikleri ülkelerde kaldılar, İç savaş döneminde ABD'nin yasaları göçmen akışını sınırlarken, Yunanistan Küçük Asya'dan, Bulgaristan'dan ve Rusya'dan gelme bir milyonu aşkın sığınmacıya kucak açtı."[36] Demek ki Osmanlı içinde bir değil iki "diaspora halkı" barınıyordu. İkisi de ticaret yapıyordu ve bu nedenle rekabet halinde idiler. Diaspora halkından biri diğerini tasviye etti.

Elen göçü var; Yalnız göçü sadece dışarıya doğru almak doğru değildir. Edirne anlaşması ile birlikte bir kısmının imtiyazlarıyla birlikte Sultanın topraklarına döndüğünü biliyoruz; Dönenlerin çoğu tüccarlardır. Öte yandan, Anadolu Rum halkının ondokuzuncu yüzyıl boyunca yoksulluktan göçmüş olduğunu anlıyoruz. Sadece Avrupa ve Amerika'ya değil, daha çok Pontus'tan olmak üzere Rusya'ya da. Bunların yerine, Osmanlı içinde filizlenin Elen ticaret burjuvazisi ve adamları geldi. Çoğu Avrupa devletlerinin pasaportunu taşıyor ve bu da onları vergiden muaf kılıyor, ticari ayrıcalıklar tanıyordu. O tarihlerde Anadoludaki Elenlerin sayısı ne kadardı? Nakracas'a göre 1939'da Tanzimat'ın ilanıyla Mora'dan ve adalardan Anadolu'ya önemli miktarda göç yaşanmış, Anadolu'daki ortodoks hıristiyanların sayısı 19. yüzyılın sonuna doğru 2 milyona ulaşmıştı.[37] Demek, Anadolu'da erken bir mübadele olmuş, gidenlerin yerine gelenler, ezenlerin kimliğiyle gelmiştir. Olmuşsa, Anadolu'daki Türkler ile Yunanlıların mücadelesi de budur.

Hıristiyanlık değilse, modern Yunanlığın ayırıcı özelliği nedir? "Fransız İhtilali'nden önce, Yunanistan'ın anakara kesimindeki nüfusun çoğunluğu, belirgin ulusal kimlikler olmaksızın, Arnavutça, Ulahça ve Slavca konuşan sakinlerden oluşuyordu. Yunanca konuşan sakinlere gelince, onların da sırasıyla büyük bir oranı Flamanların, Katalanların, İtalyanların, Fransızların, Almanların, Mora Slavlarının,

[34] Mustafa Nuri Paşa. A.g.e. s. 259.
[35] Timur. A.g.e. s.182.

[36] Clogg, Richard. Modern Yunanistan Tarihi. Çev. Dilek Şendil. İletişim. İst.1997. s.11–12.
[37] Nakracas, Georgios. Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni. Çev. İbram Onsunoğlu. Kitabevi. İst. 2005. s.50.

Yahudilerin v.s. Yunanlılaşmış torunlarından oluşuyordu."[38] "Ellen ulusu", Avrupa tarafından icat edilmişti. Atina köyü bu icat nedeniyle başkent olarak seçildi. Ellerine geçirdikleri her türlü olanakla Türkçe konuşan ve büyük ölçüde Türkleşmiş olan Rumları yeniden Helenleştirmeye giriştiler. 1850'ye kadar patrikhane ile ilişkiler de askıya alındı ve bir ulusal kilise kuruldu. Yeni Yunanistan, uzun süre Bizans deneyimini de hatırlamak istemeyecekti; Birlikte olanların ayrı olması için şarttır.

Osmanlı imparatorluğu yıkılırken Yahudiler geriliyor, Yunanlılar ise ilerliyordu. Yunanlılar ticari avantajlarını siyasi avantaja çevirmesini de becerdiler. Osmanlı devletinin önemli mevkilerini artık Yahudiler değil Elenler tutuyordu. Fenerliler iktidardaydı. Diplomasi 1699 Karlofça anlaşmasından 1821'deki ayaklanmaya kadar hemen hemen Elenlerin yönetimindeydi. Ticaret aracılığıyla Hellenleştirdikleri Balkanları, siyasal olarak da kontrol edebiliyorlardı.[39] Osmanlı da geriye düşürdükleri ise sadece Türkler değildi.

Elen - İbrani Savaşı

Yunan bağımsızlık savaşı doruğundayken Osmanlı yönetimi Yeniçeri Ocağı'nı dağıttı. 1826 yılında, Osmanlıyı, yüzyıllarca zaferden zafare taşıyan bir sistem kaldırıldı; "Hayırlı olay"dı bu. Yeniçeri kıyımında birçok Yahudinin de kellesinin alındığını biliyoruz.

1821'de Mora ayaklanması patlak verince Fener Patriği Grigoryos Babıâli'ye getirilerek sorgulandı. Sonra yaftası göğsüne takılarak patrikhanenin orta kapısında idam edildi. Gerisini Yalçın Küçük anlatıyor: "Arkası geldi. Patrikten sonra Mora ayaklanması ile ilgileri oldukları gerekçesiyle tüccar ve eşraftan onbeş Rum idam edildi. Bununla da durmadı. İstanbul'un çeşitli yerlerinde en önde gelen Rum din adamları için sehpalar kuruldu. Kayseri, Edremit, Tarabya metropolitleri Balıkpazarı, Kaşıkçılar Hanı ve Parmakkapı'da kurulan sehpalarda ölüme gönderildiler. Resmi idamlar sürdürüldü; birçok din adamı hayatını kaybetti. Ancak böyle durumlarda beklenebileceği gibi idamlar resmiyet sınırları içinde kalmadı. 'Bu idamları görenler, bazı Müslümanlara yaptıkları işkencelerin intikamını almak için düşmanlıklarından dolayı gözlerine kestirdikleri Hıristiyanları idam etmeye başladılar.' İstanbul, bir mezbahaya döndü; beş yıl sonraki büyük kıyımın provası yaşandı."[40] Bu da bir hayırlı olaydı. Fakat her hayırlı olayda, kellesi giden ya Yahudiler, ya da Rumlardı. "Prova", bunun içindir.

Hayırlar kimin için? Hayırlı olay'ın Yahudiler için olmadığı açık… "Yahudiler, eski sistemle bütünleşmiş vaziyetteydiler; dolayısıyla, Batılılaşma yanlısı Türk ıslahatçılarının bu sistemi tasfiye etmek girişimlerinden ilk dönemlerde büyük sıkıntı çektiler. Bu anlamda II. Mahmut devri Yahudiler açısından çok önemli bir dönem oldu. Bu dönemin en kayda değer başarısının, Vakayi Hayriye diye bilinen Yeniçeri ordusunun lağvedilmesi olayının, Yahudiler için hiç de hayırlı olmadığı cemaatin başı (nasi) ve imparatorluğun önde gelen mültezimlerinden Behor İzak Karmona'nın boğularak öldürülmesiyle meydana çıkmıştı. Bu, cemaat liderliğinin gerçek anlamıyla boynunun vurulması demekti."[41] Müslümanlar bir yana bir "din" çatışması var; Bir çıkar çatışması olarak algılamakta sakınca yoktur. Osmanlı'da ticaret her zaman bu iki dinin mensuplarının ellerindeydi ve din ticarete örtü olmuştur. Osmanlı toplumunun zenginleri-burjuvaları- hep gayrımüslimlerdi. Bu olgunun Müslümanların egemen olduğu düşünülen bir yapıda ortaya çıkması şaşırıtıcıdır. Ancak görülüyor, zenginleşenler her durumda iktidara yakınlaşmaktadır ve Yahudi-Hıristiyan

[38] A.g.e. Önsöz.
[39] Clogg. A.g.e. s.35.
[40] Küçük. A.g.e. s.170.
[41] Rodrıgue, Aron. Türkiye Yahudilerinin Çağdaşlaşması. Çev. İbrahim Yıldız. Ayraç. Ankara 1997. s.44.

iç savaşını bir iktidar savaşı saymakta sakınca bulunmuyor.

Peki, bu iki "hayırlı olayda" Müslümanlara düşen hayır nedir? İlki, Yunan ayaklanması "yol olmuştur", imparatorluğa başkaldırmanın yolu açılmıştır. İkincisi ise imparatorluğu kurtarmanın yolunu açamamıştır. Her iki durumda da kazananların arasında "Müslimler" yoktur. Müslimler, imparatorlukta var mıydı? Şimdi soru budur.

Rumlar, Osmanlının ilerlediği her yerde kapıları açtılar; Doğu Roma İmparatorluğu Türk-Rum kaynaşması nedeniyle yok oldu. Yahudilere ise Türkler bütün kapıları açtılar. Önemli bir sorun yaşandığı kaydedilmiyor. Öyleyse Türklük ya da Müslümanlık imparatorlukta "yok hükmünde"dedir; Hiçbir kapıyı tutmuyorlar ve hiçbir çatışmaları yoktur. Belki kimliksizdiler, bütün kimlikleri benimsediler. Belki, bütün kimlikleri benimsedikleri için kimliklerini hiç kaybetmediler. Bütün eski dinler din, bütün eski peygamberler peygamberdiler. Kitabı olan herkes kitap ehliydi, cemaati olan herkes dokunulmazdı. Müslümanlık gibi Türklük de evrendeki her şeyi kutsamaya hazırdı. Cepheye koştular Musa aşkına, İsa aşkına ve Muhammed aşkına…

Yahudiliğe daha mı yakındılar? Yahudi kaynaklarına göre öyledir: "Musevi ve İslam tanrıbilimleri birbirlerine Hıristiyanlıktan çok daha yakındır. Her ikisi de- Hıristiyan inancındaki üçlemeye karşılık- kesin bir biçimde tek tanrıya inanır. Gerek Musevilik, gerekse Müslümanlık İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu görüşünü reddeder… Ayrıca her iki din de yasa dinidir, Musevilerin Halakha'sı ve Müslümanların Şeriat'ında pek çok ortak nokta bulunmaktadır. Aynı yemek yasalarına uymakla birlikte –sünni- Müslümanlar Yahudiler'in pişirdiği eti yiyebilirler; farklı kurallara göre olsa da Yahudiler de Müslümanlar da sünnet yaparlar; rahiplik kurumu, Musevilerde Kudüs'teki tapınağın yıkılmasından beri, Müslümanlarda ise hiç olmamıştır."*[42]* Geçişlerin de çok kolay olduğunu anlıyoruz; Ayrılıkları önemsizdir. "İslam tanrıbilimi asıl Bağdat'ta, yani Mezopotamya'nın yüzyıllardır Yahudi geleneğinin merkezi olan bölgesinde biçimlenmiştir. Abdullah ben Salem ve Kaab el-Ahbar gibi bazı Müslümanlığı kabul etmiş Yahudiler bu çalışmaya katkıda bulundular. Yine Kuran ve hadislere ek olarak bir dizi eski İslam din malzemesi bulunmaktadır. Peygamberle ilgili çoğu Miraç'a bağlanan ve herhalde dönme Yahudiler tarafından yayılmış öyküler. Bu malzeme İslam edebiyatında İsrailiyat adıyla geçmiştir. Bu arada pek çok Musevi-Müslüman tarikatı da oluştu, Sura akademisinin kurucusu (3. yüzyıl!) Raw'a yakıştırılan şu söz bu bağlamdadır: 'Yabancı birinin yönetiminde yaşamaktan İsmail'in yönetimi altında yaşamak yeğdir!'"*[43]*

Uyum var ve uyum için ilginç bir yaklaşım da var. "Müslümanlığın başlangıç dönemlerinde birçok ayrılıkçı Yahudi tarikatı filizlendi. Muhammed, Tanrı tarafından Araplara ya da tüm insanlığa-Yahudiler dışında- gönderilmiş bir peygamberdi. Bir Arap tanrıbilimci 800'lerde bu konuda şunları söylüyordu: 'Günümüzde Irak topraklarındaki Yahudiler Allah'tan başka tanrı olmadığını ve Muhammed'in Tanrı'nın elçisi olduğunu kabul ediyorlar. Ancak onun Musevilere değil, yalnızca Araplar'a peygamber olarak gönderildiğini ileri sürüyorlar… Sonuçta herhangi bir Yahudi, Muhammed'in Tanrı'nın elçisi olduğunu kabul etse de, eski dinini bırakıp Müslüman olduğunu açık biçimde söylemedikçe Müslüman sayılamaz."*[44]* Bunların ve uzun Yahudi-Arap ortak yaşamının deneyimiyle uyumun, Hıristiyanlardan daha kolay yakalandığı anlaşılıyor.

Oysa Jesus'u Yahuda İskaryot ispiyonlamıştı. Bu Yahudi tarikatını din yapan da kindi.

---

[42] Groupler, Eva. İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler. Çev. Süheyla Kaya. Belge. İst. 1999. s.19.
[43] Groupler. A.g.e. s.19.
[44] A.g.e. s.18.

İki toplumu da diri tutan kinleri oldu. Dinlerini tahkim ettiler, cemaatlerini kapalı tuttular ve hep çatıştılar.

I. yüzyılın başlarında Yunanlılarla Yahudilerin birlikte oturdukları Antakya, İskenderiye gibi kentlerde çatışıyorlardı. "Bu tür tutumların en çarpıcı örnekleri İskenderiye'de yaşandı. Yahudilerin kendi gelirlerini azalttıklarını iddia eden bazı Yunanlılar, Apion adlı bir hatibin kışkırtıcı konuşmalarıyla, kentte Yahudi karşıtı nümayişler düzenlemeye başladılar. Roma İmparatoru Caligula'nın 38 yılında, yarı Yahudi olan Agrippa'yı Yukarı Galilee (Celile) bölgesine vali olarak ataması, Yahudiler tarafından sevinçle karşılandı. İskenderiye'de çeşitli kutlamalar düzenlendi. Bu kutlamadan bir gün sonra amfitiyatroda toplanan Yunanlılar, yarım akıllı bir cüceye Yahudi kralı kıyafeti giydirerek, Yahudilerle alay ettiler. Ardından, Yahudilerin sinagoglarına Roma İmparatoru'nun büstünü koyarak, Roma'ya bağlılıklarını göstermelerini istediler. Hâlbuki İmparator'un kendilerine bahşettiği ayrıcalık çerçevesinde, Yahudiler bunu yapmak zorunda değillerdi. Dolayısıyla bu isteği yerine getirmediler. Bunun üzerine kızgın Yunanlılar, zengin Yahudilere ait evlere saldırarak, 400 tanesini yağmaladılar. Esasen, kendisi de Yahudi aleyhtarı olan Caligula'nın, olayları bastırmak için bir girişimde bulunmaması, İskenderiye saldırısının boyutlarının büyümesine yol açtı. İmparator Caligula'nın yerine geçen Cladius'un çabalarıyla İskenderiye olayları yatıştı, ancak Yahudiler ile Yunanlılar arasında başlayan güvensizlik ortamı bundan sonra da devam etti.

Roma İmparatoru Konstantin'in Hıristiyanlığı benimsemesinden sonra, devlet mekanizmasının Yahudilere karşı tutumunda bir sertlik oluşmaya başladı. 483 yılında İmparator Theodosius döneminde hazırlanan kanunla Yahudi karşıtı bir yapı oluşturuldu. Söz konusu kanunun XVI. kitabının sekizinci ve dokuzuncu bölümlerinde, Yahudilerin dinsel bayramlarından olan Purim'in kutlanması, törenler sırasında haç yaktıkları gerekçesiyle yasaklandı. Yine Yahudilerin Hıristiyan köle edinmeleri ve yeni sinagoglar inşa etmelerinin önüne geçildi.

İmparator Jüstinyen'in corpus iuris civilis kanunları da yeni ayrımcı hükümler getirdi. Buna göre, Vandallar'dan fethedilen Kuzey Afrika topraklarında, Yahudi dininin gereklerini yerine getirmek yasaklandı. Bu kanunla Yahudi dinsel doktrinine de müdahale edilerek, Torah'ın yorumlanmasında, Targum'un kullanılması istenirken Mishnah'ın kullanılması yasaklandı. Yahudiler, Bizans İmparatorluğu döneminde de, çeşitli ayrımcı uygulamalara tabi tutuldular."*[45]*

Yahudilerin sahip oldukları ekonomik güç, zaman zaman baskıcı politikaların kurbanı olmalarına, zaman zaman da devletten destek görmelerine neden oluyordu. 1229'da İmparator Theodore'un Bulgar Çarı II. Ivan Asen'e karşı açtığı savaşı finanse edebilmek için Yahudilerin mal varlıklarına zorla el koymuştu. VIII. Michael Palailogos ise Roma ile tekrar bütünleşme girişiminin Ortodokslar tarafından tepkiyle karşılanması üzerine finansal destek bulabilmek amacıyla Yahudilere özgürlükler tanımıştı.*[46]*

Yahudiler için "barış" Osmanlılar ile birlikte geldi. Orhan Bey Bursa kentini fethedince, çok sayıda Yahudi ilk Türk başkentine yerleşti. Mesleki kısıtlamalar yoktu. Edirne'de bir Romaniot cemaati yaşıyordu. Şehir Osmanlıların eline geçince Yahudi nüfusu hızla arttı. "Yahudilerin Osmanlı Beyliği sınırları içindeki yaşamı, Orhan Bey'in fetihleriyle başlamıştır. Bu tarihten önce bir Osmanlı-Yahudi ilişkisi söz konusu değildir. Bursa, Gelibolu, Ankara ve Edirne Yahudileri, evvelce göç ettikleri bu kentlere, Osmanlı fetihleriyle birlikte geri

[45] Yunan Toplumunda Yahudi Düşmanlığı. SAEMEK-Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi. Saemek.org.
[46] A.g.s.

dönmüşler ve yönetimden hoşnut biçimde yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Bu tutumlarından dolayı onlara, diğer gayrimüslim cemaatlerden farklı olarak 'kendi gelen' adı verilmiştir. Orhan Gazi Bursa'yı fethettiğinde, Bizans yönetimi altında yaşayan Bursa Yahudileri Osmanlıları kurtarıcı olarak karşılamışlardır. Orhan Gazi, Bursa'da Etz Ha-Hayim (Hayat Ağacı) Sinagogu'nun inşa edilmesine izin vermiştir.

Başkent, Edirne'ye taşındığı zaman, Bursa'dan Edirne'ye sürgün politikasıyla göç ettirilen Yahudiler, kentin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Kentteki Yeşiva (Din Akademisi), tüm Osmanlı kentlerinden öğrenci kabul eden bir Yahudi eğitim merkezi haline gelmiş, hatta bu merkezde okumak için Edirne'ye, Macaristan, Polonya ve Rusya'dan Yahudi gençleri gelmeye başlamıştır. Kentte ayrıca, her Yahudi Cemaati'nin (Romaniot, Eşkenazim, Karayim) mali, idari ve hukuki işlerinden sorumlu ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin temsilcisi konumunda birer hahamın görev yapmasına izin verilmiştir. Hahamların, Müslüman cemaatindeki dini görevlilerle aynı yükümlülüklere sahip oldukları bu dönemde, ilk kez Subaşı ve Başyazıcı ünvanı alan Yahudilere rastlanmaktadır."*[47]* Hemen yönetimde, hem de toplumda yükseldiler. "I. Mehmet zamanında dönme bir Yahudi olan ve bir derviş ayaklanmasına katılarak sonunda asılan, Torlak adıyla anılan Samuel ün kazanmaştı. Sultan II. Murat'ın hekimbaşı olan ve soyu sürekli olarak vergiden muaf tutulan Yahudi bir doktoru vardı. II. Murat askerlikten muaf tutulmak için vergi ödeyen Yahudiler'den oluşan bir gayrimüslim kolordusu kurdu (Gareba). Bizanslılar'a güvenmeyen Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden üç gün sonra Asya cemaatlerinden Yahudiler'i buraya göç etmeye çağırdı, onlara 'ev, toprak ve bağlar' vaad etti. II. Mehmet maliye bakanını Yahudiler arasından seçmişti: Hekim Jakub. Özel doktoru da yine bir Yahudi'ydi: Moşe Hamon."*[48]*

"Yahudi tarihine geçmiş" Osmanlı padişahları vardı ve bu "altın çağ"a işaret etmekteydi: Sultan Bayezid, "Yavuz" Sultan Selim, "Kanuni" Sultan Süleyman… Yahudi kaynaklarına göre Selim Yahudiler'i çok seviyordu… Kanuni Kudüs'ün surlarını yeniden yaptırmış ve kan iftirası davalarının yalnızca kendi huzurunda görülmesini sağlamıştı. Yahudiler için koruyucudur ve Kanuni lakabını hak etmektedir. "Osmanlı Devleti'nin, Yahudi tebaasından son derece hoşnut olduğu, Yahudi göçüne, 1492 yılından önce kapılarını açtığı ve Rumlara ve Ermenilere nazaran daha güvenilir bulduğu Yahudi tebaasına karşı tutumunun genelde hoşgörülü olduğu sonuçlarına ulaşmak mümkündür. Bu daveti takiben çok sayıda Alman Yahudisi Osmanlı İmparatorluğu'na gelmiş ve yerleşmiştir. II. Mehmed İstanbul'u fethettiğinde, Bizans Yahudileri (Romaniotlar) kendisini bir kurtarıcı olarak karşıladılar. Bizans'ın son Hahambaşı Moşe Kapsali Türk İstanbul'un ilk Hahambaşısı oldu ve II. Mehmed tarafından divanına davet edildi."*[49]* Aynı kaynağa göre Sultan II. Bâyezid İspanya ve Portekiz göçmenlerini kabul etmekle kalmamış, eyalet valileriyle sancak beylerine gönderdiği bir fermanla göçmenlere kötü muamele yapacakların veya en ufak bir zarara sebebiyet vereceklerin cezalandırılacağını buyurmuştu. Üstelik Musevilerin, kendilerine İspanya'yı terk etmeleri için tanınan son tarih olan 2 Ağustos'dan önce ülkeden çıkabilmelerine yardımcı olmak üzere, Piri Reis'in amcası Kemal Reis kumandasındaki Osmanlı kadırgalarını İspanyol limanlarına göndermişti.

Görünüşe göre Sultan topraklarındaki ilk sorunlar da böyle başladı. Yahudi cemaati, Rum rahiplerin baskısı altında kalmıştı. Bunun üzerine Hahambaşı Moşe Kapsali padişahı özel

---

[47] A.g.s.

[48] Groupler. A.g.e. s. 29-30.
[49] SAEMEK. A.g.s.

bir vergi karşılığında (Rav Akçesi) kendisini Yahudi cemaati için ayrı bir idari ve dini lider olarak atamaya ikna etti.

Geldiler ve ummadıkları bir yer edindiler. Yerlilerin tahkim edilmiş bir dinleri ve kimlikleri yoktu. Oysa onlar "öteki" oldukları bir çevrede sıkı bir dayanışma ruhu oluşturmuşlardı. Matbaayı, barut imalatını ve top dökümünü biliyorlardı. Yükselmek için kullandılar. İmparatoruluğun ilk matbaası 1493'de İstanbul'da Sefarat David ve Samuel ibn Nahmias tarafından kuruldu. Barut imali ve top dökümü konularında uzmanlaşmış Yahudiler bilgilerini Osmanlının emrine sundular. İspanya'da devlet hizmetlerinde bulunmuş olanlar dışişleri ve maliyede yer edinmekte zorlanmadılar. Hekimlik ise öteden beri bir Yahudi mesleğiydi. Saray hekimlerinin çoğu Museviler arasından seçilmişti. Bunlar arasında Hekim Yakub, Josef ve Mose Hamon, Daniel Fonseca, Gabriel Buenaventura özellikle sivrilen isimlerdi. Dışişleri alanında önemli görevlere getirilen Yahudiler arasında Kanuni'nin 'Frenk Bey Oğlu' dediği, II. Selim için 'Naxos Adası ve Ege Denizi Kiklad Takımadaları Dükü' olan Josef Nasi özellikle öne çıkmıştı. Nasi çağının en önemli Yahudisi kabul ediliyordu. 'La Sinyora' diye anılan teyzesi ve kayınvalidesi Dona Grasya Nasi de ünlü Yahudilerdendi. Sokullu Mehmet Paşa'nın can dostu ve İnebahtı Savaşı sonrası Osmanlı-Venedik müzakerelerini yürütmekle görevlendirilen Salamon ben Natan Eşkenazi, III. Murad tarafından 'Midilli Dükü' ünvanı verilen ve Osmanlı-İngiltere diplomatik ilişiklerinin mimarı Salamon Aben Yaeş, I. Ahmed döneminde İspanya ile müzakereleri sürdürmek için görevlendirilen Gabriel Buenaventura, Karlofça görüşmelerine katılan Israel Konian, Ruslar'a karşı bir ittifak konusunda İsveç ile müzakere için Köprülü Mehmed Paşa tarafından atanan Yuda Berberi, altın çağın altın adamları oldular.[50]

XV. Yüzyılın sonlarından itibaren Yahudi cemaati Osmanlı Devleti'nin en önemli aktörlerini içinden çıkardı. Selanik onların yerleşmesinden sonra imparatorluğun önemli merkezlerinden biri oldu; Zengin Yahudiler sarayda tutundu. Bunlar arasında Mendes ailesi, özellikle Yasef Nassi ve Salomon Aben-Ayish gibi son derece güçlü şahsiyetler çıkmıştır… Bu dönemde 44 sinegog'u ve 30.000'i bulan Yahudi nüfusu ile İstanbul, Avrupa'nın en kalabalık Yahudi cemaatini barındıran bir şehir haline gelmişti.[51] Direniş ise hep Hıristiyanlardan geldi.

Osmanlı Yahudiliğinin düşüşe geçmesindeki en önemli nedenlerden biri, Hıristiyanlar'ın özellikle Rumların, Ermenilerin ve Hıristiyan Araplar'ın başlattıkları rekabetti. Hıristiyanların sayıca Yahudilerden üstün olmaları, Yahudilerin Batı ile ticari bağlarının azaldığı bir ortamda, çocuklarını eğitim için Avrupa'ya gönderebilmeleri ve Yahudilerin aksine hem kendi kilise örgütlenmeleri hem de Avrupalı Hıristiyan devletler tarafından himaye edilmekte olmaları, Hıristiyanların Yahudiler karşısındaki yükselişinin itici güçleriydi. XVII. yüzyılın ikinci yarısında başlayan "Sabbetay Sevi Hareketi", konumlarını sarstı. Hahamların otoritesi arttı, ağırlık kazanan skolâstik eğitim sistemi, Yahudilerin modern eğitim sisteminden yoksun kalmalarına yol açtı. Yahudiler, ticaret sektörü ve yönetim kadrolarındaki yerlerini, Batılı devletlerin himayesi altındaki Rumlar'a ve Ermeniler'e kaptırmaya başlamışlardı.

Bir içsavaştır, öyle okunabildiğini biliyoruz: "Osmanlı yönetiminin Yahudilere sağladığı en önemli haklardan biri de, din değiştirme konusunda tanınan ayrıcalık olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda başarılı olan herkes yönetici sınıfına yükselebilme imkânına sahip olmakla birlikte bu statüyü elde edebilmek için Müslüman olmak bir önkoşuldu. Bu neden-

[50] A.g.s.

[51] Timur. A.g.e. s.32.

le, yönetici sınıfa girmek isteyen azınlıklar için din değiştirerek Müslüman olmak bir zorunluluktu. Hıristiyanlar, din değiştirmeleri halinde, kendilerinin ve babalarının adlarını değiştirerek bir Müslüman adı alırlar ve baba adları da "Allah'ın Kulu" anlamına gelen Abdullah olarak değiştirilirdi (ör:Ahmed ibn Abdullah). Öte yandan, Yahudilerin din değiştirmesi halinde kendi Yahudi ve baba adlarını taşımalarına izin verilirdi. (ör:Isak ibn Abram). Böylece Yahudilerin yönetici sınıfı içine girmeleri kolaylaştırılmış oluyordu.

Bizans İmparatorluğu'nun yıkılmasında Türklerin tarafını tutan Yahudilerin, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta da bir takım ayrıcalıklara sahip olmaları, Hıristiyan azınlığın onlara karşı tepkisini körüklemiştir. Özellikle Rumlar arasında, Yahudilere karşı tarihten gelen hoşnutsuzluk devam etmiştir… Bu hoşnutsuzluk iki biçimde kendisini göstermiştir. Birincisi, Hıristiyan dini liderlerinin, Hıristiyan topluluğun haklarını, Yahudi cemaati aleyhine genişletmek üzere sürekli olarak Osmanlı padişahlarına ve Osmanlı yöneticilerine başvurmalarıdır. Mesela, Rum patrikleri, resmi Osmanlı törenlerinde hahambaşıdan önce gelmek için uzun süreli bir mücadeleden sonra, 1697'de Fransız ve İngilizler'in de baskısıyla bu ayrıcalığı elde etmişlerdir.

İkincisi, başta Rumlar olmak üzere, Hıristiyan cemaatlerin Yahudilere karşı giriştikleri fiili saldırılar ve manevi baskılardır. Bu saldırılar daha çok, Yahudilerin Pesah (Hamursuz) bayramı sırasındaki dini ayinlerinde Hıristiyan çocukları kurban ettikleri söylentilerine dayanmaktadır. Literatüre kan iftirası olarak geçen bu söylentiler, Roma ve Bizans döneminde ortaya çıkmış ve Osmanlı döneminde de zaman zaman gündeme getirilerek, Yahudi cemaatine karşı gerginlik yaratmanın temel dayanaklarından biri olarak kullanılmıştır. 1215'te toplanan Lateran Konsülü'nde, Hıristiyan topraklarında yaşayan Yahudilere özel işaretler takmaları zorunluluğu getirildikten sonra, bu topraklarda Yahudi aleyhtarlığı dinsel bir boyut kazanarak gelişmiştir.

Yahudiler en çok, Hıristiyanların ayin sırasında kullandıkları ve Hz. İsa'nın etini ve kanını temsil eden ekmeği murdar kılmakla suçlanmıştır. Bu suçlamaya göre, Yahudiler Hz. İsa'nın her türlü tezahürünü önlemek maksadıyla, ayinlerde kullanılan ekmeği kiliselerden çalarlar, ekmeğe iğne batırırlar, kaynar suya atarlar ya da harca gömerlerdi. Hıristiyanlara göre bunun cezası ölümdü.

Osmanlı tarihinde, kan iftirası nedeniyle, Rumların Yahudilere karşı harekete geçmelerinin birçok örneği bulunmaktadır. Mesela, 1530'ların sonunda Rumlar Tokat'da bir Yahudi mahallesini, Yahudilerin Hıristiyan çocuklarını kaçırıp, kurban ettikleri bahanesiyle talan etmişlerdir. Padişahın özel doktoru Moshe Hamon devreye girerek padişahı, o tarihten sonra bu tür davaları yerel makamların ve hâkimlerin değil, padişahın ve Divan-ı Humayun'un göreceğine ilişkin bir ferman yayınlamaya ikna etmiştir.

Buna benzer bir olay, 1663'te meydana gelmiştir. İki yeniçeri, babası tarafından öldürülerek, Hamursuz Bayramı'nın (Pesah) başladığı akşam suçu Yahudilere atmak için cesedi Yahudi mahallesine bırakılan bir Rum çocuğunun, Yahudiler tarafından öldürüldüğü yolunda şikâyette bulunmuştur. Bunun üzerine, Fener'de oturan Rumlar ertesi sabah Balat'a gelerek sinangoga gitmekte olan Yahudilere ve ticarethanelerine saldırmışlardır. Ne var ki, Sadrazam Rum mahallesindeki muhbirleri aracılığıyla olayın gerçek yüzünü öğrenmiş ve durumdan Padişah'ı haberdar etmiştir. İftira atan iki yeniçeri idam edilmiş, ancak Padişah olaya müdahale edene kadar 20 kadar Yahudi Rumlar tarafından öldürülmüş ve Balat'taki bütün dükkânlar yağmalanmıştır.

…Yahudi ve Rum Cemaatleri arasındaki rekabet çok değişik platformlarda devam

etmiştir. Yahudiler ve Rumlar arasındaki mücadele padişahların tahta çıkarılması konusunda bile yaşanmıştır. Mesela, Sultan II. Selim'in tahta çıkışının, Kanuni Sultan Süleyman'ın karısı Hürrem Sultan'ın desteğiyle, Yahudi Cemaati'nin eşrafından Dona Gracia ve Don Joseph tarafından finanse edildiği yönünde iddialar vardır. Buna karşılık Rum Cemaati'nden Michael Cantacuzesne, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın da desteğiyle Şehzade Bâyezid'ın tahta çıkarılması için mücadele etmiştir.

XVII. yüzyılda Osmanlı merkezi otoritesinin zayıflaması ile Yahudi cemaatinin gücünü yitirmesinin aynı zamanda gerçekleşmesi bir rastlantı değildir. Devletin korumasını büyük ölçüde kaybeden Yahudi tüccarları, uluslararası ticaretteki üstünlüklerini, Avrupalı Hıristiyan devletlerin de yardımıyla birtakım ayrıcalıklar elde eden Rum, Ermeni ve Avrupalı rakiplerine kaptırarak, oldukça fakirleşmişlerdir. Bu dönemde İmparatorluk toprakları içindeki ticarette üstünlük yine de Yahudi tüccarlardadır. Avrupa'dan ve Uzak Doğu'dan mallarını getirip satmak isteyen Rum, Ermeni ve Avrupalı tüccarları bu malları Yahudi tüccarlar aracılığıyla satmak durumunda kalmışlardır.

Rumların Yahudilere karşı kullandığı kan iftirası XVIII. ve XIX. yüzyılda da zaman zaman gündeme getirilmiştir. Mesela 1774'de, Rumların uyguladıkları baskılar dolayısıyla Selanik'ten kaçarak İzmir'e gelen Yahudilerin sayısında büyük bir artış olması üzerine, Yahudilerin Hıristiyan kanı ile ayin yaptıkları söylencesinin, Rum ileri gelenleri tarafından kasıtlı olarak yayılmasıyla kentin Rum ahalisi ayaklanmış ve çıkan olaylar sırasında İzmir'in Yahudi mahalleleri yağmalanmıştır."[52] Bir yüzyıl sonra, İzmir'in Hıristiyan mahalleleri ve Selanik'in Yahudi mahalleri bir kez yakılacaktır.

[52] SAEMEK. A.g.s.

İç Savaş Tanzimatı

1821 ve 1826; ilkinde Helenlerin ikincisinde Yahudilerin kelle verdiğini biliyoruz. Ancak ilkinde Yahudi parmağı, ikincisinde Helen parmağı teşhis edilememektedir. Her yerde çatışan bu iki cemaat hayırlı olaylarda neden susmuştur?

Susmalarına imkân var mıdır? "O zamanlar Türklük ve Yahudilik sık bir biçimde birbirine bağlanmıştı. Osmanlılar'ın her zaferi her yerde sürek avı yaşayan Yahudilerin soluk almasını sağlamış, Türkiye'nin her yenilgisi Yahudiler ve Yahudilik için çifte yenilgi olmuştur."[53] Öyleyse Yunanistan Bağımsızlık Savaşını da Yahudilik için bir çifte yenilgi sayabilir miyiz? Yeniçerilik kurumu ile büyük ölçüde iç içe geçmiş olan Yahudi bezirgânlığının 1826'da, Yunanistan'ın kopmasından hemen önce, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile büyük bir darbe yediğini biliyoruz.[54] 18. yüzyıl boyunca Yeniçerilere mal satan ve bankerlik yapan Karmona, Acıman ve Gabay aileleri büyük servetler edinmişlerdir. Yeniçerilerin baş sarrafı olan Behor İsak Karmona'da Vaka-i hayriye'nin kurbanları arasındadır. Diğer ailelerin ekonomik durumları da ciddi zararlar görür.[55] Tanzimat ile ayrıcalıklarını büsbütün yitirdiklerini söylebiliyoruz.1856'da Islahat Fermanı ilan edilirken Paris Merkezi Cemaat Kurulu'ndan Alphonse de Rothschild hazır bulunmuştur.[56] Osmanlı Yahudilerinin çöküşü, bütün Yahudi cemaatleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Hem siyasal hem de ekonomik üstünlük hızla Ermeni ve Rumlara geçmektedir ve her halde sözü edilen yenilgilerden biri de budur. Çökmekte olan Osmanlı ekonomisi en çok Yahudileri arkasından sürük-

[53] Lorewe, Heinrich. Türkiye'nin Doğusunda Yahudiler. İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler içinde. s.58.
[54] Benbassa, Esther-Rodrıgue, Aron. Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi. Çev. Ayşe Atasoy. İletişim. İst.2003. s. 135.
[55] A.g.e. s.153.
[56] A.g.e. s.198.

lemiştir. Yahudilerin Ermeni ve Rumlara karşı rekabet savaşına girebilmesi ancak 20. yüzyılın başında Alyans okullarının açtığı yolla mümkün olabilir.

Öyleyse, daha işin başında, Helen bağımsızlık hareketinin karşısında Yahudilerin de bulunması şaşırtıcı değildir. Yunan ihtilali sıralarında, Türkiye Yahudileri bu ihtilalcilere karşı Türklerle işbirliği yapmışlardır. Avram Galanti'nin aktardığına göre, Mescidi Aksa'nın tahribinden sonra, ilk defa olarak silahlı Yahudiler görülmüştür.[57]

Öyleyse, bir karşılığı olması da normaldir. İşte Helen ayaklanması için kısa bir bilânço: "Mora yarımadası ve Ege ve Adriyatik'teki bazı adalarda, Müslümanlarla birlikte Yahudiler de Yunanlı ayaklanmacıların saldırılarına hedef olmuşlardır. 1830'da Yunanistan'ın bağımız olmasıyla sonuçlanacak Yunan ayaklanması 1821'de başlamış olmakla birlikte, bu tarihten önce de, Osmanlı yönetimine karşı küçük çaplı ayaklanmalar gerçekleştirilmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren meydana gelen bu tür olaylarda, Yunanlı asiler ve çeteciler, Müslüman ve Yahudi nüfusa karşı sistemli saldırılar yürütmüşlerdir. Bu eylemler sonucunda, Eğriboz (Chalkis), İstifa (Thebes) ve İnebahtı (Navpaktos) Yahudileri tamamen yok edilmiştir.

Yunan ayaklanmasının başlamasıyla birlikte, Müslümanlara ve Yahudilere yönelik saldırılarda çok önemli bir artış olmuştur. Eylül 1821'de Mora'daki Tripolitza kentine saldıran Yunanlılar, 5.000–8.000 Yahudiyi de barındıran 30.000 nüfuslu bu kenti tamamen yakıp yıkmışlar, kentte yaşayanların ancak üçte birinden azı bu katliamdan kurtulabilmiştir. Saldırı sırasında Müslümanlarla Yahudiler, Yunanlılar tarafından hiçbir ayırım gözetilmeden öldürülmüştür. Tripolitza katliamı, 1821 baharında, Eflak ve Boğdan'da başlayan bu tür eylemlerin devamı niteliğindedir. Bu bölgede yaşayan Rumlar, Ulahlarla birlikte yüzlerce Yahudi ve Müslümanı katletmişlerdir. Tripolitza'da öldürülen Yahudilerin sayısı 1200'dür. Mora adasının tümüne bakıldığında ise bu rakam 5.000'e tırmanmaktadır. Tripolitza katliamına şahit olan İngiliz John Hartley, katliamı 'Yahudi kanı Türk kanıyla karışıp işgal edilen şehrin sokaklarında aktı. İshak oğulları ve İsmail oğullları aynı kaderi paylaştılar (...)' cümleleriyle tasvir etmektedir. …Yunan ayaklanmasının sona ermesiden ve Bavyera Prensi I. Otto'nun krallık tahtına oturturluğu Yunanistan Krallığı'nın kurulmasından sonra da, Yahudiler Yunanlıların saldırılarından kurtulamamışlardır. Yahudilere karşı gerçekleştirilen eylemlerin en çarpıcı olanlarından biri de 1847'deki Pacifico vakasıdır. Geleneksel olarak Yunanlılar, Ortodoks Paskalya Yortusu esnasında Rumca 'Yahudi' olarak adlandırdıkları Judas'ın bir kuklasını yaparak, bunu sokaklarda gezdirmekte, bu esnada kukla halk tarafından taşlanmakta ve daha sonra da yakılmaktaydı. Bu olay sırasında zaman zaman Yahudilere ve Yahudi mahallelerine de saldırılarda bulunulmaktaydı. 1847 Paskalyası'nın öncesinde, Yahudi kökenli İngiliz Baron Rothschild, bir kredi konusu için Atina'yı ziyaret edeceğinden, Yunan Hükümeti, söz konusu kukla gezdirme 'töreni'ni iptal etti. Bunun üzerine halk galeyana gelerek, Atina'daki Sefardim Yahudilerinden David Pacifico'nun evine saldırdı. İngiltere vatandaşı olan Pacifico saldırıdan canını zor kurtararak İngiltere konsoloshanesine sığındı. İngiltere Hükümeti, Pacifico'nun mülküne verilen zararın tazmin edilmesini defalarca istedi. Nihayet 1850'de İngiltere donanmasının Pire limanını ablukaya alması üzerine Yunan Hükümeti zarar gören Yahudiye tazminat ödemeyi kabul etti."[58] Yahudilerin Elenlerin önünde bozgun yaşadığı görülmektedir. Peki, Tanzimat'ı çatışmanın neresine oturtacağız?

[57] Galanti, Avram. Türkler ve Yahudiler. Tan Matbaası. İst. 1947. s.38.

[58] SAEMEK. A.g.s.

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi, Yahudi Cemaati'nin düşüşünü geri dönülmez bir yola sokmuştu. 1856 Islahat Fermanı da reformlara karşı olan hahamlar tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştı. Islahat Fermanı, Yahudilerden çok Batılı devletlerin himayesi altında olan Rumların ve Ermenilerin işine yaramıştı. Yahudilerin devlet yönetiminden ve ticaretten tasfiyesi böylece hızlandı. "Yahudilerin sosyal ve ekonomik sorunlarının bu dönemde hâlâ çözülememiş ve son derece tutucu olan hahamlar ile reformistler arasındaki mücadele devam etmiştir. Reform yanlılarının çoğunluğunu, XVII. yüzyıl ortasında Livorno'dan gelerek, Tunus, Balkanlar ve Anadolu'daki liman kentlerine yerleşen Portekizli Yahudiler (Frankos veya İbranice Gornim) oluşturmaktaydı. XVIII. yüzyıl ortasında İstanbul'dan ayrılıp, Viyana'ya yerleşen ancak Osmanlı kimliğini kaybetmeyip, İstanbul'la ilişkilerini kesintisiz sürdüren küçük bir Sefardim grubu da reformistleri desteklemekteydi. Reformist-tutucu mücadelesi 1862'de kriz noktasına ulaştı. Osmanlı makamlarının duruma el koymasından sonra bu mücadele, tutucuların zaferi, reformistlerin ise hapsedilmesiyle sonuçlandı.

1865'de yürürlüğe giren 'Hahamhane Nizamnamesi', bir süre önce Ermeni Cemaati için düzenlenen 'Cemaat Nizamnamesi'nin örnek alınmasıyla hazırlandı. İki nizamname arasındaki tek fark, Ermenilerin kendi nizamnamelerini kendilerinin hazırlamalarıydı. Osmanlı makamlarının, 'Hahamhane Nizamnamesi'nin uygulaması için yaptığı baskıya rağmen, hahamların karşı koyması sonucu Nizamname uygulanamayarak ölü bir belge haline geldi. Böylece hahamlar cemaatin denetimini tekrar ele geçirdiler. Hahamların üstünlüğüne, ancak XIX. yüzyıl sonunda faaliyetlerine başlayan, Alliance Israelite Universelle'in (Evrensel Yahudi Birliği), Osmanlı Yahudi Cemaati'ni sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kalkındırma çabaları sayesinde son verilecektir. Bu dönem, Osmanlı Yahudi Cemaati'nin, aydınlanma dönemidir."[59]

Bu tarih Yahudi kaynakları ile çakışmaktadır. Bir Yahudi kaynağı 1453'ü Osmanlı Yahudileri açısından altın çağın başlangıcı sayıyor. Bitiş tarihi 1602'dir ve 1856'ya kadar olan dönem çöküş sayılıyor. Bu tarihten II. Dünya Savaşı'na kadarki dönem ise yeni bir başlangıç sayılmaktadır.[60] Arada sorunların halledildiğini ve Hıristiyan direnişinin kırıldığını varsayabiliriz.

Çöküşün başlangıcı ise herhalde "Vakai Hayriye" dir. Groupler'e göre Selanik ve İstanbul Yahudileri'nin Yeniçerilerle yoğun ilişkileri vardı. Ocak bezirgânlığı ocak kaldırılana dek birkaç Yahudi ailesinin tekelindeydi. Yeniçerilerin lojistiğini Yahudi aileler sağlıyordu.[61] Bir başka kaynakta ise şunlar anlatılıyor: "…Yahudiler sarraflık, mültezimlik ve toptancılık da yapıyorlardı ve özellikle Yeniçeri ordusuyla çok yakın bir ilişki içindeydiler. Sık sık kazan kaldıran Yeniçerilerin bu hareketlerinden herkes gibi Yahudiler de zarar görüyordu; ancak birçok Yahudi tüccar ve banker, bu ordunun iaşe işi sayesinde zenginleşmişti. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında, Gabay, Acıman ve Karmona ailelerinin ki bunlar aynı zamanda Yahudi cemaatinin liderliğini yürütmekteydiler, sarraflık yaptığı ve Yeniçerilerin finansmanı ile yakından ilgil oldukları bilinmektedir."[62] İmparatorluğun en önemli askeri gücünü kontrol edebildikleri anlamındadır.

Hayırlı vakanın ardından başka birçok tüccar Yahudi de öldürülmüş, mallarına el konulmuştu. Yeniçeriliğin tavsiyesi, Yahudi bezirgânların tavsiyesi ile birlikte olmuştu. Bu gelişmelerden sonra cemaatin ciddi bir mali bunalım yaşadığı haber veriliyor.[63]

[59] A.g.s.
[60] Groupler. A.g.e. s. 18.
[61] A.g.e. s. 36.
[62] Rodrigue. A.g.e. s.43.
[63] A.g.e. s.45.

Yahudi bankerlerinin silinişi ise en çok Ermeni sarrafların önünü açmıştı; Yahudilerin düşüşü, Ermeniler'in yükselişi anlamına geldi. Uluslararası ticarette ise liderlik Rumların elindeydi. Birbirlerine diş bilediklerini ve kin biriktirdiklerini artık biliyoruz. Gerisini "Semitik" bir kaynaktan izliyoruz: "Ardarda gelen bu rejim değişiklikleri, Türk-Yahudi ilişkilerinde bir değişim yaratmamıştır. Osmanlı Devleti'nde, Türk-Rum ve Türk-Ermeni ilişkilerinin aksine, Türk-Yahudi ilişkilerinde daima egemen olan şey 'güven duygusu' olmuştur. II. Abdülhamid, uyguladığı baskılar dolayısıyla, Rumlar ve özellikle Ermeniler tarafından, sık sık suçlanmış, fakat Yahudiler Sultan'dan herhangi bir şikâyette bulunmamışlardır. Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı topraklarındaki okullarının müdürleri Paris'teki merkeze gönderdikleri mektuplarda, Abdülhamit'in 'zorba' bir padişah olduğunu, ancak 'antisemit' olmadığını ve 'Yahudileri koruduğunu' yazmışlardır. Abdülhamit döneminde, Tan gazetesi muhabirinin Yahudi Cemaati hakkında yazdığı makale, Osmanlı makamlarının bu cemaate olan güven duygusunu ortaya koymaktadır : 'Yahudilerin Batı'nın kültürel değerleriyle tanışmalarında Batı'daki Yahudi eğitim kuruluşlarının, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı Yahudilerini eğitme sürecine girmelerinin büyük payı oldu. Ancak, bu eğitim kurumlarının amaçları milliyetçi duyguları uyandırmaktan ziyade, Yahudi gençlerinin, yaşadıkları topluma yararlı birer fert olarak yetişmelerinin sağlanmasıydı. Bu kuruluşlar, genç Yahudileri Batı felsefesi doğrultusunda eğitti ve Yahudi kimliğini onlara öğretti. Ancak genç Yahudilerin bir çoğu, bu kuruluşlar yerine Osmanlı okullarına gitmeyi yeğlemişler, özellikle Tıp ve Hukuk Fakülteleri'ni tercih etmişlerdir. Buralardan mezun olan Yahudi gençler, zamanla Osmanlı elit tabakası içerisine girerek, bakan, büyükelçi ve vali ünvanları almışlar, böylece Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatında etkili olmaya başlamışlardır. Özellikle Yahudi tüccarlar, iktisatçılar ve doktorlar önemli konumlara gelmişlerdir."[64]

Fakat bundan önce baskı hep var. Özellikle Osmanlı Devleti'nde özerk bir statü kazanmış olan Romanya ve Sırbistan'da Yahudiler büyük bir baskı altındaydılar. İngiliz konsolosunun 1867 Martı'nda gönderdiği bir rapora göre, Belgrad Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu, Yahudiler'i 'Türkler'in casusu ve gizli ajan' ilan etmiş ve onlara savaş açmıştı.[65] İçerde de kanlı çatışmalar sürüyordu. "Abdülaziz'in padişahlığı döneminde, 1865'de İstanbul'un Kuzguncuk semtinde yaşayan Rumlar, mahallelerinde bir Rum çocuğunun kaybolması üzerine, çocuğun Yahudiler tarafından, kurban edilmek için kaçırıldığı şaiyasını yaymış ve buna kulak veren çok sayıda Rum, Yahudi evlerine saldırmıştır. Çocuğu aramak bahanesiyle evlere giren Rumlar, 300 Yahudiyi öldürmüştür. Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa, olayları zorlukla kontrol altına alabilmiştir. Yapılan soruşturma sonucunda, iddianın mesnedsiz olduğu ve Rumlar tarafından uydurulduğu anlaşılmıştır."[66]

---

[64] SAEMEK. A.g.s.

[65] Timur. A.g.e. s.239.

[66] SAEMEK. A.g.s. "Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rumlar ve Ermeniler, XIX. yüzyılın sonundan itibaren, Yahudilere karşı tutumlarını öylesine sertleştirmişlerdir ki, Yahudilerin yeni sinagoglar inşa etmelerine bile karşı çıkmışlardır. Mesela, 1899'da Haydarpaşa'da bir sinagog inşaına başlanması üzerine, Rumlar büyük bir nümayiş düzenleyerek inşaatı durdurmaya çalışmışlar. Fakat Sultan Abdülhamid, bölgeye Selimiye kışlasından askeri birlikler sevkederek, göstericileri dağıttırmıştır.

Çorlu Eşkanaz Yahudi cemaati lideri, 1902'de Alliance Israelite Universelle merkezine gönderdiği bir mektupta, kentteki Rumların Yahudilere karşı takındıkları tutumdan şu sözlerle yakınmaktadır. 'Trakya'nın diğer yerlerinde olduğu gibi, bizim kentimizde de fanatik Rumlar, gerçek Hıristiyanlığın ruhuna aykırı olarak, Judas Iscariote'nin [Hz. İsa'yı Romalılara ihbar ettiğine inanılan Yahudi (13. havari)] resmini yapmakta ve bu resmi kutsal Cumartesi akşamları yakmaktadırlar. Tarihteki yahudileri canlandırdığına inandıkları ağaç ve bezden bir kuklayı da aynı biçimde, cahil ve fanatiklerden oluşan bir gurubun önünde aleni biçimde ateşe vermektedirler. Bu kişilere kiliselerde, İsa'nın acı çekmesine neden olanların Yahudiler olduğu yönünde hikâyeler anlatılmaktadır İki cemaat arasında yeni düşmanlıklar yaratmamak için bugüne kadar bir şikâyette bulunmadık. Ancak bu fanatiklerin

İçerde ve dışarıda Osmanlıların geri çekildiği ve yetişemediği her yerde eziliyorlardı. Tıp ve Hukuk okuyan Yahudiler ihtilalci Osmanlıların en dinamik unsurları oldular; Türklerlerle bir daha kaynaştılar. Bu tarihten sonra yeniden "iktidar" olduklarını anlıyoruz. "İttihatçı hükümetin, özellikle Talat Paşa kabinesinin Filistin'de kurulan Siyonist kolonilere kolaylıklar sağladığı, Talat Paşa'nın, Arap-Yahudi sürtüşmelerinde Yahudilere yakınlık göstererek, göçmen Yahudilerin birçoğuna Osmanlı vatandaşlığı verilmesi hususunda etkili çabalar sarfettiği yönünde bilgiler bulunmaktadır. Bu tutumlar, zaman zaman Parlamento'da eleştirilere yol açmış, mesela, Rum Kosmidi Efendi, yaptığı bir konuşmada kabineyi eleştirerek, Yahudilere kültürel ve hukuksal özerliğin tanınmasının yanlış olacağını söylemiştir. Bu tartışmaları basına da yansımış, Ahmet Ağaoğlu, Esad Bey, Dr. Abdullah Cevdet gibi 'Türkçüler', Yahudilerin yanında yer almış, siyonizmin yabancı güçler tarafından manipüle edildiğini savunan Ali Kemal ise İkdam ve Peyam gazetelerinde anti-siyonist bir tutum takınmıştır."[67] İktidarı paylaştıkları "Türkçüler" ile birleşerek 1826'da kaybettiklerini geri almaya başladıkları anlamındadır.

Savaş dış savaşla birleşince, 1914'te büyük tasfiyenin başlama vuruşu yapıldı; Bunu biliyoruz. Hıristiyan Ermeniler ve ardından Hıristiyan Rumlar Anadolu'dan sürüldüler. Gerçekten "yeni bir başlangıç"tır.

Çatışma Bölgeleri: İzmir ve Selanik

Dünyadaki en kalabalık Yahudi nüfusu barındıran Rusya, Yahudileri büyük bir baskı altında tutuyordu. Almanya ise siyonizmi Ortadoğu'da ilerlemek için bir kalkan olarak kullanmaya çalışıyordu. Siyonistler, Almancayı resmi dil yapmayı kabul edecek kadar Almancıydılar. İngiliz ve Fransızlar ise Osmanlı ticaretini kontrol eden Rum ve Ermenilere yakındılar. Her iki Hıristiyan halkın tüccarları ticari ortaklarıydı. Rusya da öteden beri her iki halkı kollama politikası izliyordu. Osmanlı İmparatorluğu, İttihat ve Terakki'nin oldubittisiyle Rusya'ya saldırdı. Saldırı ile birlikte büyük Hıristiyan tasfiyesi de başlamıştı; "Yeni başlangıç"a uygun sayabiliriz.

"Türkçülük"ün doğuş yıllarıdır; Yeni bir başlangıç için "kimlik" şarttır ve böylece "Türkler"in ilk kez bir "ulusal" kimliği olmuş-

çılgınlıkları arttı. Biz alevleri görüyoruz ve Yahudilere karşı nefret çığlıklarını duyuyoruz… İzmir Eyaleti Valisi Mehmet Kamil Paşa'nın, 1859'da Babıâli'ye yolladığı bir belgede, İzmir'deki Rumların diğer gayrimüslim ahaliye ve özellikle Yahudilere karşı uygunsuz davranışlar içine girdikleri yazılmaktadır. Vali, Rumların kutsal günlerini ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanma yıldönümünü bahane ederek, Yahudilere saldırılarını daha da yoğunlaştırdıklarını, böyle hareketlerde bulunanlara müsamaha edilmediğini ve olaylara karışan bazı Rumların tutuklandıklarını bildirmektedir.
1891'de Zaptiye Nezareti'nce yazılan bir belge İstanbul Rumları'nın Yahudi karşıtı eylemlerinden birini ortaya koymaktadır. Belgeye göre, Büyükdere Rumları, Paskalya döneminde, Yahudileri tasvir eden resim ve kuklalar yapmış, bunları pazar gibi ahaliye açık yerlerde gezdirmiş, Yahudilere hakaret etmiş ve bu resim ve kuklaları yakmışlardı. Bu durumun Rum ve Yahudi cemaatleri arasında nefreti körüklediği ve Hahambaşı'nın da durumdan şikâyetçi olduğu ifade edilen belgede, böylesi durumlara meydan verilmemesi için her türlü önlemin alındığı kaydedilmektedir.
Yine 1891'de Zaptiye Nezareti'nce kaleme alınan bir başka belgeye göre de, Yunanlıların baskı ve saldırılarına maruz kalan Korfu Adası Yahudileri'nden 65 kişinin İstanbul'a kaçtıkları bildirilmektedir. Söz konusu belgede ayrıca, Yunanlıların davranışlarından zarar gören 8000 kadar Yahudinin de, başta İskenderiye olmak üzere çeşitli yerlere göç etmek zorunda kaldıkları ifade edilmektedir… 2 Nisan 1891'de Roubina Sardas adlı genç bir Yahudi kızın cesedi, Korfu sinagogunun yakınlarında bulundu. Polylas'ın gazeteleri, derhal kızın aslında bir Hıristiyan olduğu ve Yahudilerin onu, kanını ayinlerinde kullanmak için öldürdüğü şaiyasını yaymaya başladılar. Bunun üzerine, Ortodoks Rumlar Yahudi mahallelerine ve Yahudilere karşı saldırıya geçtiler. Paskalya boyunca süren saldırılarda çok sayıda Yahudi öldürüldü. Hükümet olaylara, ancak başladıktan bir ay sonra müdahale etti. Olaylardan önce 271 kişiden oluşan Zante'deki Yahudi cemaati, 30 kişi kalmıştı. Korfu ve Zante'den Osmanlı Devleti'ne ve Batı Avrupa ülkelerine yoğun bir göç yaşandı. 1891 olaylarıyla İyonya büyük ölçüde Yahudilerden temizlendi."

[67] A.g.s.

tur. "Türkçülük ve Siyonizm" bölümünde bu kimliğin nasıl inşa edildiğinin öyküsü var.

Böyle bir savaşı yürütmek için Yahudilerimizin bir "nüfus" sorunu vardı; "Kimlik" müthiş bir müttefik yaratmak anlamındadır. Yalnız, yine de "çatışma bölgesi" sınırlı kalmıştır. "Özneleri"ni düşündüğümüzde, savaş alanını İzmir ve Selanik'in dışına taşımaya çalışmak yalnızca karışıklık yaratmaktadır. Bu durumda iki yangın teşhis edebiliyoruz. Birincisi İzmir yangınıdır; biliyoruz. Selanik yangınıdır ki bu daha az bilinmektedir. Çatışma varsa, yangın kaçınılmazdır.

Selanik yangını İzmir'den öncedir ve şöyle anlatılıyor: "Birinci Dünya Savaşı sırasında Selanik'te meydana gelen en önemli gelişme, 5 Ağustos 1917'de çıkan ve birkaç saat içerisinde kentin Müslüman ve Yahudi mahallelerini tamamen tahrip eden yangındır. Kentin ticari merkezlerinin de yok olduğu yangında, 52.000 Yahudi ve 11.000 Türk evlerini ve işyerlerini kaybetmişlerdir. Yangının nasıl çıktığı ve nasıl bu denli hızlı yayıldığı açıklık kazanmamıştır.

New York Times gazetesinde, yangından iki yıl sonra yayınlanan bir yorumda, 'hükümet hiçbir zaman tatmin edici bir açıklama yapmadı. Atina'nın liberal eğilimli günlük bir gazetesinde, yangından ve Makedonya'nın kadim gettosunun yok olmasından duyulan mutluluğu yansıtan haberler yer aldıça, Selanikliler doğal olarak şüphelerini bu yöne çevirdiler.' denilmekteydi.

Yangının çıkış nedeni ne olursa olsun, yangın sonrası gelişmeler, olayın Yahudilere değil Yunanlılara bazı avantajlar sağladığını göstermektedir. Yangından bir hafta sonra hükümet, tahribata uğrayan tüm alanları kamulaştırmış ve kentin yeniden imarı için bir plan hazırlamıştır. Ancak, bu plan çerçevesinde yeni binalar inşa edilirken, yangından mağdur olan Yahudiler ve Müslümanlar, Yunanlılarla eşit haklara sahip olamamışlar ve yeni Selanik'ten dışlanmışlardır. Mahallelerini kendileri inşa etmek isteyen Yahudilerin işleri, hükümet tarafından bilinçli olarak yavaşlatılmıştır."*[68]* Yangın, demek ki düşmandan bir kurtuluş yoludur. "Bir savaş biçimidir" demekte de, bir sakınca yoktur. İzmir'i kim yaktı? Bilge Umar'a göre yangının sorumluluğunu Türkler Yunanlıların ya da Ermenilerin; Yunanlılar ve Ermeniler ise Türklerin üzerine yüklemektedir. Yazar ise yangında Türklerin ve Ermenilerin ortaklaşa sorumlu olduğunu düşünmektedir. Bilgece bir tutum… Çünkü yangını Yunanlıların çıkarttığına değin bir işaret yoktur. Umar, "İzmir'e doğru çekilirken, yolları üzerindeki bütün şehir, kasaba ve köyleri ateşe veren Yunanlılar, beklendiğinin ve korkulduğunun aksine, İzmir'den ayrılırken, şehri yakmadılar. Yangın, onların ayrılmasından (8 Eylül 1922) tam 5 gün sonra, 13 Eylül günü başladı"*[69]* demektedir. Fakat bu deyişten bazı sorunlar çıkmaktadır; Yangını "bekleyen" ve yangından "korkanlar" kimlerdir. Eğer "bekleyen ve korkan" Türkler ise, neden Yunanlılar çekildikten sonra İzmir yakılmaktadır?

Bilebildiğimiz İzmir'in Ermeni mahallelerinden yanmaya başladığıdır. Önce "işbirlikçiler" yakılmıştır. "9 Eylül 1922 günü ve onu izleyen iki gün, şehrin diğer bölümlerinde olağandışı yangın olayları görülmediği halde, Ermeni Mahallesinde, 30 yıllık itfaiye istatistiklerinde görülmeyen sayıda yangın çıkmış, fakat bunlar söndürülebilmişti. 13 Eylül günü aynı yerde başlatılan yangın ise söndürülemedi ve İzmir'in yarısını bir kül yığınına çevirdi."*[70]* Şehrin yarısı, kuşkusuz Ermeni ve Rum mahalleleridir. Yangından kurtulan diğer yarıda ise elbette Türk ve Umar'ın adını anmadığı Yahudi mahalleleri vardır: "... 8 Eylül'de İzmir'i boşalttılar. Kentin Türklerin eline geçmesinin ardından 30.000 kadar Yunan ve Ermeni kökenli hıristiyan katledildi. Çıkan

[68] A.g.s.
[69] Umar, Bilge. İzmir'de Yunanlıların Son Günleri. Bilgi. İst.1974. s.322.
[70] A.g.e. s.324.

büyük yangında yalnızca Türk ve Yahudilerin yaşadıkları semtler ayakta kaldı."[71]

İzmir ve Selanik'te bir savaş ve bir yangın saptaması yapabiliyoruz. Ancak yangın için savaş şarttır ve savaşı "Türkler ile Yunanlılar" arasına sıkıştırmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Selanik'te savaşın tarafları karşı yakadan nettir: "Yunan ordusunun Selanik'in dış mahallelerini ele geçirmeye başladığı, 27 Ekim 1912'de yerel bir Rum gazetesi olan Embros bir haber yayınlayarak, bazı Yunan askerlerinin yediklerinden zehirlendiklerini ve bunun Yahudilerin bir komplosu sonucunda olduğunu duyurdu. Henüz herhangi bir soruşturma bile yapılmadan yayınlanan bu haber, Rumların Yahudilere karşı harekete geçmesi için yeterli oldu.

Asıl olaylar, Yunan ordusunun kenti tamamen ele geçirmesinden sonra başladı. Selanik kentinin Türk komutanı Tahsin Paşa'nın 9 Kasım 1912'de teslim olmasından hemen sonra, önce Yunan birlikleri ardından da Bulgar ordusu kente girdi. Bunu fırsat bilen yerli Rumlar, büyük bir fanatizm örneği sergileyerek Türk ve Yahudi mahallelerine saldırmaya başladılar. Yunan askeri birlikleri saldırıları engelleyecek yerde, çoğu zaman fanatik Rumlarla birlikte hareket ettiler. Olaylar tam bir pogrom niteliği taşıyordu. 50'den fazla kadının ırzına geçildi. Yahudilere ait 400 dükkân ve 300 ev yağmalandı. Yağmalamaya karşı koymaya çalışanlar öldürüldü…"[72] Selanik'te Yunanlılar için asıl düşman Yahudilerdir ve yangında yanmışlardır.

Aynı kaynak karşıyakada da cephenin söylendiğinden geniş olduğunu belirtmektedir. İzmir'de ve Anadolu içlerinde Yahudiler de cephededir ve yangından önce savaşın içindedirler: "Yahudi Cemaati, İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgalini izleyen ilk günlerde Türklere olan bağlılığını göstermiştir. İşgal altındaki İstanbul'da dahi, Avram Galanté ve Behor Haim Bejerano gibi önderlerin izindeki Yahudilerin çoğu İstanbul Hükümeti'nin İtilaf kuvvetlerinin dayatmalarına boyun eğmesini kabul etmemişlerdir. Yahudilerin bu tutumu, ilk kez açık olarak, İstanbul'un işgalin den on ay kadar önce, Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi sırasında sergilenmiştir. Kanlı işgali protesto etmek üzere ilk toplu gösteri İzmir'deki Yahudi Mezarlığı'nda gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten sonra bazı Yahudiler İzmir'i terk ederek, Anadolu'nun içlerine geçmişler ve ulusal direnişçilere katılmışlar, bu süre zarfında cemaatin önderlerinden olan Haim Nahum da Mustafa Kemal ve direnişçilerle işbirliği yapmıştır… Yunan ordusunun, Türklere ve Yahudilere eşit derecede nefret duyduğu, İzmir'in ve diğer Anadolu kentlerinin işgali sırasında bariz biçimde görülmüştür. Batı Anadolu'da binlerce Türk ve Yahudi katledilmiş, özellikle İzmir ve Bursa'nın işgali sırasında Türklerin yanısıra birçok Yahudi de öldürülmüştür. İzmir'deki Alliance Israelite Universelle Erkek Okulu'nun müdürlüğünü yapan Albert Nabon, 6 Temmuz 1919'da Alliance'a verdiği raporda, 'Şehir ateşe verildi. Yerel halkın elinden bütün varlıkları alındı. Yiyecek yokluğu tüm halkın olduğu gibi din kardeşlerimizin de çok sıkıntı çekmesine sebep oluyor' cümleleriyle karşı karşıya kalınan durumu açıkça ortaya koymaktadır. Nabon aynı raporda, İzmir'in yanısıra Aydın, Bergama ve Manisa'daki saldırılar sonucu halkın yiyeceksiz ve ilaçsız kaldığını ve bu sebeple buralardan gelen birçok kişinin de okula sığındığını da anlatmaktadır. Nabon, Yunanlıların özellikle, fes giyen Yahudileri kurşunladıkları ve Yahudi mezarlıklarını tahrip ettikleri bilgilerini de vermektedir.

İzmir'in ardından, Anadolu'nun içlerine doğru ilerleyen Yunan kuvvetleri, Yahudilere karşı ikinci en büyük kıyımı Manisa'da gerçekleştirmişlerdir. Yüzlerce yıldır, Müslümanlarla birlikte, sorunsuz bir yaşantı süren Manisa Yahu-

[71] *Clogg. A.g.e. s.11–12.*
[72] *SAEMEK. A.g.s.*

di cemaati, 26 Mayıs 1919'da kenti işgal eden Yunan ordusunun mezalimi ile karşılaşmıştır. Sağ kurtulabilenler, başka kentlere göç ederken, Manisa'daki Yahudi varlığı bir daha eskisi gibi olamayacak biçimde tahrip edilmiştir. Yunan ordusunun, 19–20 Haziran 1919 tarihlerinde Nazilli'de gerçekleştirdikleri harekâtta da, yüzlerce Türk'ün yanısıra 16 Yahudi de öldürülmüş, camiler gibi Nazilli sinagogu da yakılmıştır."[73] Demek ki, İzmir'de olmasa bile, Yunan ordusunun geri çekildiği diğer kentlerde yangında Yahudiler de vardır. İzmir, Manisa ve Bergama'da Yahudilere ait ev ve işyerlerinin yanısıra birçok sinagog, yeşhiva ve hastane yakılmıştır. İşgal edilen bölgede yaşayan Yahudiler göçe zorlanmışlarlardır

Savaş sonunda göç ettirilenler göç ettirilmiş, Hıristiyanların izi Anadolu'dan silinmiştir. Büyük mübadeleden sonra, Yunanistan'daki Yahudi izlerinin de silindiğini biliyoruz. İçsavaş tanzimatının sonu sayabiliriz.

Anadolu'da Büyük Nüfus Değişimi

Peki, Türklerle Helenler arasında hiç çatışma olmadı mı? Olmadı demek elbette mümkün değildir. Ancak, bu tartışma Yunan Bağımsızlık savaşından sonra Anadolu'nun Rum nüfusunun büyük göçü olmadan yürütülemez. Bu tarihten sonra Anadolu'nun Rumları göçmüş ve yerine büyük ölçüde Mora'lı Helenler gelmiştir. Gelirken ayrıcalıklarını da beraberinde getiren Helenler ile Türkler arasında bu yüzden kin biriktirilmiştir.

Tarihçi Gerasimos Augustinos, ilk göcü şöyle anlatmaktadır: "Küçük Asya kıyı şehirlerinin, Rumları iç bölgelerden göçe teşvik eden elverişli ticari fırsatları, Yunan Krallığı vatandaşları ile birlikte Ege'deki adalıları da davet ediyordu. Uygun iklimi ve hala seyrek nüfusuna karşın birazcık ünü olan çok az sayıda ticaret merkezine sahip, toplumsal düzen yönetsel yeterlilik sorunuyla boğuşan bir hükümetin yönettiği Yunanistan, ilk zamanlardaki umut vaad eden ülke özelliğini kaybetmeye yüz tutmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun yoğun nüfuslu bölgelerinde kişisel emniyete yönelik tehlikelerin az olması ve yetkililerin halkların özel meselelerine keyfi olarak müdahalede bulunmamaları, çok sayıda Rumun Sultan'ın topraklarında kalmasına ve diğerlerinin, daha iyi ekonomik fırsatlar için Yunan Krallığı'ndan göç etmesine yetecek sebeplerdi.

Yunan ayaklanmasından sonra ortam durulup Müslümanların misillemelerinin son bulduğu dönemde canlarını kurtarmak için kaçmış olan birçok Rum, artık anayurtlarına dönmeye başlamıştı. Bu durum bağımsızlık savaşında korkunç bir bedel ödemiş olan adalılar için de geçerliydi. 1840'ların başlarında binlerce Rum, Sultan'ın nüfuz alanına yerleşmek için Yunan topraklarından ayrılmış ve adalara gelmişti. Aralarında ayrıca, günümüzde Yunanistan devletine bağlı Kiklad Takımadalarında (Cyclades) sığınmış olan Psara vatandaşları da bulunmaktaydı.

Küçük Asya'nın batı kıyısına yakın adalardaki, çoğunluğunu Rumların oluşturduğu nüfus, devrim sırasında büyük maddi zarara uğradığından, yeni olanaklar arayışı artmıştı. Hemen yakındaki anakara, gelişen ticari merkezleri ve artık büyük kısmı işlenmekte olan verimli geniş topraklarıyla bu talep sahiplerine göz kırpıyordu. 1830'lu yıllarda, işgücüne ihtiyaç duyan zengin Osmanlı toprak sahipleri, adalardan Küçük Asya kıyılarına zaten binlerce Rum köylü getirtmişti. İzleyen dönemlerde aileleriyle ya da yalnız gelen binlercesi daha Ege kıyısını bir insan dalgası halinde kaplamıştı. 1880'lerin başlarında, son çeyrek yüzyıl içinde Ege denizinde meydana gelen değişikliklere dikkat çeken bir İngiliz gözlemcinin belirttiğine göre, bu dikkate değer insan akışı, 'Müslüman nüfusun neredeyse tamamının Archipelago'daki Türk adalarından gelen Rumlarca yerlerinden edilmesiyle

[73] A.g.s.

sonuçlanmıştır. Adalar her yıl dışarıya yeni göçmenler göndermektedir; Assos'tan Scala Nuova'ya (Kuşadası) kadar, kıyı merkezleri artık büyük oranda Rumların elindedir. Bunun dışında, Menderes ve Harmus vadilerinin bereketli toprakları da aşam aşama Hıristiyanların eline geçmektedir."[74] Göçten önce bir göç var ve göçün Anadolu Rumlarının sayısını azalttığı ortaya çıkmaktadır. "Küçük Asya'nın Trabzon civarındaki kuzeydoğu kıyıları Helenizmin ondokuzuncu yüzyıldaki kaderine dair, çarpıcı, bir o kadar da çelişkili bir örnek sergilemektedir. 1840'lardan 1870'lere uzanan süreçte Trabzon'un Pontus döneminden kalma limanının ticari değeri arttıkça bu merkez ve çevresindeki Rum nüfus da aynı oranda çoğalmıştı. Oysa aynı dönemde neredeyse paradoksal bir şekilde, binlerce Rum, Pontus bölgesinden göçmeyi seçmiştir. Söz konusu dış göç hareketi tam olarak 1828-29 Rus-Türk savaşı sırasında başlamıştı. Bu savaşın getirdiği yıkımlar, imparatorluk hükümetlerinin nüfus politikaları, yerel ekonomik ve toplumsal koşullar hepsi beraber, Rum ailelerinin sürekli hareketliliklerinin çerçevesini çizmiştir."[75] Gerasimos Augustinos bütün bunların dışında Pontus kıyılarındaki yerleşim yerlerindeki Rus konsolos ve temsilcilerin de bu bölgedeki kalifiye Rumları Çarlık topraklarına göç için teşvik ettiğini not etmektedir.

Yani Anadolu Rum nüfusu göçmekte yerine yenileri gelmektedir. Kırdaki göç, kente dış göç yığılması ile örtülmektedir. Türk köylülerle sınıfsal olarak eşit, kültürel olarak ortak olan Rumların yerine gelenler hem kültür açısından yabancı, hem de sınıfsal olarak efendi konumundadır. Kin birikmektedir.

Neden kin? "Başta demir yolu olmak üzere birçok sektörde Aydın Vilayeti'ne akıtılan Avrupa sermayesinden Türkler hemen hiç pay alamazken güçlenen Rum burjuvazisinin Avrupa'daki soydaşları ve onların iş çevreleriyle olan ilişkileri bölgenin geleceğinin belirlenmesinde son derece etkili olacaktı.

Başta Fransa ve İngiltere başta olmak üzere, bazı Avrupa ülkelerinin Doğu Akdeniz'de yaptığı ve hacmi giderek artan ticaretten 18. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, özellikle deniz taşımacalığı yoluyla, önemli bir pay almaya başladığı görülen Rumlar, devletin kapitülasyonlarla Avrupalı tüccarları muaf kıldığı mevzuatta bulunan ticaretlerini engelleyici bazı hükümlerden sıyrılmaya çalışıyorlardı. Aynı yüzyılın ortalarında önce Batı Avrupa, Almanya ve Avusturya'da, daha sonra Güney Rusya(Odesa) ve Fransa'da (Marsilya) yeni Yunan kolonileri oluştu. Bunlar daha önce olduğu gibi göçmenlerce değil, ticaret amacıyla yurtdışına giden Yunanlılarca kurulmuştu. Batılılar arasında süren rekabetten yararlanmasını bilen Yunan kolonistlerin bir süre sonra onların kapitülasyonlarla elde ettikleri haklardan yararlandıkları anlaşılmaktadır."[76] Kin sınıfsaldır; Berber'e göre Ruslar, 1774'ten sonra Osmanlı Devleti sınırları içinde sayılarını arttırdıkları konsolosların tamamını Rumlar arasından seçmişlerdi. Artık kapitülasyonları delme arzusu içinde bulunan Rumlar için konsolos olmak veya konsolosluklara hizmetli olarak girerek yabancı tüccar gibi davranmak yolu açılmıştı.[77] Yazara göre, Osmanlı Devleti ile ticari ilişkileri çok sınırlı olan ABD bile, 1831–1911 yılları arasında açtığı elliye yakın konsoloslukta birçok Ruma konsolosluk dahil önemli görevler vermişti. Konsolosluktaki görev, ayrıcalık demekti. Yani gelenler, gidenlerin tersine, emperyalistlerin işbirlikçisi olan kompradorlardır. Ezdiklerinin kin biriktirmesi kaçınılmazdır.

Zaharof: Göç ve İktidar

Asıl adı, Osmanlı Devleti nüfus kayıtlarına

[74] Augustinos, Gerasimos. Küçük Asya Rumları. Çev. Devrim Evci. Ayraç. Ankara 1997. s.42–43–44.
[75] A.g.e. s.44–45.
[76] Berber, Engin. Sancılı Yıllar: İzmir 1918–1922. Ayraç. Ankara 1997. s.23.
[77] A.g.e. s.24.

göre Vasil Zaharyas. 1918’de şövalyelik ünvanı aldığı Britanya’da Sir Basil Zaharoff olarak tanınıyordu. Sir Basil, 1850 Muğla doğumlu. 1936 ‘da uluslararası silah ticareti ve finans yoluyla elde ettiği dev bir servetin başında öldü.

İstanbul kökenli ailesi, 1821 Yunan ayaklanması esnasında bir süre iltica ettikleri Rusya’da isimlerinin sonuna -of sonekini almıştı. 1840’lı yıllarda geri dönerek Muğla’ya yerleştiler; Basil, Muğla’da doğdu. 1855’de ailesi ile birlikte İstanbul’a göçtü.

Basil, Avrupalı turistlere rehberlik yaparak iş hayatına atıldı. Sonra döviz acenteliği ve tefeciliğe başladı. 24 yaşında Londra ‘ya gitti. Tutunamayınca Atina’ya döndü. Silah ticareti işine de orada başladı.

Basil ilk servetini Nordenfeldt I denizaltısını Yunan Deniz Kuvvetleri’ne pazarlayarak edindi. ABD Deniz Kuvvetleri’nin güvensiz bularak almayı reddettiği bu denizaltı satışı karşı tarafa da satış şansını doğurmuştu. Basil, Osmanlı Devlet yetkililerini de bu yeni Yunan denizaltısının arzettiği tehdit konusunda ikna etti ve iki adedini de onlara pazarladı. Rus Deniz Kuvvetleri’ni de Türk denizaltıları konusunda ürkütmeyi başarmıştı; İki adet de onlara sattı.

Basil Zaharoff, bu müthiş başarısından sonra Maxim otomatik makinalı tüfekleri pazarlayan Nordenfeldt’in ortaklığına yükseldi.

Giderek zenginleşen Basil, Japon Amiral Fuji’ye rüşvet skandalı ile ünlendi. Amiral’e donanmaya silah alması karşılığı yüklü ödemeler yapmıştı. Skandal Amiral’in harakiri yapmasıyla kapandı. Basil artık Vickers şirketinin zirvesindeydi.

Zaharof, I. Dünya Savaşı’na giden yıllarda Japonlara yenilerek büyük moral bozukluğu yaşayan Rusya’da dev bir silah üretim kompleksinin inşa edilmesini sağladı. Vickers bu arada rakip Almanya’da örtülü üretime devam ediyordu. Serveti artan Zaharoff finans sektörüne de girdi. Union Parisienne bankasını ve Excelsior gazetesini satınalarak, silah sanayi için önemli bir destek oluşturdu. Fransız denizcileri için bir huzurevi kurarak Legion d’Honneur nişanını, kurduğu derin dostluklar aracılığıyla da Britanya’dan baron ünvanı almayı başardı. Muğlalı Basil “Sir” olmuştu.

I. Dünya Savaşı’nda muazzam karlar edindi. Yunanistan’ın Britanya-Fransa-Rusya-İtalya yanında savaşa girmesi için çaba gösterdi. The Times gazetesi, Basil Zaharoff’un Britanya’nın çıkarları için savaş boyunca 50 milyon sterlin harcadığını yazdı. Kazancının ne kadarı olduğu ise bilinmiyor.

Basil, ı. Savaş’tan yenilerek çıkmış Türkiye’den toprak kazanımı için de çalışmıştı.

Yunanistan’ın “Küçük Asya Felaketi”nden sonra itibarı düşüşe geçen Basil, petrol işine girdi; BP’nin (British Petroleum) temellerini attı. Muğla’da doğan Basil bir ölüm taciri olarak öldü.*[78]*

Avrupa’nın Düşü

Helen Bağımsızlık savaşı Avrupa’yı bir kıta haline gelmek üzere Asya’dan kopar-

---

[78] - “ZAHAROFF, SIR BASIL [Zaharoff, Sir Basil] (Basileios Zacharias) , 1850–1936, international financier and munitions manufacturer, b. Anatolia, Turkey, probably of Greek-Russian parents, educated in England. His name is best known in connection with the Vickers-Armstrong munitions firm, of which he was director and chairman. For his services to the Allies during World War I, Zaharoff was knighted by George V and decorated by the French government. He was, however, popularly known as the “mystery man of Europe” and was accused of fomenting warfare and of secret political intrigue through his association with European statesmen, notably Lloyd George, and through his reputed holdings in Krupp, Skoda, and other munitions firms.”

dı. Yunanistan sınırlarındaki aşılmaz duvar böyle örülmüştü. Geride, tahrip edilmiş bir Mısır ve derin bir aşağılık kompleksi içindeki Türkiye kaldı. Tanzimat'la başlayan "Batılılaşma" hareketi bu derin kompleksin ete kemiğe bürünmesiydi. Türkiye artık "Avrupa Türkiyesi" değildi. Çünkü Avrupa, coğrafi bir kavram olmaktan çoktan çıkmıştı.

Duvar'ı ilk görenlerden biri Rus düşünür Danilevski'ydi: "Danilevski, Avrupa'yı Asya'dan açıkca ayıran hiçbir doğal coğrafya sınır bulunmadığı için, Avrupa'nın bir çoğrafya birimi olmadığını söylemektedir. Coğrafya bakımından Avrupa, Asya'nın Batı yarımadasından başka bir şey değildir, hem de Asya'nın başka birçok yarımada veya bölgesinden çok daha az açıklıkla belirlenmiştir.

Avrupa bir coğrafya birimi değildir, bir çeşit kültür-tarih birimidir. 'Germen-Roma uygarlığının bir bölgesidir ya da... Avrupa Germen-Roma uygarlığının kendisidir. Bu iki terim özdeştir.'Avrupa ya da Germen-Roma uygarlığı evrensel bir insan uygarlığı değildir. Birçok uygarlıktan yalnızca biridir. Yunan ve Roma uygarlıkları bile, Avrupa değil, Akdeniz uygarlıklarıdır. Bunların alanları, Akdeniz'in kısmen Avrupa, kısmen de Asya ve Afrika kıyılarında yayılmıştır. Homeros, öyle sanılıyor ki, Anadolu'da doğmuştur; şiir, felsefe(Thales), tarih(Herodotos), tıp(Hihokrates) ve Yunan heykeli de yine orada başlamıştır. Yunan kültürü oradan Ege denizini geçmiş ve Avrupa kıyısına yerleşmiştir. Atina merkezi olmuş, oradan da İskenderiye'ye yayılmıştır.

'Böylelikle, gelişmesi boyunca eski Hellen kültürü üç kıtaya da yayılmış ve buralarda serpilmiştir; Asya, Avrupa ve Afrika. Hiçbir bakımdan, Avrupa'nın mülkiyet tekelinde değildir. Yunan-Roma kültürü, Avrupa'da doğmadığı gibi, Avrupa'da sona ermemiştir de...' Aynı şekilde, 'Rusya da ne iyi ki, ya da ne yazık ki, Avrupa yahut Germen-Roma uygarlığına dâhil değildir." [79] Fakat duvar, Yunanistan'ı Avrupa'ya yakınlaştırmıştır ve Sorokin'in deyişiyle, "Bize yakın olan, büyük görükür." Helen kültürünün büyüklüğü daha çok Avrupalı bakış ile ilgilidir. Bizim tarih sahnesinde gördüğümüz Yunanistan, Avrupa'ya yakın olan o Yunanistandır. Yakındır ve büyüklüğünü buna borçludur.

Şimdi yeniden "Yunanistan uydurmacasınının nasıl imal edildi"ğine dönebiliriz. Helenler, Avrupa gözlüğü ile bakmadan önce kültürlerinin büyük olduğunu düşünüyorlar mıydı? Büyüklüklerini Avrupa'dan öğrendikleri kesindir. Clogg, şöyle yazmaktadır: "Eski Yunan dünyasının dili ve kültürünün Avrupa çapında gördüğü büyük saygı, ondokuzuncu yüzyıl başlarındaki ulusal canlanışın can alıcı yıllarında Yunanlıların kendilerini kamçılayan yaşamsal bir öğeydi. Milliyetçi aydınlar açısından ise, evrensel olarak tapılan (öyle ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin emekleme yıllarında Eski Yunanca neredeyse ülkenin rezmi dili olarak benimsenecekti) bir geçmişin kalıtçıları olduklarının bilincine varmaydı. Osmanlı yönetimi altında geçen yüzyıllarda bunun ayrımına varmış tek tük birkaç kişi vardı, ayrıca Batı Avrupa'dan gelme 'geçmişe bağlılık anlayışı', Balkanlar'daki diğer bağımsızlık hareketleriyle karşılaştırıldığında, Yunan ulusal hareketinin erken gelişmesinde büyük çapta katkıda bulunan başlıca etkendi. Geçmişin kalıtları, aynı zamanda liberallerin ve kuşkusuz muhafazakârların ilgisini uyandırmak, başkaldıran Yunanlılara yazgıları hakkında bir fikir vermek açısından da önemliydi."[80] Demek ki yüzyıllar boyunca geçmiş ataların büyüklüğüne inanlar birkaç kişidir. Yoktur diyebiliriz. Geçmişin sahiplenmesi, başarının büyüklüğünün gösterilmesi ile mümkün olmuştur. Bu büyük kampanya sırasında Marks'ın "Yunanlılar kendi kendilerinin babası olmuşlardır"

[79] Sorokin, Pıtırım Aleksandroviç. Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri. Çev. Mete Tunçay. Göçebe. İst. 1997. s.72–73.
[80] Clogg. A.g.e. s.11–12.

demesini anlayabiliyoruz. Büyük bir dönüşümdür ve bu büyük dönüşümde egemen sınıfın iktidarını yeniden hissedebiliyoruz.

Bu kampanyanın fiili halleri ise şöyle: "Patlak veren bağımsızlık savaşına uygar dünyadaki liberal görüş anında ve uyumlu bir tepki gösterdi, bu Kutsal İttifak'ın tutucu hükümetlerine kesinkes ters düşen bir yaklaşımdı. Helensever komiteler kuruldu, savaştan olumsuz etkilenenlerin sıkıntılarının giderilmesi amacıyla fonlar ayrıldı ve savaşın yürütülmesi uğruna (yüksek oranda) borçlar verildi. Batı Avrupa'dan ve Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen (aralarında istekli, ancak başarısız ilericilerin, topluma uyumsuz kişilerin, saplantılı kimselerin de bulunduğu) Yunan dostu gönüllüler, Yunanistan'a akın ettiler; içlerinde bir de Kübalı bulunuyordu. Bunların en ünlüsü, 1824 Nisanında Mesolongi'de, savaşa daha etkin biçimde katılmadan yakalandığı hummadan ölen Lord Byron'dı. Onun Yunan bağımsızlığı uğruna ölmesi, Avrupalı okuyucuların hayran oldukları ayaklanmacıların içinde bulundukları duruma duydukları ilginin ayakta kalmasını sağladı. Bunun ötesinde, Yunan dostu görünen diğerlerinin tersine ki Puşkin bunlardan biriydi, ayaklanmanın patlak verişinden önce Yunan topraklarını boydan boya gezmiş olan Byron, Yunan halkının eski atalarının idealleştirilmiş görüntüsüyle uzaktan yakından boy ölçüşemeyeceğini anladığında onlardan soğumuş değildi."*[81]* Byron'un hayal kırıklığında, hayal ile gerçek arasındaki uçurumun dehşeti sezilmektedir. Ancak denildiği gibi insan "ideolojik olarak görür"; gördüğüne inanmadığını biliyoruz.

Duvar yıkılmış mıdır? "1980 yılında, Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na katılımının nasıl oylanacağı üzerine İngiliz parlamentosunda yapılan bir tartışmada, dışişleri bakanı, Yunanistan'ın üyeliğinin 'Avrupalıların yaklaşık üç bin yıllık Yunan mirasına olan kültürel ve siyasal borçlarının geri ödenmesi' olarak görüleceğini belirtmişti."*[82]* Tahkim edilmiş olduğunu biliyoruz. İşte 1830'lu yıllarda bir köy olan Atina'nın bir başkent haline gelmesinin öyküsü budur.

Peki, duvardan sonra Avrupa sınırının nereden geçtiğini biliyor muyuz? Bir sınır tarifini İlber Ortaylı veriyor: "Hırvatlar ve Sırplar aynı dili konuşur ve dilin adı Sırp-Hırvatçadır. Farklılıklar Hırvatların Katolik kilisesi ve Latin uygarlığına, Sırpların Ortodoks kilisesi ve Bizans uygarlığı çevresine girmiş olmalarından ileri gelir. Bu nedenle aynı dili birinciler Latin harfleriyle, ikinciler Kiril alfabesiyle yazarlar. Tarihi gelişimde Hırvat kırallığı önce Macaristan'ın ve Avusturya'nın egemenlik alanında kalmışken, Sırplar 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı egemenliğine girmişlerdir. Karadağlılar Osmanlı fütuhatına kadar Sırp Çarlığı'na bağlı Sırp kabilelerinden iken, Osmanlılardan sonra sadece haraçgüzar ve Osmanlı kontrolünde olarak yaşadılar... Bosna'da kilise hiyerarşisine karşı bir mezhep olan Begomilizm, daha doğrusu ona benzer bir mezhep yaygınlaşmıştı. Bu neden Osmanlı fethinden sonra halkın önemli bir kısmının Müslümanlığa dönüşünü kolaylıştırdı."*[83]* Yugoslavya dağıldıktan sonra Hırvatistan Avrupa Birliği'ne alındı. Sırplar ve Bosnalılar ise dışında kaldı. Sınır, budur.

Bernal, "Eski Yunanistan uydurmacası nasıl imal edildi?" diye sorar. Kuşkusuz, bu imalat "Batı"nındır. Ama aslında, yeni Yunanistan da Batı tarafından yapılan bir imalattır. İlki olmadan, ikincisi mümkün değildir.

Kendi tarihçileri de, bu ulusun yaratılması ile Osmanlı işgali arasında bağ kurmaktadır. Svoronos, "Onsekizinci yüzyıl, Hellen ulusu için dönüm noktasıdır. 1715'de, Peloponez'in işgali ile tüm Hellen dünyası Türk egemenliği

[81] A.g.e. s.54.

[82] A.g.e. s.11–12.
[83] Ortaylı. A.g.e. s.75. dipnot.

altına girmişti. Ekonomik yaşamı felce uğratan Balkan savaşları da sona ermişti. Barışla, Anadolu Avrupa ticaretinin merkezi oldu. Venedik ve Rusya ile savaşlar kısa süreliydi. Ticaret tümüyle iki büyük gücün elindedir: Fransa ve İngiltere. Hellenler için çok önemli bir olay da ticaretin, Osmanlı İmparatorluğu'nun güney ve güney doğu bölgelerinden kuzey ve kuzeybatıya geçmesiydi. Batı dış ticaretinin gelişmesi, Balkan Yarımadası ticaretinin de gelişmesine yol açtı. Bu bölgenin ticareti Hellenlerin elinde bulunmaktaydı."[84] demektedir. Ticaret ile uluslaşma arasında her zaman sıkı bir bağ var. Erken uluslaşmaları, Osmanlı ticari yaşamındaki ayrıcalıklı konumları ile mümkün olabildi.

Yunanlılar arasında Antik Yunan'a dönüş de bu yüzyıl içinde ortaya çıkmıştı. Çocuklara antik Yunan isimleri verilmesi, eski metinlerin çevrilmesi, ataların yüceltilmesi geleneği de. Başlangıçta, Bizans dışlandı; Helen ırkının kirlenmesinden Osmanlı kadar onlar da sorumluydu. Saflık dönemine geri dönmek için, onlardan kurtulmak şarttı.[85] Fakat Bizans'ı aradan çıkarmanın yol açtığı sorunlar yüzünden bağımsızlıktan sonra yeniden keşfettiler. Bizans "bir sürekliliğe işaret edecek biçimde" yeniden kurgulandı. Böylece Yunanlılar, üç bin yıldır tarih sahnesinde olan bir ulus haline getirildi.[86]

Ekonomik olarak güçlendikçe, bunun bir siyasi karşılığı olması kaçınılmazdı. Onlar için ataların ve geçmişin keşfinin böylesine dünyevi anlamları vardı. "Yunan ihtilalini hazırlayan iç ve dış iki şart vardır. Birinci şart, Yunanistandaki üçüncü sınıfın kavuştuğu büyük maddi gelişmedir. İkinci şart, Fransa İhtilalinden gelen demokrasi fikirleridir. Yunanistan'da maddi bir gelişme olmasaydı büyük Fransız İhtilalinin fikirlerini kabul edecek Yunanlılar bulunmayacaktı. Bir kere sınıf olarak teşekkül eden bu burjuvazi niçin bir classe sociale mevkiine yükselmek istemesin? Ve niçin iktidarı eline almasın? Bunu yapabilmek için de birinci şart Osmanlı hâkimiyetini devirmekti. İktidarın önüne dikilen en büyük engel bu hâkimiyetti."[87]

Yunanistan'nın tarımsal üretimi daha Osmanlı zamanında ve ihtilalden önce üç misli artmıştı. "Gelişmeden toprak sahipleri kadar bütün Karadeniz ve Akdeniz limanlarında yaşayan Rum armatörler yararlandı. 1814'te Odessa'da kurulan Philiki Hetairia (Filiki Eteria-Dostluk Cemiyeti) büyük ölçüde Karadeniz limanlarındaki ve Rusya'daki Yunanlı aydın ve tüccarların toplandığı gizli bir cemiyetti."[88] Balkanlar, işte bu ticari ve siyasi güçle "Hellenleştirilmiş"ti. Avrupa'nın Helenizmi'nin bir maddi temeli yoktu; Oysa modern Hellenizm, ticaretin gücüyle ilerliyordu. "1821'de Mora İhtilali patlak verdiğinde, sanıldığının tersine Avrupa'nın aydın çevrelerinden önce Bulgarlar, Yunanlıları desteklemeye koştular. Avrupa aydınlarının Perikles devri Yunanistanı'na duyduğu hayranlık veya saygı, Bulgarlarda çağdaş Yunanlılığa karşı da vardı. 19. yüzyıl başlarına kadar Bulgaristan'da modern eğitim büyük ölçüde Rum okullarında yapılıyordu. Balkanlar'ın ticaret dili (lingua franca) Rumcaydı. Bulgar tüccar ve aydınlarının birçoğu 'hetairiai' denen Yunan ulusçu gruplara üye veya sempatizandı ve bu gizli gruplar Bulgaristan'ın her yerine dağılmıştı."[89] Üç denizde, bir Yunan ticareti gerçeği vardı. Avrupa'da gelişen Romantizm, yüzünü antik Yunanistan'a dönmüştü. "Osmanlı İmparatorluğu'nun en zengin tebaasının yaşadığı, stratejik yönden en önemli ülkesindeki ihtilala kısa zamanda büyük devletlerin başlıca sorunu haline geldi."[90] Duvarın ve ticaretin

[84] Svoronos. A.g.e. s.27.
[85] Milas, Herkül. Geçmişten Bugüne Yunanlılar. İletişim. İst. 2004. s.166.
[86] A.g.e. s.167.
[87] Sadi, Kerim. Osmanlı İmparatorluğunun Dağılma Devri ve Tarihi Maddecilik. İst. 1962. s.18.
[88] Ortaylı. A.g.e. s.79.
[89] A.g.e. s.81.
[90] A.g.e. s.79.

denk geldiği açıktır. Duvar ile pazar arasında da bir bağ var.

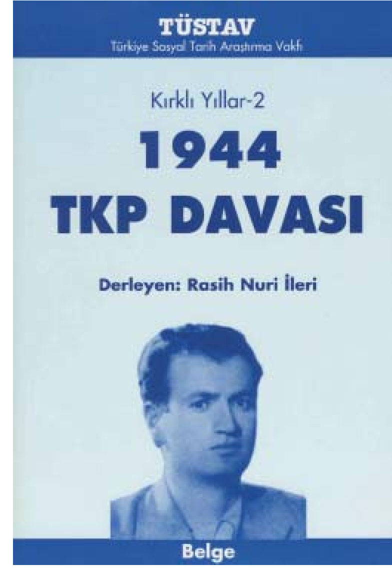
Öyle olduğu için Osmanlı'nın içindeki rakipleri Türkler değil, ticari dehaları tartışılmaz Yahudiler oldular. Osmanlının modern içsavaşı bir Yahudi-Hıristiyan mücadelesi olarak ortaya çıktı.

Türkçülük ve Siyonizm; Türkiye'yi oluşturan üç tarz-ı siyasetin en önemlisi Helenizmdir. Osmanlı'ya karşı ilk kalkışmalardan birine imza atan Helenler, sadece Osmanlılar'la değil, imparatorluğun Yahudi tebaası ile de karşı karşıya kaldılar. Çatışma her yerde, bir iç savaşın kuralları ile yürüdü. 20. yüzyılın başındaki büyük hesaplaşmaya kadar, Avrupa'yı da şekillendirecek olan Helenizm ve Siyonizmin gerçek karşılaşma alanı Osmanlı toprakları oldu.

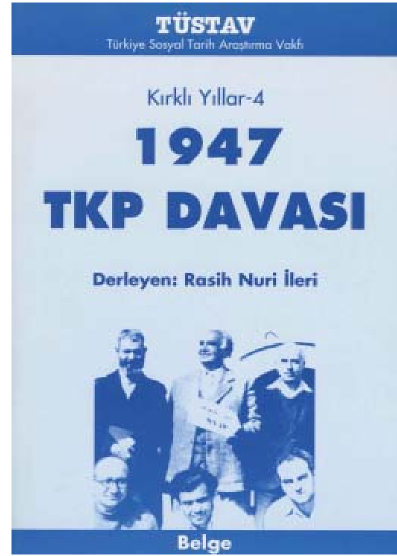
Biri Avrupa romantizmin yeni keşfi, diğeri gelecekteki batı ittifakanın en önemli müttefikiydi. Çatışmanın borçları Türklere kaldı.

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
KIRKLI YILLAR-1
En Büyük Tehlike
Faris ERKMAN
Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?
Suat DERVİŞ
Belge

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Kırklı Yıllar-2
1944
TKP DAVASI
Derleyen: Rasih Nuri İleri
Belge

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Kırklı Yıllar-3
1945
İGB DAVASI
Derleyen: Rasih Nuri İleri
Belge

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Kırklı Yıllar-4
1947
TKP DAVASI
Derleyen: Rasih Nuri İleri
Belge

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Kırklı Yıllar-5
"İfşa Ediyorum"
Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık
Kâzım Alöç
Savcı Konuştu
Söz Sanığındır
Mihri Belli
Derleyen: Rasih Nuri İleri
Belge

Taraflar Anlaştı: AB İşi Tamamdır...

S. Zeki TOMBAK

Aslında uzun süredir, bütünüyle öngörülebilir bir gelecek üzerine konuşuyoruz.

Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye ile müzakerelerin geleceği hakkında iki yıl sonra bütün AB üyeleri tarafından yeniden karar verilmesi önerisi öngörülebilir bir öneriydi. 11 Aralık'ta AB Dışişleri Bakanları'nın 8 başlığın açılmaması; açılanların da kapatılmaması kararı da beklenmedik bir gelişme değildi.

Elbette "Bize haksızlık yapıldı" denilecektir. Ama kimse "kötü bir sürpriz oldu bizim için" demiyor.

Bir ay kadar önce, AB ile ilişkilerin akıbetinin iyice belirginleştiği bir anda, Dışişleri Bakanı Abdullah GÜL, gazeteci M. Yetkin'in AB sürecine ilişkin sorularını cevaplandırıyor:

"-Ya Kıbrıs?

-Rum tarafı tabii AB üyesi olarak bizi engelleme çabasında. Bazı ülkeler, liderler de Kıbrıs konusunun arkasına sığınıp engellemeye çalışıyor.

-Kim onlar?

-Söylemem doğru olmaz. Ama 'Türkiye kendi ayrılsın' niyetini bazı Avrupalı liderlerde seziyoruz. Bunu arzu edenler var. Ama Türkiye bu oyuna gelmeyecek. Bu kadar hakkımızı, hukukumuzu, anlaşmalarımızı bir kenara bırakıp 'Lanet olsun' demeyeceğiz. Bu Türkiye'nin hakkıdır. Tabii kendi yükümlülüklerimizi yerine getireceğiz, ama çektikleri yere gitmeyeceğiz. Zorlukları biliyoruz, hayale kapılmıyoruz. Ulusal çıkarlarımıza göre davranıyoruz."

-(…) Kıbrıs nedeniyle müzakerelerin birkaç fasılda donmasından söz ediliyor. Sizce süreç nereye gidiyor?

-Kendi kendimizi aldatacak durumda değiliz. AB'yi gerçekçi değerlendiriyoruz. AB müzakere süreci sonunda belki biz girmek istemeyeceğiz. Gönül isterdi ki bu ilerleme

süreci kendi inisiyatifimizle tamamlansaydı. Ama yapamadık."(29 Ekim 2006)

Bir Dışişleri Bakanı ne kadar açık konuşabilirse, o kadar açık konuşuyor, "gerçekçiliğe" vurgu yapıyor, ve "hayal kurmuyoruz" diyor. Bakan'a göre AB'ye üyelik artık "hayal edilebilir" olmaktan çıkmıştır.

Resim, esasen 2006'nın ilk aylarında büyük ölçüde tamamlanmıştı. Daha Mart ayı başlarında, Avrupa basınında Türkiye'nin AB macerasının sona erdiği konusunda sanki genel bir mutabakat oluşmuş gibi görünüyordu.

Daha sonra bu görünümü pekiştirecek gelişmeler birbirini izledi. Fransa, Avusturya, Danimarka, Hollanda ve Merkel Almanya'sı resmi kendi köşelerinden boyamayı sürdürdüler; buradakiler kendi köşelerinden...Geriye dönüp, süreçte aktüel kırılma noktaları işaretlenebilir. Bunlar gerçek kırılma noktaları da olabilir. Ancak kırılmaların gerisindeki büyük hareketi görmek ve kırılmaları büyük hareketle ilişkilendirmek ayrıntılarda boğulmamak için gereklidir. Büyük hareket, AB projesinin SSCB'nin çözülüşü sonrasında, tıpkı NATO ile yapıldığı gibi, Doğu Avrupa'yı Rusya'dan koparma ve içine alma atılımının gerisindeki stratejik bakış kavranırsa görülebilir. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde, bölgede sosyalizm veya sistemin dışına doğru, yakın zamanda başka bir hareketlenmenin yaşanmayacağının kesinlik kazanmasıyla birlikte Batı'nın uluslar arası siyasetteki parametreleri köklü biçimde değişmeye başladı. Sadece temel politika tercihleri itibariyle değil, kültürel planda da batı dünyası kendisini geriye, yasakçılığa, düşmanlığa, empati yokluğuna, dine, dinin daha kapalı yorumlarına doğru değiştirmeye girişti. "Batı" derken kastettiğimiz ABD ve AB, kendisini dünyanın geri kalan kısmına karşı "sivriltirken", son iki yüzyıl boyunca Edward Sait'in deyişiyle, "inşa ettiği" Doğu'da da, özgürleşme, demokratikleşme, aydınlanma yönündeki cılız birikim, SSCB sonrasında hızla çözüldü, daha az milliyetçilik, daha çok din ve her iki halde de batı karşıtlığı yükseldi; burada da "herkes" kendisini bütün "ötekilere" karşı sivriltti. Bu yazı, Türkiye-AB ilişkilerine, daha çok bu büyük hareketin mahiyeti, kavranması ve çeşitli siyasal gelişmelerde kendisini nasıl görünür kıldığıyla ilgilenecektir. Gene de söze AB-Türkiye ilişkileri üzerinden konuşarak başlayalım.

Vazgeçmeye İkna mı, Eski Hesaplar mı ?

Önce Kıbrıs konusunun "üzerinden geçelim". Rum yönetimi, uluslar arası ilişkilerde, 1974'ten bu yana Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru temsilcisi olarak görülüyor. Kıbrıs'ta bir sorun olduğu ve bu sorunun çözümü için BM. Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çözüm planı hazırladığı ve hazırlanması yıllar süren bu planın referanduma sunulmasının arifesinde bulunulduğu bir esnada, Kıbrıs'ın, pratik olarak Güney Kıbrıs'ın, Kıbrıs'ın tümünü temsilen AB üyeliğine kabul edilmesi kesinleşti. Türkler plana "evet" dediler ve Rumlar AB üyeliğinin kesinleşmiş olmasından da cesaretlenerek planı reddettiler. Böylece uzun yıllardır iki toplumlu, iki kesimli bir çözüm üzerinde genel bir mutabakat mevcutken, parametreler değişti, Papadopoulos sorunun "osmosis", yani asimilasyon yoluyla çözüleceğini ve üniter devlet istediklerini ilan etmeye koyuldu. Sorun iyiden iyiye çözümsüz hale geldi. Bu arada Kıbrıslı Türklerin referandumda "evet" demeleri halinde gerçekleşeceği ilan edilen AB vaadlerinin hemen hiçbiri gerçekleşmedi. Bunda hem AB'nin kararlılıktan uzak tutumu rol oynadı, hem de Rumların ve Yunanistan'ın engellemeleri. Rum milliyetçi siyaseti Türklerin burnunun sürtmesi ve AB üyeliğinin nimetlerinden faydalanabilmek için asimilasyona razı olması üzerine kuruludur. Dolayısıyla Türklerin hayatında her türlü iyileşme imkanını engellemek için gözü dönmüş bir düşmanlıkla davranmaktadırlar. Kuzey Kıbrıs'a açılan her pencerenin kapatılması temel siyasetleridir.

Bu siyasetin bir parçası olarak, toprak sorunun çözümünü mahkemeler üzerinden gerçekleştirmeye çalışmakta ve tabiri caizse Kıbrıs'ın kuzeyinden uçan kuşları bile dava etmektedirler. Bu davaların en önemlilerinden olan, Kuzey'de mülk edinmiş Avrupalıları caydırma amaçlı örnek dava İngiltere'de görüldü ve işler Rum milliyetçiliğinin istediği gibi gitmedi. Ancak Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün giderek derinleştiğini ve izolasyonist siyasetin katılığı ve düşmanca muhtevası nedeniyle iki toplumun gelecekte birlikte yaşama zemininin giderek zayıfladığını, insani ilişkilerin kalıcı biçimde zehirlendiğini söyleyebiliriz.

Burada bir parantez açarak, Ada'nın bütünleşmesi ve bir barış yolunun açılması anlamına gelecek tarihi bir imkanın heba edilmesi konusuna da değinelim. Bugünün CTP'si, bilindiği gibi Türkiye ilerici hareketi içinde yetişmiş siyasi kadroların yönetimindedir. Barıştan, çözümden yana bir siyasi çizgi izlemektedir. CTP'nin Güneydeki muhatabının ve idealler itibariyle ortağının AKEL olması icap ederdi. Geçmişte Rumların yanı sıra Türklerin de üye olduğu yegane Kıbrıs partisi AKEL'di. Bu ortaklık mümkün olmaktan çıktıktan sonra CTP o aksın Türk tarafındaki zemini olarak ortaya çıktı.

AKEL bugün Güneyin en büyük partisi. CTP ise Kuzey'in en büyük partisi. Bu iki partinin barış ve çözüm doğrultusunda kararlılık göstermesi halinde, Grek ve Türk milliyetçiliğinin zehirlediği atmosferden çıkılabilir ve Ada halkları için yepyeni bir dönem açılabilirdi. Ama bu tarihi fırsat, AKEL'in önce eski EOKA'cı, etnik temizlikçi, faşist Papadopoulos'u Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde desteklemesiyle ve nihayet referandum öncesinde aldığı tuhaf tutumlarla kaçırıldı. AKEL Politik Büro'su, referandumla ilgili toplantısında "evet" yönünde karar aldı; fakat "genişletilmiş Merkez Komitesi Toplantısı"ndan, parti tarihinde ilk kez politikbüro kararıyla çelişen bir karar çıktı: "Hayır". AKEL yönetimi son dakikada Referandum tarihinin birkaç ay sonraya çekilmesini istedi ve böylece halka Annan Planının daha iyi anlatılabileceğini ileri sürdü. Bu tutum Papadopoulos'un eteğine tutunma çizgisini örtme gayretinden başka bir anlama gelmiyordu. Çünkü tıpkı Papadopoulos gibi, önce AB'ye üye olalım, sonra Kuzeyi teslim alırız anlayışını paylaşmaktaydı. Nitekim "hayır" denildikten sonra, halklar arasında var olan yakınlaşmaların, çözüm doğrultusunda ulaşılmış ortaklıkların Tasos Papadopoulos yönetimi eliyle tahrip edilişine yönelik bir itiraz AKEL'den yükselmedi. AKEL, bir Komünist parti gibi değil; dar kafalı milliyetçi bir parti gibi hareket etti ve bu tutumunu değiştirme yönünde bugüne kadar bir tek adım atmadı. Böylece programına "Enosis" yazmış ve ancak 1980'lerin sonunda "Enosis"i bir program hedefi olmaktan çıkarabilmiş "Komünist Parti" geçmişine kendisini iade etmiştir.[1]

[1] Tarih ve Toplum Bilimleri Enstitüsü'nde AKEL'den ve CTP'den konuşmacıların yaptığı sunumdan sonra; oturumun tartışma bölümünde "Bir komünist partisinin politikalarını tartışabilirsiniz ama niteliğini tartışamazsınız" diyen ve enternasyonalizmi böyle bir tuhaflık sanan yaşı genç, zihniyeti 1970 model "komünist" in kulakları çınlasın…Geçmişte bırakalım niteliğini, politikalarını da tartışamadığımız komünist partilerden, 1990'lı yıllarda her türlü parti çıktı, en son komünist partiler çıktı…Bazılarındansa hiç çıkmadı…1982'de sosyalist "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti"nin, Türkiye'yi mezbahaya çevirmiş faşist 12 Eylül darbecisi Kenan Evren'i davet etmesini; Bulgar halkını ellerinde bayraklarla sokaklara dökmesini ve iktidardaki komünist parti kontrolündeki günlük basının "Kartal Bakışlı Türk Generali" başlıkları atmasını; parti saflarında 12 Eylül faşizmine karşı savaşımı örgütlemeye çalışan biz gençlere anlaşılmaz gelmişti. Daha fenası, Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türklere yönelik politikalarını da eleştirmekteydik. TİP Merkez Komitesi'nin karargahı da benim oturduğum ev. Bir hafta on gün sonra, "enternasyonalizm, sosyalist ülkelerin yaptığını doğru kabul etmek ve açıklamaktır." şeklindeki zırvalara karnımızın tok olduğunu yeterli berraklıkta açıklayabilmiş olmalıyız ki, içerde Abdurrahman Atalay, dışarıda Nihat Sargın başta olmak üzere, aralarında Umur Coşkun ve Neşet Kocabıyıkoğlu'nun da bulunduğu, sonradan TBKP'li olacak ve "Stalinizme karşı savaş" şampiyonluğuna soyunacak bir ekip tarafından "Sosyalist sistemin dünya çapında yürüttüğü barış toplumsal ilerleme ve sosyalizm mücadelelerini milliyetçi etkiler altında ele alan" cümlesiyle başlayan, yazanların altına imza atma cesa-

Aynı siyasetin Türkiye'ye dönük yüzü ise, Türkiye'den veto tehditleriyle, öncelikle Kıbrıs konusunda ve elbette "Helen" davalarının tümünde, örneğin Ege'de taviz koparmak şeklindedir. Bu politikanın bugün odaklandığı motif ise "Gümrük Birliği" anlaşmasına "Ek Protokol"ün uygulanmasıdır. Türkiye'nin, Kuzey Kıbrıs'a yönelik AB izolasyonlarının kaldırılmaması nedeniyle yanaşmadığı, limanlarını ve havaalanlarını Rum gemi ve uçaklarına açması sorunu, bugün Türkiye-AB ilişkilerinin "tren kazası" şeklinde ifade edilen kopma noktasına gelişinin sebebidir. AB, izolasyonları kaldırma yönündeki vaadlerini tutmamayı sürdürürken Türkiye'nin bu protokolü uygulamaması nedeniyle meydana gelen "tren kazasından" sorumlu olduğu söylenmekte ve cezalandırılmaktadır. Bu arada AB dönem başkanlığını yürüten Finlandiya tarafından ortaya atılan "Fin formülü"nden de söz etmek gerekir. Türkler Rum yönetiminin veto silahını kullanmaması için, Maraş'ı BM'e devredecek, aynı zamanda Magosa limanını AB ile birlikte işletecektir. Öneri sadece Türklerin vermesi üzerinedir. Bunlar verilirse ne olacak? Müzakereler sürecek. Ne zamana kadar? Rumlar veya başka birileri yeniden veto tehdidinde bulununcaya kadar!... Formül budur.

Peki talepler bitmiş oluyor mu? Hayır. Avrupa Parlamentosunun önce "Ermeni soykırımını" tanımayı AB üyeliğinin ön şartı haline getiren ve sonra bu şartı kaldırmakla birlikte "Süryani" ve "Pontus soykırımları"nı da literatüre ve Türkiye-AB ilişkilerine ilişkin belgelere sokan 2006 Ekim tarihli raporu ortadadır. Ve nihayet Fransa Parlamentosu'nda Sosyalistlerin önerisiyle gündeme gelen, ancak hükümetten de büyük siyasi destek gören "Ermeni soykırımını inkar"a para ve hapis cezası verilmesini öngören yasa parlamentodan geçmiştir. Senato reddedebilirmiş veya Chirac onaylamayabilirmiş veya yasa zamanında senatoya getirilmemek suretiyle kadük hale getirilebilirmiş…Neticede her an yenilenebilecek bir süreç, tehdit ve aşağılama imkanı, kullanılmaya hazır elde tutulacaktır.

Soru şudur; Almanya'nın Yeşil Dışişleri Bakanı Fischer'in söylediği gibi bazı Avrupa ülkeleri "aptalca" davranarak Avrupa'nın çıkarlarına ters düşen kaprisler mi yapmaktadırlar?. Başka bir biçimde soracak olursak, AB'nin güvenliğinin Ortadoğu'da inşa edileceği ve bunun için AB'nin Türkiye'ye ihtiyacı olduğu "gerçeğini" mi göremiyorlar; yoksa bu ülkeler için Türkiye Ortadoğu'da çözülmesi gereken bir sorun mu? Yukarıdaki sorunların listelenmesi halinde sorunun Türkiye'yi AB üyeliğinden vazgeçirmekten daha derine gittiği görülmektedir. Esasen serbest dolaşım hakkından vazgeçirilmiş Türkiye, Merkel'in formülüne, yani "imtiyazlı ortaklığa" razı edilmiş Türkiye'dir. Merkel de tıpkı Fischer gibi Ortadoğu'da Türkiye ile birlikte hareket etmekten yanadır. Aynen yüzyılın başında olduğu gibi. Diğerleri ise, Fransa veya Avrupa Parlamentosu raporu, Türkiye'nin önüne Birinci Dünya Savaşı'nın sorunlarını çıkarmaktadırlar. Ermeni sorunu böyledir. Pontus ve Süryani "soykırımı" iddiaları böyledir. Ve henüz rapora girmese de "Küçük Asya soykırımı" iddiası, en azından Yunanistan tarafından ileri sürülmektedir ve bir süre sonra raporlara girmeye başlayacaktır. Bitmemiş bir hesap vardır ve bu hesaplar yeniden masadadır.

Peki İngiltere bu denklemin neresindedir? Eğer Birinci Dünya Savaşı hesaplarından ve bölgede 20. yüzyıl başından söz ediyorsak İngiltere'den söz ediyoruz demektir. Şimdilik, "ABD'nin yanında" diyelim. ABD'nin yanın-

reti gösteremediği iki paragraflık bir yazıyla suçlandık. Sonra da A. Atalay randevularına gelmeyerek bizim TİP'yle ilişkimizi bitirdi. Elbette Bulgaristan Komünist Partisi o daveti SBKP'den habersiz yapmış değildir. O niteliği ve politikaları tartışılmaz Bulgaristan Komünist Partisi 6-7 yıl sonra iktidardan uzaklaştı, Bize enternasyonalizm dersi verenleri ise bir süre sonra, SBKP'nin tasfiyesiyle paralel bir süreçte, komünizm adına ne bulurlarsa tasfiye etme histerisi tuttu. Nihayet ortalıkta dişlerini geçirebilecekleri bir komünist mevzi kalmayınca, kendilerini iş hayatına, para kazanmaya, sivil toplum örgütçülüğüne verdiler. Siyasetten "düştüler".

dadır ve Türkiye'nin "Batı'da kalmasında" yarar görmektedir. Hayalleri Ankara'ya kadar uzanan Kürt devleti projesinin gerçekleştiricisidirler ve Türkiye'nin de bu gerçekleşmeye katkısını almış bulunmaktadırlar ve almaktadırlar. Türkiye'den Karabağ sorununun çözülmemiş ve Ermenistan'ın Türkiye'den toprak talepleri geri çekilmemiş olmakla beraber Ermenistan'la ilişkilerin normalleştirilmesini talep etmektedirler. Bunlarla beraber ABD ve İngiltere ikilisi, AB'de Türkiye'nin önüne konulmuş hesapları masanın üstünden kaldırmaya hevesli görünmemektedirler. Örneğin ABD'de Ermeni "soykırımı" iddiasını kabul etmemiş eyalet neredeyse kalmamıştır ve her yıl, 24 Nisan'da, ABD Başkanı bu yıl ne diyecek korkusuyla veya Amerikan parlamentosunda soykırım yasalaşacak mı diye, Türkiye Dışişlerinin yüreği ağzına gelmektedir. "Mavi kitap" İngiltere Dış İşleri Bakanlığı'nın savaş esnasında hazırlattığı bir propaganda belgesi olarak, Almanya için hazırlanan kitap benzeri, savaş sonrasında geri çekilmemiştir ve hala çekilmemektedir.[2] Türkiye Batı'da kalmalıdır!.. Ancak nasıl? Bu soruya yeniden döneceğiz. Şimdi bir başka soruya cevap verelim. Trenlerin çarpışmasının önüne geçilebilir mi veya çarpışma olmamış gibi davranmak mümkün müdür?

Artık "tren kazası" denilen, fakat raydan çıkmaktan ziyade, trenlerin kafa kafaya çarpışması ihtimali, kesinlik kazanmış durumdadır. Avrupa Türkiye'yi AB'ne üyelik hevesinden vazgeçirmeye kararlı görünüyor. Türkiye'de ise vazgeçmişlerin hem sayısı hızla artıyor ve hem vazgeçmeyenlerin sesi giderek daha çok kısılıyor. Bu aynı zamanda demokratikleşme ve özgürlükler alanının genişlemesinden yana olanların, AB taraftarı olup olmamaları önemli değil, sesinin kısılmasıdır. AB'nin kazanın önlenmesi ve Türkiye ile müzakerelerin sürmesi için önerdiği bir tek yol var: Tavizi Türkiye verecektir. Bugüne kadar böyle oldu ve gene aynı formülün çalışacağı umuluyor. Türkiye Fin formülü veya başka bir formülle, karşılığında hiçbir şey almadan, Rumları tatmin edecek ve müzakereler kesilmemiş olacaktır. Bu formül acaba bu defa işleyecek midir? Bu soruyu cevaplandırmadan önce, sürecin çeşit-

---

[2] M. Belge Radikal'deki 2 Aralık 2005 tarihli yazısında çok ilginç bir bilgi verdi: "Elime geçen bir kaynaktan okuduğuma göre, Birleşik Krallık Parlamentosu'nda İnsan Hakları Grubu'nun ikinci başkanı olan Lord Avebury bu konuda (Mavi Kitap) bir 'basın açıklaması' yapmış. Şunları söylemiş:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni uyruklarının bir buçuk milyonunun hayatını kaybettiği 1915-16 olaylarını tartışma davetine TBMM'nin 550 milletvekilinden hiçbirinin cevap vermemiş olmasından dolayı çok üzgünüm.

TBMM'den Britanya Parlamentosu'na bir mektup yazılmış ve burada 1916'da Britanya hükümetinin yayımladığı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Muamele 1915-16 başlığını taşıyan Mavi Kitap'ta yer alan kanıtların doğru olmadığı iddia edilmişti. Bunun üzerine bir grup milletvekili ve Lordlar Kamarası üyesi, bir mektup kaleme alarak, Britanya ve Türkiye'nin parlamento üyelerinin aralarına akademik uzmanlar da alarak, bu kanıtların gerçekliğini birlikte tartışacakları bir toplantı düzenlenmesini önerdi.

Bu mektuba hiçbir cevap gelmeyince, ben bütün Türkiye milletvekillerine ayrı ayrı birer mektup göndererek, böyle bir diyalogda bulunmak isteyip istemediklerini sordum. Bir kişi bile cevap vermedi.

Ne toplu olarak TBMM ne de üyelerinden herhangi biri, açık ve eleştirel bir forumda benimsediği konumu savunmaya hazır olduğuna göre, entelektüel bakımdan kararlı ve kapsamlı bir araştırmaya katılmayacakları da anlaşılıyor. İnanıyorum ki TBMM'den gelen ilk mektup, Türkiye ve Birleşik Krallık parlamentoları arasında, 1915-16 olaylarının yorumlanmasına aydınlık getirecek bir iletişimi sağlamaktan çok, Türk inkarcılığı cephesini genişletmek gibi bir amaç güdüyordu. Ama davet hala açık ve bu açıklamayı yapmakla, diyaloğa girme cesaretine sahip bazı Türk milletvekillerini teşvik edebileceğimi umuyorum." Burada söylenenlerin başka ve mantıklı bir açıklaması yoksa şunu söyleyebiliriz; "Mavi Kitap"ın yürürlükte kalmasından yana olanlar arasında, TBMM adına söz konusu başvurunun yapılmasına önderlik eden Şükrü Elekdağ ve Onur Öymen başta olmak üzere ve elbette Meclis Başkanı Bülent Arınç da başta olmak üzere, TBMM'de üyesi bulunan bütün partiler ve bütün milletvekilleri bulunmaktadır. Bu listeye o başvuruyu manşetten veren büyük medyamızı da ilave etmeliyiz. Burada şunu söyleyebiliriz: "Allahım sen aklımıza mukayyet ol!.."

li yönleri üzerine konuşmak gerekir. Ancak geçerken bir örnek vermek gerekirse, Taha Akyol gibi eski MHP'li, yeni muhafazakar/liberal bir yazar, Fin formülüyle veya başka bir formülle, müzakerelerin sürmesinin önemli olduğunu söylemektedir. Müzakereler sürdüğü için, bu güne kadar Türkiye ekonomisine 20 milyar dolar civarında yabancı sermaye girişi olmuştur. Eğer müzakere süreci kesintiye uğrarsa "istikrar" sona erebilir, klasik formülle "borsa çöker, dolar fırlar" imiş…Standart korku efekti budur. Ve artık "borsanın çökmesi ve doların fırlaması", emekli Orgeneral ve eski Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün, görev başındayken verdiği ünlü demeciyle ortaya çıktığı gibi, sadece piyasacı sivillerin korkusu değildir.

"Piyasacı sığlıkla" yetinmeyelim ve Türkiye devletini yönetenlerin "ideolojik-politik sığlığı"nda gezinelim. Elbette bu sığlığın daha görünür olabilmesi için, gerçekte hangi derinliklerle karşı karşıya olunduğu üzerine konuşalım.

Bu yılın "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi": Devlet, eski tas eski hamam!

Türkiye'nin "gizli anayasa"sı, "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi", önce içinde "özel kuvvetler subayı" da bulunan "çete"nin iş tuttuğu bir "sauna"da ve bazı internet sitelerinde ortaya çıktıktan sonra, büyük basının manşetlerinde göründü (20 Mart 2006). Basından öğrendiğimize göre, belge MGK'nın 24 Ekim 2005 tarihli toplantısında son haline getirilmiş ve Bakanlar Kurulu MGK'nın kendisine "tavsiye ettiği" metni Mart 2006'da imzalayarak yürürlüğe sokmuştur. Elbette metnin tamamlayıcı ekleri var. Birincisi MGK Genel Sekreteri Büyükelçi Alpogan'ın, alışıldığı veya kural olduğu üzere, önce İsrail'i ziyaret etmesi, oradaki performansıyla göz doldurup ABD vizesi alması ve böylece çıktığı ABD gezisinde "gizli Başbakan" edasıyla yaptığı açıklamalardır. (Bu güzergahtan daha sonra açık Başbakan Recep Tayip Erdoğan da geçti. Yegane güzergah budur.) Ritüeller önemlidir. Bu ritüelin başbakan ve "benzerlerine" uygulandığını ve her ritüel gibi derin bir sembolizm içerdiğini söyleyebiliriz. MGK Sekreteri, devlet içinde varılmış bir mutabakatın içinden ve devleti ilgilendiren her konuda, İran'ın nükleer programının Türkiye için bir tehdit oluşturduğu, uluslararası toplumun İran'ın nükleer silah geliştirmesine kayıtsız kalamayacağı türünden, "Beyaz Saray sözcüsü" cümleleriyle konuşmaktaydı.

İkinci ek, Genel Kurmay Başkanlığı'nın Şemdinli İddianamesiyle ilgili açıklaması; başka bir deyişle "muhtıra"sıdır. Açıklamada Kara Kuvvetleri Komutanı'nın adını iddianamesinde geçirdiği için **kendi yazdığı iddianameden "mahkum" olan** Van Cumhuriyet Başsavcısından sonra, **"makam, statü ve konumu"** ne olursa olsun, bir dizi ismin daha "mahkumiyeti", hükümete emredilmektedir. Şemdinli iddianamesini ve bu iddianameye Meclis Araştırma Komisyonu tutanaklarıyla malzeme sağlanmasını, TSK'ya bir saldırı olarak değerlendiren Genelkurmay açıklamasında şöyle söyleniyor:

"Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yapılan bu haksız ve maksatlı suçlamalar karşısında öncelikle Anayasal sorumluluğu olanların tavır almaları, bu saldırıyı bütün yönleriyle ortaya çıkarmaları ve arkasındaki çarpık zihniyetin temsilcilerini makam, statü ve konumları ne olursa olsun kamuoyuna açıklamaları ve haklarında işlem yapmaları gerekmektedir." (21 Mart 2006 Hürriyet).

Haberi veren gazete metnin "şifreli" olduğunu ve sözüm ona kıdemli muhabirinin şifreleri bizim için çözüverdiğini iddia etmektedir. Yukarıdaki paragrafın "çözülmüş" hali şöyledir: **"Bildirinin en kritik bölümü bu paragraf. Çünkü asker 'makam' sözcüğüyle bakanları kastediyor. Adalet Bakanı'ndan savcı hakkında soruşturma talep ediyor. Van'da**

etkili bir isim olan Milli Eğitim Bakanı hakkında imada bulunuyor. 'Statü' şifresiyle dokunulmazlık zırhı bulunan milletvekilleri anlatılıyor. AKP'li Şemdinli Komisyonu Başkanı ile 'Savcı bizim yapamadığımızı yaptı' diyen AKP'li milletvekillerinden duyulan rahatsızlık vurgulanıyor. 'Konum' şifresiyle Emniyet istihbarat birimi hedef alınıyor. Bu birimin Başbakanlığa sunduğu gizli bilgi notuyla iddianame arasındaki benzerliklere işaret ediliyor."

Ne kadar hoş!... Genelkurmay kendi açıklamasını beğenmiyor. Açık olmadığını ve söylemeyi istediği şeyi açıklayamadığını düşünüyor ve Hürriyet Gazetesi'nden, "Allah rızası için" Genelkurmay açıklamasının açıklanmasını da yayımlamasını istiyor. Demek gerçek "açıklamanın" sorumluluğu ağır ve sorumluluk yaratmayacak belirsizliklerin, ima dumanlarının arkasına kalmak, asıl niyetleri de ayrıca açıklamak icap ediyor. **Muhtıra gibi fakat, sorumluluk üstlenme cesaretinden uzak bir Genelkurmay açıklamasıyla karşı karşıyayız.**

Ve fakat Hürriyet'in açıklamaları da açıklanmaya muhtaç görünüyor:

Genelkurmay metni 1-e bölümünde, "**İddianamede yer alan usul ve maddi hatalar ile noksanlar dikkate alındığında, bir Cumhuriyet Savcısının bu derece hukuk bilgisinden yoksun veya tecrübesiz olamayacağı, bu bariz hataları yapması için belli bir görüşün temsilcilerinin kamuoyuna da yansımış etki ve telkinleri altında kalmış olabileceği değerlendirilmektedir.**" deniliyor. Hürriyet'in "şifre çözücüleri"nin açıklaması şöyle:

"**Asker 'belli bir görüşün temsilcileri" ifadesiyle yaygın bir cemaat ile bölücü örgüt sempatizanlarını kastediyor. İddianamedeki bazı tespitlerin bu gruplar tarafından kullanıldığına dikkat çekiliyor.**"

Oldu mu şimdi?.. Genelkurmay başkanlığı açıklaması her şeyi "ima" yoluyla açıkladığı için, imaları açıklamak üzere kaleme alınan metin de, "imalar"la, karanlıkta göz kırpmalarla yol almaya çalışıyor. Fethullah Gülen cemaati demek yerine, "yaygın bir cemaat", Demokratik Toplum Partisi yerine "bölücü örgüt sempatizanları" denilince, her şey apaçık hale mi geliyor?

Diyelim ki, bu imalarla kimin kastedildiği sır değil; peki Fethullah Gülen cemaati ile DTP'nin paylaştığı ileri sürülen "tespitlerin", bir Cumhuriyet Başsavcısının zihninde ve hazırladığı iddianamede yer alması ne anlama geliyor. Savcının kafası mı karışmış; Savcı bey hem bölücü sempatizanı, yani DTP'li ve hem de aynı zamanda Fethullahçı mı? Ve böylece AKP'nin "adamı" mı oluyor?

"Amerikancılık Sadece Bizde Vatanseverce Duruyor"

Fethullah Gülen'in Amerikancılığına şüphe yok. Peki DTP? Devletin üst düzey asker-sivil bürokratlarının gözünde DTP'nin Amerikancılığı, Barzanicilik üzerindendir. Artık AB ve Kopenhag kriterleri Ahmet Türk'ün de açıkladığı gibi "yetersiz"dir. Artık Karayılan'ın değerlendirmesiyle "tarihi fırsat" dönemine girilmiştir. ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığı ve "bölgeye demokrasi getirmek isteyen tarihi misyonu" çağı idrak edilmektedir. Ve bazı Kürt yazar çizer arkadaşlarımızın yazdıklarına bakılırsa, İsrail'e yönelik bir muhabbetin Kürt siyasal hareketi saflarında gelişip serpildiğini ve çok güçlü bir renk haline geldiğini söylemek, haksızlık olmaz. Kaldı ki çok uzun süredir Kürt hareketi kendi geçmişindeki "sosyalizm" iddiasından fevkalade pişmandır. Pişmanlıktan fazlası ise, bu dergide çok sayıda örneği gösterildiği üzere sosyalizme karşı açık düşmanlıktır. Sosyalizm düşmanlığı bazen açık anti-komünizm biçiminde kendini ortaya koyarken, çoğu zaman da Türkiye sosyalistlerine yerli yersiz küçümseme, küfür ve hakaret

etme biçimlerinde görünürlük kazanmaktadır. Son günlerde TAK adlı halk düşmanı çete adına internet sitelerinde pervasızca bu tiksindirici dil kullanılmaktadır: "Türkiye solu ne bilir ki, ne yaptı ki…" Burada artık "Kürt solu" diyemiyoruz, Türkiye'deki Kürt siyasetinin ne yaptığını ve neyi yapmaya aday olduğunu hem söylüyoruz ve hem de örneklendiriyoruz. Kısaca söyleyelim, Türkiye'deki Kürt siyasetine baktığımızda artık Barzanicilik üzerinden ABD-İsrail eksenine bağlananlarla; doğrudan doğruya bu eksene bağlanmaya çalışanlar görüyoruz. Sanki geçmişte halka zarar vermeme konusunda çok titizlenmişler de bundan şimdi pişman olmuşlar gibi TAK'ın halk düşmanı eylemlerine yol verenlerin, TAK tarzı bir bombanın Diyarbakır'da, bir çocuk parkında patlaması üzerine "Eylemi TİT" üstlendi demelerinin ve bu iğrenç eylemi "şiddetle kınamalarının", kendilerini "sol" yapmayacağı da aşikardır. Öcalan'ın kimi ilginç görüşlerini ise bu yazının içinde ele alacağız.

Ancak asker/sivil yüksek bürokrasinin Fethullah Gülencilikte veya DTP'de veya PKK'deki Amerikancılığın bir suç gibi algılanmasını istemesi ne anlama geliyor? Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, kendisini kaleme alan yüksek askeri/sivil güvenlik bürokrasisini, bu metni olduğu gibi imzalayan AKP Hükümetini olduğundan daha fazla tanımlıyor. Belgeden bir paragrafı birlikte okuyalım: "**ABD ile ilişkiler tarihsel ve çok yönlüdür. ABD'de Türkiye lehine kamuoyu oluşturulması pek çok açıdan önemlidir. Türkiye'nin ABD ile ilişkileri stratejiktir; ancak bu AB sürecinin bir alternatifi olarak algılanmamalıdır.**

Irak ve İran, Türkiye için belirsizlik ve risk yaratıyor. İran'ın Şahap füzeleri Türkiye için tehdittir." (20 Mart 2006 Hürriyet, Uğur Ergan haberi)

Bir yandan, "**Bugünkü TSK, bu milletin tarih boyunca sahip olduğu en güçlü ordudur**" edebiyatı yapılacak, diğer yandan MGSB'de "İran'ın Şahap füzelerinden endişe ediyoruz" diye ağlanacak… Ağlamaya lüzum yok, ABD size "patriot" füzesi verir, Şahap korkunuz izale olur!… Zaten o cümlenin belgeye konulmasının nedeni de budur: Ey ABD, İran'ı vuracak olursan, biz yanındayız. Demek 1 Mart tezkeresinin reddinden ve ABD'nin buna verdiği "**kafaya çuval geçirmeli**" cevaptan ders çıkarılmıştır:

1) Her ne istenecekse, daha istenmeden verilecektir.

2) ABD ile bir sorun yaşanmışsa, soruna taraf personelin tasfiyesi yoluyla izler silinecektir. (TSK, çuval hadisesinin arkasından; artık "neden savaşarak ölmediniz?" diye mi; yoksa kamuoyuna mal olmuş bütün benzeri olaylarda olduğu gibi "kelle verme" yöntemiyle ferahlamak amacıyla mı bilinmez; "çuvallanan" birliğin üstündeki iki Özel Kuvvetler Generalini kızağa çekti, Tümgeneral Karabay istifa etti ve Tuğgeneral A. Kılıçarslan, kızak yeri Ankara Merkez Komutanlığı görevinden bu yıl emekli edildi.)

3. Medyada, "emekli Albay" bilmem kimin "Ben de Amerikan Albayını soydum", ifşaatlarıyla "milletin" yüreği soğutulacaktır. Yetmezse Murat Bardakçı arşivlere dalacak, "Osmanlı Amerikalıya neler yapmıştı?" örnekleri bulacak; yetmezse Kurtlar Vadisi ekibi kolları sıvayacaktır.

Devam edelim: MGSB'nin İsrailci cümlesi ise şudur: "**ABD'de Türkiye lehine kamuoyu oluşturulması pek çok açıdan önemlidir.**" Öteden beri savunulan ve burada da karşımıza çıkan yaklaşım şudur: "İsrail' ile iyi ilişkilerimiz olursa, ABD'deki Yahudi/siyonist lobisi de bizi ilgilendiren konularda yanımızda olur, lehimize kamuoyu oluşturur."

Bizi ilgilendiren konular ise iki tanedir. Birincisi Yunanistan ile ihtilaflarımız ve Kıbrıs; diğeri ise "Ermeni soykırımı" iddialarıdır.

Yunanistan'la Türkiye arasında var olan ve Kıbrıs'taki ihtilaflara başka yerde değinildi. Ermeni iddiaları karşısında ABD'de Türkiye lehine kamuoyu oluşturduğu ve lobi desteği verdiği iddia edilen ve bu desteğine büyük değer biçilen Yahudi kurumlarının, bugüne kadar hayranlık uyandırıcı bir performans sergilediği ortadadır: ABD'nin neredeyse bütün eyaletlerinde "soykırım" suçlaması kabul edilmiştir. Şimdilik olmayan şey, bu suçlamanın federal meclisten geçmemiş olması ve ABD başkanlarının her 24 Nisan'da yaptıkları konuşmalarda bu kavramın çok yakını kavramlar kullansalar da, henüz "soykırım"ı telaffuz etmemiş olmalarıdır. Hadise şudur, söz konusu Yahudi kurumlarının varlık nedeni, Siyonist İsrail devletinin varlığının ve çıkarlarının savunulmasıdır. Türkiye'nin savunulması veya Türkiye'ye yöneltilmiş herhangi bir suçlamaya karşı Türkiye'nin yanında yer alınması; bu tutum aynı zamanda İsrail'in varlığını ve çıkarlarını savunmak anlamına da geliyorsa mümkündür. Yahudi kurumlarının Türkiye'ye verdiği iddia edilen ve fakat Türkiye'nin pek de işine yaramadığı apaçık ortada olan desteğinin arkasında iki neden bulunuyor. Birincisi İsrail ve Siyonist kurumlar için, "soykırım" kavramının sadece Nazilerin Yahudilere yönelik uygulamaları için kullanılması; bu biricikliğin savunulması hayati önemdedir. Aksi taktirde soykırım kavramının içinin boşalacağı, kavramın sulandırılmış olacağı iddiasındadırlar. Dolayısıyla Ermeni soykırımı iddialarına karşı çıkışlarının gerisinde bu biricikliğin savunulması ihtiyacı bulunmaktadır. Başka bir deyişle, Ermenilerinki dahil, herhangi bir soykırım iddiasına gizli/açık itiraz etmeleri, dolaysız olarak Siyonist bir tezin ve İsrail devletinin varlığının savunulması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'ye bir "havuç" olarak sunulan ve işler giderek daha kötüye gittiği için, daha da hayati önem kazandığı iddia edilen bu destek, hem Türkiye'yi yönetenleri ABD-İsrail eksenine sıkı sıkıya bağlamakta ve hem de devlet/hükümet düzeyinde Amerikancı/İsrailci konumlanışlara meşruiyet kazandırmak için propaganda edilmektedir.

Kısacası Milli Güvenlik Siyaset Belgesini hazırlayanlar da, belgeye koydukları o kısacık cümle ile aynı işi yapmakta ve neden Siyonist İsrail ile iş tuttuklarını ve tutacaklarını ABD'deki lobi faaliyetine duyulan ihtiyaçla gerekçelendirmektedirler. Söz konusu lobi desteğinin hiçbir işe yaramamış olduğu biraz meraklı her gözün görebileceği çıplaklıkta olduğu halde bu iddiayı "milli" olduğu üzerinde yazılı bir politika belgesine koyanlar; bundan sonra yaşanacak hayal kırıklıklarını açıklamak için hazırlık yapmaya başlamalıdır. Çünkü manzara, her yıl 24 Nisan'a doğru Amerikan Temsilciler Meclisi'ne sunulan "soykırım" teklifleri etrafında yaşanan "muayyen kriz günleri"nde, Amerikan Başkanları'nın, Temsilciler Meclisi Başkanlığına gönderdiği mektuplarda ortaya konulduğu gibi berbattır, çirkindir. Başkanlar mektuplarında önerinin gündeme alınmaması için üç gerekçe saymaktadırlar: "**Türkiye iyi bir müttefik, iyi bir silah alıcısı ve İsrail'in güvenliği açısından iyi bir koruyucudur.**" (Murat Yetkin, Radikal 5 Kasım 2006).

Türkler, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, acaba haberdar mıdır, dost ve müttefiklerinin kendisini parçalamak istediği endişesini en üst yöneticilerinin ağzından dile getiren; başka bir deyişle kendisini koruma derdine düşmüş devletlerinin, "İsrail'in güvenliği açısından iyi bir koruyucu" olduğundan….

Haritalar Faydalıdır, "Okumayı" Bilirseniz.

Haritalar bilginin müthiş yoğun olduğu evraklardır. Bir bölgenin topografik yapısını, dağları, tepeleri, nehirleri, dere yataklarını, şehirleri, yolları, siyasi sınırları ve daha yüzlerce kalem bilgiyi belirli bir ölçekte, sistematik olarak, çizgi, renk, işaret ve sembollerle anla-

tır. Ama haritaların anlattığı başka şeyler de vardır. Bazı Suriye haritalarında Hatay, Suriye toprağı görünür. Kıbrıs'ı ve İzmir'i ve bazen İstanbul'u Yunanistan'a ait gösteren haritalar az değildir. Kuzeybatı ucu Ankara'ya kadar dayanmış, Mersin'i, Adana'yı, Trabzon, Rize ve Artvin'i içine almış Kürdistan haritaları da az değildir. Bu haritalar üzerlerindeki yükselti eğrilerinin, akarsu ve yol çizgilerinin anlattığından fazla olarak, bir niyeti anlatır: Buraları bizimdir!... Elbette o esnada kendi egemenlikleri orada geçmiyordur, ama siyasi bir hedef ve bir heves söz konusudur. 19. yüzyıldan bu yana, çözülen çok etnisiteli imparatorlukların bakiyesi ulus devletlerin, en çok da Osmanlı bakiyelerinden çoğunun "büyük" bilmem ne hayali vardır: Büyük Yunanistan, Büyük Bulgaristan, Büyük başka bir şey… Dolayısıyla haritalar gerçeği değil, bir tür romantik milliyetçi, yayılmacı zihniyeti gösterir. Kendi ulus devletini kuramayanlar da bir gün kurulacak devletin haritalarını üretir dururlar.

Bu tür haritalara bakarak şu değerlendirmeyi yapabiliriz. Harita sahipleri komşularının zayıf, kendilerinin güçlü ve uluslar arası konjonktürün uygun olduğu bir an yakalarlarsa gerçeklere uymayan haritalarını veya ulus devlet kurma amaçlarını gerçek kılmak üzere harekete geçeceklerdir.

Bazen bu tür haritalar, başka türden haritaların uçuşmaya başladığı dönemlerde hayali sınırlarını daha da genişletmiş olarak üretilmeye başlanırlar.

ABD Dış İşleri Bakanı Rice, İsrail Lübnan'da sivillere yönelik katliamlarını tüm hızıyla sürdürürken, "Yeni Bir Ortadoğu kurmanın zamanıdır" demişti. Rice'a göre bölgede 23 ülkenin sınırlarında değişiklikler olacaktır, Türkiye dahil. Bölgenin yeniden kurulması fikri, zaten "Büyük Ortadoğu" veya "Geniş Ortadoğu" Projelerinin asıl muhtevasını oluşturmaktadır. Projenin nereleri içine aldığını biliyoruz. Afrika kuzeyinde Fas'tan Mısır'a uzanan, Sudan'ı da içine alan Müslüman Arap şeridini, Arap yarımadasının tümünü ve Kuzey'deki Filistin'i, Lübnan'ı, Suriye ve Irak'ı, Doğu'ya doğru İran'ı, Afganistan ve Pakistan'ı kapsayan coğrafya. Ülkelerin hepsinin nüfusunun hakim unsuru Müslüman. İran, Afganistan ve Pakistan hariç, tamamı Osmanlı coğrafyası içinde. Bu durumda hem nüfusunun hakim unsuru Müslüman olan ve hem de Osmanlı coğrafyası içinde yer alan bir ülkenin daha bölgenin içinde mütalaa edildiğini kabul edebiliriz: Türkiye…Yeniden inşa edilecek bölge burasıdır. Eğer bir bölgenin yeniden inşasından, dünyanın güçlüleri söz ediyorlarsa, ya yeniden inşanın haritaları ortada çıkmıştır, ya da eski haritalar yeniden dolaşıma girmiştir.

Burası yeridir, üç haritadan söz edebiliriz. Birisi Amerikan Savunma Dergisinde, bir emekli yarbayın makalesiyle birlikte yayımlanmış bir haritadır. Cumhuriyet gazetesi bu haritayı Ağustos ayında manşetten verdi. Haritada Türkiye'nin bir kısım toprakları Kürdistan'a, bazıları da Ermenistan'a bırakılmış görünüyordu. Cumhuriyet gazetesinin göstermek istediği zaten, haritada Türkiye'ye ilişkin değişikliklerdir. Halbuki haritada asıl dikkati çekmesi gereken şey bundan daha fazlası idi. Haritada Irak üçe bölünüyor, Kürdistan'a Türkiye'den ve İran'dan toprak veriliyor; ama Şii devleti, neredeyse Basra körfezi kıyısının tamamını içine alacak şekilde Suudi topraklarından bir bölümüne sahip oluyordu. Zaten Suudi devleti iyice küçülmüş ve Hicaz bölgesinde "Kutsal İslam Devleti" kurulmuştu. Suudi topraklarının bir bölümünün de Ürdün'e verildiği görülmekteydi. Yemen'in aldığı pay da buna eklendiğinde, Suudi ülkesinin adeta herkese paylaştırılan bir miras gibi görüldüğü anlaşılmaktaydı. Bir diğer perişanlık ise Pakistan'ın durumunda idi. Ülkenin batısında, Afganistan sınırının kuzey doğuya doğru kıvrıldığı köşeden, neredeyse dümdüz, Karaçi'ye kadar uzanan bir çizgi çekerek, bu çizgiyle Batı'da İran ve Kuzey'de Afganistan olmak üzere Belucistan devleti kuruluyordu. Harita tuhaf bir şekilde, İsrail

devletinin neredeyse kuruluş sınırlarına çekildiği bir tasarımı ortaya koymaktaydı.

Haritanın ciddiyetten uzak olduğu, makul olmadığı, mümkün görünmediği gibi mülahazalar bir yana birkaç temel fikrinin altını çizmek gerekir: 1. Harita, bölgeyi yeniden paylaştırmaktadır. 2. Yeniden paylaştırılan bölge Pakistan hariç, 1. Dünya Savaşı sonrasında paylaşılan bölgedir. 3. Haritayı çizen kişi veya kurum ABD'nin bölgedeki üç müttefikinin topraklarını parçalamaktadır: Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan. 4. Suudi Arabistan'ın bu ilk parçalanması olmayacaktır. Çünkü Birinci savaşın arkasından, Osmanlı'dan koparılan topraklar üzerinde kurulan bu devletten, daha kuruluş aşamasında iki parça koparılmış Irak ve Ürdün bu parçalar üzerine kurulmuştur. 5. Bölgede Irak'ın parçalanmasıyla üç devlet kurulmakta, fakat özellikle Şii devletine Irak'tan alacağı pay yetersiz görülmüş olmalı ki, Suudi topraklarından, Körfez Emirliklerine kadar uzanan bir ilave yapılmaktadır. Bu üç devlete ek olarak Hicaz'da Kutsal İslam Devleti adıyla yeni bir devletleşme ve Belucistan ortaya çıkmaktadır.

Haritayı çizen ve yayınlayanların, bu üç sadık müttefike bir gözdağı mesajı vermek istediklerini düşünebiliriz.

İkinci harita, TSK mensubu subayların da hazır bulunduğu bir NATO toplantısında brifing veren; elbette gene Amerikalı bir subayın, Türkiye topraklarının önemli bir bölümünü Kürdistan devleti içinde gösteren bir haritayı brifing için kullanmasıdır. Türk subaylar salonu terk etmiş, Genel Kurmay ve Milli Savunma Bakanlığı üzerinden itirazlar edilmiş ve bir "özür" elde edilmiştir.

Üçüncü harita ise AKP milletvekili Turhan Çömez'in Kürt yetkililerle görüştüğü bir odanın duvarında tesadüfen veya sehven bulunması mümkün olmayacak bir haritadır. Harita, neredeyse Ankara'yı bile Kürdistan sınırları içine çekmiş görünmektedir.

Sorun şudur, bir bölgenin yeniden inşasından, dünyanın en güçlü devletinin en yetkili isimleri söz etmeye başlamışlarsa; bu amaçla bölgede askeri işgal dahil ağır bir müdahale durumu varsa haritalar havalarda uçuşur. Haritalar çoğaldığı için bir bölge enfekte olmaz. Ağır bir enfeksiyon varsa; yani bölgenin sahipleri zayıf ise ve güçlüler bu zayıflığın verdiği ilhamla bölgeyi yeniden paylaştırma ve inşa gayreti içine girmişlerse; bu durumun öngörülebilir olduğu andan itibaren harita çiziciler işlerini yapmaya başlarlar. 19. yüzyıl boyunca Osmanlı topraklarının paylaşımına dair yüzlerce harita tasarlanmış ve dolaşıma girmiştir. Çünkü bütün sömürgeci ve emperyal güçler için, Doğu yolu üzerinde bulunan ve Batı karşısında yüzlerce yıl Doğu'nun gücü olmuş ve artık takatten düşmüş Osmanlı İmparatorluğu paylaşılacak, nüfuz alanlarına bölünecek bir devletti. 19. yüzyıl boyunca "Şark Meselesi"nin esasını oluşturdu. Eğer "Şark Meselesi" diye bir kavram varsa, bu meselenin çözümü ile ilgili pek çok plan, proje ve öneri de olacaktır. Bunların bir bölümü de haritacılığın diliyle konuşacaktır.

İşin ilginç yanı, son iki yüzyıl boyunca pay edilmesi üzerine bütün dünya güçlerinin kafa yorduğu bu bölge, şu anda da yeniden inşa edileceği ilan edilen ve inşasına girişilen bölge ile aynıdır. Bölge yüz yıl önce dünya siyasetinin merkezi problemlerinin, gerilim ve çatışmalarının düğüm noktası idi, şu anda da dünya siyasetinin merkezi problemlerinin, gerilim ve çatışmalarının düğüm noktasıdır. Dünya siyaseti bölgede inşa edilmektedir. Hem de problemlerin, çatışma noktalarının tamamına yakını yüz yıl öncesinin problemleri ve çatışma noktalarıdır. Ve sanki tarafların da aynı olduğu izlenimi verecek tutumlar ve politikalarla karşı karşıyayız.

Türkiye Cumhuriyeti: Az Gittik, Uz Gittik, Bir Arpa Boyu Yol Gittik.

19. yüzyıl boyunca sömürgeci ve emperyal güçlerin gündeminin başında Osmanlı'nın çözülmesi bulunuyordu. Birinci Savaş öncesi, savaşın asli amaçlarından birisinin Osmanlı'nın parçalanması ve paylaşılması olduğunu bile bile, İttihat ve Terakki Partisi önderleri yaklaşan savaşta İngiltere ve Fransa ile aynı safta yer almak için girişimlerde bulundular. Ama arayışlarına olumlu bir cevap alamadılar.

Savaşın nasıl cereyan ettiği ve nasıl nihayete erdiği üzerine uzun uzadıya yazmanın yeri bu yazı değil. Ama savaşın daha içinde, Cumhuriyet'in temellerinin nasıl atılmış olduğu, devletin daha kuruluş aşamasında nasıl şekillendiği üzerine konuşmak gerekir. Çünkü bugün olanı biteni anlamanın ve olacak olanı öngörmenin imkanları, Cumhuriyetin temelleri anlaşılmaksızın ortaya konulamaz.

İttihatçı önderler, mensup oldukları koalisyon için bu savaşın kazanılamayacak bir savaş olduğunu herhalde görüyorlardı. Fakat bu savaşta gerçekleşmesi imkansız tek seçenek Osmanlı'nın savaşın dışında kalabilmesiydi. İngiltere, Fransa, Rusya ve diğerleri Osmanlı'yı savaşta yenerek Şark Meselesi'ni çözmek niyetindeydiler. **Almanya ise Osmanlı'nın müttefiki olarak, Osmanlı'yı nüfuz alanına dönüştürmek niyetindeydi.** Osmanlı'nın müttefiki olarak Osmanlı'yı nüfuz altına alma yöntemini, İngiltere başta olmak üzere, başka büyük devletler önceden de, örneğin 1853-54 Kırım savaşı döneminde, uygulamışlardı. Savaşın daha ilk yıllarında akıbet belli olmuştu. İmparatorluğu "**Doğu'ya çekerek tutunmak**" ve ayakta kalmak yüzyılın başından bu yana taraftar bulan bir stratejik yaklaşımdı. İmparatorluğun Avrupa topraklarının, Rumeli'nin, çoğu İttihatçı kadro açısından "vatanın", uzun bir süre için elden çıkmakta olduğu kesin gibiydi. İngiltere ve koalisyonu içinse Osmanlı'yı Avrupa'dan atmak yeterli değildi, bu defa "Türklerin işi bitirilecekti." 1800-1900 arasında, kaybedilen İmparatorluk topraklarındaki Türk-Müslüman veya devlete sadık tebanın canını kurtarabilenleri için Anadolu bir toplanma bölgesi olmuştu. Sevr ise, Türklere şimdilik Ankara civarında bir küçük toplama kampı yaratıyordu. İhtimal orada da kalınmayacaktı.

Peki ne oldu? İki şey oldu. Birincisi Ekim Devrimi'dir. Sömürgeci ve emperyalist Batı, tam "Şark meselesini çözdüm" demek üzereyken, "Şark" Rusya'da boy gösterdi. Bolşevik Devrimi Birinci Dünya Savaşının nihai hedeflerine kadar sürdürülmesini engelledi, savaşın ve aynı anlama gelmek üzere Şark Meselesi'nin çözümünün kesintiye uğramasına neden oldu ve bir anlamda "yeni Şark" oldu. İkincisi Anadolu, Kemalist tarihin anlattığından çok daha çoğulcu, çok daha halkçı, solunun gelişmesi çok daha mümkün bir başkaldırıyla "Şark Meselesi"nin sömürgeci-emperyalist çözümüne karşı çıktı. Kemalist kadro sadece tarihi daraltmadı. Önce isyanın solunu ve halkçı damarını budadı. Böylece bileşenlerini ve ufkunu daralttı. Ve Şark Meselesi'ni, Türkiye'yi Batı'nın bir parçası haline getirerek çözebileceğine inandı. Bu hayal, 1990'a gelinirken, Ekim Devrimi'nin bütün sonuçlarıyla birlikte tasfiye edilmesiyle, zeminsiz kaldı. Ama hayalin sürdürücüleri ve inananları, bu hayale bugünün emperyalistlerini inandırma gayretlerini sürdürüyorlardı:

1. "Örneğin Türkiye, Cumhuriyetin 76. yılını kutluyor. Bu, laik demokratik karakterdeki cumhuriyetimiz NATO'nun içerisindeki ikinci öncelikli güç olarak, yıllarca batının değerlerini doğunun değerlerinden üstün kılmıştır. Dolayısıyla, batı değerlerinin doğuya karşı tek bir kurşun atılmadan kazanılmasında Türkiye'deki cumhuriyetin ve laik yapının da katkısı olmuştur. (Emekli Orgeneral Çevik BİR, ABD'deki "Yahudi Ulusal Güvenlik Enstitüsü JİNSA tarafından 'Uluslar arası Liderlik' ödülü verilirken yaptığı konuşma, Hürriyet, 3 Kasım 1999)

2. "Türkiyesiz bir Avrupa düşünülemez. Çünkü dün Türkiye Avrupa değerlerini savunmanın bir kalesiydi. Bugün Türkiye bir köprüdür. Atlas Okyanusu'ndan başlayıp Çin Seddi'ne kadar bir dünyayı kucaklamışsınız, bu Türkiye'siz olur mu? Olmaz. Avrupa değerlerini oralara kadar götürecek olan Türkiye'dir." (9. Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL, 24 Kasım 1999)

Hayalin 20. yüzyıl sona ererken dile getirilişi böyleydi ve dile getirildiği yerler de hayalin ruhuna uygundur.

Devleti konuşacağız. Ama şunu söyleyebiliriz, 83 yıl boyunca Batı'nın en gönüllü parçası olunmuş ve Batı'nın değerlerinin doğu karşısında tek kurşun atmadan zafer kazanması için elden gelen, gelmeyen her iş yapılmıştır. Ve gelinen noktada, ülkeyi yönetenler, Batı'lı müttefiklerinin Türkiye'yi bölüp parçalamasından endişe etmektedirler. Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma problemlerle Türkiye'nin köşeye sıkıştırılmak istendiğinden yakınmaktadırlar. Özet şudur, "Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik, bir de baktık ki bir arpa boyu yol gitmişiz.". Hayırlı olsun!..

Dünyanın İlk Soğuk Savaş Devleti: Türkiye Cumhuriyeti

Soğuk Savaş kapitalist-emperyalist dünyanın Sosyalist Sisteme karşı İkinci Savaş daha sona ermeden başlattığı savaşın adıdır. İki sistem, bu savaşta birbirleriyle açıktan çarpışmamaktadır. Çatışmalar, sıcak temas noktaları, çeperlerdedir. Emperyalizm sosyalist sistemi ideolojik/politik kuşatma altına almıştır. Nükleer savaş tehdidi ve yoğun bir silahlanma yarışı ile Sosyalist Sistemi hem tehdit etmekte ve hem de enerjisini silahlanma yarışına çekmektedir. Gericiliğin ve geriliğin her türü sosyalizmin karşısına dikilmiştir. Kapitalist-emperyalist dünyanın her hangi bir noktasında komünist ve ilerici gelişmeler askeri ve faşist darbelerle, bazen işgallerle ezilmek istenmiş, işkence ve cinayetler başta olmak üzere her türlü yasa ve insanlık dışı uygulama, komünizme karşı savaş adına meşrulaştırılmıştır. Bütün bunlar da. "hür dünya", "insan hakları" edebiyatıyla birlikte yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ise, daha 1920'lerde, bir Soğuk Savaş devleti olarak şekillenmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, Türkiye'nin hemen yanı başında gerçekleşen Ekim Devrimi'ni bir yandan işgalden kurtuluş mücadelesi için bir imkan olarak görmüş ve bu imkanı değerlendirmiş ve fakat aynı zamanda komünizme karşı en şiddetli korkuyu duymuş ve düşmanlık geliştirmiştir. Bu korkunun gerisinde kurtuluş mücadelesini yöneten Meclis içinde ciddi büyüklük ve etkinlikte bir komünizan ve ilerici grubun varlığı ile Meclis'in iradesini benimseyen en büyük askeri güç durumundaki Çerkes Ethem kuvvetlerinin silahlı, halkçı bir güç kimliğine sahip olmalarıdır. Yani hem burnunun dibinde devasa bir devrim ve bu devrimin şekillendirdiği büyük bir ülke ve ülke içinde ve kendi tarafında büyük bir komünizan, ilerici, halkçı canlılık… Bu iki faktörle ve temsilcisi oldukları sınıfların uluslar arası siyasi deneyiminin gayretli taşıyıcıları olarak çok şiddetli bir anti-komünizmle yüklenmiş olan Kemalist kadro, devleti inşa sürecinin ilk adımlarını atarken, 1921'in Ocak ayında Cumhuriyetin temellerine komünist kanı dökerek işe başlamıştır. 1921 Mart'ında toplanacak Londra Konferansı öncesinde İngiliz emperyalizmine güvence vermek amacıyla gerçekleştirilen bu seri cinayet ve tasfiyelerdeki pervasızlık şaşırtıcı ölçülerdedir. TBMM'nin 17 Ocak 1921 tarihli ve Komünizm konulu Gizli Oturumunda Mustafa Kemal'in yaptığı konuşma, bütün bir Cumhuriyet tarihi boyunca komünizme, komünistlere ve bütün ilerici, özgürlükçü girişimlere karşı uygulanacak baskı, karalama, kara çalma ve fiziki tasfiye işlerinin temel çerçevesini ortaya koymaktadır. Zaten bu konuşmadan birkaç gün sonra Çerkes Ethem güçlerinin tenkiline başlanacak, Ankara'da komünist tevkifatına girişilecek ve bu esnada Kars'tan

Erzurum'a ve oradan Trabzon'a yöneltilen ve her istasyonda ayrı bir provokasyon ve cinayet hazırlığına maruz bırakılan Mustafa Suphi ve yoldaşları, Mustafa Kemal'in ve Kazım Karabekir'in bilgisi, yönlendirmesi ve henüz işgalciye karşı zerre askeri başarı kazanmamış devlet güçlerinin dahliyle öldürülecek ve cesetleri Karadeniz'e atılacaktır.

1925'te Takrir-i Sükun yasası ile "sınıf esaslı örgütlenmeler" yasaklanmış; çok kısa aralıklar dışında 1960'lara kadar sosyalist örgütlere izin verilmemiş; TKP' ye karşı sık aralıklarla düzenlenen tevkifatlarla hem partinin gelişmesi engellenmek ve hem de toplumun anti-komünist temelde terbiyesi gerçekleştirilmek istenmiştir. 1961'de kurulan TİP 12 Mart'ta, 1974 ve sonrasında kurulan ilerici partiler 12 Eylül'de kapatılmış, yöneticileri ağır koşullarda hapis yatırılmıştır. Her defasında komünist, devrimci siyasi örgütlerin, demokratik kurumların, sendikaların yöneticileri işkencelerden geçirilmiştir.

1960'lara kadar, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Kim Suçlamış…" kitabında, "duvarlarda muhtelif ebatlarda meşe odunları asılıydı" diye tarif ettiği siyasi şube mezbahasında Nazım Hikmet'i, Mustafa Kemal'in kız kardeşinin oğlu, öz yeğeni Reşat Fuat Baraner'i, Ruhi Su'yu, Şefik Hüsnü Değmer'i, Suat Derviş'i, Sevim Belli'yi ve daha yüzlerce seçkin ismi; sanatçı, bilim insanı, yazar, şair, işçi ve öğrenciyi işkenceden geçiren, tırnakların söken, kemiklerini kıran, gözaltında kaybetme pratiğini daha o yıllarda başlatan dünyanın ilk soğuk savaş devleti; 1960'larla birlikte, işkencecilerine ABD'de, İngiltere'de yeni işkence tekniklerini tahsil ettirdi ve 12 Mart'ta, 12 Eylül'de Türkiye'nin ruhunu öldürdü, özünü çürüttü.

Kısacası devlet, kendisini çok şiddetli bir anti-komünizmle, kendi halkına doğru sivriltti. Halk düşmanlığını varlık sebebi ve var oluş hali olarak kavradı ve mensuplarına öyle kavrattı. Ülkede gerçek bir demokratikleşmeye asla izin vermedi. Bugün de vermiş değil. Çok partili rejime 1946'da, "dış dünya"nın basıncıyla geçtiler. Şimdilerde AB zoruyla TBMM'den paket üstüne paket geçiriyorlar. Havuzda yüzlerce yıl duran taş gibi bir yapıdan söz ediyoruz, kırabilirsek göreceğiz, içi demokratik hak ve özgürlükler bakımından, kupkurudur. Peki özgürlüğe ve demokrasiye geçit vermedi de, ekonomi alanında halkın başını göğe mi erdirdi? Dünyanın en bozuk gelir dağılım tablolarından birine sahibiz, dünyada emsaline az rastlanacak bir işsizlik oranıyla uzun yıllardır yaşıyoruz. Ekonomi sık aralıklarla krizden krize yuvarlanıyor. Her kriz çıkışı, yeni bir krizin hazırlayıcısı oluyor. Ülke nüfusunun yarısından fazlası açlık sınırının altında yaşıyor. İşsizlik, yokluk ve yoksunluk nedeniyle Anadolu şehirleri boşalıyor, denetimsiz bir iç göçle büyük nüfuslar üç-beş büyük şehre akıyor. Şehirler bu nüfusun karnını doyuracak, bu büyük nüfusu eğitip dönüştürecek ve şehirli kılacak imkan ve mekanizmalara sahip değil… Varoşlar ancak dinle ve en kaba, en ilkel milliyetçilikle tutulabiliyor. Bu defa siyasal islamın ve onun bir rengi halindeki milliyetçiliğin denetlenmesi imkansız hale geliyor. Uzatmayalım, 80 küsur senenin eseri budur. Bu eser, ülkede yaşayan herkesin mutsuzluğu ve gelecekle ilgili derin endişeler duyması anlamına geliyor. Toplumda ortak ve mutlu bir gelecek beklentisi zayıfladığı ölçüde; gelecek, Cumhuriyet dışı veya ortaklık dışı projelerde aranır hale geliyor. Esasen düzenin esaslarını olduğu gibi benimsemiş, düzen açısından yasal ve meşru pek az siyasi güç var. Kendisini merkezi değerlerle tanımlayan merkez güçler hemen hemen yok denecek ölçüde zayıftır ve merkezde olmasını beklemenin en doğal olduğu "merkez sağ" bile, önemli ölçüde radikal islamcıdır. Rejim, şiddetli anti-komünizm, aydın ve emek düşmanlığı ortak paydası dışında, 80 küsur yılda, çeşitli siyasi geleneklerle kendisi arasında pek az ortak payda yaratabilmiştir.

Peki Cumhuriyet'in dış politika vizyonu

nedir? Açıkçası en güçlü emperyalist devletle çok güçlü bağımlılık ilişkileri yaratma ve kendisini, "içeriden ve dışarıdan gelebilecek komünizm tehdidi" karşısında ancak böyle güvende hissetme, dış politika tercihlerinin başında gelmektedir. Dolayısıyla bu tercihin muhtevasını oluşturan öze ilişkin tercih, anti-komünizmdir. Üçüncü bir ilke ise devletin kuruluşunun yazılmamış ama en değişmez ilkesidir: "Ortadoğu"da veya başka bir deyişle "Osmanlı coğrafyasında", herhangi bir emperyalistle bölge devletlerinden birisi arasında ihtilaf olursa, karışmama, eğer karışmak icap ederse emperyalist(ler)den yana tutum alma…

Somutlayalım :

1. Daha kurtuluş savaşının başında, Londra Konferansı'nda, dönemin en büyük emperyalisti İngiltere ile, "Bizi destekleyin, silahlarımızı Şark'a tevcih edelim" anlaşması yapmaya çalışan Mustafa Kemal ve Dış İşleri Bakanı Bekir Sami Bey gibi yakın arkadaşları; İngiltere'ye bu tutumunda samimiyetini ispatlamak için, Konferans sürerken, Sovyetler'in "işgalini savaş sebebi" sayacağını ilan ettiği Batum'u, Misak-ı Milli içinde yer almadığı halde işgal etmişti. İngiltere'ye yakınlık tutumu 2. Savaş öncesinde ve savaşın ilk yıllarında en şiddetli anti-komünizmin temsilcisi olan Nazi Almanya'sına dostluğa dönüştü. Savaşın seyri değişmeye başladığında pusula yeniden İngiltere'ye döndü. Savaşın sonuna doğru Cumhurbaşkanı İnönü, Churchill'e "**Komünizm karşısında Avrupa'yı koruyacak bir güçtür, Almanya'yı fazla ezmeyin**" tavsiyesinde bulunuyordu. Bu tavsiyedeki derinliği ABD görmüş olmalı ki, daha sonraları uzun süre ABD'nin yönetiminde Başkanlardan daha etkili bir rol oynayacak olan Kissinger, CIA'nin Avrupa örgütünü bütünüyle Nazi artıklarından kurdu. 2. Savaşın sonunda İngiltere en büyük emperyalist olma vasfını ABD'ye devretti. Türkiye'nin yöneticileri bütün bir Soğuk Savaş döneminde ve hala ABD'nin "en sadık müttefiki" olmayı dış politikanın temel ilkesi olarak sürdürdüler.

Peki dış politikanın esası, en büyük emperyalistin kanatları altına girmek olunca, dış politika vizyonu ne oluyor? En büyük emperyalistin bölgedeki ve dünyadaki politika önceliklerini kendinizinkilermiş gibi benimsiyor, onun çıkarlarının bekçiliğini yapıyorsunuz. Ama bu yeterli olmuyor. Emperyalizmin himayesinden emin olmak için, çok yönlü bağımlılık ilişkilerine talip olunuyor. Askeri bağımlılık için NATO'ya girme hevesiyle, Kore'ye tugay gönderiliyor. Çünkü eldeki en önemli ihraç malı, Soros'un deyişiyle, TSK'dır, "Mehmetçiğin kanı"dır. CENTO'ya giriliyor, IMF'nin üzerine atlanıyor… vs.vs.

2. Emperyalist-kapitalist dünyanın 1917'den bu yana en önde gelen politika önceliği komünizme karşı mücadele. Türkiye'nin kurucu politika önceliği de anti-komünizm. En şiddetlisinden. Özellikle Soğuk Savaş dönemi Dış İşleri personelinin en rahat ettiği dönem. Fikir üretmeye, strateji oluşturmaya gerek yok. O kadar ki, İngiltere "dürtmese", Kıbrıs diye bir problemi olmayacak Türk Dışişleri Bakanlığı teşkilatından söz ediyoruz.

3. İsrail'in kuruluşuna "hayır" denilmiyor. İsrail-İngiltere-Fransa Suveyş'i işgal ettiğinde, işgalciden yana tutum alınıyor. Cezayir'in bağımsızlığı BM'de oylanırken Fransa ile birlikte hareket ediliyor, "hayır" deniliyor. Şimdi burada Fransa parlamentosu'nun "Ermeni soykırımını inkar" edenlere para ve hapis cezası öngören yasa çıkarmasından sonra, "Biz de Fransa'nın Cezayir'de yaptığı soykırımı inkarı suç sayan yasa çıkaralım" diye gürleyen milletvekillerini hicap ile hatırlamak gerekir.

Neticede bu büyük zihin tembelliğinin, bu büyük kendi tarihine ihanetin, bu büyük unutarak ve unutturmaya çalışarak rahatlamanın ve bu büyük gözü bağlı yaşama alışkanlığının sonu 1989'da geldi. SSCB'de SBKP iktidarı

çözüldü, rejim değişti ve SSCB feshedildi. Sosyalizmin bir sistem olarak varlığının sona ermesiyle ve bu durumun istikrar kazanmasıyla; yani kısa vadede, bir karşı dalganın ortaya çıkmayacağının kesinlik kazanmasıyla, uluslar arası ilişkilerin paradigması değişti. Dolayısıyla bir önceki dönemin ilişkileri, yaklaşımları, karşıtlıkları ve ittifakları da değişmeye başladı. Ve Türkiye'yi yönetenler, uzun süre gözlerindeki bağı çözmeye cesaret edemediler.

Cumhuriyetin kuruluşu dönemindeki antikomünist veya 19. yüzyıl jeopolitiği ile dış politika oluşturma ve emperyalistlerin dostluğunu talep etme döneminin sona erdiğini Türkiye'nin yönetici eliti anlayamadı. Eski ve tiksindirici ezberlerini sürdürdüler. Çevik Bir ve Süleyman Demirel'den iki örneği yukarıda vermiştik. Bilmeyene yeni gelmiş olabilir. Şimdi o ezberin 1920'deki özgün halini örnekleyelim:

Ankara Hükümetinin Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Cebesoy, Moskova'ya gelen İngiliz Ticaret Kurulu'nun başkanı Hudson'la görüşüyor ve bu görüşmenin İngiltere Hükümeti'ne duyurulmasına karar veriyorlar. Görüşmenin can alıcı bölümü şöyledir:

"A.F. CEBESOY: Söyleyeceklerin hem pek çok ve hem de sizce malum olmayan şeyler değildir. Müsaade ederseniz, kısaca hülasa edeyim. Lloyd George ve Lord Curzon gözlükleriyle Türklere bakarak bizleri çok zayıf görmek İngiliz milletinden hakikati gizlemek demektir. Türklerin Orta Şark'ta asırlarca üzerlerine almış oldukları mühim vazifelerin Yunanlılar ve Ermeniler tarafından başarılacağını sanmak İngiliz siyasetinin kaydetmediği büyük bir gaflet olacaktır. Türkler, Osmanlı camiası içinde asırlarca hakim olmuş bir unsurdur. Türkiye bütün İslam aleminin ümit kalesidir. Asırlardan beri bu kuvvet ve kudret olmasaydı, sıcak denizler ve okyanuslar şimal müstevlilerin eline geçmeyecek miydi? O zaman İngiliz müstemlekelerinin hali ne olacaktı? Şimdi bu tehlike eskisinden daha çok büyüyebilir. Bu tehlike karşısında Yunanlılar ve Ermeniler hangi kuvvetle karşı durabileceklerdir? Zannederim, karşı durmak şöyle dursun, evvela onlar, Şimal müstevlilerin ilerlemesini kolaylaştıracaklardır. Bilmem arz edebiliyor muyum?

Hudson: Sizi Dinliyorum Generalim.

A.F. Cebesoy: İngiliz milletinin aklıselimi bir gün bunları muhakkak surette idrak edeceğinden emin bulunuyorum. İşte bunun için İngilizlerle düşman olmayı hatırımızdan geçirmiyoruz." (A.F. Cebesoy, Moskova Hatıraları, s.341-342-343)

Emperyaliste yaranmacılığın dile getirilişi bakımından herhalde emsalsiz bir konuşma olmalıdır. İngiliz "müstemlekelerinin", müstemleke kalmasındaki rolü ile övünen ve özellikle Ekim Devriminden sonra, tehlikenin daha da büyüdüğünü söyleyerek emperyalizmden hizmet talep eden ve rakiplerinin bu işi yapmaya kabiliyeti olmadığını söyleyen bir zihniyet…Hem de ne zaman? Sevr anlaşmasının fiilen uygulanmakta olduğu bir dönemde… Ama köle ruhlara özgü bir "olgunlukla", İngilizlere düşman olmayı "hatırından geçirmeyen" bir "ulusal kurtuluşçu" ile, tam olarak Kemalist standartlarda bir "anti-emperyalizm" ile karşı karşıyayız. Kurtuluş Savaşı'nın ve Mustafa Kemal kadrosunun anti-emperyalizmiyle yatıp kalkanlara her gün yemeklerden önce, aç karına okutulması gereken veciz bir konuşmadır…

Moskova Büyükelçiliği mühim bir "post". Ali Fuat Paşa rasgele bir kadro değil. Dolayısıyla bu konuşmanın kişisel sayılması, sadece ciddiyetsizlik olur. Aksine Cumhuriyeti kuran elitin, sınıfın ve zihniyetin son derece seçkin bir temsilcisidir. Öyle olduğu içindir ki, seksen yıl sonra bir Orgeneral eskisi ile bir Cumhurbaşkanı aynı çizgiyi, aynı ruh ezikliği ve aynı köle ruhuyla ve aynı "efendiye hizmet" aşkıyla, aynı özde terennüm ediyorlar.

Efendiye pazarladıkları şey ise hiç değişmedi; Türkiye'nin stratejik önemi ve Türk askeri…

Gözdeki Bağ Çözülünce….

Esasen 1989 yılında gözlerdeki bağın çözülmüş olması gerekirdi. Ama yukarıda örneklerini gördük, 1999'da bile, gözlerini yumarak, işlerin eskiden olduğu gibi sürüp gittiğine inanmak isteyenler vardı.. Şimdilerde de varlar. Ama gözünü açabilenleri için söylüyorum, Türkiye siyasi eliti, birden bire dünya siyasetinin en kanlı, en çatışmalı ve en oynak zemininin, ayaklarının altında bir uçurum gibi açıldığını gördü. Birinci Körfez Savaşı sırasında Turgut Özal; İkinci Körfez Savaşı sırasında başkaları, "Amerika güçlüdür, O'nun yanında olalım, yağmadan payımızı alalım" gibi, en büyük emperyalistin eteklerine yapışma, yağmadan birkaç kırıntı kapma, başka bir deyişle çakallığa soyunma gibi bir siyaseti "büyük vizyon" olarak ilan ettiler. Hem yeni değildir ve hem de tam bir körlüktür.

Her iki savaşta da, tersi gibi görünen tutum alışlar oldu: "Ortadoğu işlerine karışmayalım, ABD yarın öbür gün gider, biz hep buradayız, 'Ortadoğu bataklığına' aman, girmeyelim."

İkisi de aynı bakış açısının sonuçlarıdır. İkisi de bölgeye ve ülkenin tarihine "yabancılaşmış" bir bakışın ürünüdür.

İkisi de, emperyalizmin ve siyonizmin bölgedeki varlığına ve bölge halklarına karşı yürüttüğü savaşa karşı çıkmayı, bölge halklarıyla emperyalizme ve siyonizme karşı dayanışmayı dışarıda bırakır. Her iki bakış da, bu coğrafyada devlet olmanın anlamını kavramaktan uzaktır. Bu yaklaşım Ürdün gibi, emperyalizm eliyle kurulmuş nevzuhur oluşumlar için geçerli olabilir. Ama bölgenin köklü devlet geleneklerinin hiçbiri "sürüye kurt getirerek" veya sürüye dalan kurdu "dikkatle izleyerek" devlet olmadılar, oldularsa uzun süre ayakta kalamadılar.

Bakanlar bölgede ne gördüler, şimdi bu noktaya dönebiliriz.

1. Siyonist/ırkçı bir örgüt ve büyük şiddet kapasitesiyle emperyalizmin bölgeyi kontrol etmesinin araçlarından biri olan İsrail; yayılmacı, terörist, soykırımcı eylemlerini uluslar arası hukuk karşısında başta ABD olmak üzere batılı emperyalist devletlerin himaye etmelerine güvenerek, sadece Filistin halkını değil; bütün Arap halklarını ağır biz eziklik ve aşağılamaya maruz bırakmaktadır. 1948, 1967, 1973 ve 1982 savaşlarında batılı müttefiklerinin de yardımıyla askeri zaferler kazanan ve işgaller gerçekleştiren bu ırkçı organizasyon, özellikle SSCB'nin sükutundan sonra bölgede insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir vahşetle topraklarını genişletmeye girişmiştir. İsrail'in bütün saldırganlığı, vahşeti, soykırımcılığı, "kendini savunma hakkı" şeklinde gerekçelendirilmektedir. Türkiye'yi yönetenler hem Müslüman/Arapların acısını sahiplenir görünme gayretindedir ve hem de İsrail'in "kendini savunma hakkı"ndan söz etmektedir.

2. ABD ve İngiltere, bölgeyi yeniden düzenlerken İsrail'in güvenliğini her şeyin üstünde tutmakta, İsrail için tehdit oluşturma potansiyeli olan her devlet ve örgüt sadece İsrail'in değil, bu iki emperyalist devletin de hedefi haline gelmektedir. Bölge adeta İsrail'in ağzına büyük gelecek her "lokmanın" o ağza girecek ve yutulacak hale getirilmesi için düzenlenen bir operasyonunun konusu olmuştur. Yönetenler farkında olsun olmasın, Türkiye İsrail için nüfusunun Müslüman oluşundan, köklü devlet geleneğinden ve farklı bir konjonktür gelişirse İsrail ile bugünkü ilişkilerini sürdürmeyebilecek olması ihtimalinden dolayı, İsrail tarafından hep potansiyel bir tehdit olarak algılanmaktadır.

3. Halbuki, Türkiye bölgede İsrail'in en

yakın müttefiki, dostu ve koruyucularındandır. İsrail hava kuvvetlerinin eğitimi için Konya Ovasını kullandırmakta, önemli silah ihalelerini İsrail'e vermektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin ilk durağı ve kontrol noktası İsrail'dir. Türkiye'nin yöneticileri, ABD'ye davet edilebilmek için önce İsrail'den "vize almak" zorundadır. Fakat İsrail sadece bir "dış politika" unsuru değildir. Türkiye'nin içinde çok güçlü bir "İsrail" zaten mevcuttur. Türkiye İsrail'in Barzani peşmergelerini gizlice eğittiğini bilmekte bunu dostane bulmamaktadır. İsrail açısından "Müslüman Türkiye'nin" yöneticileri potansiyel "Hamas" militanı gibi algılanırken, İsrail'in Türkiye topraklarına yönelik hayalleri olduğu düşüncesi de çok geniş çevrelerce paylaşılmaktadır. İsrail'in resmi yayınlarında Birinci Paylaşım Savaşı esnasında Siyonist Alayların İngiliz ordusuyla birlikte Kudüs'ü Osmanlılardan kurtardığı, bir övünç kaynağı olarak anlatılmaktadır. vs. Dostluk ve ittifak ilişkilerinin altında ağır bir kuşku zemini bulunmaktadır.

4. ABD ve İngiltere bölgeye bütün gerekçelerinin yalan olduğu artık ABD yönetimince de kabul edilen bir savaşın ardından askeri/siyasi işgalci olarak yerleşmiştir. 1991'deki Birinci Körfez Savaşının ardından Türkiye'de 6 ay için konuşlanması istenilen "Çekiç Güç" görev kuvveti, 10 yıl boyunca sürekli süresi uzatılarak Irak'ın Kuzeyinde bir Kürt devletleşmesinin gerçekleştirilmesini himaye etmiştir. Türkiye bir yandan böyle bir devletleşmenin karşısında olduğunu ilan etmiş; diğer yandan bu devletleşmenin gelişimine birinci dereceden katkı koymaya zorlanmıştır. Bu devlet, Irak'ın "toprak bütünlüğü içinde" bir federe devlet gibi tanımlanmış olmakla birlikte, giderek bağımsızlık eşiğine gelmiştir. Bu haliyle Türkiye içindeki Kürt siyasetini de derinden etkilemekte ve kendi eksenine çekmektedir. Türkiye'nin Körfez savaşının başında ilan ettiği "kırmızı çizgiler" politikası iflas etmiştir. Türkmen politikası fos çıkmış, Kerkük heyecanı büyük ölçüde gerilemiş, Musul hayallerinden vazgeçilmiş, Kürtlerin ağır silahlar edinmelerine itiraz edilemez hale gelinmiş ve PKK ile ilgili "Kandil Dağı'na gider geliriz" edebiyatı çökmüştür. ABD bu tür operasyonlara izin vermeyeceğini açıklıkla ortaya koymuştur. Türkiye stratejik müttefiki eliyle, kendisine karşı himaye edilen bir silahlı güçle savaşmakta ve zaman zaman ABD'nin Irak'taki müttefikleri Barzani ve Talabani'nin ağzından, tehdit ve tahrik edici açıklamalara maruz kalmaktadır. Tehditin özü şudur: "ABD, Türkiye'nin sınır ötesi harekat yapmasına izin vermez. Yapmaya kalkarsanız, bizimle ve ABD güçleriyle çatışmak zorunda kalırsınız."

5. Türkiye'yi ABD ile korkutan sadece bu ikili değil. Türkiye'nin yöneticilerini geçmişte "**ulusal kurtuluş mücadelesinin yükselişi**" ile, "**halkların kardeşliği ve devrimci dayanışması**" ile, "**Türkiye ve Kürdistan devrimlerinin dayanışması**" ile **kısacası bir devrimcinin dili ile tehdit eden Abdullah Öcalan** da, artık tehdidin ana motifini değiştirmiş bulunmaktadır. 10 Eylül 2006 tarihli Özgür Gündem'den Öcalan'ın görüşlerini okuyalım:

"**PKK'nin durumuna da değinen Öcalan, PKK'nin durumunun güçlü olduğunu tahmin ettiğini, PKK'nin Ortadoğu boyutunda bir güç olduğunu vurguladı. PKK ve uluslar arası güçler arasında ilerde ortaya çıkabilecek ilişkileri irdeleyen Öcalan, 'Daha önceki görüşmelerde hep söylüyordum. Uluslar arası güçlerin PKK'yi kullanmak isteyebileceğini daha önce de belirtmiştim. Çözüm süreci gelişmezse Türkiye'yi sıkıştırmak isteyen uluslar arası güçler PKK'yi adeta bir sopa gibi kullanmak isteyeceklerdir. Bir Kürt-Türk savaşı gelişirse belki de Türkler 40 milyon Kürtle savaşmak zorunda kalacaktır. Bu savaşın öncülüğünü de PKK'ye yaptırma ihtimali vardır.**"

Görüldüğü gibi Öcalan'ın tarif ettiği PKK'nin ABD emperyalizminin veya "Türkiye'yi sıkıştırmak isteyen uluslar arası

güçlerin" karşısında ilkesel bir iradesi yoktur. Güya "Ortadoğu boyutunda bir güç"tür, ama artık nasıl bir güçlenmeyse bu, "Ben böyle kirli ilişkilere bulaşmam" deme gücü kalmamıştır. **Dolayısıyla "Ülkesini sıkıştırmak isteyen uluslar arası güçler"den endişe eden her bölge devleti, işbirlikçilik, yol göstericilik ve "öncülük" yapmaya hazır olduğunu ilan eden PKK ve benzerlerine karşı, " ülkesinin işgalini önleme" gibi, son derece haklı bir nedenle savaşma, bu gücü tasfiye etme hakkına sahiptir.**

İran tam olarak bunu yapıyor. ABD'nin ve İsrail'in askeri müdahale ile tehdit ettiği İran, "İran Kürdistanı"nda konuşlu, PKK'nin uzantısı niteliğindeki PEJAK'ı imhaya yönelmiş ve bu arada Kandil dağını topçu ateşi altına almıştır. Fabrika'da daha önce bu yöndeki açıklamalarını yayınladığımız PEJAK ise kendisini "demokrasi gücü" olarak tarif etmekte ve Ortadoğu'ya "demokrasi getirmeyi vadeden ABD" ile işbirliğine açık olduğunu ifade etmektedir. Kısacası Irak Kürdistanı'nda Barzani ve Talabani'nin oynadığı role ve bugün sahip olduğu konuma talip olan; bunu ABD emperyalizminden talep eden ve PKK'nin oradaki uzantısı durumunda olan bir örgütten söz ediyoruz. İran PEJAK'a vurarak, ABD'nin ülkesine karşı girişeceği muhtemel bir istila ve işgal hareketi için, "köprü başı" oluşturmaya aday bir girişime; yani işgale karşı kendini koruyor.

Bu arada durmadan PKK'den şikayet eden Türkiye'nin yöneticileri, örneğin MGK Genel Sekreteri Yiğit Alpogan, ABD'ye "Eğer İran'ı vuracak olursan, zaten Şahap füzeleri ve İran'ın nükleer programı bizi tehdit etmektedir, yanındayız" mesajı veriyorlar.

ABD ise İran'a yönelik muhtemel bir askeri operasyon sırasında, İran içinden kendisiyle işbirliği yapmaya hazır her kesimle ilişki geliştirme çabasındadır. Şimdi, İran'daki PEJAK ile iş pişirmeye çalışırken, onun bir kolunu oluşturduğu PKK'ye karşı Irak Kürdistanı'nda askeri operasyon düzenlemek, düzenlenmesini Barzani ve Talabani'den istemek veya Türkiye'nin düzenlemesine izin vermek gibi bir tutarsızlığı ABD'den beklemek mümkün müdür? Hayır. ABD, Talabani ve Barzani'den PKK'nin, Irak Kürdistanı topraklarından Türkiye'ye yönelik; sınır boyundaki üslerinden veya Kandil'den başlayan operatif hareketlerini durdurmalarını istemiştir. Mevcut konjonktürde, umut ve beklentilerini ABD'ye yöneltmiş; bu anlama gelmek üzere Barzanicileşmiş PKK'nin tam da bu noktada "Tek taraflı ateş kes" ilan etmiş olmasının arkasında, her ne kadar cılkı çıkmış ve inandırıcılığı kalmamış bir "barış edebiyatı" bulunsa da, ABD'nin söz konusu baskı ve telkinleri bulunmaktadır.

Evet, artık sadece devletin "bölünme korkusu" içinde yaşayan egemenleri için değil; Kürt halkının eşitlik ve özgürlük taleplerinin, bedeli ne olursa olsun her zaman yanında olmuş ve olmaya devam eden komünistler için de bir "inandırıcılık sorunu" bulunuyor. Öcalan'ın sözünü hatırlayalım: "çözüm süreci gelişmezse…" diye başlıyor. "Çözüm" denilen şeyin ne olduğu, artık Kürt siyasi hareketi için bile muhteliftir. Ama "çözüm" diye söze başlayıp ABD ile veya "Türkiye'yi sıkıştırmak isteyen uluslar arası güçler" ile, etrafı korkutmaya girişenlerle hiç kimse, kendi rızası ile bir çözüm süreci gerçekleştirmez. Çünkü bu yolun, yani sırtını emperyalizme dayayarak milliyetçi programını, emperyalizmin "sıkıştırmak istediği" Türkiye'ye dayatmanın "son durağı" yoktur. Bunu, elbette Türkiye'nin, bu güne kadar şiddetten başka bir yol denemeyi akıllarına bile getirmemiş Türkiye egemenlerini göz önüne alarak söylemiyorum. Konuya Kopenhag kriterleri çerçevesinde yaklaşanlara Kürt siyasetinden gelen cevapları biliyoruz; "**Kopenhag kriterleri yeterli değil.**". Federasyon talep eden ve fakat küçümsenen yazarlar da var. "**Muhatap Öcalan'dır**" kampanyasına bir anlamda katılan Avni Özgürel'in yaklaşımına kimselerin itibar etmediğini biliyoruz. Radikal

yazarı Avni Özgürel Ağustos'ta (2006) kulağına birilerinin fısıldadığı, onun da kendi fikri diye yazdığı, Barzaniciliğe karşı "**Öcalan'la birlikte çözüm**" arayışından söz ediyorum.

Hükümeti "Türkiye'nin meselelerini dışarıya havale etmekle" eleştiren ve "**dağda silahla gezeceğine, ovada siyaset yapsın**" diyerek, Kürt sorununun çözümüne güya "yeni ve milli" çözüm öneren Mehmet Ağar ise, önerisinin tam olarak ABD'nin Kürt sorununa değil; PKK'ye ilişkin aktüel önerisi olduğunu bilmenin rahatlığı içinde, üstelik bir tek somut ayrıntı telaffuz etmeden ortalıkta geziyor. **Kürt siyasetinden ve sadece AB çevrelerinin hassasiyet gösterdiği sorunlara "duyarlı" yazarlardan, Mehmet Ağar'a yönelen mutluluk mırıltıları ise, 1980'lerde ve 1990'ların son birkaç yılı hariç tamamında, Kürt siyasetine/medyasına ilericilik, özgürlükçülük, solculuk atfetmiş benim gibi "demode ve saf" insanlarda öfke ve tiksinti yaratıyor.**

Burada not edilmesi gereken son siyaset önerisi ise Hürriyet gazetesinin Genel yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'e aittir: "**Amerika bizi satmaz, Kürtleri satar**" siyaseti. (Burada Ali Fuat Cebesoy Paşa'nın yukarıda anılan sözlerini hatırlayınız.) Böylece Türkiye ile Barzani (ve PKK, Öcalan vd.) Amerikan pazarına düşmüş iki mal oluyor ve Kürt meselesi de bu pazarda çözülüyor. Nasıl? "Ötekinin" satılması şeklinde. Dolayısıyla sorunun üzerine yatılıyor ve asla onun bir sorunun demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi yoluyla, eşitlik ve özgürlük temelinde çözülmesi yönünde bir açılım aranmıyor. Çözücü açılımların "dışardan" gelmesi bekleniyor. Kafalar hala "Soğuk Savaş" dönemindedir.

6. Osmanlı İran'ın batısında ve Avrupa'nın sınırında büyüdü. İran'ın büyük devlet olma şansını ortadan kaldırdı. Fakat ilkel, geri bir siyasal düzen içinde de olsa, İran yeniden büyük devlet olma şansını yakalamaya çalışıyor. Önce Afganistan'da Sovyetlere karşı savaşan örgütler/partiler kurarak, destekleyerek uluslar arası bir aktör olmayı denedi. Bu deneyin sonu ABD/Pakistan ürünü Taliban'ın baskın çıkmasıyla mutsuz bitti. Lübnan Hizbullah'ı İran'ın ikinci önemli açılımı idi. İran'ın ideolojik ve lojistik desteği apaçık olsa da, Lübnan Hizbullah'ı yerli bir örgüt olmayı başardı. Lübnan iç savaşından ülkesine derin kökler atarak çıktı. İkinci büyük başarı ise Lübnan'da işgalci İsrail'e karşı yürüttüğü askeri mücadeleden zaferle çıkması ve İsrail'i 1982'den bu yana işgal ettiği topraklardan çekilmeye zorlamasıydı. İsrail, bu savaşım esnasında Hizbullah'ı, kendisine yönelik en yakın ve en ciddi tehdit olarak algılamaya başladı. Ancak Hizbullah'ı tasfiye edebilmek için, coğrafi derinliğini; yani Suriye'yi Hizbullah'tan koparmak ve asıl İdeolojik merkez ve lojistik destek merkezi olarak İran'ı Hizbullah'tan ve Suriye'den koparmak zorunluydu. Şaron, henüz İsrail'in Başbakanlığını yürütürken W.Bush'tan İran ve Suriye'ye vurmadan bölgeden çıkmamalarını basın önünde talep etmişti. Şimdiki Başbakan E. Olmert de, Amerikan Temsilciler Meclisi üyelerine, basın önünde, ABD'nin Irak'ı işgalinden en çok İsrail'in yararlandığını söyledi bu günlerde. İşlerini gizli kapaklı yürütmüyorlar. ABD İsrail için Suriye ve İran'ı vuracak, İsrail ise Hizbullah'ın işini bitirecekti. Hizbullah'ı tasfiye için iki yol denendi. Birincisi Lübnan Başbakanı Hariri'nin öldürülmesiydi. Bu cinayetin arkasından çıkacak bir iç savaşın Hizbullah'ı güçten düşüreceği, enerjisini orada tüketeceği var sayılıyordu. Cinayet iç savaşa yol açmadı. Ama Suriye'nin üzerine yıkılmaya çalışıldı. Suriye Lübnan'dan çekildi ve uzun süre rejimini değiştirme yönündeki baskı ve tehditlere maruz kaldı. Sonra malum, Temmuz-Ağustos aylarında İsrail kendi işini yapmaya niyetlendi. Lübnan'a girdi, bir miktar da ilerledi. Ancak uzun süredir ilk kez kendi toprakları da savaş alanı oldu, Siyonistler sığınaklarda barınmak zorunda kaldı. Ve uzun süredir yaşanmayan bir başka ilk gerçekleşti, İsrail Hizbullah'ı ne yenebildi, ne zayıflatabildi. Bir zamanlar "6 gün Savaşı" diye anılan kısacık

savaşlarda bütün Arap komşularını yenen İsrail, bir aydan fazla zamanda baş edemedi. Ciddi kayıplar verdi ve askerlerinin ilk kez gözünün yıldığını tespt etti. İsrail'in güvenliğini sağlamak için, TSK'nın da katkıda bulunduğu bir NATO uzantısı kuvvet Lübnan'ın güneyine yerleştirildi. Ve en son, Kasım ayının sonuna yaklaşılırken, iç savaş çıkarma ve Hizbullah'ı iç savaşta bitirme stratejisi yeniden gündeme geldi. ABD'nin Irak'ta işleri berbat gidiyordu, İran'ı istila ihtimali gündemden çıkacak gibi görünüyordu. Tersine İran ve Suriye ile, Irak'a ilişkin işbirliği ihtimalinden söz edilmeye başlanmıştı. Ve tam bu esnada Piyer Cemayel bir suikastle öldürüldü. Dedesi ile aynı adı taşıyan ve iç savaşta İsrail ile birlikte diğer Lübnan'lı güçlere karşı savaşan Falanjist birliklerinin ve Hristiyan Marunilerin siyasi temsilcisi olarak Hükümet'te yer lan torun Cemayel'in öldürülmesi, muhtemelen iç savaşın başlatıcı kıvılcımı olacaktr. En azından şu ana kadar bu uğursuz öngörü gerçekleşmedi. Dileriz bundan sonra da gerçekleşmez.

Türkiye bu esnada ne yaptı? Lübnan'da yapılan katliamı kınadı, halkın tamamına yakını İsrail vahşetinden nefret etti. Gazetelerin birinci sayfaları çocuk katliamlarının fotoğraflarıyla kaplandı ve Türkiye, İsrail'in güvenliğini sağlamak üzere oluşturulan birliğe asker desteği verdi. Türkiye halkı, Türk milleti, yurttaşlar, kahir ekseriyetle İsrail saldırganlığına karşı Filistin ve Lübnan halkının güvenliğinin sağlanmasını beklerken, Cumhuriyet devleti, AKP hükümeti ve büyük medya, her zamanki çizgiyi sürdürdü, Siyonist çetenin güvenliğini sağlama misyonuna ortak oldu. Durum budur.

Devam edelim, ABD'nin İran'a nükleer programından dolayı yönelttiği askeri işgal dahil bir dizi tehdit biliniyor. Amerikan Savunma Bakanı Rumsfeld, henüz istifa etmek zorunda kalmadığı Ağustos ayında, ülkesinin Afganistan ve Irak'ta savaşta bulunduğunu, ancak başka bir ülkede daha savaşma imkan ve kapasitesine sahip olduğunu ilan etmişti. Sırada İran vardı. Ve İran, bütün baskı ve tehditlere karşı, en azından açıktan geri adım atmadı. Dik durmak elbette önemlidir. Ama dik durmanın ötesinde bahtının açılmakta olduğunu gördü. Birincisi elbette Lübnan Hizbullahı'nın İsrail karşısındaki askeri başarısıdır. Böylece Lübnan'da önemli bir politik unsurun dimdik ayakta kalması İran açısından bir başarı sayıldı. Diğer taraftan ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak'ta battılar. Irak üç parçaya bölünmüş görünüyor. Ama Sünniler ve Şiiler ve Kürtler, birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmadıkları; pek çok yerde bir arada yaşandığı için ve herkes bölünme mukadder olduğuna göre kendi bölgesini genişletme derdine düştüğü için, tam bir cinnet içinde birbirinin gırtlağını kesmeye yöneldi. Büyük kayıplara neden olan patlama ve suikastlarda, bir dizi cinayette Mossad marifeti olduğuna şüphe yok. Ancak iç savaş mayası tutmuştur. Irak halkı binyıllık mezhep çatışmasını en kanlı biçimde yaşamakta ve gücünü ülkenin işgalden kurtuluşu yolunda değil; bu boğazlaşmada tüketmektedir. Arada Amerikan kayıpları da artmakla birlikte, şu anda iç çatışmalar bir iç savaş boyutuna ulaşmış bulunuyor. Sonuçta Irak'ın en büyük parçası, bir Şii devleti olarak ortaya çıkacak. Bu devletin Suudi Arabistan'da da önemli bir nüfusu heyecanlandıracağı kesindir. Böylece İran, Irak-Şii devleti, Suriye ve Lübnan Hizbullah'ı gibi bir Şii kuşak oluşmaktadır. Elbette İran bu kuşağın en büyük gücüdür ve bu güç büyümektedir. İran en son 16. yüzyıl ortalarından 17. yüzyıl ortalarına kadar denediği, fakat Osmanlı devleti karşısında kaybettiği büyük devlet olma şansını şimdi yeniden zorlamaktadır. Ve bu defa en az imkana sahip olduğu bir anda, önemli bir bölge gücü olmanın politik ve psikolojik şartlarını kucağında bulmaktadır. Ancak şu kesindir. ABD'de seçimleri hangi parti kazanırsa kazansın, hangi "Irak Raporu" yayımlanırsa yayımlansın, bölgede İsrail için tehdit unsuru olabilecek her ülke, tehdit potansiyelini kaybedinceye veya emperyalizm ve Siyonizm bölgeden atılıncaya kadar, hedeftedir. İran hedeftir. Hizbullah

hedeftir. Suriye hedeftedir. Burada bir belirsizlik yok. Belirsizlik askeri müdahalenin biçimi ve zamanıyla ilgilidir.

Bütün bunlar olurken, Türkiye'yi yönetenler, Irak'a ilişkin neredeyse bir tek politika aksı ilan ettiler: Kürtlerin devletleşme ve bağımsızlık yönelişlerini frenlemek; bu yönelişin petrol zenginliğiyle güçlendirilmesini önlemek. Ancak bu politikaya uygun davrandılar mı? Hayır. Aksine bu kadar kendi içinde çelişkili, bu kadar çatışma içeren bir politika örneğine az rastlanır. Devletleşmeyi Saddam'a karşı himaye eden "Çekiç Güç" Türkiye'de konuşluydu. Türkiye bu gücün süresini düzenli aralıklarla 10 yıla yakın uzattı. Bu devletleşmenin alt yapısına katkı koydu. Oluşumun gelir kaynaklarının en önemlilerinden birisi Türkiye-Irak sınır kapılarının geliri idi. Savaşın en yoğun günleri sona erdikten sonra Kürdistan bölgesinin inşa ve iaşesinde, Türkiye firmaları neredeyse pazarın tamamına cevap vermekteydi. Türkiye'nin fren mekanizmaları ise iki taneydi. Birisi Irak Türkmenleri politikasıydı ve kuruluşundan bu yana Türkiye komünist ve ilerici hareketini "bozmak" üzere kurgulanmış, bütün yeteneklerini ülkenin özgürleşmesi ve demokratikleşmesi için çaba harcayanları provoke etmek, işkencelerden geçirmek, hukukla alakası olmayan düzmece mahkemelerin önüne, uydurma delillerle, palavra iddianamelerle çıkarmak, gözaltında kaybetmek; kişiliklerini ezmek üzere geliştirmiş istihbarat örgütlerinin, ülke dışında ne kadar sıfır oldukları bu politikayla ortaya çıktı. Devleti yöneten ve politika üretmek durumunda olanların Türkmenler hakkında bildiği ve söylediği her şeyin palavra olduğu kısa sürede anlaşıldı. Türkmenlerin ne sayısı, ne inanç gruplarına dağılımı ve bu gruplarla aidiyetlerinin mi, yoksa Türkmenliklerinin mi birincil kimlik unsuru olduğu hakkında, ciddiye alınır bir bilgi birikiminin devletin elinde olmadığı, söz konusu politikanın gülünç şekilde iflasıyla ortaya çıktı. Bu teşkilatların Türkmenler arasında dişe dokunur bir organizasyon geliştirme kapasitesinin ne kadar cılız olduğu da anlaşıldı. Gene de Türkmen bağlantısı üzerinden Kerkük'ün demografik yapısını değiştirme, "yapay" nüfus hareketleri organize etme ve bu şehrin kime ait olduğunu belirlemek üzere referandum yapma girişimlerine Türkiye haklı-haksız itirazlarda bulunmaya devam ediyor. Kuşkusuz sorun Kerkük'ün tarihen ve nüfus bileşimi itibariyle Kürt mü, Türkmen mi olduğundan ziyade, bölgenin zengin petrol kaynaklarının Kürdistan devletine akıp akmayacağı ile ilgilidir. ABD'de Kasım ayında yapılan son Temsilciler Meclisi ve Senato kısmi seçimlerinde Demokratların zafer kazanması ve Rumsfeld'in istifasıyla birlikte ABD'nin Irak politikalarında bir belirsizlik alanının ortaya çıkmasının ardından, Türkiye'nin Kerkük'e dair sesini yükseltmeye başlaması tesadüf değildir. Artık daha sık, "ABD bölgeden gidici, Türkiye bakidir", denildiğini duyacağız. Ancak söyleyelim, ABD gidici değildir.

Frenleme politikalarının ikincisi ise PKK üzerindendir. Türkiye'nin geçmişte PKK'ye karşı olduğunu iddia ettiği bütün sınır ötesi harekatlar, aynı zamanda Kürdistan bölgesindeki yapılanmayı, biraz da gözdağı vererek, terörize ederek frenleme, başka bir deyişle bölgeyi istikrarsızlaştırma amacına sahipti. Hatta denilebilir ki, asıl sonuçlarını o zeminde yaratmaktaydı. Fakat ABD'nin Irak'taki en sadık müttefikinin Kürtler olması ve bu sayede gördükleri himaye ve daha sonra İran'ın potaya girmesiyle birlikte PEJAK ve PKK'nın gerekli unsurlara dönüşmesi bu fren mekanizmasını devreden çıkarttı. Devletin her ikisi de ABD dostu olan kanatlarından birisi, ABD'nin Kürt politikalarından rahatsızlık duysa da, mensup olduğu kurumun, Türkiye'nin ABD ile en içli dışlı, en komplike kurumsal ilişkilere sahip olmasından dolayı, homurtusunu kurumsal düzeye yükseltemiyor veya yükseltse de homurtudan öteye taşıyamıyor. Diğer kanat ise liberal bir yaklaşımla Kürdistan bağımsızlaşsa bile ekonomik olarak Türkiye'ye bağımlı olacaktır, ticari ilişkileri, bağları güçlendire-

lim, orayı pazarımız haline getirelim, diyerek, esasen Irak Kürdistanı politikasını ABD ile çatışmasız bir çizgiye oturtmaya yöneliyor. Birinci yaklaşım sahipleri, asıl “müthiş fikri birikimlerini” ortaya koymak için emekli olmayı bekleyen paşalardır ve kudretlerini kaybettikten sonra söz konusu politik analizlerini dile getirmektedirler. Elbette NATO’nun önemli bir ordusunun mensubu olmak, ABD’nin ülkeyi bölmeyi düşündüğüne inanmak ve fakat NATO’dan ayrılmayı emeklilikten sonra bile dile getirecek fikri ve medeni cesarete sahip olamamak hazin bir haldir. Diğeri ise, her şeyi para, ticaret, kar sanan, dünyanın artık sadece bunlar üzerinden döndüğüne inanan saflar ile, İlnur Çevik gibi küpünü doldurmaya bakan uyanıklardır. Söz konusu siyasi, bürokratik elitin, Türkiye’nin en önemli dış politika konularından birisine dair derinliği, üç aşağı, beş yukarı bundan ibarettir.

7. Fransa İsrail’in Lübnan’da batağa saplanmasıyla birlikte bölgeye gelmeye en hevesli Avrupalı olmuştur. Çünkü Fransız emperyal vizyonunda Lübnan ve Suriye, hala Fransa’nın nüfuz bölgesidir.

Fransa’nın ikinci hamlesi Türkiye’ye karşı AB içinde en katı tutum alan ülke rolünü üstlenmesidir. Bu rol, Fransa’ya Kıbrıs’ın güneyinde askeri üs edinme ve üstelik silahlarını Rumlara satma imkanını vermiştir. İlginçtir, Kıbrıs’ta İngiltere’nin askeri üslerine karşı savaşmayı bir bağımsızlık mücadelesi olarak algılayan Rum milliyetçilerinden de, AKEL’den de, bu yeni askeri üs ilişkisine duyabileceğimiz şiddette bir itiraz gelmemiştir.

8. Bölgenin en büyük politik uyanışı 1950’lerin ortalarından başlayarak Nasır ve arkasından BAAS milliyetçiliği idi. İsrail 1948, 1967 ve 1973 savaşlarında Arap milliyetçiliği ruhunu öldürdü. Bunda her Arap savaşında “Arap Cephesi Ana Karargahında” yer alan ve fakat orada ABD’nin, İngiltere’nin ve İsrail’in ajanı olarak yer alan Ürdün’ün, savaşların tümünde Arap Cephesinin elektronik haberleşmesini iptal ederek İsrail’in önünü açan Amerikan 6. Filosunun, 1948 savaşında, ateşkes dönemi boyunca İsrail çetelerini silahlandıran Çekoslavakya gibi “sosyalist blok ülkelerinin” de rolü olmuştur. Stalin önderliğindeki Sovyetler Birliği’nin İsrail’in kuruluşunu tanımasının yanı sıra, bu çeşit faaliyetlerin de etkisiyle Arap aleminde komünist hareketin gelişmesi ağır bir darbe almış ve hiçbir zaman yeniden büyük bir yükseliş yakalayamamıştır.

Diğer taraftan asıl yükselişini Müslüman Kardeşlerde (İhvan-ı Müslimin, kısaca İhvan) bulan siyasal İslam, milliyetçiliğin askeri başarısızlıklarla ezilmesi ve gerilemesiyle birlikte yükselişe geçmiş ve asli direniş kanalı haline gelmiştir. Örneğin HAMAS, Müslüman Kardeşler’in bir uzantısıdır. Ancak Müslüman Kardeşler sanılabileceği gibi silahlı mücadele veren bir örgüt değil, ana gövdesi itibariyle, Türkiye’deki Fethullah Gülen cemaati örgütlenmesine benzeyen bir yapılanmadır. ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında gerçekleşen bütün seçimlerde, anti/demokratik uygulamalar ne olursa olsun, bu örgütün uzantıları çok önemli başarılar göstermektedir. Örneğin Mısır’da, teker teker ve bağımsız adaylar halinde seçime katılmaları ve propaganda yapmaları neredeyse tamamen yasaklanmış olduğu halde Mısır parlamentosuna 80 civarında temsilcisini sokmayı başarmıştır. Biraz makul şartlarda gerçekleşecek bir seçimde neredeyse meclisin tamamını ele geçirmesi bile ihtimal dahilindedir. Filistin’de HAMAS seçime katılmaya zorla ikna edilmiş ve girdiği ilk seçimde çoğunluğu kazanmıştır. Cezayir’de FİS örneği biliniyor. Lübnan Hizbullah’ı ise Şiidir ve ihvanla bir ilgisi yoktur ancak, önemli seçim başarıları kazanmıştır, Meclis’te ve hükümette temsil edilmeyi başarmış bir örgüttür. Sinyora hükümetini düşürmek için düzenlediği mitinge yüz binlerce insan katılmaktadır. Bu örgüt hakkında zerre bilgi sahibi olmadan, İsrail ağzıyla “yer altı örgütü, terörist örgüt, hatta yasadışı örgüt” sıfatı kullanan köşe yazarları-

mızın kulağı çınlasın. Türkiye'de ise konu hala, her şeyi sosyoloji ile açıklamaya çalışan kalem erbabınca bile "Haricilik" şeklinde bir geri zekalılıkla açıklanmaya çalışılıyor veya "Selefilik" diye teorize ediliyor. Türkiye, siyasal islamın bölgede girdiği her seçimi kazanmasını veya kazanmaya aday konuma gelmesini, "gerilikle", "gericiliğin" yükselişiyle vs. izah eden akıl hocalarıyla doludur. Siyasal islamın yükseldiği her yerde, laik seküler siyasi akımların emperyalistlerle uzlaşmış, yolsuzluk ve ahlaksızlıkla çürümüş iktidarlar veya El Fetih gibi "şarap olmadan sirke olmuş", boğazına kadar yolsuzluğa ve zorbalığa batmış hareketler olduğu görülmeden, yoksul ve onurunu arayan halk yığınlarının siyasal islama tutunma ve bu yolla onurunu yeniden kazanma arayışları anlaşılamaz.

Sonuç

Bölgedeki politik karmaşanın siyasal İslam boyutu, Şiilik, Sünni radikalizmi ve Afganistan'da Sovyetler'e karşı savaşmak üzere Pakistan, Suudi Arabistan ve Amerikan istihbarat örgütlerinin ortak ürünü olarak ortaya çıkarılmış El Kaide gibi örgüt/akımlar üzerine ayrıntıya girmeden şunları söyleyebiliriz; Dünya siyasetinin en önemli düğüm yerlerinden birisi ve herhalde birincisi, Yakındoğu (veya Ortadoğu)dur. Bölgenin dünya ölçeğindeki önemi 16. yy.dan bu yana artarak gelmiştir ve önümüzdeki yüzyılda da azalacağa benzememektedir. Dünya güçleri kendisini burada sınamaktadır. Bölgesel güçler, bölge çapında organizasyonlar, yerel ama siyasi karşılığı bulunan örgütler, etnik topluluklar, dini topluluklar ve sürekli iç dengeleri ve buna bağlı olarak bileşenleri değişebilen ittifaklar, koalisyonlar, bölge siyasetinin karmaşık karakterinin hem unsurlarıdır ve bazen da ürünleridir.

Türkiye, bölgenin sadece bir parçası değil; bölgede yüzlerce yıl hüküm sürmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun varisidir. Bu nedenle "Şark Meselesi" eğer sürüyorsa, bu mesele Türkiye'dir. Dolayısıyla bu coğrafyadaki devlet, iktidarda hangi sınıf/sınıflar olursa olsun, düzeni nasıl olursa olsun, iki şeyi yapamaz: Birincisi etrafında olan bitene ilgisiz; kayıtsız kalamaz. İkincisi dünya çapında oluşmuş bir cepheleşme varsayımını benimseyip, bu cepheleşme Soğuk Savaş dönemindeki kadar katı sınırlara sahip görünse/olsa bile, kendisini bölgede sadece mensup olduğu cephenin bir unsuru olarak göremez. İlgisiz, kayıtsız ve mensup olduğu soğuk savaş cephesinin, inisiyatifsiz bir unsuru gibi davranırsa ne olur? Tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi; güçsüz, özgüvensiz, parçalanma, bölünme endişesi içinde, uzun yıllardır koltuğunun altında yaşadığı müttefiklerinin hasmane politika ve tutumlarına maruz kalan, hak ve çıkarlarını koruyamayan; hak ve çıkarlarının korunması için başkalarının yardımına ihtiyaç duyan ve ülkesine yönelik düşmanlık haritalarının havada uçuştuğu, önemsiz bir devlet olur. Bu coğrafyada önemsizi yaşatmazlar.

Ülkenin/devletin bekasını veya kendi egemenliğinin güvencesini her emperyal bloklaşmanın, her ne pahasına içine girmekte gören; fakat halkına özgür, demokratik bir ortamda zengin bir hayat yaşatmayı başararak güçlü bir devlet ve düzen yaratma perspektifi ve yeteneği olmayan bir egemen sınıf ve onun siyasi/bürokratik eliti; Türkiye'yi önemsizliğe mahkum etmiştir.

Türkiye'nin komşularının topraklarını işgal veya ilhak ederek büyüyeceğini veya emperyalistlerin yağma sofrasında hizmetkarlık yaparak, yağmadan pay alacağını ve bu sayede "büyük devlet" olacağını iddia eden veya böyle bir düşünceye inananlar, ne çağı, ne büyüklüğün ne olduğunu anlamayan saflar veya düpedüz faşistlerdir.

Türkiye büyük olmayı başka bir yoldan gerçekleştirmek zorundadır.

Demokratik hak ve özgürlüklerin alabildi-

ğine genişlediği; Kürt sorununun özgürlükleri geliştirerek çözüldüğü; bu yolda derhal ileri adımların atıldığı; eşitsizliklerin adım adım giderildiği; doğanın, çevrenin, kültürel ve tarihi mirasın en ileri standartlarda korunduğu; bilimin ve sanatın gelişebileceği imkan ve özgürlüklerin sağlandığı, üniversitelerin başta YÖK olmak üzere, devletin, MİT ve emniyet gibi teşkilatların müdahale ve vesayetinden kurtarıldığı; devletin yurttaşların sağlık, eğitim, güvenlik, yeterli ve sağlıklı beslenme, insanca şartlarda barınma gibi en temel ihtiyaçlarının karşılanmasını güvence altına aldığı; bütün bölge halklarıyla düşmanlık değil dayanışmayı temel alan; emperyalizmin bölgede ve dünyada yürüttüğü saldırgan politikalara karşı çıkan; NATO'dan ayrılmış bir Türkiye… Darbecilerini yargılamış, mahkum etmiş; faili meçhulleri çözmüş; sorumlularını yargılamış bir Türkiye… İşkenceciliğe son vermiş, işkenceci sistemin bütün unsurlarını teşhir etmiş; bu suça her türlü katılım biçimini cezalandırmış bir Türkiye…. Böyle bir Türkiye büyük, güçlü ve saygın bir ülke olur.

Böyle bir yöneliş, geçmişle güçlü bir yüzleşmeyi ve içerde ciddi bir hesaplaşmayı gerektirir. Bütün hizipleriyle yönetici sınıf ve siyasi/bürokratik elit, herhangi bir risk almadan, geçmişteki lanetli işleri için bedel ödemeden ve lanetlilerine hiçbir bedel ödetmeden, yüzleşmeden ve hesaplaşmadan, geçmişin bütün kirini halı altına süpürmeye devam ederek, yaşamak ve kabul görmek istiyor. Nasıl olsa, dışarıya karşı "stratejik önemi" var. "Haksızlığa uğrasa bile", değeri bir gün anlaşılacak ve "Batı" O'nun değerini bilecek, O'nu değil, "Kürtleri satacak" veya "600 bin Rum'u değil, 70 milyon Türk'ü" tercih edecektir. Öyle sanıyor. İçeride sıkışırsa, bu halkın bir gün olsun iyiliği için göstermediği yaratıcılığını, toplumu manipüle etmek için kullanıyor. Sola karşı, yurt sathında gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılan ve galeyana gelmek için sol adına yapılacak en küçük bir eylemi bekleyen linç organizasyonu; Kürt hareketine karşı Hizbullah ve benzerlerinin önünü açma, resmi görüş dışına çıkan her yaklaşıma karşı, her çeşitten milliyetçi lümpenlerin saldırısıyla sindirme ve toplumu sahte cepheleşmelerle yormak.. Refleksleri bunlardan ibarettir.

Sahte cepheleşmeleşmelerin birincisi "Laiklik elden gidiyor, irtica geliyor, İran mı oluyoruz" korkusuna karşı "Türbanlılara, İmam-Hatiplilere haksızlık yapılıyor, islamı laikçiler yüzünden yaşayamıyoruz" cepheleşmesidir. Bu cepheleşmede iki taraf da, cephenin taraflarını kendine göre adlandırmaktadır. Birinciler kendilerine ilerici ve karşı tarafa geçmişte "gerici" derlerdi, şimdi "irticacı" sıfatını yakıştırmaktadır. İslamcılar ise, kendilerine özgürlükçü ve diğerlerini "laikçi", Jakoben vb. sıfatlarla anmaktadırlar. O kadar inandırıcı bir cepheleşmedir ki, Ferhat Şensoy, toplumda hayli geniş bir kesimin, aydın, solcu bir geçmişten gelen, şehirli orta sınıfın ruh haline tercüman olarak, "Darbeleri özledim, çünkü irticacılardan sıkıldım" demeye başlamıştır.

12 Eylül bütün demokratik kitle örgütlerinin, sendikaların, sol partilerin her kademedeki yöneticilerini çoğunluğu işkenceli sorgulardan geçmek koşuluyla yargıladı. 12 Eylül'de soruşturmaya uğramış bir solcunun ne çocukları, ne yeğenleri, ne kuzenleri, ne de onların çocukları, devlete giremiyor. Subay, Astsubay, polis vs. olamıyor. Devletin her kurum ve kademesini süzme sağcılara açan ve solun gölgesini bile devletin dışına atan kim? 12 Eylülcüler, şimdiki MGK'cılar. Yani ordu üst kademesi. Peki en tehlikeli irticacı olarak gösterilen Milli Eğitim Bakanı Çelik eğitim sisteminin bozulmuşluğunu nasıl izah ediyor: "CHP 1979'da 70 bin solcuyu öğretmen yaptı, sistem ondan bozuldu". Bakan Çelik 12 Eylül'cüdür, MGK'cıdır. MGK'cılar ve ordu üst yönetimi ise Hüseyin Çelik'çidir, AKP ile barışıktır. Dahası 12 Eylül'ün devletin resmi ideolojisi yaptığı Türk-islam sentezi düşüncesi, bugün bu resmiyet geçerli değil denilse de, TSK da, ortalama bir personelin fikri yapısı halindedir. Fethullah

Gülen'in düşünceleri, sıradan bir subay ve ast subayın asla karşısında olmadığı, aksine taraftar olduğu görüşlerdir. Özellikle sıcak çatışma bölgesindeki silahlı personel, ister polis, ister jandarma özel harekatçıları olsun, fikri formasyon olarak tam da bu özelliklere sahip personeldir. Ordu üst yönetiminin karşı olduğu şey de bu fikirler ve yaklaşımlar değil; bunlar üzerinden Fethullahçı bir hiyerarşinin ve iç disiplinin ortaya çıkması ve emir-kumanda zincirinin bozulmasıdır. Aksi taktirde, karşıtlık sanıldığı gibi fikri yapı üzerinden olsaydı ve gösterildiği kadar şiddetli olsaydı; bu güne kadar YAŞ kararı ile TSK'dan çıkarılan personel sayısı bugünkünün onlarca katı olurdu ve MEB Çelik ve benzerleri çoktan istifaya mecbur kalırdı.

İkinci cepheleşme ise, birincinin farklı bir versiyonudur. "Vatanseverler (yurtseverler) ile İkinci Cumhuriyetçi, liberal, solcu eskisi, Kürtçü, AB'ci, zaman zaman Amerikancı" takımları arasındadır. Emekli paşalar, "Atatürkçü" köşe yazarları, sürekli "AB (ve/veya ABD) bizi bölecek, PKK'yı destekliyor, himaye ediyor vs." şikayetlerini dile getirirler ve "Liberal, İslamcı, bölücü ittifakından" yakınırlar. Bu şikayetinizde samimisiniz madem, öyleyse çıkın NATO'dan! Ne emekli Orgeneral Kemal Yavuz, ne öteki emekli paşalardan bir tanesi bile NATO'dan çıkma fikrine sahip değildir. Diğer taraftan liberalleri, İslamcıları, Kürt siyasi hareketini Amerikancılıkla eleştirenlerin mensup olduğu, içinde yetiştiği ve yöneticiliğini yapmış oldukları kurum, bu ülkede ABD ile en fazla içli dışlı olan kurumdur. Demek gerilim birilerinin Amerikancı olmasından değil, ülkede kimin ötekilere "emir kumanda edeceği" sorunundan kaynaklanıyor.. Hakim sınıf içinde, siyasetçi, bürokrat, işadamı/kadını olarak veya parti, kurum, örgüt olarak karşımıza çıkabilen söz konusu siyasi eğilimlerin, devlet içi kanatların arasındaki gerilimin, temel siyasi tercihlerle bağını kurmak neredeyse imkansızdır. Tümü Batı'cıdır. Tümü ABD'nin "stratejik müttefiki" olma fikrini çok sıcak bulmaktadır. Tümü AB'den yanadır. Tümü AB ve ABD'ye yönelik itirazları "İran ve Suriye'nin müttefiki, zavallı bir üçüncü dünya ülkesi olma" seçeneğiyle cevaplandırmaktadırlar.

3. AB'den veya ABD'den ve birbirinden şikayet eden bu unsurların tamamı, komünistlerden, işçi hareketinden, sendikal hareketin gelişmesini engelleyen mevzuatın kaldırılmasından, YÖK'ün yerine özgürlükçü bir sistemin geçirilmesinden, 12 Eylül darbecilerinin yargılanıp cezalandırılmasından; Kürt sorununun özgürlükler alanını genişleterek çözülmesinden, kısacası gerçek bir özgürlük ve demokratikleşme süreci fikrinden nefret etmektedirler. Nefret ettikleri ve çok korktukları bir ihtimal ise, emperyalist bir devletin ve blokun dışında, bölge halklarıyla ve komşularıyla eşit, dayanışmacı, emperyalizmle çok yönlü bağımlılık ilişkilerinden kurtulmuş bir ilişkiyi yaşıyor olmaktır.

Bu koşullar, Türkiye'de ve bölgede, kendisi olmayı başa koyan; kendisini bozmadan ve çürütmeden gelişen; toplumsallaşma kanalları açabilen bir komünist hareketin değerini olağanüstü arttırmaktadır. Sahte cephelerin sol kanadı olmaya hevesli; buralardan toplumsallaşma imkanı yakalayabileceğini sananlar, ülkedeki çürümeye katkı yaparlar. Şimdi hacmi başa koymadan, vizyonu ve enerjisi büyük, çünkü kendi yolunu açan bir komünist hareket olmalıyız. Bu, tarihten görmektir; bu, siyaseti bütün sınıflar önünde ve dünyaya yapmaktır; bu, siyaseti insanı zenginleştiren bütün birikimlerle kavramaktır.

Lübnan Savaşı:
Ortadoğu'daki İsrail
Türkiye'deki İsrail

S. Zeki TOMBAK

I. Savaş Üzerine Notlar

1.

Haziran'ın sekiz'inde, Cuma günü, İsrail Gazze plajına dördü çocuk, sekiz kişinin ölümüyle sonuçlanan bir saldırı düzenledi. Sivillere yönelik bu saldırıyla ilgili olarak, İsrail ordusu bir soruşturma yaptı ve ölen sivillerin plaja mayın döşemekte oldukları için öldürüldükleri sonucuna varıldığı açıklandı. İsrail'in 13 Haziran Salı günü Gazze şehir meydanına fırlattığı füzeler dokuzu sivil 11 kişinin ölümüne ve 42 kişinin yaralanmasına neden oldu.

Savunma Bakanı ve İşçi Partisi Başkanı Amir Peretz de "**Gazze plajındaki olayın yarattığı uluslar arası fırtına karşısında temkinlilik gösteriyorduk, ama bu artık bitti:**" açıklaması yaptı. (14 Haziran 2006 Radikal)

Cinayetlere üç gün ara vermiştik, artık kaldığımız yerden devam ediyoruz. Peretz'in söylediği bu oluyor.

20 Haziran'da Cebeliye ve Han Yunus'ta bir İsrail füzesi üç çocuğu öldürdü.

6 Temmuz'da İsrail 22 Filistinli öldürdü.

9 Temmuz'da bir evin İsrail top ateşiyle vurulması sonucu altı yaşındaki bir kız, ağabeyi ve annesi öldü.

Bu tarihten sonra cinayet sayısı hızla tırmanışa geçti. Temmuzun 12'sine kadar.

2.

Aynı gün İsrail Başbakanı Ehud Olmert, **tek taraflı sınır belirleme planını** Avrupalılara benimsetme turunun Britanya durağında, Batı Şeria'dan tamamen çekilmeyi hiçbir zaman kabul etmeyeceklerini söyledi. Olmert Avam Kamarasında yaptığı konuşmada, "**İsrail, (1967 ve sonrasında işgal ettiği) tüm topraklardan çekilmeyi asla kabul etmeyecek. Çünkü 1967 sınırları savunmasız**" dedi. (14 Haziran 2006 Radikal)

"**AB, Arap Birliği'nin 2002'deki Beyrut Zirvesi'nde onayladığı İsrail'in 1967 sınırlarına dönmesine karşılık Arap ülkelerince resmen tanınmasını öngören (ve İsrail'in derhal reddettiği) planın benzeri için kolları sıvarken…", "… AB Dış işleri Bakanları, Hamas'la temas kurulması ve Ortadoğu sorununun çözümü için İsrail'in 1967 sınırına çekilmesini temel alacak yeni planı gündemine aldı. (….) AB Dış Siyaset ve Savunma yetkilisi Javier Solana'nın önerisinin İsrail işgali altındaki Batı Şeria, Golan ve Doğu Kudüs'ü kapsadığı belirtiliyor.**" (2 Eylül 2006)

Arap Zirvesi 2002'de, "**1948, yani kuruluş sınırlarına değil; 1967 sınırlarına çekil, seni resmen tanıyalım ve barış olsun**", diyor. İsrail reddediyor. Çünkü o sınırlar savunulmaya elverişli değil imiş. Herhangi bir nedenle başka ülkelerin topraklarını işgal etmenin ve sınırlarını genişletmenin uluslar arası hukuka uygun olmadığı açık. Ama bunu yapan İsrail olunca İngiltere Avam Kamarası'nda bu hukuk dışılık savunulabiliyor. Bu arada AB'nin "**1967 Sınırlarına çekil, Ortadoğu sorunu çözülsün**" girişimi ne oldu? Sıcak günler bitti, plan rafa kaldırıldı.

3. Filistinli direnişçiler Gazze'de iki İsrail askerini öldürdüler ve birini esir aldılar. (30 Haziran 2006, Radikal)

İşgal altındaki ülkesinin kurtuluşu için savaşan güçlerin, düşman askerini esir almasından, dünya basını "**kaçırma**" diye söz ediyor. Bu anlayışa göre İsrail, her yeri işgal edebilir ve işgal ettiği her yerde uluslar arası hukuka göre yasal ve meşru kabul edilirken, ülkesinin kurtuluşu için savaşanlar "**terörist**" oluyorlar. Böylece İsrail askerleri esir alınamıyor, "**kaçırılıyor**".

İsrail ise cevaben "Yaz Yağmuru" operasyonu başlatıyor. **Batı Şeria'da 8'i Bakan, 20'si milletvekili ve aralarında çok sayıda Belediye Başkanı olmak üzere 64 Filistinliyi, yani Filistin'in seçilmiş siyasilerinin çoğunu esir alıyor.** 3 gün sonra da Filistin Başbakanı İsmail Haniye'yi ve Başbakanlık Binasını hedef alıyor. Vurulan Başbakanlık Binası alevler içinde kalıyor. (3 Temmuz 2006 Radikal). Batı'dan ses yok. Çünkü **Batı demokrasileri için, doğudaki demokrasi, halkın özgür seçimlerle iradesini ortaya koyması değil; batı yanlısı yöneticiler seçmesidir. Batı yanlısı olmayan herkes, isterse özgür seçimlerde çoğunluğu kazanarak yönetime gelsin, teröristtir.**

"**ABD yönetiminin 'terörle mücadele' için yüz binlerce kişinin uluslar arası bankalardaki hesaplarına girdiği 'telegöz' skandalının patlak vermesinin ardından, bazı Amerikan finans şirketlerinin, 'terörist olabilecekleri' gerekçesiyle adı 'Muhammed' ya da 'Ahmet' olan kişilerin havale işlemlerini yapmadığı da ortaya çıktı. Para transferi şirketi Western Union (WU) da bu uygulamayı yapanlar arasında.**" (3 Temmuz Radikal)

Amerikan Emperyalizmi ve Siyonistler için her yol meşru. Adınız Ahmet veya Muhammed ise ve eğer "terörist" değilseniz, "potansiyel teröristsiniz." Bugünkü "Batılı uygar dünya" budur.

3.

12 Temmuz'da Lübnan Hizbullah'ı sınırı geçen iki İsrail tankını vurduğunu, 8 İsrail askerini öldürdüğünü ve ikisini esir aldığını açıkladı. Dünya basını bu haberi "**iki asker kaçırıldı**" şeklinde verdi.

İsrail ordusu aynı gün Lübnan'a girdi. Hava ve denizden Beyrut vuruldu. Lübnan'ın alt yapısını çökertmek üzere, hava alanları, kara yolları, köprüler, okullar, kamu binaları, trafolar bombalandı.

ABD, İsrail'in Gazze'deki saldırıları-

nı kınayan BM karar tasarısını veto etti. İsrail'in kendini savunma hakkını kullandığını söyleyen Bush, Lübnan Başbakanı Siniora'yı arayıp, "Saldırıları durdurmak için İsrail'e baskı yapacağı" sözünü verdi. (15 Temmuz, Hürriyet)

İsrail geçmişte kısa süren savaşlarda Arap ordularını yenerdi. Bu defa bir ayı geçen bir sürede Hizbullah'ı yenemedi. Kendisini daha önce Lübnan'dan (Şeba Çiftlikleri bölgesi hariç) çekilmeye mecbur bırakan Hizbullah, İsrail ordusuna gene taş söktürdü. Süre uzadıkça İsrail'in sivil katliamı büyüdü.

30 Temmuz günü Kana köyünde 15'i engelli 37 çocuk içinde, en az 60 kişi öldü. Bu tarihe kadar Lübnan'daki ölü sayısı 750'yi geçti.

Türkiye'nin Başbakanı **Erdoğan, "İsrail sivillere karşı vahşet yapıyor."** Dedi ve ekledi "Kimse tarafsız olmamızı beklemesin." Erdoğan konuşmasının devamında "**Konu sadece üç askerin geri verilmesi ise, bize güvenin, inanın, bulup çıkartıp iade edeceğiz, dedik. Ama ateşkesi sağlayamadık ve iş iyice zora girdi.**" dedi. Demek ki, konu üç askerin iadesi değilmiş.

İsrail'in bütün dünyanın nefretini kazandığı bir anda Hürriyet Gazetesi'nden **Fatih Çekirge**, büyük bir gazetecilik marifetiymiş gibi "İsrail Elçisi'nden çok özel" alt başlıklı bir haber yayınladı: "**Bu savaşı İran planladı o durmadıkça bitmez". İsrail'in Ankara Büyükelçisi Pinhas Avivi** böyle söylemiş. Peki Çekirge "Nereden çıkarıyorsunuz bu sonucu?" diye sormamış. Zaten soru yok. Haberin tamamı İsrail'in propaganda metninden ibaret. Elçi şöyle söylüyor: "**Bu savaş İsrail'le Lübnan savaşı değildir. Bu savaş, özgür dünya ve demokrasi ile İran rejimi arasındaki savaştır. Siz de özgür, laik demokratik bir rejimsiniz. Ve bu rejimde yaşayan Müslüman halk olarak bu tehlike sizin için de geçerli olabilir.**"

Çekirge bey "uzun sohbetten çıkardığım sonuç" diye bir dolu laf ediyor. Adeta Büyükelçinin eksiklerini tamamlıyor, vurgularını güçlendiriyor.

"**- Ortada barış ortamı yok. Çünkü İran'ın Hizbullah'a destek vermekten vazgeçmesi mümkün değil. İsrail savaşın Lübnan'la değil, aslında İran'la yapıldığını biliyor. ("düşünüyor" değil, Çekirge'nin seçtiği kelime "biliyor". İsrail gazeteciliği böyle bir şeydir. Sınır tanımazlar.) Çünkü Hizbullah'ın arkasında İran var. Bu yüzden bölgeye gidecek BM gücünün işi kolay değil. Savaşın tetiği, (Hizbullah) Tahran'ın elinde. Ve Tahran görüşmelerde yok.**

- Tetik Tahran'da olduğu için Lübnan ordusunun güçlendirilmesinin de önemi yok. Ve tabii oraya gidecek Türk askerinin muharip olmaması yanlış olacaktır. Ya gönderilmemeli ya da gönderilirse kendisini savunabilecek bir muharip güç olmalı. Tahran her an Hizbullah üzerinden bölgeyi ateşleyebilir.

- Abdullah Gül'ün İsrail'den Suriye'ye gidip Tahran'a gitmemesinin gerekçesi anlaşılıyor. Belli ki Suriye, İran etkisinden kurtarılıp İsrail'le masaya oturulabilir. Bu da Tahran'ı bölgede izole edebilir. Suriye koridoru kapanınca İran'ın Hizbullah üzerindeki lojistik etkisi çok zayıflar. Böylece Gül'ün Şam'a ne mesaj verdiği sorusunun cevabı da ortaya çıkıyor. Suriye'nin İsrail'le masaya oturması. İsrail hazır. Gül devrede, Suriye'yi bekliyoruz." (28 Ağustos 2006)

Türkiye'deki İsrail gazeteciliğinin en seçkin, en sınır tanımaz örneklerinden birini okudunuz. AKP'nin Dış politikasının kime hizmet ettiği, kimlerin mesaj taşıyıcısı ve taşeronluğu olduğu hakkında Çekirge'nin, hükümet veya AKP tarafından yalanlanmamış

değerlendirmeleri, müthiş açıklayıcıdır. Ancak son bir ek daha var. Madem İsrail Kana'da 37 çocuk öldürdü ve çocuk cesetleri bütün dünya basınında yer aldı. Buna da bir cevap yetiştirilecek:

"**Çocuk fotoğraflarının yayınlanmasını ahlak dışı buluyorum. Bizim de çocuklarımız, hamile kadınlarımız ölüyor. Feci görüntüler var ama biz bu fotoğraflar üzerinden propaganda yapmıyoruz. Acizlik göstermiyoruz. Bu moral değerlere yakışmaz."**

Siyonist utanmazlık da budur. Çocuk katliamı yapmak, ahlak dışı değil; öldürülmüş çocukların fotoğraflarının yayınlanması ahlak dışı!.. Siyonisttir utanmazlığını yapacak, fakat Çekirge bu iğrençliği, İsrail bombardımanında öldürülmüş Lübnanlı bebelerin cesetleri karşısında içi isyanla dolan her medeni insanın ruhuna saldırmak için köşesine koyuyor. İbret vericidir, yüz kızartıcıdır.

4.

Peki bu savaşı İran mı planlamış, yoksa planlamacılar başkaları mı? İşte cevaplar:

İsrail'e destek için 19 Temmuz'da, yani İsrail'in Lübnan'a saldırısının ilk haftası dolarken, Washington'da düzenlenen mitinge katılan konuşmacıların kimlikleri ve sözleriyle ortaya koydukları ideolojik perspektif bu sorunun cevabını veriyor:

"Amerika'daki etkili neocon'lardan Carry Kudlow'a bakılırsa **İsrail ordusu, Filistinli ve Lübnanlı sivillerin katledildiği bombardımanlarıyla 'Tanrının işini görüyor'**. Yine etkili neocon David Horowitz'e göre İsrail, **'Medenileşmiş dünyanın yapması gereken işi yapıyor.**'

Washington Post gazetesi bazı senatörlerin, Maryland valisi Robert L. Ehlich'in ve tabii **İsrail Büyükelçisi Daniel Ayalon**'un katıldığı mitingde yapılan konuşmalardan başka aktarmalar da yapıyor:

Büyükelçi şöyle söylüyor: "**Bu sadece İsrail'le ilgili değil. Dünyamızın neresi olacağı, kaderi ve güvenliğiyle ilgili. İsrail ön cephede. İran'ın bu küçük dallarını budayacağız.**"

Evanjelist Rahip John C. Hagee, İncil'den alıntılarla ABD'nin Tanrının İsrail ve Batı için planlarını yerine getirmek için İran'a karşı önleyici askeri saldırıda bulunması gerektiğini anlattıktan sonra, Mesih'in yeryüzüne inebilmesi için İran'la bir askeri çatışmanın gerektiğini ilave etmiş.

Mitinge katılmayan fakat, İsrail'in Lübnan'a saldırısıyla ilgili görüş bildiren ünlü Neocon'lardan, **ABD'nin BM Daimi Temsilcisi John Bolton ise öldürülen İsrailli ve Lübnanlı siviller arasında ahlaki açıdan eşit bir karşılaştırma yapılamayacağını beyan etmiş. "Masum sivilleri hedeflemek, onların ölümlerini arzulamak, roketler ateşlemek, patlayıcılar kullanmak, yahut adam kaçırmalara başvurmakla, kendi kendini savunmanın üzücü ve talihsiz sonuçlarının aynı şey olduğu söylenemez.**" Söylediği budur. Neoconların önde gelenlerinden Norman Podhoretz ise perspektifi hemen 11 Eylül ertesinde en net biçimde ifade etmişti: "**İslamiyet'i Ortadoğu'dan kazımak ve salt 'seküler bir ritüele' indirgemek!..**"

Bir savaşı planlamaktan söz edilecekse, herhalde burada aktarılan görüşler kimin durmadan savaş planı yaptığını ve bunu çok uzun bir zamandır yapmakta olduğunu ortaya koyuyor. (Buradaki alıntıların tamamı, aşağıda bir tane daha olacak, **Radikal Yazarı Ceyda Karan**'ın 24 Temmuz 2006 tarihli yazısından alındı.)

İsrail'in, Lübnan savaşından istediği hedef-

lere ulaşacağından hala emin olduğu günlerde, Hürriyet gazetesinde yer alan bir haber ise, savaş planlayıcılığına dair iyi bir örnek: "**İsrail, İran komutanını bile atadı.**" (Hürriyet, 28 Ağustos 2006) Haber şöyle devam ediyor: "**Lübnan'ı hava saldırılarıyla yerle bir eden İsrail şimdi de İran'ı gündemine aldı. İsrail'in İran'a olası bir saldırısı, Hava Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Elyezer Shkedy tarafından planlanacak. Shkedy, 'İran Cephesi'nin başkomutanlığına atandı.**" Hürriyet haberi İngiltere'nin saygın gazetelerinden The Sunday Telegraph gazetesinden aktarıyor.

Ve bu saldırganlığın, bu küstahlığın zihniyet dünyasını açıklayan bir alıntıyla bu bölümün sonuna gelelim:

Yahudi asıllı Fransız yazar Alain Finkielkraut 1998'de Le Monde'da yayımlanan makalesinde şöyle söylüyor: "**Oh, 20. yüzyılın sonunda Yahudi olmak ne kadar güzel!. Bizler artık tarihin suçladıkları değil, sevgilileriyiz. Zamanın ruhu bizleri seviyor, onurlandırıyor ve koruyor, çıkarlarımızı gözetiyor. Hatta bizim onayımıza ihtiyacı var…**"

"Tanrı'nın işini yapmak" ve zamanın "noteri olmak"… Zihniyet artık budur.

5.

İsrail Lübnan'da ne yaptı?

- Temmuz ayının 12'sinden Ağustos'un 14'ünde yürürlüğe giren BM'nin 1701 sayılı Ateşkes kararına kadar, bir ay boyunca saldırı sürdü.

- Lübnan, İsrail tarafından 12 Temmuz gününden itibaren, **karadan ve denizden abluka**ya alındı. İlaç ve yiyecek sıkıntısı baş gösterdi. Abluka ateşkes kararından sonra da bir süre devam etti ve tedricen kaldırıldı.

- **İsrail bombardımanı özellikle sivil hedeflere yönelikti.** İsrail sınırından kuzeye doğru yirmi kilometrelik bir güvenlik şeridi oluşturmak amacıyla **bölgenin insansızlaştırılması** hedeflendi. Özellikle sivilleri terörize etmeye yönelik saldırılar düzenlendi. Bölgeyi terk ederek kuzeye yönelen kafilelere de ateş açıldı, roket saldırısı düzenlendi. Bu tür sivilleri hedefleyen saldırı haberlerinden yüzlercesine bir örnek olsun diye, İngiliz İndependent Gazetesinin haberini nakleden 25 Temmuz tarihli Radikal gazetesine bakılabilir.

- İsrail iki ay boyunca Lübnan'ı "20 yıl geri götürme" amacıyla alt yapısını hedef alan bir bombardımana tabi tuttu. Yolları, köprüleri, enerji hatlarını, akaryakıt depolarını, okulları, hastaneleri ve Kızılay tesislerini bombaladı.

- BM, İsrail'in Lübnan'da **misket bombası** kullandığını açıkladı ve bunu "ahlaksızlık" olarak nitelendirdi. (1 Eylül 2006)

- İsrail 25 Temmuz akşamı, BM'in Lübnan'daki geçici gücünün (UNIFIL) Hıyam'daki gözlem merkezini vurdu. Merkezde bulunan Avusturyalı, Kanadalı, Çinli ve Finlandiyalı dört BM gözlemcisi, saldırıda hayatını kaybetti. BM Genel Sekreteri Kofi Annan "Kasten yapıldığı anlaşılan bu saldırıdan şoke oldum. İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in BM mevzilerinin vurulmayacağına dair bana kişisel güvence vermiş olmasına karşın, Hıyam'da uzun süre önce kurulan ve BM işareti taşıyan merkeze koordineli topçu ateşi ve hava bombardımanı düzenlendi. Üstelik de Lübnan'ın güneyindeki BM komutanı Alain Pelligrini, Salı günü boyunca sürekli İsrailli subaylarla iletişime geçerek o mevkinin saldırıdan korunması gerektiğini vurgulamıştı."..

"**Nakura'daki UNIFIL görevlileri sığınağa inen gözlemcilerin ölmesinden önceki altı saatte bir İsrail irtibat subayını 10 kez arayıp uyardıklarını, her seferinde bombardımanın duracağı yanıtını aldıklarını,**

ama 14 kez topçu ateşi açılması ve yakınına dokuz bomba atılmasının ardından 10. bombanın doğrudan merkezin üzerine bırakıldığını anlatıp ekledi: 'Kurtarma çalışması yaparken bile İsrail ateşi sürdü, cesetleri enkazdan ancak Çarşamba sabahı çıkarabildik."

BM Güvenlik Konseyi saldırıyı kınadı. İsrail Hükümet sözcüsü, Olmert'in Annan'ı arayıp "**trajediden pişmanlık duyduğunu**" ve kasten yapıldığı suçlamalarından "**dehşete düştüğünü**" söylediğini açıkladı ve "tam soruşturma" vaad etti. (27 Temmuz 2006 Perşembe, Radikal) Elbette bu soruşturma, İsrail ordusunun herhangi bir sorumluluğu olduğuna dair bir delil elde edilemediğinden sonuçsuz kaldı.

Peki İsrail Hizbullah ile savaşırken, bile isteye BM gözlemcilerini neden vurdu?

Bu sorunun cevabını vermek, bugün bölgede ve dünyada olan bitenin gerçek boyutlarını kavramak açısından çok önemlidir. Biraz ipucu verelim;

Annan'ın yukarıdaki açıklamasıyla ilgili olarak **İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni, "Annan'ın açıklamasından hayal kırıklığına uğradık. Savaşta bu tür kazalar olabilir.**" Derken, ABD Büyükelçisi **Daniel Ayalon, "Annan'ın açıklaması rezilce. İki ateş arasında da kalmış olabilirler"** açıklaması yaptı. Tarihin ve zamanın ruhunun "Bizim onayımıza ihtiyacı var" küstahlığının devamıdır bu sözler. **Her şeyi yapabileceklerine ve kimsenin kendilerine bir müeyyide uygulamayacağına olan kesin inançlarını her fırsatta teyid etmektedirler. Bile isteye BM gözlemcilerini bu nedenle öldürüyorlar; apaçık cinayeti kınayanlara o nedenle hakaret ediyorlar ve görüyorlar ki, evet, kimse onlara bir şey söyleyemiyor.**

Nitekim BM Genel Kurulu'ndan konuyla ilgili bir kınama kararı çıkması ABD'nin vetosu ile karşılaştı. İşlediği cinayet İsrail'in yanına kar kaldı.

- Temmuz ayı ortasında ST. Petersburg'da toplanan **G-8 zirvesi Ortadoğu'da ateşkes çağrısı yapmak yerine Hizbullah, İran ve Suriye'yi suçladı.** Bush, "Sorunun temelinde bu üçlü var" dedi. (17 Temmuz 2006 Radikal)

- İsrail'in Lübnan'da kimyasal silah kullandığına dair bulgular elde edildi. Sayda hastanesi doktorları, hastaneye getirilen, kurşun ve yanık izi olmayan, fakat tuhaf biçimde siyahlaşmış cesetler üzerinde yaptıkları incelemelerden bu sonuca vardılar. (28 Temmuz 2006, Radikal)

- Lübnan'daki savaş sürerken, İsrail 5 Temmuz'dan itibaren nefes aldırmadığı Gazze ve Batı Şeria'da Filistin Kızılay binasını işgal etti. Uluslar arası Kızılhaç, Nablus'ta 18 Temmuz'dan başlayarak Filistin Kızılay'ının binasına girip çalışmaları engelleyen İsrail ordusunun tesisleri terk etmesi çağrısı yaptı. (22 Temmuz 2006)

- ABD Dışişleri Bakanı Rice, savaşın en kanlı günlerinde bölgeye geldi. "Yeni bir Ortadoğu'nun zamanı" demeci verdi. (26 Temmuz 2006 Radikal) Rice, daha sonraları bölgedeki 23 ülkenin sınırlarının yeniden düzenlenmesi ihtiyacından söz etti.

- 13 Temmuz-14 Ağustos arasında yaklaşık 1014'ü sivil 1115 Lübnanlı öldü. Binlercesi yaralandı ve evsiz kaldı. İsrail 40'ı sivil 120'nin üzerinde kayıp verdi.

II. Türkiye'deki İsrail

Yukarıda, yeri geldiği için **Fatih Çekirge**'nin Hürriyet'teki İsrailperest gayretlerinden bir örnek vermiştik. Aşağıda başka bir örneğe daha sıra gelecek. Şimdi kamuoyunu açık/örtük İsrail'den yana şekillendirmeye hizmet eden örneklerde sıra.

Bu savaşta ilginç bir şekilde birbirinden hiç haz etmiyormuş gibi görünen **Emin Çölaşan, Mine G. Kırıkkanat, Özdemir İnce ve benzerleriyle Cüneyt Ülsever, Güneri Civaoğlu, Taha Akyol** ve benzerleri aynı şarkıyı farklı gerekçelerle söylediler. Atatürkçü takımı, geleneksel "Arap düşmanlığı" ve "Hizbullah", yani radikal İslamcılığa karşı çıkma refleksi ile hareket etti. Ama somut durumda Amerika'nın konumu var ve ona da karşı çıkmak gerekiyor. Bakalım problem nasıl çözülmüş?...

1. Hizbullah Leninci Değil…

Özdemir İnce yazıyor: "**Hizbullah antiemperyalist değildir**". Yazının başlığı bu. "**Antiemperyalist mücadele verirken, özgürlük ve demokrasi için de mücadele etmek gerekir. Antikapitalist olmadan antiemperyalist olunamaz. Bu özelliklerin hiçbiri yok Hizbullah'ta.**"

"**Hizbullah'ın mücadelesinde Leninci antiemperyalist bir özellik aramayacağımız kuşkusuz. Ama Kurtuluş Savaşımıza bu sıfatı çok görenlere Mustafa Kemal'in tarif ve tanımını hatırlatmak zorundayım. 'Heyet-i Milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı, bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı, heyet-i milliyece mücahedeyi (savaşmayı) caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız.' Gençliğinde maddeyi anlamak için sosyalist olmak gerektiğini söyleyen Mustafa Kemal, 'Milletimizin bugünkü idaresi, hakiki mahiyeti ile bir halk idaresidir.' der.**" (5 Eylül 2006, Hürriyet).

Hizbullah antiemperyalist mi? Özdemir İnce, önce "Leninci antiemperyalizm" diye bunca yıllık Leninist olarak ne olduğunu anlamadığım bir "özellik"ten söz ediyor ve bunu Hizbullah'ta aramaktan vazgeçiyor. Onun yerine Mustafa Kemal'in (burada bir "edebiyat adamına" yakışan Türkçeyle), "tarif ve tanımını" hatırlatıyor : Antiemperyalist kabul edilmek için, aynı zamanda antikapitalist olmak gerekir. Buradan Mustafa Kemal'in antikapitalist olduğunu da öğreniyoruz. Ne yazık ki, M. Kemal'in antikapitalistliğine dair bulunabilmiş tek delil, hiçbir siyasi karşılığı, hiçbir siyasi/ideolojik geçmişi ve devamlılığı olmayan, bu boş laftan ibarettir. Mustafa Kemal için sözünü ettiği "meslek" hiç olmamış, bu mesleğin mensuplarına karşı fiziki tasfiye başta olmak üzere her türlü tasfiye yöntemini uygulayan ve uygulatan da bizzat kendisi olmuştur. Ama sosyalist fiyakalarından vazgeçemeyen Atatürkçüler her fırsatta bu lafı tekrar ederler, tıpkı Ö. İnce gibi. "Gençliğinde maddeyi anlamak için sosyalist olmak gerektiğini söyleyen" cümlesi de boş, anlamsız bir laftır ve son cümlenin konuyla hiçbir ilgisi yoktur.

Özdemir bey, Hizbullah'ı eleştirmek için bu lafları arka arkaya neden sıralamış olabilir? Çünkü kendi iddiasına kendisi de ikna olmuş değildir. "Saydıralım bakalım, belki ikna oluruz/ederiz" beyhude gayreti içindedir. Çünkü **bizi aslında, uzun süredir, başka bir şeye ikna etmek istemektedir:**

"**Lübnan savaşının baş sorumlusu Hizbullah, yani Allah'ın Partisi'dir." …"O çocukların katili sadece İsrail değil aynı zamanda Hizbullah, Suriye ve İran.**" (6 Ağustos 2006, Hürriyet). "**İsrail, Müslümanlarla savaşmıyor. İsrail herhangi bir Arap devletiyle de savaşmıyor. HAMAS gibi, Hizbullah gibi terör örgütleriyle savaşıyor.**" (28 Temmuz 2006)

"**Nasrallah gibi yabancı ülkelerden talimat alan bir adamın tek başına aldığı diktatörce kararların sonu her zaman hüsrandır.", "Saddam'ın rejimi gibi, kendi gerçek güçlerini bilmeyen başka rejimler gibi Nasrallah'ın diktatörlüğü de yıkılacak. Mısırlılar, Mısır'ı 1967'de savaşa sürükleyen müteveffa Cemal Abdülnasır'ın diktatörlüğünden çok çektiler. Müteveffa Mısır Başkanı, Arap gücünün İsrail'i yenebileceğine inanıyordu. Sonuç hiç de öyle**

olmadı. Araplar onur kırıcı bir yenilgi yaşadılar. İran ve Suriye tarafında uzaktan kumanda aletiyle yönetilen Nasrallah, kendisinin pek çok Arap liderinin hamurundan yapıldığına inanıyor. Ama işin aslı şu, ateşle oynamakta." (2 Ağustos 2006, Hürriyet)

Görüldüğü gibi iddialar İsrail'in, ABD'nin iddialarıyla, tıpa tıp aynıdır. Suçlu İsrail'in karşısında olanlar, Hizbullah, Suriye ve İran'dır. Hamas ve Hizbullah terör örgütüdür. Artık hak ettiği için söyleyelim, o zamanlar terör kavramı siyasi litaratüre girmemişti, İstanbul hükümetine ve Yunan işgal güçlerine karşı savaşanlara bu arada Ankara Hükümeti taraftarlarına, aynı anlama gelmek üzere "eşkıya" deniliyordu. Hani Ali Kemal'ler filan. Maalesef Ortadoğu'daki işgalci emperyalistlerin ve Siyonistlerin Ali Kemal'leri de vardır. Aynen Onlar da Ali Kemal ve benzerleri gibi, yurdunu işgalciden kurtarmak isteyenlere "**Senin ne haddine" derler, "Sen kendini ne sanıyorsun" derler, "İşgalcilere direnmek memlekete daha büyük yıkımlar getirir" derler; işgalcinin "yenilmezliğine" inanırlar vs.** Yukarıdaki alıntılarda, bu görüşlerin hepsi var, Allah selamet versin…

2. Arap isen bana yaranamazsın arkadaş !…

"Adım Emin. Emin Çölaşan. Araplara "uysa da uymasa da" kayarım, Araplığı aşağılama fırsatını kaçırmam."

Yazısının başlığı: "**Arap aleminin sahteciliği**".

"**Bu Arap ülkelerinin çoğu, emir ve direktifleri ABD'den alır. Onlar ABD'nin kucağına düşmüştür. O yüzden İsrail'e tavır koymaları mümkün olmaz.**"

"**İsrail devletini orada kurduranlar, Türk ordularını arkadan vuran satılık Araplardır. Bizim dindaşlarımız.**"

Sanırsınız, Amerikancı, gerici Arap rejimlerine İsrail'e karşı direnemedikleri için kızıyor. Öyle olsaydı, İsrail ordusuyla çatır çatır savaşan ve İsrail'i Lübnan'dan iki kere çekilmek zorunda bırakan Hizbullah'a saygı duyuyor olurdu. Hayır. Hizbullah'a da kızıyor. Çünkü Hizbullah'ı, çok kızıyor göründüğü ABD ve İsrail'in gözlüğüyle görüp değerlendiriyor¸ Hizbullah'ı şeriatçı, terörist bir örgüt olarak tanımlıyor O da, benzerleri gibi.

Usul şu: **Ya İsrail'i öveceksin, ya Araplara söveceksin.** Emin bey ikinci yolun mahkumlarından. Arap eleştirmeni.

Arap, İsrail'e karşı savaşsa da, savaşmasa da Emin Çölaşan'ın nefretinden kurtulamıyor. Ancak problem şu ki, "Türk ordularını arkadan vuran satılık Arap" geyiği artık inandırıcı bir yalan olmaktan çıktı. İsrail devletinin basıp, Türkiye'de "kendine yakın bulduğu" üniversitelerin kütüphanelerine gönderdiği "İsrail Gerçekleri" adlı kitabın daha başında, Siyonist tugayın, Kudüs'ü Osmanlı'dan İngiliz ordusuyla beraber nasıl kurtardığına dair şişinmeleri Çölaşan ve benzerlerine sürekli tavsiye ediyoruz, okusunlar diye. Fakat İsrail sevgisinden mi Araplardan nefret ediyorlar; yoksa Araplardan nefret ettikleri için mi İsrail'i pek beğeniyorlar artık anlaşılmıyor ve İsrail sevgisiyle kararmış gözleri, önlerine bizzat İsrail'in koyduğu bu "nasıl hainlik yaptık, Osmanlı'yı, Türk'ü nasıl arkadan vurduk" yazılarını okuyamıyorlar.

Çölaşan gibiler, sanki gerici Arap rejimlerinin yöneticileri "Arap Alemini" mutlak biçimde temsil edermiş gibi, onlara yöneltilebilecek her eleştiri, aşağılama ve karalamayı "Araplar'ın tümüne" yöneltmekte tereddüt etmezler. Halbuki bir Arap gazeteci kalkıp Tansu Çiller gibi bir başbakan üzerinden "Türk alemi"ne şu iğrenç sıfatları kullansa, arkadaşlar ne biçim heyheylenirlerdi: "**Allah, din, iman, Müslümanlık gibi kutsal kavramlar bunların sadece ağzındadır. Bunlar dinimizi bir gösteri ve para kazanma aracı olarak kullanır.**

Her türlü düzenbazlık, yolsuzluk, vurgun, kepazelik bunlardadır.", "Böyle köfte, sahte, göstermelik, düzmece düşmanlar, dostlar başına!". Uydu değil mi?

3. "Siz İsrail gibi medeni ve mert değilsiniz ey Araplar!..."

Ertuğrul Özkök, İsrail'in Lübnan'da sivillere yönelik katliam boyutlarına varan cinayetleri karşısında dünyada ve Türkiye'de, toplum vicdanında meydana gelen isyanı söndürmeye soyunan itfaiyecilerden. Yazısının başlığı "**Damdaki Koşuşturmalar**". Yazının malzemesi ise Radikal Gazetesi'nde Türkiye'nin halktan insanlarını ırkçı bir dille aşağıladığı için, mecburen sepetlenmiş Mine G. Kırıkkanat'tan almış. Kırıkkanat da hikayeyi Le Monde gazetesinde okumuş. Hikayeye göre, Lübnan'lı 60 yaşında bir adam gece yarısı oturduğu evin damında insanların koşuşturduğunu fark etmiş. Meğer Hizbullahçılar, evin damından İsrail'e füze atmaktaymışlar. Elbette İsrail de, füzenin atıldığı binayı hedef alıyormuş. Adamcağız tesadüfen farkına varmış olduğu için şanslıymış, hane halkını uyandırdığı gibi binayı terk etmişler, ve İsrail kısa bir süre sonra evi vurmuş. Eğer adamcağız uyanmasaymış, evdeki çocuklar ölecek ve Hizbullahçılar ertesi gün, çocuk cesetlerinin fotoğraflarını dünya basınına servis edeceklermiş vs.

Sonuç, "**Lübnan'da çocuk ölümlerinin sorumlusu İsrail değil, Hizbullah'tır.**" Mine G. Kırıkkanat'ın da, Özkök'ün de bütün dünyayı inandırmak istedikleri ve tamamı yalan olan İsrail tezi budur. Özkök hızını alamayıp, "mertlik" üzerine, bu coğrafyadaki "çocukların siyasi amaçlı istismarı"na yönelik "şerefsiz" alışkanlıklar üzerine "delikanlı insan" pozisyonundan racon keserek yazısını bitiriyor. Tabii arada İsraillilerin acılarına ve "yüksek uygarlıklarına" ışık tutmayı ihmal etmiyor: "**Ama adalet duygusu biraz gelişmiş insanlar, herhalde Tel Aviv sokaklarında okul otobüslerinde patlayan canlı bombaları da unutmayacaktır. Hiçbir İsraillinin de bu çocuklar üzerinden savaş ganimeti toplamaya çalışmadığını da…**" (22 Ağustos 2006)

Özkök'e göre, "Barbar, ilkel Araplar, çocukları şerefsizce istismar eder; yüksek uygarlık sahibi İsrailliler bunu yapmaz." Filistinli ve Lübnanlıların, **İsrail ordusunun füzeyle, tank ve top ateşiyle işlediği cinayetlerden sonra, yıkıntılardan çocuk cesetlerini çıkarmalarını ve orada basın toplantısı düzenledikleri için değil; olay orada olduğu için, dünya basınının da orada olması yüzünden, cesetlerin fotoğraflarının çekilmesini, çocuk cesetleriyle yapılan bir gösteri olarak tanımlıyor ve dahası bunu, tiksindirici bir şekilde "savaş ganimeti toplamak" şeklinde nitelendiriyor.** Bir babanın, bir annenin, bir insanın, bebeğinin cesedini kucağına aldığı anın çaresizliğine ve acısına bu kadar insanlıktan nasipsiz biçimde yaklaşmak, ancak en kaba propagandist yazarlar için mümkündür. Özkök'ün yaptığı, en kaba biçimiyle İsrail tezlerinin propagandistliğidir.

Elbette daha kabaları, gazeteci kılığında klişe tekrarlayıcıları her zaman olur. "Şii milislerin 'sivillerin arkasına gizlenmek' tuzağı"ndan sözeden; "Allah'ın Partisi'ni perde arkasından denetleyen ve yönlendiren İran ve Suriye…" diyen Hadi Uluengin'den daha uzun örnekler vermesek de olur. (1 Ağustos 2006, Hürriyet)

4. "İsrail'le savaşırsan, yer altı örgütü sayarım ben seni.."

Ecevit'in eski kurmaylarından ve Doğan Grubu'nun yöneticilerinden Tarhan Erdem, "**Lübnan'daki yıkımın sorumluları**" başlıklı yazısında bilinen klişelerle Lübnan'daki yıkımın sorumluluğunu İsrail'in ve ABD'nin omuzlarından alıp Hizbullah'ın omuzlarına yerleştiriyor. "**Teröre teslim olmuş hükümetlerin devletleri yönetemeyeceği açıktır. Lübnan'da da, üstelik başka devletin güdümünde, silahlı bir örgütün esir aldığı bir hükümet vardı.**

O hükümetin başkanı bugün bile, silahlı yer altı örgütüne karşı çıkmamakta, bu örgütün temizlenmesi gerektiğini söyleyememekte, halkının yürek parçalayan hali karşısında sadece gözyaşı dökmektedir.

(….) Biz de, İsrail haksız mı, haklı mı tartışmasını yaparken; yıllardır Lübnan'ı yönetenlerin de, yıkılan kentlerden, ölen ve yerlerinden olan insanlardan sorumlu olduklarını unutmamalıyız." (10 Ağustos 2006, Radikal)

Hizbullah T. Erdem'in göstermeye çalıştığı gibi, illegal bir örgüt değil. Seçimlere katılıyor, mecliste temsilcileri, hükümette bakanları var. Ama İsrail ordusuna karşı elbette gerilla taktikleriyle savaşıyor. Ama Tarhan Erdem gibi İsrail tezlerinin propagandistleri için bütün dünyanın bildiği apaçık gerçeklerin bir önemi yoktur. T. Erdem ve yöneticisi olduğu basın ve sermaye grubu, Hizbullah ismi karşısında alınan bu kesin tutumu, keşke Türkiye'de PKK'ye karşı savaşsın, bu örgütü, işlediği cinayetlerle kentlerden temizlesin diye devlet eliyle palazlandırılmış; gerisinde tiksindirici bir tarih bırakmış Türkiye Hizbullah'ı gibi bir örgüte ve O'nun cinayetlerine karşı, cinayetler İstanbul'a gelmeden önce göstermiş olsalardı.

Hürriyet'in **Cüneyt Ülsever'i ise "İsrail haklı mı haksız mı" tereddüdü yaşamıyor.** O, İsrail iddialarına tereddütsüz inananlardan. "**Olguları bütün okumak: Kana Köyü Örneği**". Yazısının başlığı bu. (1 Ağustos 2006).

"**İsrail'in iddialarına kulak kabarttığımızda, Hizbullah tarafından İsrail'e atılan bombaların önemli bir bölümünün bu köyden fırlatıldığını, Hizbullah'ın halkın içine asker yerleştirdiğini, askeri barikatları köy evlerinin içinde kurduğunu, köy halkının da bu konuda daha önce uyarıldığını duyuyoruz.**

Bu iddialar doğru mu, yoksa İsrail yalan mı söylüyor?

Ben İsrail'in iddialarına inanıyorum.

(…)Bu bölgede 'anti-emperyalist mücadele veren', 'mazlum halklara sahip çıkan' para-militer/terörist örgütlerin ortak bir paydası var.

Kurtarmayı hedefledikleri insanların hayatı onlar için önemli değil."….

"**Halkın içine asker yerleştirmek", "askeri barikatları köy evlerinin içine kurmak**" gibi aptalca ifadeler bir yana, "**köy halkının uyarıldığı**", hatta ev ev vurulmadan önce ev sakinlerinin İsrail tarafından uyarıldığı kuyruklu yalanı da yazıda eksik değil. Bu kadar safsatayı bir yazının içine sığdırabilmek için, militan bir İsrail taraftarı, cehaletinden utanmayacak kadar cahil ve liberal bir sofu olmak gerekir. Cüneyt beyde hepsi var. Hatta farkına varmadan komiklik bile yapabiliyor:

"**Ben 'Lübnan'a asker gönderilmesini' destekliyorum ama aynı zamanda Hizbullah'ı terörist (mücadele yöntemi olarak terörü kullanan) bir örgüt olarak görüyorum. AKP bunu söylemiyor veya söyleyemiyor.**

AKP bu yaman çelişki ile nasıl baş edecek, bunu yaşayıp göreceğiz." (6 Eylül 2006)

Mehmet Ali Kışlalı, "TSK uzmanı", "asker dostu", NATO'cu haliyle ve elbette "hür dünyacı"…Şöyle söylüyor: " **'Bir ülkeye yönelmiş terörizmin ülke dışındaki kaynağı kurutulmadıkça mücadelede başarı kazanılmaz' kuralı sadece Türkiye ve yukarıda işaret ettiğim gibi Afganistan için de geçerli.** Şimdi İsrail karşısındaki Hizbullah'ın dış desteklerinde de geçerli." (4 Ağustos 2006, Radikal) Yılların gazetecisinin kullandığı Türkçenin sefaletinden lütfen rahatsız olmayın; istihbarat ve güvenlik uzmanları ile ağır devlet adamı

pozundaki siyasilerin kullandığı Türkçe artık böyle. "Dış kaynak noktasında" demediğine şükredelim.

5. "Dostluk Kara Günde Lazım"

Murat Yetkin, Radikal'de yazıyor, "Ortadoğu'da zor olanı yapmak". TBMM'deki "İsrail Dostluk Grubu" meclisin en kalabalık dostluk gruplarından birisiydi. Parlamenterlerimiz işi öğrenmiş görünüyorlar. İsrail'e yakın olmak, siyasi ikbal için çok faydalı bir pozisyon. Yüzlercesi katılmış o gruba. İsrail'in Lübnan'daki vahşeti karşısında değil; ama "TKP"nin teşhiri karşısında istifalar başladı. Böyle söylüyoruz, çünkü İsrail tarihinde ilk kez vahşet yapmıyor ki, oraya üye olanlar, İsrail'in Lübnan'daki vahşetinden mahcup olsunlar. Murat Yetkin de o istifaları durdurmaya çabalıyor:

"**Tabanları açısından zor olanı yapmaları ve istifalarını vermemelerinde fayda var.**

Dostluk grubundan istifalarla, gerekli olduğu düşünülen tepki mesajının İsrail tarafından alınmış olduğu kanısıyla yetinilmeli. Dostluk grupları kurmanın, yalnızca işler yolunda giderken kalabalık yurtdışı seyahatler yapıp pozlar vermemle sınırlı olmadığı hatırlanmalı. Dostluk kendisini kara günlerde göstermeli." (4 Ağustos 2006)

Bu yılın Ağustos ayında "İsrail'in kara günleri"nden söz etmek ve "dostluk böyle günde lazım" diye dostluk talep edebilmek için, nasıl bir dünya algısı gerekir, nasıl her şeyi tepe taklak görmek mümkün olabilmiştir diye düşünmenin alemi yok. Türkiye medyasında, özellikle Doğan Grubu'nda yükselmenin, böyle bir İsrail dostu şaşılığı şart koştuğu biliniyor.

6. "Benim ülkem, İsrail.."

Türkiye medyasındaki İsrail'e verilecek onlarca örnek var. Ama bu yazı sadece örnekler vermek amacıyla yazıldı. Zamanı olan birisinin, Türkiye'deki İsrail konusunun, Lübnan savaşıyla sınırlı bir kitabını yazması için sayısız malzeme var. Fakat Zirve, hatta Fatih Çekirge'den daha hızlısı Milliyet'ten Güneri Civaoğlu. Bu yazının da, eğer yazılırsa o kitabın da en nadide parçası, Civaoğlu'nun 28 Temmuz 2006 tarihli yazısıdır; yani savaşın en kanlı günlerinde, çocuk ve sivil ölümlerinin insanı insanlığından tiksindirdiği bir dönemde yayımlanan yazısı… Bir insan bu kadar mı soğukkanlı ve cesur olabilir?...

Yazı, Civaoğlu'nun "İsrail'in İsrailli gözüyle anlatımını" yaptığını söylediği Efrahim Kişon'dan alıntılarla başlıyor. Uzun bir alıntılar listesiyle, İsrail'in o günlerde en ilgisiz insanın bile zihninde netlik kazanmış iğrenç, ırkçı, katliamcı yüzüne, güya mizahla yumuşak bir makyaj yapılıyor. Sonra artık hazır olduğunuz düşünülerek heybeden turbun büyüğü çıkarılıyor:

"**Listeyi, İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Moşe Kanfi'nin Türkiye'den ayrılırken gönderdiği 'veda mektubu'ndan yansıttım. Başkonsolos, 'listenin kendi duygularını da içerdiğini' yazmış.**

Elbette özellikle şu süreçte mizahçı Efrahim Kişon'un listesine başka 'kara mizah' tanımlar da eklenebilir.

Ancak…

7 milyonluk İsrail'in, bütün bir coğrafyaya diklenmesinin şifresi, belki de mektubun sonundaki şu satırlar:

'O, benim yaşayabildiğim tek ülke, o benim ülkem!.'"

Güneri Civaoğlu ve yukarıda adı geçenlere birkaç not düşelim:

- İsrail adında Siyonist bir "devlet"in

kurulmasının üzerinden geçen süre 60 yılı bulmadı. Tazedir ve geçicidir. İsrail yıkılacaktır.

- İsrail kurulmadan önce Yahudiler dünyanın pek çok yerinde yaşamaktaydılar. Fakat özellikle Avrupa ülkelerinde ve 1917'ye kadar Rusya'da yaşamakta ciddi sorunlarla karşılaşıyorlardı. Şimdi İsrail'in arkasında bulunanlar, geçmişte Yahudi katliamı yapmış olan batılı emperyalistlerdir. Fakat Yahudilere karşı işledikleri suçlara karşı, tazminat olarak ödedikleri şey, kendilerine değil, Filistin halkına ait bir vatan idi.

- Yahudilerin 500 yıl en az problemle yaşadıkları devlet Osmanlı idi. Güneri Civaoğlu, Siyonistlerin bütün dünyadan İsrail'e Yahudi göçünü sağlamak için kullandıkları bir sloganı, "İsrail, benim yaşayabildiğim tek ülke, o benim ülkem"i, kendi ülkesinin tarihine leke sürerek yazısına koyuyor.

- Bir kısım Yahudi, Etyopya kökenliler, İsrail'de en ağır ırkçı muameleyle yaşıyorlar. İkinci sınıf insan muamelesi görüyorlar. Bu bakımdan İsrail onların yaşayabildikleri bir yerin adı değil.

- İsrail neresi? Bugünkü var olduğu sınırlar mı İsrail'i anlatıyor, 1967 öncesi sınırlar mı, yoksa 1948 sınırları mı? Moşe Kanhi'nin "ülkem" dediği yer acaba neresi?

- Son olarak şunu ekleyelim. Savaş esnasında Ertuğrul Özkök, Hüsnü Mahlalli için, "Suriye'ye gitsin" demişti. Her gün globalizmden, ulusal sınırların geçersizleştiğinden, sermayenin, malların, kültürün, insanların dünya üzerindeki serbest dolaşımından övgüyle söz eden Özkök, Hüsnü Mahalli'nin ciddi gazeteciliğinden öylesine rahatsız oldu ki, bütün küreselleşmeci fiyakalarından vazgeçti ve "**ülkene dön**" dedi.

- Biz de şöyle söylüyoruz; Buradaki ve Filistin'deki İsrailliler, emperyalizmin ve siyonizmin sadık tebası, sizin gidecek ve yatacak yeriniz yok. Dünyanın her kilometresinde, her milibahrisinde, insana yabancı ve insanlığa düşman olarak varsınız.

- Ve bir soru, İsrail'in Filistin'de ve Lübnan'daki vahşeti karşısında, Türkiye halkının ezici çoğunluğu nefret ve tiksinti duyarken;

- Türkiye'nin en büyük medya grubunun/gruplarının neredeyse bütün köşe yazarları nasıl tam aksi bir konumlanışta olabilir?

- Türkiye'nin hükümeti ve seçilmiş/atanmış yönetici kurumları nasıl, büyük medya gibi, ABD-İsrail ekseninde konumlanabilir?

Türkiye halkını bu sorular üzerine düşündürtmeyi başarabildiğimiz ölçüde, Türkiye'nin önü açılacaktır.

TKP Tarihinde İlk "Büyük Kırılma"ya Doğru

Sinan DERVİŞOĞLU

1926 Viyana Konferansı belgelerinden sonra, 1927 tevkifatı ile sonuçlanacak süreci daha iyi kavramamızı sağlayacak olan 1926- 27 TKP MK ve Harici Büro toplantı tutanaklarını ve yazışmalarını yayınlıyoruz. 1927 Tevkifatı, Mustafa Suphi sonrası dönemin ilk büyük kırılma noktasıdır ve sonuçları ilerde daha ayrıntılı aktarılacaktır. Bu kırılmanın TKP'nin gelişim sürecinde ve mücadelesinde yarattığı tahribat, gerek o dönemi yaşayan kuşaklar, gerekse günümüzde TKP tarihini inceleyenler için neredeyse mâlumdur. Asıl mâlum olmayan ve şimdiye kadar karanlıkta kalan unsur, sonuçlardan çok sebeplerdir. Parti içinde, daha sonra bir kısım kadronun kemalist saflara geçmesiyle sonuçlanan süreç nasıl başlamış ve gelişmiştir?

Bu soruya cevap arayan yegâne yazılı çalışma, Yalçın Küçük'ün "Türkiye Üzerine Tezler"in 2. cildinde, konuyla ilgili bölümdür. Y.Küçük, Vedat Nedim'in "dış dinamiği fazla önemsediği için paniğe kapıldığını" savunur ve kırılmayı bununla açıklar. Kanımızca bu, ilgili belgelerin yokluğunda ulaşılmış oldukça iddialı bir çıkarsamadır. Solun "ortak bilinci"nde ise verilen cevaplar, tarihsel değerlendirmelerde sık sık kullanılan (ancak her zaman bizi gerçeğe ulaştırmayan!) bir yaklaşımla, sebebi sonuçlardan itibaren bulmak, ya da "yaratmak" yoluyla verilmektedir. Vedat Nedim ve Şevket Süreyya, daha sonra Kadro hareketini kurmamışlar mıdır? O zaman onlar muhtemelen TKP içinde de kemalist yaklaşımların sözcülüğünü yapıyor, kemalizme karşı iyimser bir tavrı savunuyor, bu konuda kendilerinden daha solda olan Şefik Hüsnü ve ekibiyle çatışmaya giriyorlardı. Dolayısıyla kırılmaya yol açan çatışma, genel olarak "pro-kemalizm / anti-kemalizm" ekseninde yorumlanmaktadır. Ancak kitapta yayınladığımız belgeler, bambaşka bir resmi karşımıza çıkarmaktadır. Kemalizm yandaşlığı, tamamiyle kırılmanın sonrasına ait bir olgu, ekiplerden birinin parti dışına itilmesiyle kendilerine buldukları bir siyasi şemsiyedir. Kırılma öncesi sürece damgasını vuran ise bu tartışma değil, uluslararası komünist harekette yer yer rastlanan ve gerek kişisel, gerek grupsal sübjektivizmlerin harekete geçirdiği bir olgu-

dur: SeKa ve Harici Büro şeklinde kristalize olan İç Parti – Dış Parti çatışması.

Komintern ve TKP

TKP içi çatışmanın yorumuna girmeden önce yayınlanan belgelerin bize ilettiği bilgi zenginliğini değişik boyutlarda tanıtmaya çalışalım. Bunlardan biri Komintern ile ilişkilerdir. Hatırlanacağı gibi 1926 Viyana Konferansı’nda Merkez Komitesi’ne (SeKa) dış ilişkilerde yardım etmek, Komintern’le bağını kurmak amacıyla bir Harici Büro kurulmuştur. Moskova’da bulunan Harici Büro’da Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet, Hasan Ali Ediz, Baytar Ali Cevdet görev almıştır. Aynı dönemde Komintern’de ve Bolşevik Partisi’nde bir dönüm noktası yaşanmaktadır. Stalin ile yollarını ayıran Zinovyev ve Kamenev, Troçki’nin “Sol Muhalefet”ine yaklaşmakta, oluşan “Birleşik Muhalefet” dış politikada “Dünya Devrimi”, iç politikada da kırsal kesimde kulaklara karşı sınıf mücadelesinin yükseltilmesini savunan sol bir politika önermektedir. Bu noktada Buharin ve Rikov’a yaklaşan Stalin, “Tek Ülkede Sosyalizm” ve NEP’in sürdürülmesini temel alan bir politikayla bu muhalefete karşı mücadele etmiş, sonuçta Merkez Komitesi ve büyük merkezlerde azınlığa düşen muhalefet, elindeki mevzileri yitirmiştir. Bu çerçevede Komintern’de de Zinovyev’in yerini Buharin almıştır.

Kimi partilere direkt yansıyan (Almanya – KPD gibi) bu çatışma TKP’ye ulaşmış değildir. Muhalefet ilk deklarasyonunu Nisan 1926’da yapmış olmasına karşın, Temmuz 1926 tarihli bir mektupta MK Genel Sekreteri Süleyman (Vedat Nedim) “Şu Zinovyev meselesi nedir?” diye sormaktadır. Daha sonra SeKa’nın (usül gereği!) SSCB’deki muhalefeti kınayan bir yazı yazdığını öğreniyoruz.

TKP’de gerek SeKa, gerekse Harici Büro’nun Komintern’le ilişkilerinde, gene 1926 için işaret ettiğimiz, kişilikli ve başı dik tavrı görüyoruz. Harici Büro, TKP’nin iç işlerine karışan ve problem haline gelen Alimof’un (İsmail’lerin muhalefetinde parmağı olduğu ortaya çıkacaktır) Şark Darülfünunu’ndan (KUTV) uzaklaştırılmasını önermektedir ve bu talepleri yerine getirilmediği takdirde KUTV’ya öğrenci yollamayarak, aslında Komintern’i protesto etmeye kararlıdırlar! Aynı şekilde SeKa, cezalandırmayı düşündüğü bir üyenin, Sait’in, Komintern görevlisi Haygits’le görüşmesini ve Haygits’in Sait’e hak verir tarzda yorumlar yapmasını “yetkisini aşıyor” diye sert biçimde eleştirmiştir. Keza Şefik Hüsnü, kendisiyle temas kuran Komintern görevlisi Kitaygorodski’yi beğenmemekte, aslında pek de takmamakta, ileri bölümlerde açık açık onun “değiştirilmesi” gerektiğini söylemektedir. Sovyetler’in parti (ve Komintern) içi demokrasi alanında yaşayacağı “büyük kırılma”ya daha vakit vardır.

Komintern’in Türkiye’yi ve kemalizmi değerlendirişi konusunda ilginç ipuçları vardır. 9 Şubat 1927 tarihli Yakın Şark Sekreterliği’nin toplantı notlarında kemalizm tartışılmaktadır. Soru “Kemalist devrimin ilerici bir etkisinin kalıp kalmadığı”dır. Bu soruya kimse “hayır” cevabı vermemekte, değişik dozlarda lehte ve aleyhte yorumlar gündeme gelmektedir. Vasilyev ve Şumyatski, bir yandan Ş. Hüsnü’yü, özellikle KUTV’da aşırı anti-kemalist bir hava estirerek buradan mezun olan talebeleri Türkiye’ye geldiklerinde partiyi “liberal” bulmalarına yol açmakla eleştirmektedir (İsmail’in muhalefeti de bu tespiti doğrulamaktadır). Ancak öte yandan, kemalistlerin demokratik devrimi sonuna kadar götürmediklerini, toprak ve ulusal azınlıklar sorununu çözemediklerini belirterek bir mesafe bırakmaktadır. Buna karşılık, Kitaygorodski ve Pastuhov Sovyet devletinin geleneksel yaklaşımını savunarak şu soruyu sormaktadır: “Kemalistler yoksa kiminle?”. SSCB’nin Türkiye’de muhatap alabileceği yegâne gücün kemalistler olduğu gibi gerçekçi bir tespitten hareket ederek, TKP politikasının bu olgunun üzerine inşa edilmesi

savunulmaktadır. Gerçekten kopulan nokta tam da burasıdır ve Pastuhov’un şu sözleri bunun ifadesidir: “Kemalistler milli sanayii geliştirecek, işçi sınıfı güçlenecek ve TKP’nin sokaklarında bayram edilecektir”. Bunların ne denli boş beklentiler olduğunu, maalesef tüm bir Cumhuriyet tarihi doğrulamaktadır.

Öte yandan 15 Haziran 1927 tarihli Harici Büro’da Halim (Hasan Ali Ediz) “Komintern’in Şark fırkalarına karşı ilgisizliği”nden şikayet etmekte ve oturumun sonunda, yalnız TKP’nin değil, birçok KP’nin yıllar boyu sürecek handikapını şu sözlerle son derece net ifade etmektedir: “Sovyetlerin harici siyaseti işlerimize mani oluyorsa hiçbir iş için imkân bulamayız.”

Harici Büro ile SeKa arasında yaşanan kırılmada Komintern’in payı var mı? Başka bir deyişle bunun, Komintern, dolayısıyla dış baskıyla zorlanmış bir kırılma olduğu düşünülebilir mi? Belgeler, bu çatışmanın başlatıcısının Komintern olmadığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Sorun tamamiyle parti içinde başlamış, Komintern’e Harici Büro tarafından aksettirilmiş, aynı Harici Büro ülke içindeki Merkez Komitesi’ne müdahale edebilmek amacıyla Komintern üst yönetimini ikna etmek için (bkz. Şefik Hüsnü’nün Buharin ve Petrov’a mektubu) ciddi çaba sarf etmiştir. Şefik Hüsnü’nün söz konusu mektubunun sonunda Buharin’e hitaben söylediği şu sözler, Komintern’i ikna etmek için sarf edilen yoğun gayretin ifadesidir: “Önerdiğimiz tedbirler alınmazsa, TKP için kurtuluş yoktur!” Aynı şekilde, Türkiye’ye (partiye müdahale etmek için) yola çıkmadan evvel Ş.Hüsnü Komintern’den Vasilyevski ile görüşmüş, bizzat Vasilyevski yapılmak istenen müdahaleyi yumuşatacak ve geciktirecek bir hareket tarzı önermiş, Ş. Hüsnü ise bunu kesinlikle reddetmiştir. Görünen odur ki, SeKa’ya atılan neşter, tamamiyle Ş. Hüsnü ve Harici Büro’nun tasarrufudur.

1927’de Türkiye ve TKP

Belgeler, tıpkı 1926 belgeleri gibi, Cumhuriyet’in ilk yıllarına ilişkin değerli ve ilginç bilgiler sunmaktadır. Bugün yaygın olan kanının aksine, Kemalist iktidarın kitle desteğinin o dönem oldukça zayıf olduğuna ilişkin önemli tespitler mevcuttur. Örneğin İzmir komitesinin raporunda, Mübadele’nin o dönem Türkiye’sinde ciddi bir sosyal yara teşkil ettiği, gelen muhacirlerin sefil ve perişan durumlara düştüğü ve değil (milli hisler dolayısıyla) hükümeti bir kurtarıcı olarak görmek, tam tersine ona karşı ciddi bir husumet ve tepki içinde bulundukları aktarılmaktadır. Musul’un bırakılmasının halk vicdanında yol açtığı kırgınlık hâlâ diridir ve Komintern’e sunulan raporda halkın bu terk edişe bir ihanet olarak baktığı belirtilmektedir. Devlet eliyle burjuva yaratma ve geliştirme siyaseti ise son hızıyla sürmektedir. Hükümetin tesis ettiği her inhisarın (tekel) birilerini zengin etmesi öylesine sıradan bir vakıa haline gelmiştir ki, MK raporunda “halkın gözünde inhisarın hırsızlıkla eş anlamlı hale geldiği” ifade edilmektedir.

Fabrikalarda ise yoğun bir baskı sürmektedir. Hükümet bir yandan fabrikalara sivil polis sokarak işçi hareketini izlemekte, işçi önderleri sık sık sudan sebeplerle karakola çekilerek tehdit edilmekte, öte yandan da hükümet ipleri devletin elinde olan sahte sendikalar bile kurmayı düşünmeyecek kadar işçi sınıfını örgütsüzleştirmeye kararlı olduğunu göstermektedir. Bu yoğun baskının, işçiler arasında aşırı, yer yer devrimci terör yanlısı tepkilere yol açması ve TKP’nin bu “anarşist eğilimleri ikna etmeğe çalışması” da ilginç bir noktadır. Bu tepkileri dengeleyebilmek için iktidarın aldığı tedbirlerden birisi de, “bayram sayısını artırmak” olarak ifade edilmektedir. Her zaman Avrupa ortalamasının üstünde olan ve bugün dahi sayısı dışardan bakanları şaşırtan “milli bayram”larımızın, o yıllarda nasıl bir konjonktür içinde ihdas edildiğine ilişkin ilginç bir ipucu elde etmiş oluyoruz. Toplum-

daki amorf, dağınık, ancak oldukça yaygın muhalefet hissinin en etkileyici ifadesi ise Komintern’e sunulan rapordaki şu sözlerde yer almaktadır: “Kemalist hükümet bugün devrilip yerine irticai olmayan bir yönetim geçse, halk bunu alkışlardı.”

TKP, konferans ertesinde ne yapmaktadır? Kitle içinde çalışma, konferansta konuşulan toplumsal zemin üzerinde sürmektedir. Parti, ülkedeki en önemli işçi örgütü olan Amele Teali Cemiyeti’nde oldukça etkindir. Cemiyetin genel sekreterinden “Hüseyin yoldaş” diye bahsedilmekte, parti Teali bildirilerini SeKa toplantısında kaleme almakta, buna karşılık Teali de, siyasi sebeple hapse düşen üyelerinin ailelerine yardım etmeyi üstlenecek kadar kararlı bir duruş sergilemektedir. Spor faaliyetlerini kitle içinde çalışma aracı olarak kullanmaya başlayan TKP’nin, tarihi Beykoz ve Haydarpaşa spor klüplerinin kuruluşunda rol aldığını da belgelerden öğreniyoruz. Üye sayısı 350’den 138’e düşmüştür; ancak İzmir gibi önemli merkezlerde komiteler kurulmuş, taşra komiteleriyle bağlar yenilenmiştir ve SeKa tüm olumsuzluklara ve baskı koşullarına rağmen toplanma, karar alma ve alınan kararları takip etme, bunları belgeleyerek Komintern’i haberdar etme alışkanlığını sürdürmektedir. Özellikle mübadele ile Balkanlardan gelen işçiler, Cibali grevinde görüldüğü gibi, TKP’nin sınıf içindeki çalışmalarının ivme kazanması için önemli bir olanak teşkil etmektedir. Varılan nokta, kemalist iktidarla bir kapışmaya girmek için henüz oldukça yetersizdir ancak o dönem dünyadaki tüm KP’ler gibi kendine temel gelişme zemini olarak işçi sınıfı hareketini seçmiş olan TKP’nin, bu çerçevede atılabilecek olan tüm pratik adımları genel olarak attığını söylemek haksız olmayacaktır.

Belgelerde değinilen konular kadar değinilmeyen konular da önem taşımaktadır. Ülkenin doğusunda tüm şiddetiyle bir Kürt İsyanı sürmekteyken, TKP’nin (ne SeKa, ne de Harici Büro) bundan bahsetmemesi anlamlıdır. Konunun gündeme geldiği yegâne nokta, Harici Büro’nun SeKa’yı İstanbul’daki mavnacılar grevini desteklememekle eleştirmesi üzerine, Vedat Nedim’in “sosyal mahiyetine bakmadan iktidara karşı her muhalefeti destekleseydik Kürtlerin isyanını da desteklememiz gerekirdi” dediği mektuptur. Kürtler, TKP’nin bu dönemki belgelerinde ne yazık ki yalnızca negatif bir referans olarak yer alabilmektedir.

Sorun Kemalizm miydi ?

Parti içi ihtilafın kaynaklarını ele almamız gereken şu noktada, önce sorunun “ne olmadığına” değinmekte yarar var. Girişte de belirttiğimiz gibi, meselenin Şefik Hüsnü ile Vedat Nedim arasında kemalizmin yorumlanmasına ilişkin bir farklılıktan kaynaklandığı yönünde yaygın bir önkabul mevcuttur. Yayınladığımız belgeler, bunun gerçekle ilgisi olmadığını yeterince ortaya koymaktadır. Daha 1926 Viyana Konferansı’ndan hatırlanacağı gibi, Şefik Hüsnü “kemalistlerin kendi açılarından yanlış yaptığına” dair bir tür akıl verici yaklaşımı savunurken, Vedat Nedim “atacağımız şiarlarla kemalizmi ileri sevk etmeyi düşünmenin bir illüzyon olduğunu” net bir biçimde belirtmiştir. 2 Nisan 1927 tarihli Merkez Komitesi toplantısında, Komintern’den gelen murahhas, Halk Partisi içine bazı sorumlu üyeler sokma teklifini getirdiğinde, Vedat Nedim dahil tüm MK üyeleri buna karşı çıkmış, bunun işçiler üzerinde son derece olumsuz bir etki yaratacağında ısrar etmiş, yalnızca (doğal olarak) Komintern’den gelen bir öneri olarak “değerlendirmeye alınmıştır”. Kemalizmin, komünistlerce mücadele edilmesi gereken bir burjuva diktatörlüğü olduğu fikri, bu iki liderde de nettir.

Aynı şekilde madalyonun öbür yüzü de, yani kemalizmin “anti-emperyalist yönü”nü değerlendirme adına oluşabilecek iyimserlikler ya da kemalistlerin emperyalizm veya irtica karşısında zor durumda kaldıklarında sola yanaşabilecekleri umudu, her iki lider için aynı

derecede geçerlidir. Vedat Nedim, İzmir suikastını değerlendirdiği 29 Haziran 1926 tarihli SeKa kararında, “irticaın harekete geçtiğini, bu durum karşısında kemalistlerin herkese saldırabileceği gibi sola da yanaşabileceğini” belirtmiş, bu durumda da “nasıl bir zaman anti-emperyalist cephede beraber idiysek anti-reaksiyoner cephede de beraber oluruz” demiştir. Ancak bu iyimserlikte V. Nedim yalnız değildir. Şefik Hüsnü’nün Komintern’e günlük bir gazete çıkarmak için sunduğu gerekçelerden biri de “her an değişebilecek koşullar sonucu kemalistlerin bize dost eli uzatma ihtimali durumunda, apansız yakalanmamak ve bir kitlesel araca sahip olmak”tır. Aynı şekilde 29 Haziran 1927’de kemalizmi değerlendirdiği, hatta Viyana Konferansı’nın aksine Mustafa Suphi’den “TKP lideri” diye bahsederek onun “kemalist makamların emriyle vahşice öldürüldüğünü” söyleyecek kadar kemalizmi sert eleştirdiği makalesi, gene de kemalist iktidarın “gelecek savaşta yeri anti-emperyalist kampta, Sovyetler Birliği’nin yanında olacaktır” tespitiyle bitmektedir. İllüzyonlar ortaktır ve muhtemelen SSCB’nin Türkiye’ye ilişkin devlet politikası bunları diri tutmaktadır.

Geriye Şevket Süreyya Aydemir faktörü kalmaktadır. Aydemir, sonraki siyasi tavırları göz önüne alınarak kapılabilecek her türlü önyargının aksine, kararlı tavır gösteren bir militandır. Seyfettin’in raporunu okuduğumuzda, henüz bir tıp öğrencisi olan Hikmet Kıvılcımlı annesi vasıtasıyla devletten af dilerken (daha sonra bu konuda özür dilemiştir), Aydemir “Afyon maphushanesi gibi bir insan mezbahasında kaya gibi dimdik” durmaktadır. Hapisten çıktıktan sonra yazdığı mektupta ortaya koyduğu tezler kemalizme yönelik daha pozitif bir tavrı içermektedir. Siyasi planda önerdiği, yapılan anti-emperyalist devrimi savunmak (irticaa ve işbirlikçilere karşı), onu derinleştirmek ve sosyalizme doğru evriltmektir. Örgütsel planda ise savunduğu yaklaşım, gereksiz risklere girmemek, bugünkü deyimle “sessiz ve derinden” örgütlenmektir. **Aydemir’in bu örgütsel tezleri, 1937’de Komintern tarafından Türk sorunu olarak ele alınan ve TKP’nin yeniden düzenlenmesinde desantralizasyona varan örgütsel yeniden yapılanmada mantık olarak tümüyle benimsenmiştir.**

Aydemir’in tezleri 1960’larda dünya çapında konuşulan “kapitalist olmayan yol” tezlerine şaşırtıcı şekilde benzemektedir ve belki de onun talihsizliği, yıllar sonra sosyalist ülke teorisyenleri tarafından (üstelik daha da sulandırılarak) formüle edilecek tezleri, 40 yıl öncesinden söylemiş olmaktır! Yaklaşım aynıdır: Anti-emperyalist küçük burjuva radikal önderliklerle kader birliği yaparak, SSCB’nin de desteğiyle süreci sosyalizme yöneltmek. Öte yandan Aydemir’in tezleri, 1960’ları MDD tezlerinin de kimi argümanlarını içermektedir: Türkiye’de “gerçek” bir kapitalizm değil, sömürge kapitalizmi olduğu, devlet eliyle geliştirildiği için gerçek bir burjuvaziden bahsedilemeyeceği, Türk burjuvazisinin ölü doğduğu ..vs gibi. Ancak nasıl MDD (taşıdığı dinamizme rağmen) Türkiye özelinde işçi sınıfı dışı alternatifleri güçlendirdiyse, “kapitalist olmayan yol” da pratikte sosyalist hareketleri tıkanmaya ya da dağılmaya götürürken, (Mısır örneğinde olduğu gibi) ilerde emperyalizmle uzlaşmaktan çekinmeyecek ulusal burjuvazileri güçlendirmeye yaramıştır. Bu anlamda Şefik Hüsnü’nün Aydemir’in tezlerine yönelttiği haklı (ve marksist açıdan tutarlı) eleştiriler de aslında 40 yıl sonrasının da eleştirisi olarak görülebilir!

Bu eleştiride haklı olmayan yegâne yön, kanayan bir yara gibi açık tutulması, Aydemir’in tezlerinin SeKa ve Vedat Nedim üzerinde bir Demokles kılıcı gibi sallandırılarak bu ekibin sırf bu tezlerden ötürü daimi olarak töhmet altında tutulmasıdır. Gerçekte, Aydemir bu eleştiriler karşısında Nâzım’a yazdığı mektupta da belirttiği gibi ciddi ve samimi bir özeleştiri yapmış, özellikle kapitalizmin gelişmesi konusunda hata yaptığını, devlet eliyle de olsa Türkiye’de kapitalizmin ve burjuvazinin geliş-

tiğini ve gelişeceğini kabul etmiştir. Zaten SeKa içerisinde kimsenin, saygınlığı oldukça yüksek olan Şefik Hüsnü'ye karşı ideolojik-teorik bir muhalefet yapmaya niyeti veya cesareti yoktur. Dolayısıyla Ş. Hüsnü'nün söz konusu mektubu SeKa'da Aydemir dahil herkes tarafından aynen kabul edilmiş ve söz konusu tezler tevkifata kadar geçen döneme ait hiçbir belgede bir daha tekrar edilmemiştir.

Şayet kemalizm, Aydemir'in konumu da dahil, oluşan ayrılığın sebebi olmamışsa sorun nedir?

Çatışmanın Mantığı

Yaşanan ayrılığı kavramak için, uluslararası komünist hareket genelinde de yer yer ortaya çıkan bir sendromu, iç parti–dış parti çatışması olgusunu kavramaya çalışalım. Ülkelerinde illegal koşullarda çalışmak zorunda olan partiler, yurt dışında (genellikle de Moskova'da) Komintern nezdinde çalışan birer ekip oluşturdular. Merkez Komitesi'nin ülke içinde çalışamadığı durumlarda (Hitler dönemindeki Alman KP'si gibi) bu dış ekip, fiilen partinin yönetimini üstlenmiştir. Merkez Komitesi varsa ve ülke içinde çalışabiliyorsa, bu ekip Komintern'le ilişkileri düzenleyen, ülke içi mücadelenin önemli ihtiyaçlarını karşılayan, diğer partilerle bağ kurulmasını sağlayan bir Dış Büro olarak konumlanmıştır. TKP ve diğer birçok partide oluşan durumun resmi tanımı budur.

Ancak gerçek resim, kaçınılmaz olarak bu resmi tanımdaki çerçevenin dışına taşmıştır. Birincisi, yurt dışına yollanması tercih edilen kadrolar, her ne pahasına polisin eline geçmemesi gerekli görülen "değerli" kadrolar; pratikte de partilerin liderleridir (Dimitrov, Direniş esnasında Thorez, Şefik Hüsnü..). Bu kadrolar, fiilen MK içinde yer almasalar dahi, hareket üzerinde en yüksek otorite sahibi unsurlardır. İkincisi, bulunulan yer herhangi bir merkez değil, Komintern'in, yani "güç santrali"nin yanı başıdır ve buradan güç artırmaya yönelik bazı "kaçak hat"ların çekilmesi kaçınılmazdır. Komintern'in tüm dünya partileri Merkez Komiteleri üzerindeki otoritesi mutlaktır; ancak Komintern'in karar organlarıyla direkt temas eden ise M.K.'lar değil, Dış Bürolardır.

Dolayısıyla resmi görev tanımlarıyla örtüşmeyen asimetrik bir güç ilişkisi söz konusudur. Ülke içindeki MK, mücadelenin fiili yürütücüsü ve resmi olarak partinin en yüksek organıdır. Dış Büro ise, ona bağlı bir büro olmasına rağmen gerek içerdiği kadroların politik ağırlığı, gerekse Komintern'le kurulan ilişkiler dolayısıyla daha büyük bir gücün sahibidir; ve bu gücün bir destek bürosunun duvarları içinde hapsedilebilmesi mümkün değildir. Özellikle dışarıdaki lider kadroların, Komintern'le direkt temas halinde oldukları için, ülke içindeki mücadelenin başarısı ya da başarısızlığı konusunda kendilerini hesap verme zorunda hissetmeleri, harekete müdahale ihtiyacını daha da artırmaktadır. Ülke içine yönelik değişik dozda ve derinlikte müdahaleler kaçınılmazdır; ve bunların her biri ülke içindeki MK'nın otoritesinin ihlali olarak algılanma riskini içermektedir. İç parti–dış parti çatışmasının mantığı budur.

Komintern'in ilk yıllarında bu çatışmanın yaşandığını V. Nedim'in mektuplarından öğreniyoruz. Ş. Hüsnü'nün ve Harici Büro'nun giderek sertleşen eleştirileri karşısında V. Nedim, diğer partilerde de çıkan bu iç çatışmasının gereksiz yere TKP'de de çıkarıldığını ifade etmektedir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında ülke içinde direnişi yürüten kadrolar ile Moskova'da yer alanlar arasındaki farklılıklar ve sürtüşmeler olmuş; bunların bir kısmı trajik şekilde sonuçlanmıştır. Fransa'daki komünist direnişin ülke içindeki 2. ismi André Marty, o süreç boyunca Moskova'da bulunan Thorez'le daha sonra ihtilafa düşmüş ve partiden atılmıştır. 1945 sonrasında "Tito'cu sapmaya karşı mücadele" adına Doğu Avrupa'da açılan mahkemelerde

(Macaristan'da Rajk, Çekoslovakya'da Slansky, Bulgaristan'da T. Kostov davaları) direniş esnasında içerde olan kadrolar ile dış kadrolar karşı karşıya getirilmiş, aslında bu ayrılık Stalin tarafından, bağımsız tavır koyabilecek kadroları tasfiye etmek için kullanılmıştır.

Bu çatışmanın mutlaka yıkıcı sonuçlara varması kaçınılmaz değildir. Başka bir deyişle, bu çatışma bir şekilde yönetilebilir ve parti için zararlı olması önlenebilir. Özellikle iki taraf arasında sağlıklı bir diyalog, asgari bir güven ve en önemlisi iki tarafı da birleştiren ve kimsenin riske atmak istemeyeceği bir genel başarı söz konusuysa, bu çatışma düşük yoğunlukta yaşanıp aşılabilir. Ancak hareketin tıkandığı ya da ağır ağır geliştiği, kamuoyuna yansıyacak hiçbir başarının, hatta hiçbir eylemliliğin söz konusu olmadığı, kadrolar arasında da (göreceğimiz gibi) derin sübjektif çatışmaların olduğu TKP örneğinde, sonuç kollektif yıkım olmuştur. Biraz ürkekçe de olsa düzgün çalışan ve iş yapan bir Merkez Komitesi'ne karşı Harici Büro giderek müdahaleci ve tepeden inmeci bir tavır alırken, ondan gelen destek taleplerine karşı neredeyse sağır kalmış, bunların SeKa tarafından eleştirilmesi üzerine gerginliği daha da tırmandırarak Parti'nin eylem hattını gereksiz yere keskinleştirmeye çalışmış, SeKa'nın uyarı ve eleştirileri devam ettikçe de iş kopma noktasına gelmiştir. Çatışmanın vardığı noktada, kendi açısından oluşan yıpranmayı aşmanın tek yolunu SeKa'ya el koymak olarak gören Şefik Hüsnü, Türkiye'ye gelerek yönetimi bizzat ele almış, partinin adını duyurmaya yönelik eylemler yapılınca da (tıpkı daha önce SeKa'nın uyardığı gibi) tüm parti örgütü polis tarafından çökertilmiştir.

Çatışmanın Argümanları

İki merkez (Seka ve Harici Büro) arasındaki ihtilafın gelişmesinin ve yükselmesinin hangi olaylar ve temalar etrafında gerçekleştiğini incelemek, tek tek kadroların bu kırılmadaki sübjektif sorumluluklarını daha iyi kavramamızı sağlayacaktır.

1) Siyasi Literatürün Temini:

Vedat Nedim, 17 Haziran 926 tarihli mektubunda "Nâzım ve Halim'in istediği kitapları temin ettiklerini ve hemen yollayacaklarını" söylemektedir. Buna karşılık SeKa'nın Harici Büro'dan talep ettiği kitap ve çevirilerin akıbeti tam anlamıyla içler acısıdır. Seyfettin'in İmalat-ı Harbiye işçileri arasındaki çalışmaya ilişkin raporunda da belirttiği gibi, "Ana", "Demir Ökçe" türü romanlar kitle içi çalışmada son derece yararlı olmaktadır ve muhtemelen bu çerçevede V. Nedim, Temmuz 1926'da, kitle içi eğitim ve propaganda malzemesi olarak kullanılmak üzere Nâzım'dan Henri Barbusse'ün anti-militarist eseri olan "Ateş"i (Le Feu) çevirmesini istemiştir. Bugün basit bir yayıncılık mevzuu olarak görülen bu iş, o dönemin ağır baskı ve sansür koşullarında ciddi bir siyasi görevdir ve öyle de ele alınmıştır. TKP Genel Sekreteri olarak 11 ay boyunca defalarca çevirinin akıbetini sormasına, yer yer Nâzım'ı disiplin cezasıyla tehdit etmesine rağmen hiçbir cevap alamamış, sonunda Mayıs 1927'de yazılan SeKa tutanaklarından anladığımız kadarıyla Nâzım'dan "bunun uygun bir eser olmadığı" şeklinde bir açıklama gelmiştir. Benzer bir akıbet, Rusya'da basılı olduğunu duyduğu Türkçe siyasi eserlere ilişkindir. Bu konuda gerek SeKa tutanaklarında, gerekse Ş. Hüsnü'ye şahsi mektuplarında yalvarırcasına talepte bulunmasına karşın, ellerine herhangi bir malzeme geçtiğine dair hiçbir iz yoktur. Kopuş arifesindeki SeKa tutanakları dahi, bu konudaki serzenişlerle doludur.

Peki Harici Büro ne yapmaktadır? Bu taleplere vakit ayıramayacak kadar meşgul olduğu düşünülebilir mi? Transkripsiyonunu yaptığımız, ancak ilgili olmadığı için bu kitapta yer vermediğimiz aşağı yukarı 100 sayfaya yakın Harici Büro tutanağı, bu konuya biraz ışık tutabilir. Tutanakların konusu, Büronun iç eğitimi

ve siyasi analizleridir. Çin devrimi, Sovyet ekonomisi, İtalya'daki faşizm, Habeşistan savaşı, genel savaş tehlikesi, Alman işçi hareketi, SBKP içi muhalefet ..vs konusunda sayfalar (ve haftalar!) süren tartışma ve tahlillere vakit ayırabilen Harici Büro, ülke için son derece elzem siyasi malzemenin tercümesi ve temini için vakit bulamamaktadır! Açıktır ki Harici Büro, ülke içindeki MK'ya karşı umursamaz bir tavır içindedir ve hangi gerekçe adına olursa olsun, standart parti normları açısından, bu durumun haklı görülebilmesi mümkün değildir.

2) Para Desteği:

SeKa ve Vedat Nedim, harcamalara ilişkin düzenli rapor yollamaktadır. Gelen bütçenin, ülke içi ihtiyaçlar açısından yetersiz kaldığını, Komintern'den Türkiye'ye gelen murahhas dahi kabul etmiştir. Nispeten az denebilecek mali katkılarla işçi hareketi içinde ciddi mevziler kazanılabileceği (Teali'ye yeni lokaller, spor klüpleri..vs) ortaya konulmaktadır. Ancak bu para bir türlü sağlanamadığı gibi, Mayıs 1927'de profesyonellerin de tahsisatı ("parti hayır kurumu değildir" denerek) kesilmiştir. SeKa'ya gerekli maddi desteği sağlamakta yetersiz kalındığı aşikârdır. Yurt dışında bir matbaa kurulması için tâ Viyana Konferansı'nda alınmış karar ise, Şefik Hüsnü'nün taleplerine rağmen Komintern yöneticisi Piatnitzki tarafından veto edilmiştir.

3) Vala ve Tekin Olayı:

Parti içinde zaten rahatsız bir konumda bulunan Vâlâ Nurettin ve İsmail Hüsrev Tökin, Nâzım'la bir vapurda buluşarak görüşmüşler, bu görüşmenin ertesinde de V. Nedim'e gelerek partiden ayrılacaklarını bildirmişlerdir. Kullandıkları gerekçeler ise (V. Nedim'e göre) partinin Harici Büro tarafından yönetildiği, memleket dahilindeki SeKa'nın bir alet olduğu, böyle bir partide çalışamayacakları yönündedir. SeKa'nın otoritesini böylesine sarsıcı bir kanaate Nâzım'la görüştükten sonra varmaları anlamlıdır ve Nâzım'ın özellikle SeKa'ya karşı keskin tavırları göz önüne alındığında Harici Büro'da esen menfi havadan etkilendiklerini düşünmek için yeterli sebep vardır.

4) Şamil'e Verilen "Görev":

26 Haziran 1926 tarihli Harici Büro toplantısında, Türkiye'ye gidecek olan Şamil'e, diğer bazı görevlerin yanı sıra "Parti kadrosunun bugünkü kat'i vaziyetini ve gelecekteki değişiklikleri günü gününe bildirmek" görevi verilmiştir. Bu, parti içi hukukun apaçık bir ihlalidir; zira bu bilgiyi vermeye birinci elden yetkili ve sorumlu tek şahıs, M.K Genel Sekreteri olan Vedat Nedim'dir ve o da zaten son derece düzenli bir biçimde bu bilgiyi vermektedir. Durum böyleyken ikinci bir kanal açmanın yegâne anlamı organlara güvensizliktir; pratikte de Harici Büro tarafından MK'ya karşı yapılmış bir hizip faaliyetidir. Şamil Türkiye'ye geldiğinde bu amaçla bilgi toplamaya çalışmış, bu durum MK üyeleri tarafından hemen anlaşılarak V. Nedim'e bildirilmiş, o da durumu, yani "Şamil'e özel bir görev verilip verilmediği"ni son derece saygılı bir dille Ş. Hüsnü'ye sormuştur. Ş.Hüsnü kendisine cevap vermediği gibi, Şamil'i mektupla azarlamış, bunu üzerine Şamil de tepki göstererek kendisine biçilen rolü reddetmiş, durum iyice açığa çıkarak varolan güvensizlik ortamı daha da katmerlenmiştir. Sonraki Harici Büro tutanaklarında "Şamil'in ikiyüzlüğü"nden yakınılmaktadır. Bütün bu "yanlışlıklar komedyası"nda yakınılması gereken yegane şey, Harici Büro'nun beceriksizlikle mâlul olan art niyetleridir.

5) Halim'in İlişkileri:

Viyana Konferansı'nda gençlikle ilgili raporu sunan Halim (Hasan Âli Ediz), Harici Büro'da yapılan görev bölüşümü sonucu gene gençlikle ilgilenmeye devam etmiştir. Bu normal bir görevlendirmedir. Asıl normal olmayan, ülke içinde bizzat gençliği toparlama görevi Parti M.K'nin üzerindeyken bu ilişki-

lerde ona yardım etmek yerine gençleri direkt Moskova'dan yönetmeye çalışmasıdır. Vedat Nedim 24 Ekim tarihli mektubunda, kendisinin temas kurduğu ve işe yaramaz bulduğu bir unsurla Halim'in hâlâ mektuplaşmaya devam ettiğinden yakınmaktadır. SeKa'yı devre dışı bırakarak Moskova'dan işleri yönetme refleksi gelişmeye devam etmektedir.

6) Baytar Cevdet'in Mektubu:

Kırılmaya giden yoldaki en önemli kilometre taşlarından biri bu mektuptur. Aralarında Sadrettin Celal Antel, Elektrikçi Nuri, Eczacı Vasıf'ın da bulunduğu bir grup partili Ekim 1926'da hapisten çıkınca kendilerine Moskova'da Harici Büro'da bulunan Baytar Ali Cevdet tarafından birer mektup gönderilir. Mektup, daha sonra savunma babında söylenen "iki komünist arası görüşme ve fikir alışverişi"nin oldukça ötesine taşan bir mahiyete sahiptir. Metinde "size diğer konularda Halim bilgi verecektir" denerek açıkça planlı bir yönlendirmenin varlığı hissettirilmektedir. Uzun ve ağdalı ifadelerin ardından mevcut durum değerlendirilirken, ülkede halen çalışmakta olan SeKa'nın rızası hilafına, ve onu küçültücü tarzda, partinin hala "..dağınık ve kendini toparlayamamış" olduğu ilan edilmektedir. Çalışma tarzı olarak cesur ve iddialı bir eylem hattı önerilmekte, terörden korkmamaları söylenerek "terörün şuurlandırıcı bir kamçı vazifesi göreceği" belirtilmektedir. Bunlar, doğruluğu-yanlışlığı bir tarafa, mevcut SeKa'nın yaklaşımlarına taban taban zıt görüşlerdir. Mektup "işte sizi bekleyen vazifeler" gibi açık bir görevlendirme niyeti ile sona ermektedir. Mevcut durumun tahlilini yaparak militanlara siyasi hedef ve görev belirleyen bu tarzda bir mektubun, değil illegal bir komünist partisinin merkez komitesi, en liberalinden herhangi bir parti ya da siyasi kuruluşun dahi yönetici organı için küçültücü ve rahatsız edici bir nitelik taşıdığı ortadadır. Harici Büro, ülke içindeki SeKa'yı yok sayarak ya da onun vereceği siyasi yönlendirmeye güvenmeyerek kendi başına "SeKa"cılık yapmaya devam etmektedir. V. Nedim bu duruma, 22 Aralık tarihli mektubunda "SeKa, Harici Büronun altı değildir. SeKa Harici Bürodan direktif almaz" diyerek sert tepki göstermiştir.

7) Viyana Konferans Kararlarının Basılmaması:

Tartışmada, Harici Büro'nun haklılık taşıdığı az sayıda noktadan biri budur. 2 Nisan 1927 tarihli MK toplantısında, yani Viyana Konferansı'ndan neredeyse 1 yıl sonra, toplantıya katılan Komintern delegesi, Konferans kararlarının neşredilmesi talimatını iletir. Bunu anlamı, 1 yıldır bunların parti içinde neşredilmemiş olduğudur. SeKa "neşredilmemiş olmakla beraber bu kararlar daha evvelden mesul militanlara tebliğ edilmişti" diyerek kendini savunmuştur; ancak burada bilinçli bir ihmal açıkça kendini göstermektedir. Ellerinde şapirograf varken ve başka bazı bültenleri çoğaltabiliyorken Viyana Konferansı kararlarının ülke içinde o ana kadar basılmamış olması bir tercihi işaret etmektedir: SeKa, Viyana Konferansı'nı önemsememektedir. Aslında bu tavır, Komintern'e sunulan raporda da açıkça ifade edilmekte, Viyana'yı kendilerinin istemediği, Komintern Yürütme Kurulu karar aldığı için disiplin gereği riayet ettikleri, orada alınan kararlar doğru olmakla birlikte katılım yetersiz olduğu için yeterince tatbik edilmediği net bir biçimde yazılmaktadır. SeKa, Viyana'yı hâlâ kendi iradeleri dışında bir zorlamanın ürünü olarak görmekte ve gereken önemi vermemektedir.

8) Partinin İşa'ası (Dışarıya İlanı) :

Kırılmanın en çıplak dışa vurduğu alan, tam da bu noktadır. Partinin, kendi varlığını kamuoyuna çeşitli eylemlerle duyurma gereği, Viyana'da kesin bir karar olarak konuşulmamıştır. Aslında, Baytar Cevdet'in mektubu etrafındaki tartışmalara varana kadar, bu mesele çok da gündeme gelmemiştir. Bu tartışmada

oluşan gerilimin ertesinde durumu değerlendiren Harici Büro, "zaten bunların fazla bir şey yaptığı da yok" türü bir tespitten sonra, "ne yapmalı?" sorusunun cevabı olarak partinin gündemine bu konuyu getirmiştir. Nâzım, bu tür eylemler olmadan, kurulan hücrelerin dahi gerçek komünist hücre olamayacağını savunmaktadır. V. Nedim ise koşulların oldukça ağırlaştığını, 1923-25 arasından farklı olduğunu ısrarla belirtmekte ve "liberal zamanlardan kalma illüzyonlarınızı atın" demektedir. Hatta Harici Büro'nun ısrarları karşısında en son olarak bu tür eylemleri yapabileceklerini, ancak sorumluluğu Harici Büro'nun ve Komintern'in alması gerektiğini söylemiş; ancak bir cevap alamamıştır. Halbuki durum açıktır: Kemalist iktidar, kitle desteği anlamında zor anlar yaşamaktadır ve muhalefet eğilimlerine olan tahammülsüzlüğü doğal olarak had safhadadır. İki lider arasında temel fark, bu noktada çıkmaktadır. Kitlelerin kemalist iktidara karşı hoşnutsuzluğunu Ş. Hüsnü devrimci bir olanak olarak görmekte, TKP'nin kendini ilan etmesiyle bu hoşnutsuzluğu kendi saflarına çekebileceğini düşünmektedir. V. Nedim ise, ülke içinde yaşayan bir partili olarak, koşulların komünistler için ne denli zor ve elverişsiz olduğunu fiilen yaşamakta, hissetmekte, dolayısıyla bu iyimserliği paylaşmamaktadır. İşin özü nedir?

Viyana Konferansı'nı değerlendirirken, komünistlerin Kurtuluş savaşının dışında kalmasının ya da zorla dışında bıraktırılmasının, hareketin önünü ne kadar tıkadığını, nasıl insiyatifi kemalizme kaptırdığını ve komünistleri, onun belirlediği zeminde politika yapmaya zorladığını belirtmiştik. Durum aynen sürmektedir. Başka bir deyişle, halk kemalistlerin bir dizi uygulamasından yaka silkmekte olabilir; ancak onlar hâlâ ülkeyi işgalden kurtarmış olmanın prestijine sahiptir ve onlara güç veren temel unsur da budur. Onlara muhalefet edecek gücün de belli bir prestije veya en azından tanınırlığa sahip olması şarttır. Formül malumdur: Siyasette söylenenin ne kadar doğru olduğundan çok, bunu kimin söylediği mühimdir. Ne kadar doğru eleştiriler yaparsa yapsın, uzun bir geçmişi olmayan, henüz kendini kitlelere tanıtma şansı bulamamış bir partinin birden doğruları söylemesiyle saflarını dolduracağını düşünmek, üstelik bunu İzmir Suikastı ve Kürt İsyanı gibi terörün giderek yoğunlaştığı bir dönemde mümkün olacağını düşünmek, açıkça politik bir hatadır. Bu hata, parti içi çatışmanın sübjektivizmi içinde tırmanarak gelişmiş ve bir tarafın diğerine "kendini ispat" mantığı içinde partinin gündemine getirilmiştir.

Değineceğimiz son nokta, bu çatışmanın dışında yer alan, ancak partinin geleceği açısından önem taşıyan İsmail (Bilen) muhalefetidir. KUTV'dan gelir gelmez görev alan (V. Nedim kendisi için "çok iyi yetişmiş bir genç" demektedir) ve Adana'ya giden Bilen, kendi anılarında da belirttiği gibi, pasif bulduğu SeKa'ya karşı yeni bir kongre toplamayı hedefleyen bir muhalefet başlatmıştır. Bu muhalefetten ötürü V. Nedim Harici Büro'yu suçlamış, Harici Büro ise olayı SeKa'nın zaafına bağlamıştır. Bu olayda KUTV'da mevzilenmiş olan ve Mustafa Suphi'ler zamanından beri TKP içinde bir dizi ihtilafın körükleyicisi konumuna düşen Abid Alimof'un payı olduğu düşünülmektedir. İşin en ilginç kısmı ise, İsmail Bilen'in de SeKa ile Harici Büro arasındaki çatışmadan bihaber olması, muhalefetini parti yönetiminin tümüne karşı yapmasıdır!

Kırılma ve Sonrası

Olayın sonuçlanışı, eksik de olsa, belgelerde yer almaktadır. Ağustos 1927'de Ş. Hüsnü bizzat Türkiye'ye gelerek yönetimi ele almış (V. Nedim Eylül 1927'den itibaren devre dışı kalmış), hükümeti eleştiren bildiriler kamuoyuna yönelik olarak önce tütüncüler arasında dağıtılmış, harekete geçen polis operasyona başlamış ve kısa zamanda tüm örgütü çökertmiştir. Bu süreçte trajik olan ve henüz belgelerine sahip olmadığımız bir diğer nokta, Vedat Nedim'in hükümet saflarına geçiş sürecidir. Bunda

kıskançlık, gurur, öfke, ya da Ş. Hüsnü ile aralarındaki çelişkinin polis tarafından onu kendi saflarına çekmek için kullanılması rol oynamış olabilir. Tevkifatta bazı komünistleri ele verenin o olduğu bilinmektedir. Bu anlamda Vedat Nedim adı, TKP tarihinde haklı olarak "ihanet"le eş anlamda anılmaya başlanmıştır. Ancak onun siyasi anlamda gösterdiği zayıf tavır, muarızı olan Ş.Hüsnü'yü otomatik olarak haklı kılmamaktadır. Şefik Hüsnü komünist inanç ve moral olarak sergilediği sağlam profille saygıya layık bir insan olabilir. Ancak giriştiği siyasi operasyonla "Vedat'ın zayıflığını ispat etmiş olması" bir başarı değil, olsa olsa (o da kendi açısından) bir "Pirüs zaferi"dir. Parti ağır bir darbe yemiş; MK, il komiteleri, onca emek ve dikkatle kurulmuş olan fabrika hücreleri dağılmış, Moskova'daki birkaç kadro hariç parti başsız kalmıştır. Tarihi ironisi ise, Şefik Hüsnü'nün ülkeye giderken yazdığı şu notlarda ortaya çıkmaktadır:

" Orada [Moskova'da] bir iki yetkili yoldaşın bulunması faydalıdır. Fakat asıl işler yerinden sevk ve idare edilmelidir. Yurt dışında uzun boylu düzenlemeye girişmek Suphi zamanına geri dönmek–yani memleketten tecrit olmuş gizli bir göçmen hareketi seviyesine inmektir."

Ne yazık ki gerçekleşen tamı tamına da bu olmuştur. 1927 tevkifatı ile "ülke içinde çalışan MK" dönemi sona ermiştir. Parti bir komiteler hiyerarşisine dayanan, düzenli toplanan ve birbiriyle iletişim içinde olan, faaliyetini raporlayan, kitle örgütlerinde mevzi kazanan kurumsal yapısını tümüyle yitirmiş; yurt dışından sevk ve idare edilmeye çalışılan bir aparata indirgenmiştir. **Militanlarının gösterdiği ve ileride de göstereceği tüm cesaret ve fedakârlığa rağmen, örgütsel yapı ve normlardaki bu gerileme, partinin 1927 sonrası yaşamına daha uzun yıllar damgasını vuracaktır.**

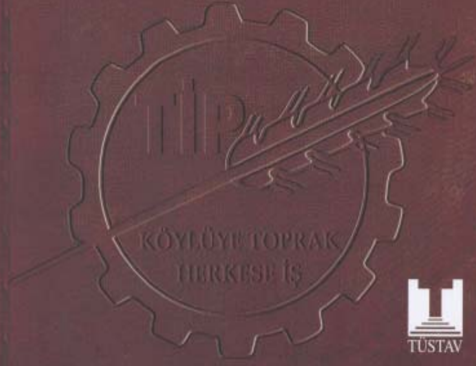
Turhan SALMAN

TİP

(TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ)

PARLAMENTODA

1963–1966

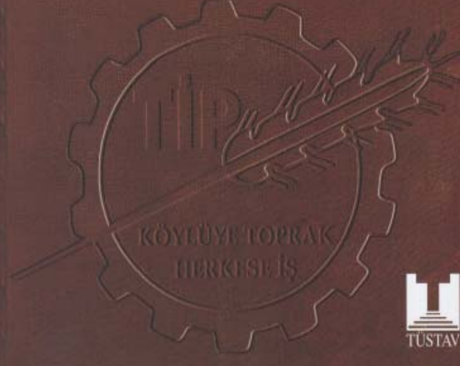
Turhan SALMAN

TİP

(TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ)

PARLAMENTODA

1967 – 1969

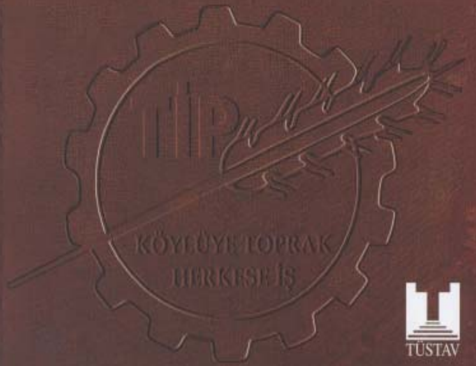
Turhan SALMAN

TİP

(TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ)

PARLAMENTODA

1969 – 1973

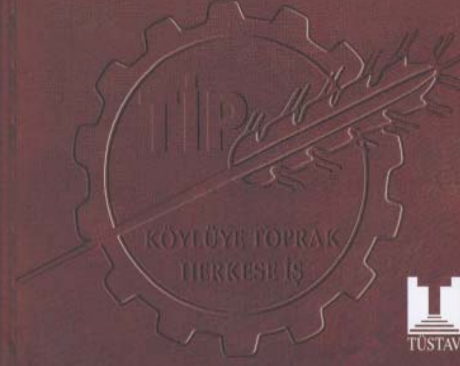
Turhan SALMAN

TİP

(TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ)

PARLAMENTODA

1967

Kemalizm ve Anti-Komünizm

Sinan DERVİŞOĞLU

Giriş: "Dedi mi, Demedi mi ?"

12 Mart günlerini yaşayanlar hatırlayacaktır. Darbenin akabinde, bir gericilik merkezi haline getirilmiş olan Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin girişine ışıklı bir pano asılmış; askeri üniformalı bir Mustafa Kemal resminin altına şu sözler yazılmıştı: "**Şurası unutulmamalıdır ki Türk aleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmeli !**" Mustafa Kemal'in böyle bir söz söylediğini ilk defa duyan aydın kesimde şaşkınlık yaratan bu pano, aslında 12 Mart faşizminin, o ana kadar Atatürk'e sahip çıkarak solculuk yapan Türk Solu'na bir naziresi, onu solun bir sembolü olmaktan kurtararak girişeceği Atatürk bazlı bir anti-komünist saldırının da ilk belirtisiydi. Bu pano 12 Eylül'den sonra dahi uzun yıllar orada kaldı. Erzurum'da yaşayan yürekli devrimciler bunu defalarca kırdılar; gene defalarca tamir edildi. Ta ki SSCB'nin yıkılıp, AB'ye girme sürecinin de belli bir noktaya geldiği 1990 başlarına, birileri "hem gerek kalmadı; hem de artık sırıtıyor" diyene kadar.

12 Mart ve 12 Eylül arası dönemde kimse bu sözler üzerinde fazla durmadı. MHP'nin faşist söyleminde Atatürk'e ihtiyaç yoktu; marksist literatürü daha geniş kavramış ve mücadeleye paralel olarak teorik üslubu da daha keskinleşmiş Türk Solunun da Atatürk'ü önemsediği yoktu. Ancak 12 Eylül sonrasındaki askeri faşizm, temel ideolojik motif olarak Atatürkçülüğü seçince resim değişti. Artık "isyancı" pozlarını bırakıp hizaya sokulan MHP ve (islamcılar hariç) diğer sağ, faşizmin resmi söylemine rahatça intibak ederek Atatürkçülüğü benimsediler. Solun ise, yokedilen kadroları dışında ayakta kalanlar için, "anti-emperyalist" motifler üzerinden "sol" çeşnili bir Atatürkçülük, düzenle uyumlu kılmak için bir kapı olarak açıldı; daha doğrusu bir yol olarak tanımlandı. Elbette bu yolda gene temel nokta, solun Atatürk'le barıştırılması; Atatürk'ü solun gözünde sevimsiz kılan tüm olguların temizlenmesiydi; bunu da yakın dönemde devletin ideolojik taşeronları olarak Uğur Mumcu, Atilla İlhan, İlhan Selçuk, Emin Çölaşan… yeterince üstlendiler. Burada en çok üzerine gidilen iki noktadan biri Mustafa

Suphi cinayeti olmuş, bu konu daha önceki yazılarımızda etraflıca ele alınmıştır. Diğeri ise yukarda zikrettiğimiz o malum sözlerdir.

M.Kemal bu sözleri etmiş midir? Onun el yazısıyla ve imzasıyla bu sözlerin yazılı olduğu bir belgeyi Selim Sarper ortaya koymuş; daha sonra Çetin Altan bu yazıyı İsviçre'ye göndererek kaligrafi uzmanlarına inceletmiş ve sonuçta bu el yazısının teknik olarak Atatürk'e ait olmadığı anlaşılmış; Selim Sarper de bu sonucun normal olduğunu, çünkü kendisinin bu yazıyı aslının üzerine cam koyarak kopya ettiğini söylemiştir. Daha sonraları Atilla İlhan, 2005 yılında çıktığı "Ceviz Kabuğu" programlarından birinde bu olayı ele almış; yıllar boyu Atatürk'e atfedilen bu sözün aslında ona ait olmadığı, belirtilen yazının bir taklit olduğu gerçeğinden hareketle M.Kemal'in asla anti-komünist olmadığı, hatta bir tür "solcu" olduğu şeklinde geleneksel yavelerini tekrarlamıştır. Sözü geçen yazının bir taklit olduğu kesin gibidir. Ancak bu durum, mezkur sözlerin Atatürk tarafından telaffuz edilmediği, söylenmediği anlamına gelir mi, bu ayrı bir konudur. Bu konuda incelediğimiz bütün kemalist, türkçü, ülkücü-faşist internet siteleri, sözkonusu sözleri neredeyse bir logo haline getirmekle beraber, bunların kaynağı hakkında anlamlı bir bilgi sunamamaktadır. Sorun gene Atatürk'ü ve onun tarihsel mirasını sol ve sağ'ın kendi aralarında çekiştirdikleri, diğerine kaptırmayarak sahiplenmeye çalıştıkları eski tiyatronun yeniden sahnelenmesidir. Ancak bu kez durum 60'lardakinden farklıdır; zira kolları çekiştirilen Atatürk heykelinin ardında 12 Eylül'ü yapan ve Türkiye'ye halen damgasını vuran güçlü bir faşizan-militarist yapı vardır ve keyifle seyrettiği bu manzarada, Atatürk imajına yapışmış olan sağı da solu da bu sayede rahatlıkla idare etmektedir.

Gene ideolojik kirliliğe konu olmaya müsait bu alanda, imdadımıza belgeler yetişmiştir. Geçtiğimiz aylarda TÜSTAV yayınlarından çıkan "1929 TKP Tevkifatı" başlıklı çalışma, bu sözlerin yalnızca gerçekten söylendiğinin kanıtını sunmakla kalmamakta, bunların telaffuz edildiği tarihsel arkaplan hakkında da ayrıntılı bilgi vermektedir. Konu şu şekilde gelişmiştir:

1929 Tevkifatı ve M.Kemal'in Müdahalesi

1927 Tevkifatından sonra TKP'de bir Muvakkat (geçici) Merkez Komitesi oluşturulmuştur. Hikmet Kıvılcımlı, Hüsamettin Doğu, İsmail Bilen gibi kadroların öne çıktığı ve hareketin İstanbul ve İzmir'de yeni unsurlarla güçlenerek geliştiği bu dönem, İzmir polisinin başlattığı bir operasyonla son bulmuştur. İlişkiye geçilen ve kazanılan tüm üye ve sempatizanların gözaltına alındığı bu operasyonda hemen hepsine (hatta yakınlarına) işkence yapılmış, sanıklar baskı altında verdikleri ifadeleri 26 Haziran 1929 günü çıkarıldıkları mahkemede reddetmişlerdir.

Bu tevkifatın ve onu izleyen mahkemenin ilginç ve özgül yönü, savcılığın iddianamesidir. Gerek savcı, gerekse hakim, defalarca üstüne basa basa şunu belirtmiştir: "Komünizm Türkiye'de elbette bir suç değildir. İsteyen istediğini düşünür ve düşündüğünü ifade edebilir. Suç olan halkı hükümete karşı isyana teşvik etmek ve irticai demeçler vermektir." Savcılığın irticadan kastettiği, dağıtılan TKP bildirilerinde yer alan ve harf devrimiyle kıyafet devrimini alaya alan ifadelerdir. Görüldüğü gibi, devlet o güne kadar komünistlere soluk aldırmamakla birlikte, yapılan baskı ve saldırının gerekçesi asla açık ve yıllar boyu alışageldiğimiz adi anti-komünizm olmamış; kullanılan esas argümanlar "güvenlik ve istikrarın bekası", ya da bizzat komünistlerin şahsına yönelik suçlamalar olagelmiştir. Daha 1920'de M.Kemal, M.Suphi'lere saldırdığı meşhur Meclis gizli oturumunda komünizmi lanetlememiş; sadece M.Suphi'ler için "memleketin birtakım soysuz evlatları" deyimini kullanmıştır. 1925'de Takrir-i Sükun esnasında yapılan tevkifat ola-

ğanüstü koşullarda siyasi istikrarı korumak adına yapılmıştır. 1927'de rejimin kalemi Yunus Nadi Sovyetler'i muhatap alan bir makalesinde "komünizmin bir bilim olduğunu, incelemek gerektiği"ni belirttikten sonra Türkiye'deki komünistlerin ise " ne yazık ki işçilerin kafasını karıştırarak onların sırtından geçinmek isteyen bir yığın tufeyli" olduğunu ifade etmiştir.*[1]* Sovyetler'den alınan yardımın anısı hala sıcak; ve bu ülkeden sağlanan maddi-manevi yardım hala anlamlıdır; bu da kemalizmin komünizme karşı kullandığı ideolojik cephaneliği fakirleştirmekte, daraltmaktadır.

Mahkemede TKP'li sanıklar bu durumu değerlendirmiş, müdafalarını bu tema üzerine kurmuştur. Özellikle Hikmet Kıvılcımlı komünistlerin amacının Cumhuriyet'i yıkmak olmadığını, yoksul halkın ve emekçilerin haklarını korumayı amaçladıklarını, komünizmin bir grubun isteğiyle değil, tarihsel gelişimin sonucunda oluşacak bir düzen olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme sonuçta sanıkları mahkum etmiş ancak sanıklar temyize başvurmuştur.

Mahkemeye ilişkin esen hava da çok menfi değildir. Olayı yansıtan gazetelerde egemen olan hava, şimdiki PKK duruşmaları gibi bir toplumsal linç havası değil; daha serinkanlı, hatta merak dolu bir havadır. En sert ifade ise "komünizm kisvesi altında bir grup tufeyli" şeklinde, gene bir anlamda komünizmi "tenzih" eden sözlerdir.

Mustafa Kemal'in müdahalesi tam o noktada gündeme gelmiştir. Yurt gezisinde olan Cumhurbaşkanı, 7 Ağustos 1929 günü dava temyizde iken Eskişehir'e gelmiş, tren istasyonunda temyiz heyetini oluşturan hakimleri de çağırarak şunları söylemiştir:

Türk milletinin içtimai nizamını ihlale müteveccih didinmeler boğulmaya mahkumdur. Türk milleti kendisinin ve memleketinin yüksek menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen müfsid (fesatçı), sefil, vatansız ve milliyetsiz sebük-mağzların (beyinsiz, akılsız) hezeyanlarındaki gizli ve kirli emelleri anlamayacak ve onlara müsamaha gösterecek bir heyet değildir. O şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeye, kahredilmeye mahkumdur. Bunda köylü, amele, ve bilhassa kahraman Ordumuz beraberdir. Bundan kimsenin şüphesi olmasın.

Hakim efendiler !.. Siz kanun adamlarısınız !....Elinize milletin, vatanın her türlü hak ve menfaatlerini vikaye eden (koruyan) kanunlar tevdi edilmiştir. İşaret ettiğim noktaları işittiniz. Türk milletinin büyük haklarını müdafaa ederken bu noktalar ehemmiyetle hatırda tutulmalıdır.

Bu memleketteki komünistler, yalnız bizim tevkif ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzat yakından alakadar olacağım.

Şurası unutulmamalıdır ki Türk aleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmeli!..."*[2]*

Bu sözleri hukuk açısından inceledimizde tipik bir yargıya müdahale olduğunu tespit etmemiz gerekir. Ancak burada bu çıkışın içerdiği anlam, işin hukusal yanındaki arızadan çok daha ötededir. İlk defa kemalist rejim, komünizme karşı kamuoyu nezdinde izlediği kaypak söyleme son vermiş; pratikte 1920'den beri izlediği anti-komünist tavrı, en yetkili ağızdan günlük siyasi söylemine de egemen kılmıştır. Komünizm artık "bize uymasa da incelenmesi gereken bir düşünce" değil, açıkça bir düşmandır ve onu savunmak da açıkça bir suçtur.

Bu demecin sonuçlarına geçmeden ger-

[1] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 29, Bob 3-8, s.180 – 183

[2] 1929 TKP Tevkifatı, derleyen E.Akbulut, TÜSTAV yayınları, s.133

çekliği hakkında birkaç noktayı belirtelim. Birincisi, bu sözler için 3 adet gazete (Milliyet, Cumhuriyet ve İkdam) referans gösterilmektedir; araştırılıp bakılabilir. Ancak bu sözlerin gerçekliğinin tek kanıtı, yukarda değindiğimiz ve kıt kafalı sağcıların el çabukluğuyla taklit ettikleri yazıdan ibaret olmadığı gibi, bu üç gazetenin o tarihteki nüshaları da değildir. Öncelikle bu demeç, Türk komünistleri arasında tepkiye neden olmuş; TKP MK sırf bu demeçle ilgili bir açıklama yapmıştır. TKP, "Eskişehir İlan-ı Harbi" başlıklı bir bildiri yayınlamış ve şöyle demiştir:

Türkiye burjuvazisi, Cumhurreisinin ağzıyla Eskişehir istasyonunda TKP'ne harp ilan etti. Bu, çoktandır devam eden bir muharebenin burjuva devletinin en yüksek makamı tarafından resmen tasdiki demektir. Bir müddet evvel de, Başvekil İsmet Paşa Meclis'te söylediği bir nutukta komünistlere taarruz etmişti.

Mustafa Kemal Paşa, komünistlere uzun uzadıya küfür ettikten sonra onları ordu kuvvetiyle tehdit etmiş ve ilk defa olarak komünistlere karşı mücadelede Türkiye amelesinden, köylüsünden, esnafından yardım dilemiştir......

Eskişehir nutkundan alacağımız derse gelince:

....Bilhassa her sahadaki faaliyetimizde, kitlelere bugünkü hükümetin ve Cumhurreisinin burjuva mahiyetini anlatmak lazımdır.

Halk Fırkasının, Halk Fırkası hükümetinin, BMM'nin, Cumhurreisinin yüzlerindeki maskeyi yırtmak, ve şahısların nasıl burjuva müessesesi ve mümessilleri olduğunu emekçi sınıfına göstermek TKP'nin önünde duran en mühim meselelerdir.

TKP, Türkiye burjuvazisinin reisi, Türkiye amele, köylü, ve esnafının en büyük düşmanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın resmi harp ilanını, büyük bir soğukkanlılıkla karşılar ve yoluna devam eder.[3]

Bu açıklamanın belgesi mevcuttur; dolayısıyla tepki gerçekse etkinin de gerçek olduğu aşikardır. Kaldı ki, TÜSTAV'ın yayınladığı kitapta varolan başka tanıklıklar (Avusturya'lı komünist Scharfmann'ın mektupları gibi) da M.Kemal'in bu demecine yeterince atıfta bulunmakta, onu yeterince "gerçek" kılmaktadır.

M.Kemal'in bu sözlerinin siyasi sonuçlarını ilk yaşayanlar gene bu davanın sanıklarıdır. Mahkumların nispeten düzgün koşullarda hapis yattıkları 1927 tevkifatının aksine, 1929 tevkifatının mahkumları Anadolu'nun en ücra ve berbat hapishaneleri olan Diyarbakır ve Elazığ'a yollanmış; ahırdan bozma koğuşlara tıkılmış, uzun süre havalandırma hakkından mahrum bırakılmış; yolda jandarmanın, hapiste de gardiyanların ve yönetimin, yukardan zorlandığı belli olan özel baskılarına maruz kalmıştır. Aynı zamanda Cumhuriyet savcısının sık sık hapishaneye gelerek mahkumları taciz etmesini aktaran TKP üyesi Assimakopulos, ayrıca o dönemde tüm hakim ve savcılara devletin "marksizm dersi" verdiği şeklinde bir not düşmüştür.[4] Doğruysa, cepheden ve topyekûn bir ideolojik saldırının unsurlarıyla karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkündür. Geçtiğimiz günlerde M.Kemal'e ilişkin yayınlanan başka bir anı da, gene rejimin liderinin ağzından aynı komünizm alerjisinin başka bir örneğini sunmaktadır. Kendisiyle din konusunda sohbet eden ABD büyükelçisi Charles H.Sherill, kendisine Bursa'da laiklik aleyhine bazı nümayişler olduğunu hatırlattığında şu yorumla karşılaştığını aktarmaktadır:

Bu çerçevede yakın tarihte cereyan eden Bursa hâdisesi üzerinde serbestçe konuştu. Bu hadise Türkler tarafından değil üç yabancı

[3] A.g.e., s.133-134
[4] A.g.e., s.250

tarafından çıkarılmıştı: bir Arnavut, bir Bulgar ve bir Rus. Hatta Üçüncü Enternasyonal tarafından kışkırtıldığını da ima etti (abç)[5]

Üçüncü Enternasyonal'in kemalist iktidara karşı dinsel tepkileri körüklemesi şimdiye kadar hiç aşina olmadığımız bir ihtimaldir. Burada sanırız ya anti-komünist bir takıntı, ya da ABD elçisini etkilemeye yönelik bir anti-komünist yorum söz konusudur. Aynı şekilde, anti-komünist duruşuyla tanınan ABD'li General Mc Arthur ile de 28/9/1932'de görüşen M.Kemal, kendisine dünyadaki durumu değerlendirirken şu yorumu yapmıştır:

"Avrupa'da vukubulacak bir harbin başlıca galibi ne İngiltere, ne Fransa, ne de Almanya'dır. Sadece Bolşevizm'dir. Rusya'nın yakın komşusu ve bu memleketle en çok harbetmiş bir millet olarak biz Türkler, orada cereyan eden hadiseleri yakından takip ediyor ve tehlikeyi bütün çıplaklığı ile görüyoruz...Uyanan ŞARK milletlerinin zihniyetlerini mükemmelen istismar eden, onların milli ihtiraslarını okşayan ve kinleri tahrik etmesini bilen Bolşevikler, yalnız Avrupa'yı değil, Asya'yı da tehdit eden başlıca kuvvet halini almışlardır."

Mc Arthur ise bunun üzerine şöyle demiştir:

Sonuç olarak Eskişehir garında verilen demeç, rejimin belki pratiğinde değil (zira belirttiğimiz gibi komünistler 1920'den beri baskı altındadır) , ama ideolojik söyleminde bir dönüm noktasıdır. "Bazı komünistler" ya da "bir takım gizli komünist teşkilatlar" değil, bizzat Komünizm'in kendisi bir akım ve düşünce olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin açık, tanımlı, resmi düşmanı haline gelmiştir. O tarihe kadar komünizmi en azından bir fikir akımı ve mefkure olarak meşru gören, ve ifade edilme (ya da en azından) kafalarda varolma hakkını reddetmeyen resmi ifadeler bir daha geri gelmemek üzere tarihe karışmış; yerini sıradan, bildik, pespaye anti-komünizm almıştır.

Demeseydi Ne Değişirdi?

Daha önceki yazılarda, kemalist yönetimin komünistlere saldırısına ve indirdiği darbelere değinmiştik. Bu yazımızda ise şimdiye kadar, M.Kemal'in net anti-komünist tavır alışının ifadesi olan sözlerini ortaya koyduk; böylece MGK'nın sol içindeki uşaklarının Atatürk'ü bir tür solcu olarak gösterme gayretiyle bu olgular üzerine çekmek istediği perdeyi kaldırmış olduk. Ancak bu olgu dahi, bu paragrafımıza koyduğumuz başlığın işaret ettiği gibi gerçeği etkilememekte, sadece bir belgesel katkı olabilmektedir. Bu sözler sadece bir uydurma bile olsaydı, kemalist rejimin pratiğinin ortaya koyduğu siyasal profilde, yani komünistlere ve sola karşı uygulanan baskının şiddetinde ne değişirdi?

Önce tevkifatlardan başlayalım. Aşağıda Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu 1920 yılından itibaren yapılan toplu komünist tevkifatlarının listesi yer almaktadır. Doğaldır ki, arada yapılan şahsi, münferit tevkifatlar bu resmin dışındadır:

1922 THİF tevkifatı

1923 Tevkifatı

1925 Tevkifatı

1927 Tevkifatı

1929 Tevkifatı

1933 Tevkifatı

1944 Tevkifatı

1945 İGB Tevkifatı

[5] *Toplumsal Tarih, Eylül 2006, "Amerikan Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in Raporu"*

1947 Tevkifatı

1951 Tevkifatı

Tevkifatların sıklığına, aralarındaki zamanın darlığına bakıldığında farkedilen tek şey, komünistlere karşı saplantı seviyesinde bir husumet ve gözü dönmüşlük derecesinde bir saldırıdır. Neredeyse her iki senede bir tutuklanan ve nefes aldırılmayan bu komünistler kaç kişidir ve yeni kurulan TC'ye karşı tavırları nedir? 1926 Viyana Konferansındaki raporda TKP'nin üye sayısı 350, bir sene sonra Komintern'e yollanan raporda ise 138 olarak verilmektedir. Sonraki senelerde ise illegal TKP'nin bu rakamlara asla ulaşamadığını biliyoruz. Bu 350 kişi tepeden tırnağa silahlı olup en saldırgan-terörcü politikaları benimsemiş olsalar dahi yeni kurulmuş Cumhuriyet için ciddi bir maddi tehlikenin söz konusu olamayacağı açıktır. Kaldı ki uzun yıllar boyu TKP, yeni kurulmuş Cumhuriyeti emperyalizm ve irticaya karşı korumak ve kemalizmin burjuva politikalarını eleştirmek ikilemini her zaman yaşamış; bu iki olgudan hiçbiri TKP'nin gündeminden bütünüyle kalkmamış; en "sol" döneminde dahi (muhtemelen SSCB politikasının da etkisiyle) "gerekirse kemalistlere yardım eli uzatmak" tavrından vazgeçilmemiştir. Dolayısıyla hem Cumhuriyet'e karşı gerektiğinde hayırhah olabilen, hem de sayıları sınırlı bu insanlara, yani, komünistlere karşı geçmişte soluk almadan girişilmiş bu saldırıların nasıl bir gözü dönmüşlük olduğunu düşünmek gerekir. "Komünist avı" deyimi kullanıldığında aynı metaforu biraz yaygınlaştırırsak, burada söz konusu olan şeyin "av" değil "tirolcülük" olduğunu söylemek gerekir. Amaç yumurtaları ve üremeyi yok etmektir.

Tevkifatlara arka planda eşlik eden baskılar için de aynı şey geçerlidir. Fiziksel baskı, yani işkence, solun karşısına 1980'lerde çıkmamış; 1920'den beri, yani M.Kemal yönetimi altından başlayarak sistematik olarak uygulanmıştır. Sadece 1929 tevkifatında Ferit'i (İstanbul Elektrik Şirketi Fen Müfettişi) konuşturmak için eşine işkence yapılmış; kadın bayılmıştır.[6] Kimi sanıklar (İsmail, Scharfmann) hastanelik olmuş, cerrahi müdahale gerekmiş, başka bir sanık haftalarca kan tükürmüştür.[7] Daha sonraları Dr.Hikmet Kıvılcımlı aynı tevkifatta insanları konuşturmak için kızdırılmış demir çubukların kullanıldığını yazmıştır.[8]

[6] 1929 TKP Tevkifatı, derleyen E.Akbulut, TÜSTAV yayınları, s.43
[7] A.g.e, s.240
[8] "Kim Suçlamış ?", Dr. Hikmet Kıvılcımlı, s.44

ÜLKE	İKTİDAR OLDUĞU DÖNEM	YASAL MUHALEFET
BULGARİSTAN	1944 – 1989 arası	1989'dan bu güne
YUNANİSTAN	------------	1936 Metaxas darbesi öncesi ve 1974 sonrası
ARNAVUTLUK	1944 – 1990 arası	1990'dan bugüne
SIRBİSTAN	1944 – 1990 arası	1990'dan bugüne
ROMANYA	1944 – 1989 arası	1989'dan bugüne
RUSYA	1917 – 1990 arası	1990'dan bugüne
ERMENİSTAN	1921 – 1990 arası	---------
AZERBAYCAN	1921 – 1990 arası	---------
İRAN	----------	Musaddık döneminde ve Humeyni'nin ilk 2 yılında
IRAK	----------	General Kasım döneminde ve Saddam'ın ilk yıllarında
SURİYE	-------------	1950'den beri kesintilerle (ve halen) yasal
LÜBNAN	------------	1950'den beri yasal
İSRAİL	------------	1949'dan beri yasal
SUUDİ ARABİSTAN	------------	-------------
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	------------	-------------
ÜRDÜN	------------	-------------
TÜRKİYE CUMHURİYETİ	------------	-------------

Resmi daha genel bir panaroma altında incelersek, komünistlerin Türkiye Cumhuriyeti siyasal yaşamındaki yerini, aynı coğrafyada bulunan ve bir çoğu aynı tarihsel macera (yani Osmanlı'nın yıkılması) sonucu oluşmuş diğer ülkelerle, yani Ortadoğu ve Balkan ülkeleriyle karşılaştırmak anlamlı olacaktır.

Son 4 satır oldukça anlamlıdır. Ortadoğu ve Balkan devletleri arasında, kurulduğundan itibaren komünizme yaşama izni vermemiş devletler sadece TC ve Arap kırallıklarıdır. Başka bir deyişle, "çağdaş, modern, Batılı, yegâne müslüman demokrasi, Avrupa'lılığa aday" gibi sıfatları kendine vehmeden TC'nin, anti-komünizmdeki tek dengi, petrodolarların gölgesinde Ortaçağ karanlığını hala yaşayan teokratik kırallıklardır. Dilimizde oldukça yaygın (ve genellikle övgü için kullanılan) bir kıyaslama formunu bir kez daha kullanmak gerekirse, hiç şüphesiz TC (diğer 3 akranıyla birlikte) "Ortadoğu ve Balkanların en anti-komünist devleti"dir.

Kemalizmin Anti-Komünizmi: Sosyal Değil Siyasal Bir Olgu

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihiyle bütünleşmiş, Mustafa Suphi cinayetinden TKP tevkifatlarına, 12 Mart'tan 80 öncesi katliamlara, 12 Eylül'e kadar uzanan ve bugün de F tipi cezaevleri denen vahşetle süren bu komünizm düşmanlığının sebebi nedir ? Rejimin kurucusu olan M.Kemal ve arkadaşları, niçin sayısız örneğini vermeye çalıştığımız bir şiddetle komünizme saldırmış; Atatürk'e atfedilen (ve doğruluğu ortaya çıkan) sözde belirtildiği gibi, "onu her görüldüğü yerde ezmiş"tir ?

Önce yanlış ve gerçeği saptırıcı sözde açıklamaları bertaraf ederek gerçeğe yaklaşmaya çalışalım. Bunlardan biri, Türkiye'nin meşhur "jeopolitik konumu"dur. Murat Belge 'nin 12 Mart'ta kendisini sorgulayan istihbarat subayından aktardığı gibi,[9] Türkiye'de ilerici harekete karşı her türlü baskı, her tülü alçaklık bu malum "jeopolitik konum" adına yapılmıştır. Bizim özel durumumuzda, yani 1920'lerin anti-komünizmi konusunda ise mantık şudur: "Komünistlerin sayısı az olabilir. Ama Sovyet Rusya ile sınır komşusu olmamız, onları her an güçlenebilecek potansiyel bir tehlike yapmaktadır. Atatürk de bu yüzden komünistlere sert davranmıştır". Anti-komünizm olgusunu, gene özünde anti-komünist olan argümanlarla "açıklayan" bu yaklaşım, aslında hiçbirşeyi açıklamayan bir yüzsüzlük örneğidir; işin ilginç tarafı kimi "solcu" ve "komünistler" de bu açıklamayı makul karşılamağa, 80 yıllık baskı ve zulmü "jeopolitiğin bir cilvesi" olarak kabul etmeğe hazır görünmektedir. Bu açıklama çarpıktır, ve benzeri durumlarla yapılacak anlamlı bir karşılaştırmaya dayanamayacak kadar da çürüktür. Çin'i ele alalım. 1920'lerde fakirliğin, feodal geriliğin ve iç bölünmelerin perişan ettiği bu ülke, tıpkı Türkiye gibi yabancı işgalcileri ve yerli aristokrasiyi kovarak bir Cumhuriyet kurdu ve gene Türkiye gibi bu davasında Sovyetler'den açık destek aldı. Bu ülke de aslında SSCB karşısında son derece güçsüzdü; üstelik Çarlık döneminden beri süregelen ihtilaflar sonucu, SSCB açısından talep konusu olabilecek topraklara (Doğu Türkistan) sahipti. Benzerlik de burada bitmektedir. Bu olgulara rağmen, devrimin önderi Sun Yat Sen, "tehdit olabilirler" diye komünistlere baskı uygulamak şöyle dursun, sonuna kadar komünistlerle siyasi işbirliğini savundu. Ancak yıllar sonra, tercihini Batı'dan yana yapan Çan Kay Şek'in politikayı değiştirmesi sonucu komünistlerle savaş başlamıştır. Bu savaş, "sınır"ın ya da "jeopolitik konum"un değil, açıkça yöneticilerin siyasi tercihlerinin dolaysız sonucudur. Aynı şekilde SSCB ile sınırı (ve büyük bir tarihsel dostluğu) olan Bulgaristan'da faşist yönetim Komünist Partisi'ni yasaklarken, gene SSCB ile ufak da

[9] "Türkiye Dünyanın Neresinde?", Murat Belge , İletişim Yayınları (kapak sayfası)

olsa ortak sınıra sahip (ve oldukça küçük bir ülke olan) Çekoslovakya, Tomas Masaryk'in liberal yönetimi altında Komünist Partisi'ne özgürlük tanıyordu. İç güçler dengesinin, sınıf ilişkilerinin, ve yönetici sınıfların tercihinin sonucu olan bir olgunun vebalini salt coğrafyanın sırtına yıkmak, Türkiye'de 80 yıldır süren bir sahtekarlıktır; sol adına buna ortak olmanın da bir anlamı yoktur.

O zaman TC'nin kemalizmde somutlaşan bu kurumsal anti-komünizmi hakkında biraz daha derinleşelim. Kemalizm adına sınıfsal bir tavırdan bahsetmek mümkün müdür ? Başka bir deyişle, ülkede mevcut ve köklü bir burjuvazinin, yükselen işçi ve emekçi hareketi karşısında siyasi temsilcisi olan kemalistleri harekete geçirerek komünistlere karşı bir baskı dalgasını tetiklemiş olması gibi bir durum söz konusu mudur? Batı Avrupa'da anlamlı olabilecek bu bakış açısı ve çerçevenin, ve onun temel öğelerinin 1920 Türkiye'sinde maalesef hiçbir karşılığı yoktur. Ne burjuvaziden, ne yükselen işçi hareketinden, ne de burjuvaların kendi temsilcileri olarak başa kemalistleri getirmelerinden bahsetmek mümkün değildir; ve bu doğrultuda yapılacak tüm "açıklama"lar, meseleyi marksizm adına basitleştirmek ve sığlaştırmaktan başka bir sonuç vermeyecektir. İşçi hareketi henüz oluşma aşamasındadır; ancak toplumsal gündeme damgasını vurmasına ve iktidarı zorlayan bir olgu haline gelmesine daha çok vardır. "Burjuvazi" adına sayılabilecek yegane olgular Anadolu'daki mütegallibe ve büyük toprak sahipleri ile, devlet eliyle yaratılmış genç ticaret ve iş adamlarıdır. Bunların M.Kemal ve partisini "yönetmeleri" söz konusu değildir; bizzat bunları bir toplumsal proje çerçevesinde yaratan M.Kemal ve siyasi ekibidir. Bu siyasi-askeri ekibin de (Prusya junker'leri misali) büyük burjuva ya da zengin ailelerden gelmediği aşikardır.

Bu noktada, ekonominin belirleyici olduğu tarihsel materyalist şemaları zorluyor, ya da yıpratıyor gibi gözüken, ama kanımca onu zenginleştiren, ve "siyasetin belirleyiciliği"ni temel alan bir açıklamaya yönelmemiz gerekiyor.

Bir Siyasi Tercihin Oluşumu

Kurtuluş Savaşı'ın gelişim süreci içinde, M.Kemal'in nasıl önce "sol" görünümler çizdiğine ve daha sonra hangi gelişmeler sonucu sol ve komünist harekete karşı tavır aldığına daha önce başka yazılarda değinmiştik. Özetlemek gerekirse:

1) Ne M.Kemal'in, ne de yönetici ekipteki her hangi bir arkadaşının 1919'da batılı anlamda bir burjuva cumhuriyet kurma projesi kafasında yoktur. M.Kemal kendisinin Müdafaa Nazırı olduğu bir padişah hükümetini, Balıkesir'de verdiği hutbede "Kur'anı temel alan" bir rejimi, Karabekir'in iddiasına göre bizzat halife olmayı, "yoldaş" diye başlayan mektuplarla bolşevikliği denemiş; bütün bu siyasi alternatifleri kendisine ve ekibine sunduğu siyasal güç olanakları açısından tartmış ve değerlendirmiştir.

2) O günkü konjonktür ve Sovyetler'in Kurtuluş Savaşı'na yardımı sonucu komünist düşünce Anadolu'da kolayca popülerleşme şansına ve potansiyeline sahipti

3) M.Kemal, bu potansiyeli önce tekeli ve kontrolü altına almak istemiş; bu doğrultuda sol söylemli bildiriler yayınlamakla kalmayarak bizzat bu potansiyelin Sovyetler nezdinde yegâne temsilcisi olabilmek için kendisi bir Komünist Partisi kurmuş; ve Sovyetlerden tanınmasını beklemiştir.

4) Bu mümkün olmayınca; öte yandan Londra konferansı sonrasındaki manevralarda, Sovyetlerle barış içinde olmak kaydıyla, komünizmi seçmeden de Sovyetler'den destek alabileceği kesinleşince sola darbe vurmakta gecikmemiştir.

5) Sola vurulan darbenin ardındaki güdü, ne kendisinin bir burjuva olması, ne de (olmayan) burjuvaları tatmin etme ya da desteğini alma kaygısı değildir. O aşamada kendisi açısından sorun, kendince önderliğini yaptığı bir mücadelede insiyatifi yitirmeme, ipleri başka bir siyasi ekibe kaptırmama kaygısı olmuş, anti-komünist refleks bu kaygının sonucunda şekillenmiştir. Kurtuluş Savaşının içinde filizlenen sol hareket ve potansiyel, kemalist önderliğin bu kaygısına kurban edilmiştir.

Ancak 1923 ve sonrasına varıldığında durumun yani M.Kemal ve komünist hareket ilişkilerinin değişmiş olması beklemek için çok sebep vardır. Öncelikle, kendi önderliği pekişmiş, "Büyük Kurtarıcı" olarak anılan bir milli kahramana dönüşerek, kimsenin gölgeleyemeyeceği bir prestije kavuşmuştur. Padişahlık ve destekçileri yenilmiş, toplumsal dönüşümler için yol açılmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndaki destekçimiz SSCB açısından da değişen bir şey yoktur. Bu ülkenin Türk komünistlerine çizdiği en son perspektif, Mustafa Suphi cinayeti ertesinde Komintern kongresi'nden Radek'in TKP'ye verdiği öğütlerdir:

".. Türkiye'li komünistlere şu öğüdü verdiğimiz için bir an bile pişman değiliz: Parti olarak örgütlendikten sonra ilk göreviniz Türkiye'deki milli kurtuluş hareketini desteklemek olmalıdır…..Ve kovuşturuldukları şu anda dahi bir Türk komünistlerine şöyle sesleniyoruz: Bu ana bakarak yakın geleceği unutmayın! Türkiye'nin büyük uluslararası devrimci önem taşıyan bağımsızlığını savunma görevi henüz sona ermiş değildir. Size saldıranlara karşı kendinizi savunun, kılıca kılıç çekin, ama henüz kurtuluş mücadelesine sıra gelmediğini, Türkiye'nin yeni billurlaşan devrimci unsurlarıyla daha uzun süre birlikte yürümek zorunda olduğunuzu bilin."[10]

Komintern'in genel çizgisi de, Roy gibi muhaliflerin uyarılarına rağmen, az gelişmiş ülkelerde ulusal burjuvazilerin desteklenmesidir. Kaldı ki SSCB 1923 sonrasında iç savaş yaralarını sarmak, yok olmuş ekonomisini ayağa kaldırmak, ve en önemlisi Lenin'in son dönemi ile sonraki Stalin iktidarı arasındaki geçiş döneminin ("interregnum"un) siyasi yalpalamalarıyla baş etmek durumundadır; ve Türkiye dahil hiçbir ülkeye karşı 1968 Çekoslovakya, yada 1980 Afganistan örneğindeki gibi "aşırı aktif" bir dış politika izleyecek hali yoktur. Ülke içinde de komünistler, kemalist iktidara karşı "topyekûn isyan" tavrı izlememekte, 1926 Viyana Konferansında Nazım gibi en "keskin" kadrolar dahi kemalistleri "kendi dışımızdaki tek anti-emperyalist güç" olarak tanımlamakta; ve izlenen anti-komünist politikaya rağmen koşullar zorlaştığında Kurtuluş Savaşı'nın kazanımlarını korumak için kemalistlere yardıma hazır bir duruş sergilemektedir.

O zaman bu düşmanlığın, Kurtuluş Savaşı'nda başlamış baskıları sürdürüyor olmanın sebebi nedir? Niçin komünistlere karşı sınırlı dahi olsa bir özgürlük verilmemiş, gerektiğinde desteği ve katkısı alınabilen yasal bir muhalefet gibi davranılmamıştır? Yasal parti kuramasalar dahi, kimi eski İttihatçılar, ya da liberaller gibi, (gene polisçe izlenmekle birlikte) açıkça çalışabilen ve tanınan bir "çevre" dahi olmalarına izin verilmemiştir?

Bu soruların cevabının irdelenmesi, bizi yalnızca komünist hareket için değil, kemalist önderliğin ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını keşfetme, kemalizmin siyasi mahiyetini tanıma anlamında oldukça önemli noktalara götürecektir. Herşeyden önce, net olarak anlaşılması gereken odur ki, M.Kemal ve CHP iktidarı, 1920'lerde bugün anlatıldığı kadar popüler ve güçlü değildir. Ülkeyi kurtarmış olmanın yarattığı saygınlık başka olgularla rahatça gölgelenmiştir. Birincisi açlık ve sefalet sürmekte, buna karşılık CHP çevresinde hızla

[10] "Komintern belgelerinde Türk Kurtuluş Savaşı",s.150, Kaynak Yayınları,1985

kümeleşen bir “affairiste” (vurguncu-yiyici) kütlesi devlet desteğiyle zenginleşerek ülkenin genç burjuvazisini oluşturmaktadır. Yakup Kadri’nin “Ankara”, Falih Rıfkı’nın “Çankaya” adlı eserlerinde başarıyla aktarıldığı gibi devrim, başlangıçtaki halkçı söylem ve iddiaları açısından hızla yozlaşmış, siyasi gücün nimetlerinden yararlanan ve onu ekonomik güce tahvil eden bir elit kesim siyasal yaşama egemen olarak halkın dertlerine kulaklarını tıkamıştır. Seçkinlik saplantısı o denli çılgınca bir seviyeye varmıştır ki, Ankara Kızılay meydanında köylülerin dolaşması (görüntüyü bozdukları gerekçesiyle) yasaklanabilmiştir. İkincisi, toplumsal refah ve adalet planında hiçbir hissedilir iyileştirme yapamayan kemalistlerin “devrim” adı altında giriştikleri üstyapısal düzenlemelerdir (kıyafet, alfabe..) . Bunların geçerliliği ve tarihsel haklılığı başka bir tartışmadır ve diğer bir yazıda ele alınacaktır. Ancak doğruluğu-yanlışlığı bir yana, bunların halk tabakalarında bir tepki yarattığı açıktır. Bir yandan halkın geleneksel yaşam formlarını ve kültürünü hoyratça tahrip eden (şapka giymemeye direnenleri asan), öte yandan insanların yaşam seviyelerinde ciddi ve anlamlı bir iyileştirme sağlayamayıp toplumsal kesimler arasında gelir uçurumunu büyüten bir yönetim, iktidarın sağlamlığı anlamında kendini giderek kaygan ve hassas bir zemine sokmuş demektir. Kemalistlerin 1923 sonrasında muhalefete karşı giderek sertleşmelerinin ardındaki mantık budur. Ancak bu resimde komünistler nereye oturmaktadır?

Kemalistlere karşı yürütülen muhalefetin tüm unsurları aşağı yukarı bilinen kesimlerden gelmektedir ve ideolojik açıdan prestijleri pek yüksek olmayıp, hepsini kitlelerin gözünden düşürebilecek etkili söylemler mevcuttur. Padişah yanlıları ve islamcıların, Kurtuluş Savaşı’nda, gerici isyanların bastırılmasıyla belleri kırılmış, yeni bir atılım yapmak isteyen Türkiye’de muteberliklerini yitirmiştir. İttihatçılar, 1.Dünya Savaşı felaketinin sorumluluğunu taşımakla suçlanıp kolaylıkla gözden düşürülmektedir. Ulusal bir niteliğe sahip olmakla beraber islami söylemleri güçlü olan Kürt muhalefeti “gericilik” ve “genç cumhuriyeti ve ülkeyi bölme” adına kolayca mahkum edilebilmektedir. Dolayısıyla bu unsurların oluşturduğu muhalefetle mücadelede bütün sorun fiziksel kontrolü (veya tasfiyeyi) sağlayabilmektir; devletin de bu konuda yeterince “kol gücü” vardır.

Komünistler için durum farklıdır. Yukardaki argümanların hiçbirini komünistler için kullanmak mümkün değildir. Onlar başından itibaren Anadolu Devrimine katılmış ve destek olmuşlar; yedikleri darbelere rağmen bir an bile olsun ona köstek olabilecek bir tavırdan kaçınmışlardır. Halen sürmekte olan sürecin, tüm zaaf ve çarpıklıklarına rağmen anti-emperyalist ve anti-feodal yönüne samimiyetle sahip çıkmaktadırlar. Yeni bir siyasi olgu olma hasebiyle, üstlerinde hiçbir geçmiş günahın ya da vebalın lekesi yoktur. Buna karşılık kemalistlerin yolaçtığı toplumsal adaletsizliği, yeni yetme burjuvazinin sahtekârlıklarını, halkın sefaletini, yani kemalistlerin yumuşak karnını şiddetli ve tutarlı bir biçimde eleştirmektedirler.

Bu tarz bir muhalefete (şayet yaygınlaşmasına izin verilirse) kemalistlerin verebileceği cevap, kocaman bir hiçtir. Komünistler “mürteci”,”işbirlikçi”, “bölücü” şeklindeki yaftaların hiçbirine uymamaktadır. Geleneksel “”Moskof düşmanlığı” ile, Rusya’yı teşhir ederek yapılabilecek bir anti-komünizm de mümkün değildir; zira Rusya hala müttefikimizdir, ve yaptığı yardımın anıları hala sıcaktır. Halkın dini duygularını okşayarak ya da kışkırtarak anti-komünizm yapmanın ise olanağı yoktur; zira bizzat kemalistlerin kendilerinin o sıralar dinle yeterince başları derttedir ve dinciliği yeniden güçlendirecek bir söylemi o an için öne çıkarmaları söz konusu olamamaktadır. Bu ideolojik çaresizlik, kendileri için bir risk oluşturmaktadır.

Bu bir risktir, zira kemalistler şu ya da bu şekilde, burjuva ve batıcı anlamda bir "devrim" sürecine, toplumu altüst etme mecrasına girmiş durumdadır ve kendileri dışında ve kendilerinden daha devrimci yegâne siyasi olgu (sayıları az da olsa) komünistlerdir. Üstelik komünistler daha tutarlıdır; zira onların radikalizmi fese ve kalpağa değil, ağalara ve zenginlere karşıdır; bu anlamda sıradan vatandaş açısından (klasik önyargıların yokluğunda) çok daha kolay anlaşılabilir ve benimsenebilir niteliktedir. Başka bir deyişle, toplumu (şu ya da bu proje doğrultusunda) altüst etmeye başlayan bir siyasi güç, kendisinden daha radikal , üstelik daha tutarlı başka bir devrimci gücün yaşamasına izin verirse, bu kendi alternatifini canlı tutması, zayıflama anında da kendi mezarını kazmasından başka sonuç vermez. Komünist hareketin gerek Kurtuluş savaşı'nda, gerekse sonrasında kemalizm tarafından kendi gerçek gücünün çok ötesinde bir baskı ve zulümle karşılaşmasının özü, kemalist iktidarın kendi kofluğu ve tutarsızlığı hakkında sahip olduğu haklı korkudur. Bu korkunun ve güvensizliğin yarattığı gözü dönmüşçesine saldırıların sonucunda, bir Vehbi Koç aldığı devlet ihaleleriyle zenginleşirken, bir İsmet İnönü servetine servet katarken, entellektüel potansiyeli zaten sınırlı olan Türkiye'nin en değerli ve idealist beyinleri, Nazım'dan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya, Şefik Hüsnü'den Reşat Fuat'a, Orhan Kemal'den Kemal Tahir'e kadar, yıllar boyu hapislerde çürütülmüştür.

Atatürk'ün Anti-Komünizmi

T.C'nin Emperyalizme Teslimiyetine Zemin Teşkil Etmiştir.

1960'ların meşhur bir masalı, 2000'lerde farklı versiyonuyla piyasaya sürülmektedir: "1949 karşı devrimi." Başka bir deyişle, emperyalizme teslimiyetin DP iktidarıyla başladığını iddia eden kemalist söylem 1960'larda son derece popülerdi ve yeteri kadar devrimciyi cuntacılık yolunda iğfal etmekte etkin bir işlev gömüştü. Bu söylemin son dönemlerde yeterince yaldızı dökülmüş olacak ki, onu savunanlar safra atma ihtiyacı hissetmiş, "karşı-devrim"in İnönü ile başladığını iddia eden yaklaşımlar öne çıkmıştır (bkz: Çetin Yetkin, "Karşı Devrim"). Bu, ideolojik planda klasik bir "veziri feda edip şahı kurtarma" manevrasıdır; ve bir parça kendisine saygısı olan hiçbir solcunun bu palavraları artık yutmaması gerekir.

İnönü dönemi ile Atatürk dönemi arasındaki kimi farklılıklara rağmen, bunların arasındaki güçlü sürekliliği ve her ikisine müşterek olan siyasi kimliği ayrıntılarıyla anlatmayacağız. Vurgulamak istediğimiz nokta daha temel bir hususa, anti-komünizm ve emperyalizme teslimiyet arasındaki bağlantıya ilişkindir. Soru şudur: Anti-komünist bir tavrı sürdürerek emperyalizme karşı ne kadar anlamlı bir duruş sergilenebilir?

M.Kemal'in kendisinden başlayalım. Onu "emperyalizmin adamı" olarak nitelendirmek güçtür. Gerçi bu doğrultuda ilk Komintern kongrelerinde kimi iddialar söz konusu olmuş[11], öte yandan Kurtuluş Savaşı esnasında bir İngiliz ajanı olan Rahip Frew'la olan görüşmelerinin içeriğinin bilinmemesi, bir dizi soru işareti yaratmıştır. Ayrıca göz önüne alınması gereken bir diğer nokta da, Osmanlı'nın bir subayı olarak İngilizlerle savaştığı Çanakkale muharebeleri dışında, hayatı boyunca İngiltere ile siyasi olarak ihtilafa düşmemiştir, ve ömrünün son dönemlerinde İngilizlerden bir dizbağı nişanı da aldığı bilinmektedir.[12] Muhtemelen zaman içinde cevabını bulacak olan bütün bu bilinmezleri bir tarafa bırakacak olursak, İngiltere'nin piyonlarına karşı gerçekleşen bir halk hareketine önderlik ettiği ve bir Damat Ferit'le aynı kefeye konamayacağı açıktır.

[11] A.g.e, s.122
[12] 2.Dünya Savaşı sonunda, İngilizler Stalin'e de bir askeri nişan vermişlerdir; ancak bu, iki ülke arasında 5 yıl süren ortak anti-Nazi mücadelenin, bir tür savaş arkadaşlığının çerçevesinde ele alınmalıdır. M.Kemal'in İngilizlerle ne tür bir "savaş arkadaşlığı " olabileceği sorusuna ise cevap vermek güçtür.

Bu olguların ışığında, ve ilgili rezervleri de koyarak, M.Kemal'in emperyalizme karşı 1923'de net ve kararlı bir duruş benimsediğini varsayalım. Böyle bir duruş, iki olgu tarafından anında kemirilmeye ve eritilmeye başlamıştır: "Batı aleminin ferdi olma" tutkusu ve anti-komünizm. Birincisi, direkt olarak bir sömürge olmayı değil, "onurlu bir ferd" olmayı amaçlasa da, hedef medeniyet projesi olarak Batı dünyasını, kapitalist/parlamentarist bir düzeni tek alternatif olarak sunarak baştan bir "sath-ı mail", Türk siyasetinde Batı'yla temas ve uzlaşma zemini oluşturmuştur. 1923'de metropol olma şansına asla sahip olmayan bir Türkiye'nin Batı dünyasıyla "bütünleşmesi"nin ancak tek yolu olabileceği, bunun da bugün içine düştüğümüz onursuz bir bağımlılık ilişkisi olabileceği (en azından artık şimdi) kafalarda nettir. Ancak belirleyici olan ikincisidir. Yukarda değindiğimiz mantığın sonucu olarak sola ve komünizme karşı ve kapitalizmden yana tavır alınınca, ülke tek kanatlı, dengesiz, raşitik bir siyasal yaşama daha baştan mahkum edilmiştir. Dengesizdir, zira kapitalist ilkel birikimin önü sonuna kadar, en ilkel biçimleriyle birlikte açılmış; şikeli ihaleler, spekülasyon, zor kullanımı, inhisarlar yoluyla devlet etrafında bir dizi yeni zengin yaratılmış; cepleri hızla dolan bu kesim CHP içinde aktif siyaset yapmaya başlamıştır. Siyasi temsiliyetin yanı sıra burjuvazinin sivil örgütleri de yeşermiş; Ticaret Odaları, Çiftçi Birlikleri, Şehir Klüpleri ülkeyi hızla kaplamıştır. Emeğin ve yoksul halkın cephesinde ise durum tam tersidir. Sendikalar ağır baskı altına alınmış, sendikacılar sık sık karakola çağrılarak göz dağı verilmiş, sonunda da kapatılmıştır. Kemalizm, devlet eliyle kukla sendikalar kurmaya dahi tevessül etmemiş; işçi sınıfını topyekün örgütsüzleştirmeyi ana politika olarak benimsemiştir. Yoksul köylülerin, kent yoksullarının ise sivil örgüt kurabilmesi söz konusu dahi olamamıştır. Siyasal planda burjuvazi CHP'de temsil edilip serpilirken, emekçi halkın çıkarını koruyacak sol politikalar vahşice ezilmiş, komünist ve sol düşünceye hayat hakkı tanınmamıştır. TKP'den ayrılanların kurduğu ve kemalizmi sol, halkçı bir rotaya çekmek amacını güden "Kadro" hareketi dahi CHP'ye katılmasına rağmen hiçbir gerçek etki yaratamamış; CHP bunlardan bir tür "vitrin" olarak yararlanırken hiçbir ciddi işe ve yetkiye bulaştırmamaya özen göstermiştir.[13] Sonuçta, bugün mustarip olduğumuz "solsuz demokrasi", burjuvaların sonsuz özgür, emekçi ve ilericilerin sonsuz baskı altında olduğu rejim 1980'de tepeden inmemiş; bu rejimin prototipinin temelleri 1923'de bizzat Mustafa Kemal tarafından atılmış; "sola hayat hakkı tanımama" TC'nin bir siyasi geleneği olarak onun yönetimi altında şekillenmiştir.

Böyle bir siyasal yapının emperyalizme karşı durabileceğini hayal etmek, teslimiyet gerçekleştiğinde de bunu bir "ihanet" olarak algılamak ancak bir ahmağın ya da cahilin tavrı olabilir. Kendilerine sosyal bir dayanak arayan, ama halktan da ölesiye korkan ya da çekinen İttihatçı paşalar, Enver ve Talat'tan M.Kemal'e kadar bir "milli sermayedar " kesim yaratma hayalinin peşinden koşageldiler; ancak siyasal literatür ve teori konusundaki cehaletleri sonucu, "sermaye'nin milli olamayacağını", hele ki azgelişmiş bir ülkede sermayedar kesimin kısa zamanda daha büyük kârlar için uluslararası sermayeyle kucaklaşmak isteyeceğini görmezden geldiler. Celal Bayar, Menderes, DP'li zenginler, Atatürk ve İnönü'nün kanatları altında palazlandılar. Sanayide ABD'nin baş işbirlikçisi Vehbi Koç, sadık bir bir CHP üyesiydi. 1949'da ya da değil; ülkeyi ABD işbirlikçiliğinin en amiyane örneklerini verenler, 1923'den sonra izlenen ekonomik ve sosyal politikaların direkt ürünleriydi. "Bunlara kim karşı koyabilir, dur diyebilir, bunların ekonomi ve siyasetteki gücünü kim dengeleyebilirdi" sorusunu soranlar ise, bunun cevabını ancak TC zindanlarında bulabilirler. Sermayenin gücüne karşı emeği, demokrat düşünceyi, yurt-

[13] Bu ilişkiden hasıl olan yegane fayda, Yakup Kadri'nin yurt dışına elçi olarak atanmasıdır!. Bu da aslında taltif değil, bir tür göz önünden uzaklaştırmadır.

severliği savunan sendikacı, düşünür, yazar, politikacıların ağızlarını 1923'ten beri tıkayıp hapse atar, sermayenin temsilcilerini ise gene 1923'ten itibaren her açıdan beslerseniz, bunlar ülkede yurtseverliğin kalmış son kırıntılarını da silkeleyip emperyalizme topyekün kucak açtıklarında şaşırmaya ya da tepki göstermeye hakkınız olmaz. "1949 karşı devrimi" teranelerini tekrarlayanlar, o tarihte çatlayan zehirli yumurtanın kemalizmin kümesinde nasıl beslendiğini, bu yumurtanın rahatça büyüyebilmesi için kimlerin sermaye canavarına yem edildiğini, en tutarlı anti-emperyalist güç olan solun ve komünistlerin nasıl ana rahminde yokedilmeye çalışıldığını artık gözlerden saklayamazlar. Esas olarak 1949 sonrasında kemalizmin anti-emperyalizm anlamında söyleyeceği hiçbir şey yoktur; kalmamıştır. Hala, 2000'lerin başında "anti-emperyalizm" adına kemalist söylemlerin ileri sürülebilmesi dahi, ülkemizin düşünsel ve ideolojik sefaletinin bir göstergesidir; ve bu sefalet, maddi sefaletimizden bin kat daha hazindir.

Artık resmi ideolojiye dayalı anti-emperyalizm söylemcileri, beyhude olan "vezir verip şahı kurtarma" çabalarını bir tarafa bırakmalı, "Şah"larını da yanlarına alarak anti-emperyalist mücadele sahnesinden bir an önce çekilmeli, ve bu alana gerçek sahipleri, yani emekçiler ve komünistler, bir an önce el koymalıdır.

Biley Taşı

eriyen bakışlarımda çözülürdü zamanın uğultusu
gelirdin: dudaklarının arasında yağmurun sesi
unuturdum, uzayıp giden gökyüzü kime kapalı
neden her şey vecdini soldurur
çocukluğunu anlatırken neden mendil ister babasız kadınlar

bilmedim, çünkü herkesin kalbi artık biley taşı
herkes hırpalarken kısık sesle canını
bazı babaların yasıyla yaşarken herkes
savurdum bir sitemle ölümün giz dilini
ne baba ne oğul olabildiğim kadın, bağışla:

ey yetim, bu aşkta da babanı bulamadın galiba!

Kemal VAROL

12 Eylül'ü Yeniden Düşünmek

Aşağıdaki tartışma metni Tarih ve Toplum Bilimleri Enstitüsü'nde Cumartesi toplantıları kapsamında arkadaşımız Orhan Gökdemir'in yaptığı "12 Eylül" le ilgili sunuşuna dayanıyor. Tartışmaya katılanların ismi ayrıca belirtilmiştir.

Orhan: Bu haftaki tartışma konumuz 12 Eylül. Burada tartışmayı genel bir sunuşun üzerine kurmaya çalıştık ama, doğruyu söylemek gerekirse ben bunun biraz daha bir ders havasının dışında olması gerektiğini düşünüyorum. Burada bir takım tezler ileri sürmeliyiz ve o tezler üzerinden tartışmalıyız ki bu tartışmanın amacına uygun bir işlev yükleyebilelim. Dolayısıyla biz, burada tartıştığımız her konu ile ilgili, bundan sonrası için de söylüyorum, bir koordinat saptaması yapması lazım. Yani meseleyi biraz disipline etmekte yarar var. Böyle başlayalım. Yani ben burada bir, '12 Eylül'de şu oldu, bu oldu…' sunuşu yapmayacağım. 12 Eylül'ü biz nereye oturtabiliriz? Önemli olan daha çok bu. Dolayısıyla hem 12 Eylül'ün dışına doğru göndermeler yapmak, hem de 12 Eylül'ün bu hareket içerisindeki konumunu belirlememiz gerekiyor.

12 Eylül'ün içerisinde bulunduğu hareket açısından, ortak nokta 27 Mayıstır. Osmanlı'da olsun, Türkiye'de olsun, 27 Mayıs'ın öncesine denk düşen tarihe kadar, daha çok hükümet darbesini düşünerek söylüyorum bunu, bir geleneğimiz var. Teşkilat-ı Mahsusa'dan başlatabiliriz bunu. Daha önce de benzer yapılanmalar olmakla beraber bizi bugünkü haliyle ilgilendiren şekliyle en spesifik kuruluş Teşkilat-ı Mahsusa. Bir siyasal partinin kontrolü altında örgütlenmiş bir tür kontrgerilla, gizli örgüt. 27 Mayıs'a kadar, Teşkilat-ı Mahsusa'nın dağılmasından sonra oluşan benzeri örgütler de var(Karakol Cemiyeti vb.). Bu günden baktığımızda işlevi, bu toprakların içinde bulunduğu özel durumda ulusal mücadeleye yardım etmek, eklemlenmek gibi görünse de sonuçta örgütlenme yapısı itibariyle, bunlar birer gizli örgüt. Bunları birer istihbarat örgütü saymak isteyenler de var. Ben, bugünden baktığımızda, bu örgütü MİT'ten çok Kontrgerilla

örgütü ile eşleştirmemizin daha doğru olduğu kanısındayım.

27 Mayıs'ı neden orta noktasına koyuyorum? Çünkü 27 Mayıs'tan sonra hükümet darbesi geleneğinde bir dönüşüm oldu. 27 Mayıs bu anlamda, biraz daha fazla 27 Mayıs öncesi hareketlerin bir devamı gibi gözüküyor. 12 Mart, 12 Eylül bu geleneğin içerisinden beslenmekle beraber, bu gelenekten çok ciddi bir biçimde ayrılan, iki tarihsel döneme işaret ediyor, dolayısıyla bu tartışmayı 12 Eylül başlığı altına koyup, bir milat belirleyip yapmamakta yarar var. Burada bir gelenek var ona mutlaka bir gönderme yapmak lazım.

İttihat-Terakki geleneğinden bu yana, askeri darbe hep olagelmiş. 12 Eylül büyük ölçüde bu siyasi geleneğin bir parçası. 12 Eylül'ün ayırıcı özelliği bir hükümet darbesi olmasının ötesinde, diğerlerinden farklı olarak halk hareketine karşı yapılmış olmasıydı. 12 Eylül darbesi mevcut siyasal yapıya karşı olmaktan ziyade, halka karşı. Yani bu arada, bir hükümet darbesini de içinde barındıran bir şey. 12 Mart, 12 Eylül'e bir hazırlık sayılmalı. Klikler arası mücadeleyle başlamış olmakla birlikte, o dönem halkın içinde en önce hareketlenmiş olan aydın tabakaya yönelik bir hareket olarak gelişti. 12 Eylül'e göre daha geçiciydi ve kurumsallaşmamış gibi gözüküyordu. Zaten etkileri de 3 yıl sonra silinmeye başladı.

27 Mayıs'ı bu anlamda ayırıyorum. Daha çok İttihat-Terakki dönemindeki Bab-ı âli Baskınlarına benzeyen bir yanı var. Dolayısıyla ben bu hareketi daha çok bir hükümet darbesi saymak yanlısıyım. Halkı karşına almadığı için, yanına almış sayılıyor. Bu noktada tartışmalar da var. 12 Mart ve 12 Eylül'deki tipik özellik, halk hareketini bastırma misyonu 27 Mayıs'ta yok. Dolayısıyla 27 Mayıs sonrası hareketleri 27 Mayıs'tan, bu gelenekten bir kopuş saymalıyız. Bab-ı Ali baskınlarından çok daha evrensel nitelikteki darbelere, Latin Amerika'daki Amerikan destekli hükümet darbelerine benziyor. Kontrgerilla meselesine de bu ayrımın ışığıyla baktığımız zaman "halkın gerillası"na karşı bir örgütlenme olarak ortaya çıkması 1950'lere dayanıyor. Teşkilat-ı Mahsusa'yı ayırarak söylüyorum. 27 Mayıs'ı milat saymamın sebebinin dünyanın içinde bulunduğu durumla da ilgisi var. Karşı-devrimci örgütlenmeler, bizim kontrgerilla dediğimiz yapılar, sistemin çöktüğü noktalarda ortaya çıkan yapılar. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, İttihat-Terakki döneminde ortaya çıkan Teşkilat-ı Mahsusa'yı bir erken doğum sayıyorum. Bütün dünya için böyle bu, sadece Türkiye için değil. Bu örgüt bir prototiptir. İmparatorluk çöküyor, bir takım önde gelen şahsiyetler, devleti kurtarmak amacıyla birtakım arayışlar içerisinde Teşkilat-ı Mahsusa'yı işte o dönemde kuruyorlar. Çok küçük, çekirdek bir yapılanma var. Bu çekirdek yapılanma bulduğu kaynaklarla, daha çok bizim Susurluk'ta ortaya çıkan mafya tipi örgütlenmeler gibi hapishanelerden insanları toplayarak bir yapılanmaya gidiyor. Temel çıkış noktası Balkan Harbi. Balkan Harbi'nde dağa çıkan isyancıları bastırmak üzere onlarla aynı şekilde mücadele edecek bir örgüt kurma gereği ortaya çıkıyor. Bu anlamda bu Kıbrıs'ta oluşturulan Türk Mukavemet Teşkilatı da bu anlamda bir milattır. O da Teşkilat-ı Mahsusa gibi, Karakol Örgütü gibi örgütlenmelerin çıkış amacından farklı bir amaçla ortaya çıktı. 27 Mayıs gibi, henüz kendisinden sonraki yapılanmaların özelliklerini tam anlamıyla taşımasa bile, oradan ortaya çıkan yapılanma giderek hızla daha modern bir hareket olmaya başladı, bizim kontrgerilla dediğimiz yapının nüvesini oluşturdu.

Bunun yanında 12 Eylül ve 12 Mart'ta aynı zamanda bir takım paramiliter örgütlenmelerin geliştiğini görüyoruz. 50'li yıllar, sadece Türkiye açısından değil, dünya açısından da bu tür örgütlenmelerin hızla geliştiği bir dönemdi. Size bir kitabı hatırlatıyorum; Stodart diye bir adamın kitabı yakın zamanlarda Türkçeye çevrildi. Stodart, biyografisine göre bir Ame-

rikan Üniversitesi'nde doktordu. 1960'larda Türkiye'ye gelip, Teşkilat-ı Mahsusa üzerine bir araştırma yapıyor. Bizdeki ilk kaynaklardan biri odur. Türkiye'de 90'lı yılların başında basıldı. 12 Eylül'ü asıl oturtmamız gereken yer şu; Türkiye tarihi, Osmanlı tarihi ile birlikte aynı zamanda bir iç savaşlar tarihi olarak da değerlendirilebilir. Kanuni Sultan Süleyman'dan bu yana yoğunluğu değişerek süren bir savaş. 12 Eylül hareketi bir yandan da o tecrübenin üzerine oturan bir hareket. İç savaş dönemleri demokrasinin yeşerdiği dönemlerdir. Darbe dönemlerinden daha demokratik olarak görülmesi savaş nedeniyledir, bir savaş olduğunu gösteriyor. Yani darbe dönemlerinin öngünleri, bizim tarihimizin en demokratik dönemleridir. Her şeyin serbestçe ifade edilebildiği ama elbette çatışmaların da olduğu dönemlerdir bunlar.

12 Eylül, yapılış amacına uygun olarak, iç savaş dönemindeki halk hareketini bastırmakla beraber bu savaşı bitirememiştir. Bizim içinden geçtiğimiz yumuşama, bastırılmışlığın üzerine gelmiştir ve geçici sayılmalıdır. Biz bu dönemi her iki taraf açısından da, bastıranlar tarafından da, bastırılanlar tarafından da, bir hazırlık dönemi saymalıyız. Savaşa hazırlıktır.

Öbür yandan 12 Eylül kurumları dediğimiz, 12 Eylül hukuku dediğimiz mesele açısından ise model Avrupa'dır. Bu hareketin Avrupa'da başladığını teşhis edebiliyoruz.

1968'de Fransa'da De Gaulle döneminde devlete değin birtakım düzenlemeler yapıldı. Daha hızlı harekete geçen bir devlet ihtiyacı sadece Türkiye'de sermaye sınıfının ihtiyaçları açısından değil, bütün dünyada sermaye sınıfının ihtiyaçları açısından gerekliydi ve bunu yaptılar. Mesela daha önce bir takım düzenlemeler yasalarla yapılıyorken, kanun hükmünde kararname tekniği icat edildi. Yasa çıkarmadan, yasa ile yapılacak düzenlemeleri hükümete kanun hükmünde kararnamelerle yapma yetkisi verilmesi devletin hızlandırılmasıyla ilgiliydi. Dolayısıyla devletin hızlandırılmasının kendisini de, içinde bir askeri güç olsa da olmasa da, bir "darbe" sayabiliriz. 12 Eylül de, 12 Mart'ta da devlet "hızlandırılmıştır". Sonuçta Türkiye'de 12 Eylül hukukunun kalıcı bir yapıya kavuşmuş olması itibariyle değil, bütün dünyada devletlerin genel olarak hızlandırılmış olması itibariyle de mevcut devlet yapısını bir sürekli darbe durumu sayabiliriz. Bu gelişme,sistemin bir savunma ihtiyacı içerisinde olmasından kaynaklanıyor.

Taslak metnimizde 12 Eylül vakası biraz sol açısından değerlendiriliyor. Gerçekten sonuçları itibariyle sol açısından önemli olabilir. Ancak bizim için vurgulanması gereken noktalardan birisi şu ki; solu yenen 12 Eylül değildir; sol yenildiği için 12 Eylül gelmiştir. Bu çok önemli bir saptama. Tartışılmalıdır. 12 Eylül tartışmasının bizi getirmesi gereken yerlerden bir tanesi şu; Eğer düzen tarafından sürekli bir karşı-devrim örgütlenmesi hali varsa, bunu yeniden örgütlemeye çalışan bir düzen varsa, bizim hareketimiz açısından devrimi sürekli, yeniden üretme, örgütleme ihtiyacı ortaya çıkar ki, bunun bizi çok ileri götüreceği açıktır. Benim belirlediklerim bunlar. İstediğimiz nokta açalım.

Sacit: *1980'e kadarki dönem solun en büyük kitleselliğe ulaştığı dönem… Sol kime, nerde ve nasıl yenildi ki 12 Eylül geldi?*

Orhan: Birçok sebebi var. Yenilgiyi sadece sayısal bir veri olarak algılamamak lazım. 73'ten bakılırsa (12 Mart'ın etkisi bitiyor, sol yaygınlaşma başlıyor…) sistem açısından anlaşılmıştır ki bütün gelişmişliğine rağmen, solun bütün gücü faşist saldırılara direnmekten ibarettir. Bu yaygınlığın içerisinde bir iktidar hedefi yoktur. Yani iktidar olma olanağı, hazırlığı ve perspektifi yoktur. Bütün ihtişamına rağmen, solun sistem açısından çok kolay değiştirilebilir bir hareket olduğu görülmüştür. Mesela; bir dönem dağa taşa Ecevit-Karaoğlan yazma hikayeleri vs. … Sosyal demokrasinin

bir eki haline gelmesi… Birçok örnek bulabiliriz. Türkiye'nin en diri hareketleri, mesela Dev-Yol hareketi, bildiğiniz üzere mahkemeler yapılmaya başladığında örgüt olmadıklarını söylediler. "Biz bir dergiydik…" dediler. Öyle görünüyor ki bütün azametine rağmen o yapılanmanın içerisinde iktidara yönelik öyle bir irade, azim, hazırlık falan yoktu. Sol hareket büyük ölçüde gerçek bir halk hareketi gibi görünüyordu. (Bunu olumsuz anlamda söylüyorum). Yani kendiliğinden ortaya çıkmış, bir savunma durumundan ortaya çıkmış bir halde görünüyordu.12 Eylül'den önce yaygın bir gerileme eğilimi zaten başlamıştı. Yükselen bir hareket, iktidara talip olan bir hareket olsaydı zaten darbe yapmak o kadar kolay olmazdı.

Zeki: *Sol, Kemalist olsa da, yasal çerçevenin dışında gelenek yaratmaya çalıştı; silahlı mücadele gibi…Mihri Belli'nin başını çektiği bu hareketin iktidar perspektifi yoktu. Tip iktidar hedefine vurgu yaptı. Mahirler iktidar hedefini kaybetti. Bütün sol Chp'yi iktidara getirmeye çalışırken Tip tek istisnaydı…..*

Orhan: 27 Mayıs'ın temel amaçlarından bir tanesi kalkınma, batılılaşma ve ilerlemeydi. Türkiye toplumunu ayağa kaldıracak, sanayileşecek, kendi milli sanayisini geliştirecek… Zeki'nin parmak bastığı bir mesele var. Mihri Belli dedi. Belki Doğan Avcıoğlu'nu da katmak lazım. Doğan Avcıoğlu geçiş adamı olarak, hem 27 Mayıs hareketinin idolüydü hem de solu etkilemiş bir şahsiyetti. 27 Mayıs'ın bu kalkınmacı, batılılaşmacı, ilerlemeci misyonu Mihri Belli tarafından 'Milli Demokratik Devrim' olarak kodlandı. "Türkiye'de kapitalist sistem henüz işini görememiştir. Çarpık kapitalizm vardır. Doğu'da ağalık sistemi sürmektedir, feodal kalıntılar hala varlığını sürdürmektedir. Demek ki sol hareket önce bu işi tamamlamalıdır. Dolayısıyla bu işi tamamlamak için, bu işin asıl sahibi burjuvazi olduğuna göre, 'milli burjuvaziyle' işbirliği yapılacak ve önce Türkiye uygun kapitalist gelişmeyi sağlayacak."

Bu açıdan baktığımız zaman bu programın kendisini sol bir program saymamız mümkün değil. Bu açıdan da sol hareketin, sistem açısından ideolojik olarak çok tehlike arz eder bir durumu yoktur. Ama tabi kalkışmanın kendisi, bizzat tehlikeli olabilir.

Bütün bu dönem boyunca, 'Sosyalist Devrim' diyen Tip'tir. Doğrusunu söylemek gerekirse ikinci Tip, sol hareket açısından çok önemli sayabileceğimiz bir hareket olamamıştır. Biraz zorlamayla TİP içerisinden çıkmış olan THKO, THKP-C geleneğini de ideolojik düzlemde 27 Mayıs'a bağlamamız mümkündür. Kemalizm ve İttihatçılık dozu yüksek bir harekettir. Örgütlenme tarzı, duruşu, Türkiye'deki meselelere bakışı itibariyle bu hareketin İttihat-Terakki geleneğinin içerisinde sayılmasında bence hiçbir sakınca yok. Sonuçta duruşları da bu.

Yani kafalarında bir devrim programı olmaktan ziyade-çoğu bunun tersini söylememiş olabilir- hükümet darbesiyle bu işi yapma, 'zinde-kuvvet'lere sığınma vs. Vardır. Bu bakışın teorisi de yapılmıştır zaman zaman. Ama demin çizdiğimiz tablo itibariyle söylüyorum: 27 Mayıs bu açıdan umut vericidir. Sol bu umudun içerisinden çıkagelmiştir. Bütün bu hay-huy içerisinde, 12 Mart ve 12 Eylül sol açısından anlaşılabilir bir şey olmaktan çıkmıştır. Kafalarında 27 Mayıs hayaleti dolaşmıştır hep. Halbuki 12 Mart ve 12 Eylül o hükümet darbesi geleneğinde de bir kopuşu ve "evrenselliği" temsil eder. Bu paralelliğin kendisi zaten solun gerilemekte olduğunun göstergesidir. Yani batmış bir hareketin üzerine kurulmuştur, gövde itibariyle. Sonuçta bütün bunları, bütün bu tarihi olumsuzlayıp bir kenara atmak niyetiyle söylemiyorum. Tabi Kemalizmi sol hareketin geleneği içerisinde saymamızda bir sakınca yoktur. Çok önemli bir gelenektir. Çok radikal, dağa çıkmış adamlar mahkemede, "Aslında biz Kemalistiz, Atatürkçüyüz…" demişlerdir. Mahkeme tutanaklarında vardır. Şimdilerde bir takım Kemalist örgütlerin Deniz Gezmiş'in

fotoğraflarını taşıması şaşırtıcı değildir. Kimse bir şey çalıyor değil. Bir açıdan Deniz Gezmiş pekala o sistemin içerisine oturtulabilir. Oraya itelim anlamında söylemiyorum ama bakış açısı, o bakış açısından çok fazla uzaklaşmış değildir.

Türkiye'de ilginç bir olgu var; Silah alıp dağa çıkan hareketler, Türkiye sol hareketinin geleneği içerisinde ideolojik ve programatik olarak her zaman en sağ hareketler olmuştur. Hâlbuki daha legal örgütlenmiş gibi görünen hareketler de ideolojik olarak solda olmuştur.

Yasal bir parti düzeneği içerisinde olan ikinci Tip'in Sosyalist Devrimi savunurken MDD içerisinden gelen THKO, THKP-C vb. hareketlerinin Milli Demokratik Devrim yapıp, milli burjuvaziyle işbirliği yapıp Türkiye'de kapitalizmi geliştirmeye çalışıyor olması çok enteresandır.

Bir "ihtilalci damar" hep var; İki subay otobüsle giderken karşılaşır, "Yahu ne olacak bu memleketin hali?..." derler. Otobüsten inildiğinde bir örgüt kurulmuştur. İttihat-Terakki geleneği budur. Zaman zaman solda da böyle şeyler olur. Otobüste karşılaşılmadan önce planlanmış, düşünülmüş herhangi bir şey yoktur. Yol yürünürken duruma göre davranılacaktır. Kemalist hareketin karakteri de bu değil mi zaten?..

Bu konuyu araştırırken kafamda hep iki tane laboratuar vardır. Bir tanesi Türkiye'dir; Teşkilat-ı Mahsusa'yı bulmuş, örgütlemiş olması itibariyle. Diğeri İtalya'dır. İtalya'daki de bu açıdan çok yaratıcı, zengin bir laboratuar. Bizde ikinci dönem için örnek verdiğim Türk Mukavemet Teşkilatı, Kıbrıs'taki o özel spesifik durumda bir tür gerilla mücadelesi vermek için kuruldu. Vuracak, kaçacak, bomba atacak, adam öldürecek falan. Askeri doktrin açısından yapısında bir sorun görünmüyordu. Ama bir noktada iç savaş içinde de roller üstlenmeye başladı. İç savaş bir kırılma noktası oldu. Bizim tartıştığımız da bu, iç savaş örgütleri.

Özel Harp Dairesi tartışmalarında da kırılma noktası bu. İç savaşta kullanmaya başladığınız şey artık normal bir askeri güç değildir. Bunlar NATO örgütlenmeleriyle beraber daha uluslararası bir nitelikle ortaya çıktı. Tezlerden birisinde söylemiştim; 12 Mart ve 12 Eylül'ün eski hükümet darbelerinden ayırıcı özelliği halk hareketine karşı yapılmış olması, ortaya çıkmış olması.

Bunlar genel olarak sola karşı bir hareketlenme olarak ortaya çıkmıştır. Halbuki İtalya'da çok net bir biçimde bütün bu örgütler İtalyan Komünist Partisi'nin iktidara gelmesini engellemek üzere oluşturulmuştur. Bir dizi bombalama eyleminden Aldo Moro'nun kaçırılmasına kadar, illegal devletin yaptığı, paralel örgütlenmelerin yaptığı işlerin ana fikri İtalyan Komünist Partisi'nin iktidara gelmesini engellemektir. Çünkü sistem şöyle düşünmüştür: İtalyan Komünist Partisi iktidara gelirse İtalya'yı elden kaçıracağız. Ama buna karşılık bizde bu tür örgütlenme kararları verenlerin Türkiye'nin elden kaçırılacağı yönünde bir endişe taşıdığını okumadım ve görmedim. Bu çok önemli. Yani bu değerlendirmeyi sadece solun ne yaptığı açısından değil karşı taraf açısından da bakmamız lazım. Ama meseleye genel bir karışıklık ve asayiş sorunu olarak baktılar. İnsanlar birbirini öldürüyor falan … Yani devletin kendisi de bundan çok fazla endişelenmemiştir. Bu asayiş meselesinin, huzursuzluk ortamının ortaya çıkmış olmasının dışında, bu hareketlenme açısından çok önemli olan, asayiş sorununun da devlet tarafından yaratılması. 12 Eylül'e gelene kadar, sol faşizme karşı anti-faşist mücadele içerisinde kendisini şekillendirdi ve sınırlandırdı derken aynı zamanda şunu da söylemiş oluyoruz; Bu saldırıyı yapan faşist örgütler sonuçta paramiliter örgütler, yarı askeri örgütler ve devletin kontrolünde olan örgütler. Dolayısıyla bu mücadelenin kendisi devletin kontrolündeydi zaten. İstedikleri

zaman dizginleri çektiler, istemedikleri zaman bıraktılar. Cinayetlerin arttığı dönemler devletin operasyonları arttırdığı dönemler aynı zamanda. Operasyon dönemleri bu ülkenin aynı zamanda en demokratik olduğu dönemlerdir. Sadece sol açısından değil, bu ülkenin genel biyolojisi itibariyle.

Bir şeye daha dikkat çekmeliyim ki 12 Eylül bu tarih açısından sadece solu yenmekle kalmadı, devlet açısından yeni kurumlaşmaya gitti. Siyaset bilimi teorisinin üçlü ayağında, yasama-yürütme-yargı'da yürütmenin elini güçlendirdi, öne çıkardı. Yasamanın onun üzerindeki denetimini giderek azalttı. Daha önce söyledim; Avrupa'da da olmuştur aynı gelişme, Fransa'da da aynı şey olmuştur, Amerikan sisteminde de aynı şey olmuştur. Daha hızlı bir devlet ihtiyacı biraz da sermayenin ihtiyaçlarından kaynaklanıyor. Eğer ülkenizde çok güçlü bir muhalefet hareketiniz varsa bu hız sorununu çözmeniz mümkün değil. O zaman darbe yapmanız gerekir. De Gaulle döneminde Fransa'da da aynı şeyi yaptılar. Görünümler çok farklı olabilir. Ama bu hareketin sadece sola karşı yapılmış olduğunu söylemek doğru değil. Sistemin kendisi açısından bir takım ihtiyaçları vardı. Bu ihtiyaçlar diğerinden daha belirleyici olmuştur.

Zeki: *Senato diye bir kurum vardı, kaldırdılar. Sadece sol tasfiye edilmedi, devletin içinde de bazı kurumlar tasfiye edildi.*

Orhan: Artı, başkanlık sistemi tartışması da bunu en uç noktaya götürmüştür.

Zeki: *Belki Parlamento'ya da bir tür By-Pass edecek ve Amerika'daki sistemi buraya taşıyacak bir şey. Yani yürütmenin elini tutacak hiçbir şey kalmasın, yürütmeyi denetleyecek de herhangi bir mekanizma kalmasın. Çünkü her denetleme mekanizması bir şekilde halkın taleplerinden etkilenme ihtimaline açıktır. Meclis, neticede halkın oylarıyla seçiliyor, halkın taleplerine bir miktar duyarlılık gerektiren bir şey.*

12 Mart ve 12 Eylül arasında bir fark var. Gerçekten 12 Mart, 12 Eylül'ün bir hazırlığı gibi. Faşizan bir yönü, sola karşı bir tasfiye yaptı. Siyasi partiler üzerinde önemli değişiklikler yaptı. 12 Eylül'de bütün Türkiye solunun aldığı karar şu; 'geri çekilme', stratejik geri çekilme… Bütün teşkilatlar şunu yaptı; adamlarını yurtdışına çıkardı veya çekti kenara. Yani "bu iş birkaç sene sürecek, bu devletin sola saldırdığı dönemi geçirelim, ondan sonra legal çalışma imkânları ortaya çıkar çıkmaz, saldırırız ve sol içerisinde de en büyük oluruz…" Gerçekten de o beklentiyle davranıldı. Kadro düzeyinde bir sürü insan yurtdışına çıkarıldı, mülteci oldu orada kaldı. Bir kısım insan dağlarda kaldı. "Millet yardıma gelecek savaşmaya başlayacağı" diye bekliyor.

Bu defa şunu yaptılar; devlet yeniden kuruldu, yeniden inşa edildi ve hiçbir zaman bir çıkış olmadı. Mesela 80'lerin ortalarında, sendikal talepler serbest bırakıldı. Millet "aha, tamam! 12 Mart'tan biraz uzun sürdü ama çözüldü" dedi. Dergiler de çıkmaya başladı. 12 Mart devlette bazı kurumsallaşmaları yaptı ama geri çekildi. 12 Eylül devleti baştan aşağı inşa etti ve geri çekilmedi. Hala da 12 Eylül var.

Erdoğan: *1908'de başlayan bir halksız devrim söz konusu. İktidarı almaktan kastımız ne? Bu coğrafyada halk örgütlenmiyor. Örgütlenme aracında, anlayışında, modern örgüt yapısında, bir takım yeni araçlar mı gerekiyor?*

Orhan: Çok zor bir soru, cevaplamak kolay değil. Siyasal görünüşle onun toplumsal karşılığı arasında bir açı farkı her zaman vardır. Siyasal devrimlerde her zaman bir halk yetmezliği meselesi vardır. Devrimini halkıyla yapmış görünenler için de böyle bu … Mesela Fransız Devrimi aslında bir Paris devrimidir. 150 kilometre ötesindeki bölgelerde devrim

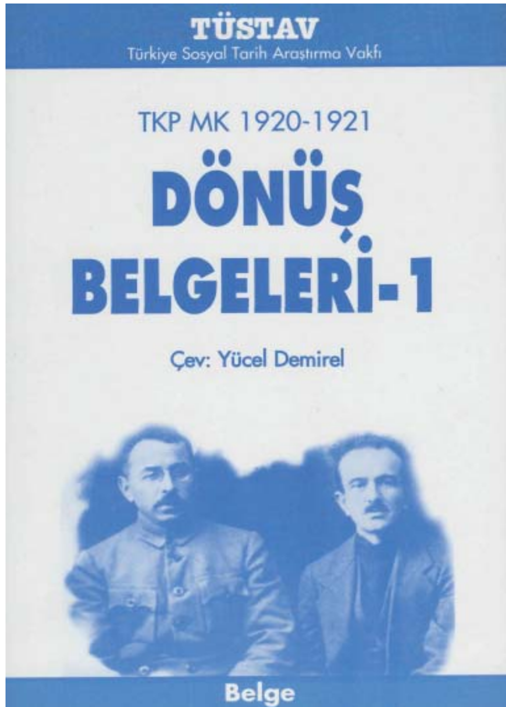
olduğu altı ay sonra duymuştur. Ekim Devrimi de Rusya'nın önde gelen şehirlerinin devrimidir. Orta Asya'ya Kızıl Ordu'yla gitmiştir. Bizdeki biraz daha ıssız olabilir. Doğrusunu isterseniz biraz spesifik bir mesele olduğunu kabul ediyorum. Yani ihtilali hep ordudan geçen bir hareketlenme olarak ve halkı oldukça bıkkın bir coğrafyanın insanı olarak; evet böyle bir şey var…. Aradaki açıyı çok fazla abartmanın taraftarı değilim.

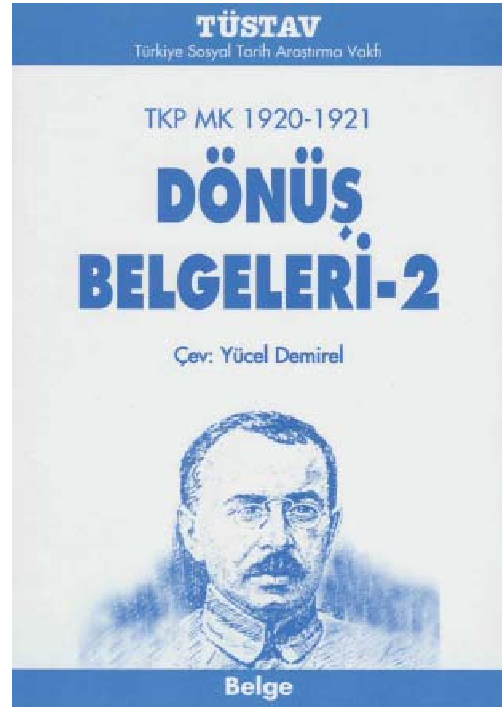
12 Eylül olmasaydı ve 81'in Eylül'ünde devrim yapmış olsaydık, çok kısa bir devrimimiz olurdu zaten. Tabi bu dünyanın gidişatıyla da ilgili. Ama senin sorduğun sorunun siyasetin ve tarihin terimleriyle açıklayamayacağımız bir parçası var ki o da şu; Komünist hareketin kendisi modernleşmenin bir ürünü. Söylemek istediğim piyasa toplumu işini gerçekten sonuna kadar yapmış olacak ki saf hareketler ortaya çıkabilsin. İçine bu savrulmaların, İttihat-Terakki'lerin, 27 Mayıs'ın, kalkınmacılığın, ıvırın zıvırın girmediği teoriye uygun bir gelişme ortaya çıksın. IMF'nin Türkiye'de yapmaya çalıştığı şey gibi bir gelişme olacak ya da. Yani büyük bir nüfusu tarımda örgütlenmiş, kente göçmüş ama göçtüğü yerle bağlantılarını sürdüren bir yapıda bütün her şeyin bir parça bulaşık olması kaçınılmaz. Böyle bulaşık bir sınıfın oluşturduğu bir sendikal hareket de, dolayısıyla biraz bulaşık oluyor. Sarı sendikacılığın bizde çok yaygın olmasının sebeplerinden birisi de bu. Kamu sektöründe hemşeri örgütlenmesi var; Başka işlerinin yanında devletten bir de maaş alan bir takım adamlarla bu kadar oluyor. Yani bu onu, ister istemez sarı yapacak bir durum. Marksist şemadaki örgütlenme şeklimiz bir varsayımın üzerine oturuyor. Hakikaten "özgür, bağımsız bir işçi sınıfı" var olacak. Bizde hala bir geçiş dönemi var. Bizde kırdan kopanların eski organik bağları bir şekilde sürüyor. Bu organik bağların kendisi bence Türkiye'de sınıfın modern bir sınıf olarak ortaya çıkmasını engelliyor. 12 Eylül'de başlayan gelişmeler bu dengeyi bozuyor. Piyasa, borsa işleri bunların işareti. Sistem yapacağını yapıyor ve bütün organik yapıları dağıtıyor. Sonuçta Marksist hareket, ancak düzen karşısında yalnız kalmış insanlarla karşılaştığı zaman iş görebilir. 'Milli Demokratik Devrim' hareketine katılan insanlar da sonuçta çoğu kırsal alanda duran, ilişkileri bu anlamda kentli olamayan, başka bağlılıkları, başka organik ilişkileri olan insanlardı.

Gelişme, bu şartlarda acı verici bir şey. Düzen kendi mantığıyla ilerledikçe saflaşma kaçınılmaz, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması kaçınılmaz. Marksizm da o şartların ürünü. "Sovyetler Birliği var, dünyada sol hareket var, Avrupa'da sol hareket var, Latin Amerika'da gerilla hareketleri var. Bütün bunları bir araya getirerek bir şey yapabilir miyiz?" diyen Mahir Çayan'ın çok önemli bir teorisyen sayıldığı bir dönemden geçtik geldik. Her şeyin yeni başladığı bir dönem için yeterli görülmüştür. Biz kendi çorbamızı yapamadık, içine kendi tuzumuzu katamadık, kendi yorumumuzu geliştiremedik. Çok mu önemli bilmiyorum ama bir İtalyan Marksizmi vardır, Fransız Marksizmi de vardır. Bir süzgeçten geçmiştir, bir hesaplaşmanın içerisinden geçip gelmiştir. Bütün bu milli vurgularımıza rağmen Türkiye'ye ait bir yorum da yoktur. Şimdi doğru-düzgün düşünme şansı yakaladığımız bir dönemin içerisinden geçiyoruz. Bütün bu tarihe bu şekilde bakmamızın sebeplerinden bir tanesi de bu. 20 yıl önce bunları söyleyemedik, bunları konuşamadık. Bunu belki o zaman yakalamamız mümkün değildi. 'Gerçekleşmiş Sosyalizm Rüyası: Doğu Alman Cumhuriyeti' diye bir kitap var. Okuduk hiç de gocunmadık. Ama şimdi alıp koysak şuraya hepimize çok komik gelebilir, gülümseriz. Yani o rüyanın tepesindeki adam sığınacak yer bulamadı. Şunu anlatmaya çalışıyorum; bu inat ve sabır isteyen bir iş. Sürekli kendimizi yenilememiz gereken bir şey. Örgütlenme tarzımız da dolayısıyla sürekli yenilenmemiz gereken bir şey ve 12 Eylül'ü programımıza koymamızın, başlık olarak tartışmamızın da gereği bu. 12

Eylül sol açısından bir milattır dediğimiz, çok önemsediğimiz için değil. Bizim örgütlenme şeklimiz açısından özet bir şey çıkarıyorsa, bir yol çıkarıyorsa, bir perspektif çıkarıyorsa tartışmamızın bir anlamı var. Yapacağını yapmış, kurumsallaşmasını tamamlamıştır. Yaptığı şeyi olduğu gibi kucağımıza bıraktı ve biz hala aslında onunla boğuşmaktayız. Boğuştuğumuz şey darbenin kendisi değil, darbeyle yapılan şeydir. Bütün dünyada devlet hızlandı aslında. Bizde darbeyle hızlandı, farkımız oydu. Çok az tartışıldığını biliyorum.

40 yıl sonra, bütün bu arbedenin içerisinden geçmiş sol hareketin en azından ordu karşısında net bir tavır geliştirmiş olması gerekiyor ya da net bir tarih yazmış olması gerekiyor. 28 Şubat'ta olup biteni biliyorsunuz; solun önemli bir kısmı yine o darbe yapmış adamların yan tarafına geçip "Şeriata geçit yok!" diye çok kolayca o güçlerin bir eklentisi haline geldi. Sonuçta bir şekilde geldik, bir yerde durduk, sol bu gelişmeye karşı herhangi bir tavır geliştirmiş değil, herhangi bir kurumsallaşmaya gitmiş değil. Yarın başına aynı şey gelirse buna karşı herhangi bir hazırlığı da yok. Başarısızlığı beş darbeci generale atıp bu işin içerisinden sıyrılmamız mümkün değil.

1. Uluslar arası İstanbul-Beyoğlu Şiir Festivali'nin Ardından
"Toprak vatanım, İnsan ulusum"

Cengiz ÖZDEMİR
(Festival Genel Sekreteri)

1. Uluslar arası İstanbul- Beyoğlu Şiir Festivalinin fikir babası Adnan Özer, festivalden bir yıl kadar önce bu fikri enstitünün gündemine soktuğunda herhalde bunun gerçekleşebilir bir proje olduğundan kendisi de emin değildi. Çünkü edebiyat dünyasının içinden gelmiş, o dünyanın arka sokaklarını, ana caddelerini ve çıkmaz yollarını iyi bilen bir kişi olarak edebiyatçıların ne kadar "ele avuca sığmaz", ortak iş yapma refleksleri zayıf, kişisel husumetlerin ve sanatçı egolarının her şeyin üstüne geçebildiğini biliyordu. Bu fikri duyduğumuz andan itibaren hepimize çok cazip geldi. Bunun birkaç nedeni vardı. Birincisi elbette şiirle kurduğumuz kişisel ve "politik" gönül bağıdır. Türkiye'de ve dünyada ki tüm ilerici, sosyalist hareketlerin şekillenişinde şairlerin ve şiirin özel bir yeri vardır. Yunus Emre'den Şeyh Bedrettin'e, Pir Sultan Abdal'dan Tevfik Fikret'e ve nihayet Nazım Hikmet'e bu memleketin yetiştirdiği tüm şairlere ve şiirlerine bir borcumuz vardı. Ayrıca kişisel olarak da şiirle özel bağları olan bir ekip olmuştu. Zeki ve Adnan zaten şairdi. Komitenin diğer üyelerinin de şiirle ilişkisi fena değildi.

İkinci nedenimiz İstanbul'da daha önce böyle bir festivalin bir kez yapılmış olması ve devamının getirilememiş olması ve devamının getirilememesiydi. 1991 yılında gerçekleştirilen POESİUM- İstanbul Şiir Festivali dönemin İstanbul Büyükşehir Belediyesinin doğrudan desteğini almasına rağmen ikincisi gerçekleştirilememiş bir festival olarak kaldı. Bu deneyim bize böylesi bir uluslar arası festival organize ederken nelere dikkat etmemiz gerektiği konusunda fikir verdi.

Üçüncü nedenimiz enstitünün tüm imkanlarını kullanarak uluslar arası bir organizasyon gerçekleştirme isteğiydi. Pek çok arkadaşımızın aklının ucundan bile geçmeyecek bir hayali gerçekleştirerek, aslında enstitüye ve onun kurumsal kimliğine "çağ atlatmak" istedik. Türkiye'deki bilim, kültür ve sanat kurumlarının en önemli sorunu kendi kabuklarından dışarıya bir türlü çıkamamalarıdır. Günümüz dünyasında uluslar arası ilişkiler kurmak, "gözünü dışarıya dikmek" kültür kurumlarının en önemli işi olmalıdır. Bu kurumları sadece konferanslar, seminerler, kurslar veren ve zaman

zaman yayın çıkaran kurumlar olarak görürsek bu bakış açısı kurumların güdükleşmesiyle sonuçlanır. Bunun ötesine geçen bir perspektif olarak şiir festivali fikri enstitü adına hepimizi heyecanlandırdı. Bu heyecanı hem festivali bundan sonraki yıllarda tekrarlayarak, hem de yeni uluslar arası organizasyonlar gerçekleştirerek geleceğe taşımayı hedefliyoruz.

Süreç Nasıl Gelişti?

Yukarıda belirttiğim gibi festivalin fikir babası Adnan Özer'di. Adnan bu fikri ortaya attıktan sonra Uzunca bir süre tekrar görüşemedik. Ama enstitüde biz bu fikri benimsemiştik ve sık sık kendi aramızda bu projeyi nasıl ve kimlerle gerçekleştirebileceğimizi tartıştık. Sonuçta bu organizasyon için bir komite kurulmasına karar verildi. Komite daha önce bir arada hiç çalışmamış ancak her biri kendi alanında uzman, sosyal ilişkileri gelişkin kişilerden oluştu. Komite ağırlıklı olarak şubat ayından itibaren düzenli olarak toplanmaya başladı. Bu süreçte Sevda Ergin'in hastalığı ve aramızdan ayrılışı bazı işlerimizi aksatsa da hızla toparlandık. Sevda'nın hasta yatağındayken bir sohbetimizde bu festivali çok merak ettiğini ve gelebilirse Mahmut Derviş'le mutlaka tanışmak istediğini söylemesi bizi ona karşı borçlandırdı. Bu borcu öderken arkadaşımızın adını festivalle özdeşleştiren bir iş yaptık ve Sevda Ergin adına bir şiir ödülü koyduk. Bu ödülün ilkini de festival sırasında Diyarbakır'da yaşayan şair Kemal Varol'a tevdii ettik.

Mart ayında itibaren ne kadar geciktiğimizi ve amatörlüğümüzü fark etmeye başladık. Çünkü sponsorluk için başvurduğumuz kurumların bir kısmı sponsorluk bütçelerini kapattıklarını söylediler. Bir kısmı edebiyata, hele de şiire hiç sponsor olmak istemiyordu. Şiir kitaplarının 300-500 sattığı, ikinci baskı yapan şiir kitaplarının parmakla sayıldığı bir ülkede bu tavır normal gözükebilir. Ancak yalnızca bununla açıklanamaz. Burada şairlerin kendi aralarında yarattıkları çekişmelerden kaynaklanan erezyonların da etkisinden bahsedebiliriz. Sponsor bulmakta karşılaştığımız zorluklar ve özellikle şairlerden gelen moral bozucu duyumlar zaman zaman kendi aramızda festivalin sonbahara ertelenmesi tartışmalarını yarattı. Hatta bu nedenlerle mayıs ayı içinde yapmayı hedeflediğimiz festivali üç hafta erteleyerek haziran ayına erteledik.

Fakat tüm bunlara rağmen özellikle yabancı şairlerin neredeyse tümünün davetlerimize olumlu yanıt vermesi bizi cesaretlendirdi. İstanbul gibi dünyanın en önemli kültür başkentlerinden birine geliyor olmak tüm şairler için de heyecan verici bir eylemdi. Sonuç olarak komite ne olursa olsun bu festivali gerçekleştirmek yönünde bir irade geliştirdi. Bu noktada süreç hızlandı.

Çok sınırlı bir bütçeyle gerçekleştirdiğimiz festival, ilk şairin uçaktan inmesiyle birlikte belirsiz bir iş olmaktan çıkıp fiili bir eyleme dönüştü. Ondan sonraki tüm festival etkinlikleri- biri hariç- çok büyük bir başarıyla gerçekleştirildi. Bu başarıda festival komitesinin son derece özverili çalışmasının yanı sıra gelen şairlerin kalender tutumları, izleyicilerin yoğun ilgisi, festival mekanlarını büyüleyici havası, katılımcıların çeşitliliği, yerli şairlerin

etkinliklere gösterdiği teveccüh vb. bir çok etken vardır. Ancak en önemli etken kuşkusuz İstanbul’un kendisidir. İstanbul gerçekten bir şiir başkenti olabilecek, çağırılan her şairin gelmek için can atacağı bir dünya şehridir.

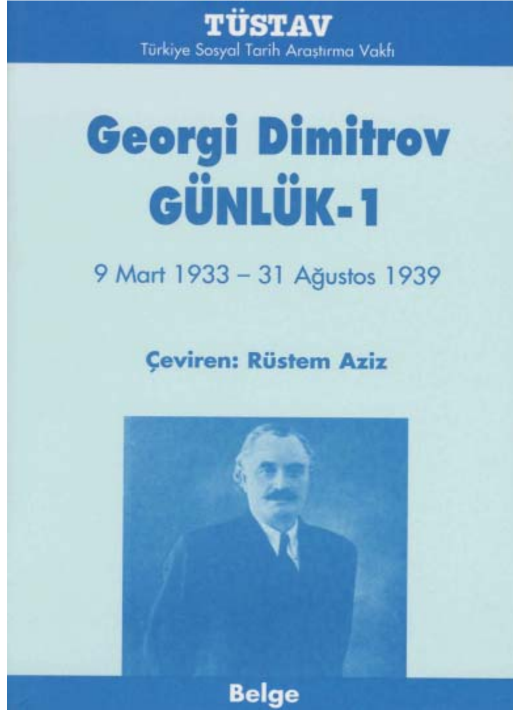
Tophane-i Amire’deki açılış kokteylinden başlayarak, Santa Maria Kilisesindeki kadın şairlerin buluşması, Yerebatan Sarnıcındaki şiir akşamı, Bilgi Üniversitesi, Muammer Karaca Tiyatrosu, Mephisto Kitabevi ve Abdullah Mekandaki şiir okumalarına çok yoğun bir ilgi vardı. Ayrıca Enstitüde gerçekleşen şiir okuması ile “Modern Irak Şiiri” ve “Çağdaş Irak Şiiri” başlıklı panellere de ilgi yoğundur.

Sonuç Olarak

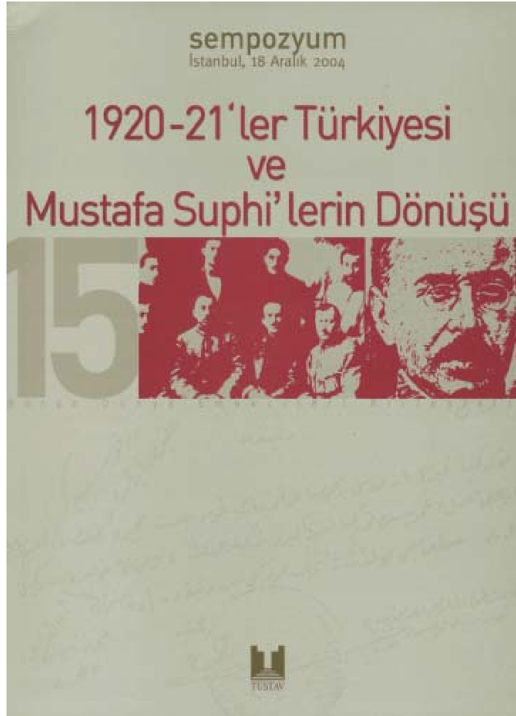
Festival sırasında birçok ulusal televizyon kanalında canlı yayınla veya bant yayınlarla haber olduk. Mevcut günlük gazetelerin hemen hemen tamamında en az üçer kez, bazen tam sayfa bazen birkaç satırla haber olduk.

Şiir festivali için açtığımız sitelerden sadece birine 10 günde toplam 65 bin kere giriş yapıldı. Sayılmayacak kadar çok internet sitesinde (binlerle ifade edebiliriz) haber olduk. Onun üzerinde ulusal radyo ile canlı bağlantı kurarak ve takip edemediğimiz birçok radyoda da kültür sanat programlarında haber olduk. Türkiye’de ilk kez bir şiir festivali antolojisini dergi formatında basarak dağıttık. Afişlerimiz İstanbul’un her tarafında asıldı. 21 adet pankart belediye ekipleri tarafından Beyoğlu’nun çeşitli yerlerine asıldı. Festival bitiminde toplam 900 sayfalık bir medya takip raporu oluştu. Tüm bunlar teknik sonuçlar.

Bir de festivalin siyasi sonuçları var. En önemli sonucu Tarih ve Toplum Bilimleri Enstitüsü ilk kez uluslar arası bir organizasyonu gerçekleştirerek, bir anlamda rüştünü ispatlamış oldu. Küçük gündelik faaliyetleri yürütmekle birlikte “büyük” iş yapma kabiliyetimizin de olduğunu böylece gördük. Daha da önemlisi Türkiye’nin gündemine belirli bir konuyu sokabilme becerisini edindik. Kendimize güvenimiz arttı. Şimdi sıra sadece şiir festivaliyle sınırlı kalmayan, Latin Amerika ve Ortadoğu gibi dünyanın kalbinin attığı bölgeleri Türkiye’nin gündemine sokan bir dizi uluslar arası konferans düzenlemeyi önümüze koyduk. Tabii 14-21 Mayıs 2007 tarihleri arasında şiir festivalinin ikincisini izlemeye bu satırları okuyan herkesi davet etmeyi unutmuyoruz.

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Georgi Dimitrov
GÜNLÜK-1
9 Mart 1933 – 31 Ağustos 1939
Çeviren: Rüstem Aziz
Belge

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Georgi Dimitrov
GÜNLÜK-2
1 Eylül 1939 – 5 Mayıs 1945
Çeviren: Rüstem Aziz
Belge

sempozyum
İstanbul, 18 Aralık 2004
1920-21'ler Türkiyesi
ve
Mustafa Suphi'lerin Dönüşü
15
TÜSTAV

sempozyum / panel / söyleşi
İstanbul, 12 Kasım 2005
Türkiye İşçi Partisi
Parlamento'da
40. Yıl
TİP
KÖYLÜYE TOPRAK
HERKESE İŞ
TÜSTAV

Tohumculuk Kanunu: Kapitalist Tarıma Kestirme Geçiş

Şahin ARTAM

Bu yazı yayınlandığında Meclis'te görüşülen "Tohumculuk Kanunu" (http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0822.pdf) belki çıkmış olacak. 1963 tarihli kanunun (308 sayılı "Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanun") güncellenmesi anlamına da gelen yeni kanunun en önemli özelliklerinden biri, şimdiye kadar ticari üretimde izin verilmeyen transgenik tohum kullanımını serbest bırakması.

Tohumculuk Kanunu neden iki yıldır gündemde? Transgenik tarım neden Türkiye'nin ve başka ülkelerin sınırlarını zorluyor? Trangenik tarımın Türkiye'ye girişi tarımdaki üretici açısından ne ifade ediyor?

Kanun tasarısının "genel gerekçe" bölümünün hemen başında şöyle deniyor:

"308 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren geçen 40 yıl içerisinde gerek dünyada gerekse ülkemizde tohumculuk konusunda büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda, bitki çeşitlerinin ıslahında geleneksel yöntemlerin yanında biyoteknolojik usuller de kullanılmaya başlanmış, tohumlukların ticarete arz edilmesinde uygulanan yöntemler değişmiş, özel sektörün tohumculuktaki payı artmış, Avrupa Birliği'ne üye devletlerle tüm dünyada kamu kurum ve kuruluşları daha çok denetim ve kontrol ağırlıklı görevler üstlenmiş, tohumculuk faaliyeti özel sektör ağırlıklı hale gelmiş, birçok ülkede tohumculukla iştigal eden özel sektör ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsil edildiği birlikler veya kurumlar kurularak tohumculuk faaliyeti bunlar vasıtasıyla yürütülmeye başlanmış ve tohumculuk sektörüne bu kuruluşlar tarafından yön verilmeye başlanmıştır."

Bundan şu anlaşılıyor: Yeni kanunla, "tohumculuk konusundaki büyük gelişmeler"in gerisinde kalınmaması amaçlanıyor. Oluşturulmak istenen yeni ekonomik ortamda da devlet "daha çok denetim ve kontrol ağırlıklı görevler üstlenecek", tohumculuk faaliyeti büyük ölçüde özel sektöre devredilecek; bu faaliyet özel sektörün de temsil edildiği birlikler (kanunun önemli bir bölümü "Türkiye Tohumcular

Birliği"nin örgütlenme ve çalışma esaslarına ayrılmış) tarafından yürütülecek.

Kanun tasarısını hazırlayanların "biyoteknoloji" gibi fazlasıyla geniş bir terim yerine "transgenik" terimini kullanması daha uygun olabilirdi. "Biyoteknoloji", canlı organizmalar ile ilgili her türlü müdaheleyi kapsıyor ve Türkiye'de kanun tasarısı öncesinde de bu müdahelelerin bir kısmına serbestçe başvuruluyordu zaten. Aşılama gibi geleneksel uygulamalardan daha ileri, modern biyokteknolojik uygulamalara da, Küba'da bakterilerin doğal gübre olarak kullanılmasını (sebzeler için Rhizobium, şeker kamışı için Azotobacter gibi) örnek verebiliriz.[1]

"Transgenik" terimi ise, yeni kanun öncesinde tarımda ticari amaçla uygulanması serbest olmayan, kanunla serbestleşecek olan bir uygulama alanına işaret ediyor: Genetik olarak değiştirilmiş (GDO) organizmaların, kanun bağlamında da genetik olarak değiştirilmiş tohumların kullanımına.

Tüm dünyada transgenik tarımla ilgili hassasiyet üç noktada yoğunlaşıyor:

- İnsan sağlığı

- Doğa tahribatı

- Üreticinin tohum-ilaç şirketlerine bağımlılaşması

Transgenik Bakteriyle Artırılan Sütte Kolon, Göğüs ve Prostat Kanseri Riski

Transgenik tarımın daima insan sağlığını tehdit ettiği, bu uygulamaların kaçınılmaz olarak sağlığa aykırı sonuçları olduğu söylenemez. Ama ne de tüm transgenik tarım uygulamalarının ve bu uygulamalarla elde edilen tüm ürünlerin sağlık açısından güvenli olduğunu söyleyebiliriz.

Sağlıkla ilgili sorunların ortaya çıktığı uygulama alanlarından birine tohumculukta değilse de hayvancılıkta rastlayabiliriz. ABD'de son 15 yıldır, genetik olarak değiştirilmiş bakterilerden elde edilen bir madde ineklerden daha fazla süt elde etmek için kullanılıyor. İneğin verdiği sütün miktarını düzenleyen büyüme hormonu ile "hemen hemen" özdeş rBST ("recombinant bovine somatotropin") süt verimini yüzde 15 oranında artırılabiliyor.[2]

ABD'de mandıracılığa rBST'nin girmesi, ABD'de gıda ve ilaç alanında bir numaralı federal otorite olan Gıda ve İlaç İdaresi'nin (FDA) 1993 yılında rBST'nin ticari olarak kullanılmasına izin vermesiyle başlıyor. İzinden 10 yıl sonra, 2003 itibarı ile süt alınan ineklerin üçte birinin artık rBST enjeksiyonu ile "verimlileştirildiği" (http://www.ers.usda.gov/publications/agoutlook/sep2002/ao294i.pdf) ABD'de bu pazarın en büyük şirketlerinin başında ise Monsanto geliyor. Monsanto, ürününü "Posilac" markası (http://www.monsantodairy.com) altında pazarlıyor.

rBST'nin olumsuz etkileriyle ilgili bulgular 90'larda ABD'de üniversite ve ilgili devlet kuruluşlarında birikmeye başlamıştı. Raporlarda üstünde durulan konuların belki de en kritiği, rBST enjeksiyonu ile bağlantılı bir maddenin miktarı ve yoğunluğuydu. rBST, inekleri "Insulin-like Growth Factor One" (IGF-1) olarak bilinen bu maddeden daha çok salgılamaya zorluyor, salgılanan IGF-1 de süt vermeyi tetikliyordu. Süt insan tarafından içildiğinde, bu kimyasal maddenin yaklaşık % 67'si kana karışıyordu. Çeşitli laboratuar bulguları, rBST verilmiş ineklerin sütünde IGF-1 yoğunluğunun diğer ineklerdekinden daha yüksek olduğunu ortaya koyuyordu.

[1] Peter Rosset, Medea Benjamin, 1994, The Greening of the Revolution, Ocean Press, s. 56

[2] "Bovine somatotropin" ile ilgili ayrıntılı bilgi için: http://www.nalusda.gov/bic/BST/BST.html

1996'da Illinois Üniversitesi'nden Prof. Samuel Epstein, International Journal of Health Services'de yüksek yoğunlukta IGF-1'in insanlarda göğüs ve kolon kanserine yol açtığını ortaya koyan kanıtlar yayınladı.

Ocak 1998'de Science dergisinde yayınlanan ve Harvard'dan bir grup araştırmacının imzasını taşıyan makalede, kanlarında yüksek düzeyde IGF-1 bulunan erkeklerin prostat kanserine yakalanma riskinin diğer erkeklerden dört kat daha fazla olduğu belirtildi.[3]

Mayıs 1998'de The Lancet'da yayınlanan bir makalede, kanlarında yüksek düzeyde IGF-1 bulunan kadınların göğüs kanserine yakalanma riskinin diğer kadınlara göre sekiz kat fazla olduğu bildirildi.

1999'da ABD Sağlık Bakanı Donna Shalala ise, rBST'nin "bilimsel kaygılara yol açmadığı"nı duyuruyordu.

Doğa Tahribatı

Transgenik tarım uygulamalarının doğal yaşam ve çevre açısından olumsuz sonuçları, bu uygulamaların temel gerekçesinden kaynaklanıyor: Verimliliğin artırılması. Daha yüksek verimlilik hedefiyle üretilen transgenik tohumlar ve bu tohumlardan gelişen bitkiler ya tarım zararlılarını öldürücü özellikler veya zararlıları öldürecek ilaçlara (herbisit ve pestisitler) karşı direnç taşıyor. Bunun sonucunda ise sadece doğaya verilen kimyasal ilaç miktarı artmakla kalmıyor, aynı zamanda, bir taraftan doğal çeşitlilik yok edilirken diğer yandan zararlıları öldüren bitkilerin, böceklerin ve hayvanların da ölümüne neden oluyor. Doğa, kendi koruma yöntemlerini birer birer yitiriyor. Ayrıca, zararlılarda zamanla ilaçlara karşı diren oluşmasıyla "süper yabani" türler ortaya çıkıyor ve bu da daha fazla ilaçlama yapılmasını ya da transgenik bitkilerdeki öldürücü özelliklerin daha da artırılmasını gerektiriyor.

2003 yılı ortalarında "Bağımsız Bilim Paneli" ("Independent Science Panel") tarafından 200 bilimsel araştırmaya dayanılarak yayınlanan raporda (http://www.foodfirst.org/progs/global/ge/isp/ispreport.pdf) şunların altı çizilmişti:

-Bt ekinler[4] ile öldürülmesi hedeflenen tarım zararlılarının Bt zehirlerine hızla direnç geliştirme olasılığı çok yüksek ve bazı türler şimdiden birçok zehirli maddeye karşı direnç kazanmış durumda. Araştırmalar, pek çok dirençli türün söz konusu zehirlerden "beslenmeye" bile başladığını ortaya koyuyor.

- Bt biyopestisit özellikleri, böcekler gibi zararlı otların da direnç kazanması sonucu "süper yabani otlar"ın (öldürülmesi için daha fazla ve farklı ilaç kullanımı gereken türlerin) ortaya çıkmasına neden olabiliyor.

- Dünyada tüm transgenik ekinlerin %25'inde bulunan Bt proteinlerinin, ekin açısından zararlı olmayan bir dizi böceği yok ettiği gözlemlenmiş. Bu proteinlerin bir bölümü güçlü imünojenler (antikor üretme gibi bağışıklık tepkisi gösteren antijenler) ve allerjenler (allerji yaratan maddeler). Birçok bilimadamı, Bt'li ekinlerin insanlar tarafından kullanılmasına karşı uyarıda bulunuyor.

- ABD Tarım Bakanlığı'nın dört yıllık verileri (2003'den geriye doğru), Bt pamuğun böcek ilacı kullanımını bazı eyaletlerde azalttığını, Bt mısırın ise böcek ilacı kullanımını hemen hemen hiç etkilemediğini gösteriyor.

Raporda, pestisit kullanımı açısından mısırda azalma sağlayamayan, pamukta ise bazı yerlerde azalma sağlayan transgenik tarım

[3] George Monbiot, 2001, Captive State, Pan Books, s. 238

[4] Bt ekinler, "bacterium Bacillus thuringiensis"in (Bt) genlerinden elde edilen böcek öldürücü proteinleri üretmek üzere genetik olarak değiştirilmiş ekinler

uygulamalarının herbisit kullanımında tam tersi artışa yol açtığı durumlardan söz ediliyor: Monsanto'nun "Roundup Ready" marka soyası, diğer zararlı otla mücadele sistemlerine göre 2 ilâ 5 kat fazla herbisit kullanımı gerektiriyor. ABD tarım Bakanlığı verileri, 2000 yılında Roundup Ready mısırın transgenik olmayan mısıra göre %30 fazla herbisit kullanımı gerektirdiğini ortaya koyuyor.

Bugün dünyada üretilen soyanın yarıdan fazlasını oluşturan transgenik soya, herbisitin geçmişe oranla olağanüstü yüksek düzeylerde kullanıldığı ekinlerin başında geliyor. 90'ların ikinci yarısında Monsanto'nun glifosata (herbisit olarak kullanılan madde) dirençli "Roundup Ready" soyası için kapalı kapılar ardında kararlar alınıyor, "soyada izin verilen glisfosat tortusu" düzeyi İngiltere'de 200 kat yükseltildikten ancak çok sonra konu üzerinde bir tartışma başlatılabiliyordu.

Transgenik Soyada 200 Kat Glifosata Gizli Avrupa Konseyi Onayı

21 Temmuz 1999 günü Lordlar Kamarası'ndaki bir çalışma grubunun oturumunda (http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldhansrd/vo990721/text/90721-01.htm) zirveye çıkan tartışmada Mar Kontesi Tarım, Balıkçılık ve Gıda Bakanı Lord Donoughue'ya şu soruyu yöneltmişti: "Ne zaman ve hangi dayanakla gıda ürünlerindeki azami glifosat tortusu miktarının 200 katına çıkarılması kararı alındı? Bu karar glifosanit amonyumu da kapsıyor mu ve böyle değişiklikler yapıldığında bu konuda gıda üreticileri ve satıcılarına bilgi veriliyor mu?"

Donoughue'nun cevabı şöyleydi: "Halen muhtelif gıdalardaki glifosat tortusu düzeyleriyle ilgili 152 adet azami miktar düzenlemesi bulunuyor. Bunların arasında sadece soya ile ilgili olan yükseltildi. Karar, Avrupa Birliği tarafından, yeni düzeyin tüketiciler açısından kabul edilemez bir risk [unacceptable risk] içermediğini ortaya koyan araştırmaların sonrasında alınmıştır. Yeni düzey olan 20mg/kg, alışıldık konsültasyonlar sonrasında, 30 Nisan 1997'de İngiltere'de yasalaştırılmıştır."

Mar Kontesi: "Bakan, İtalya'da yapılan, glifosatın genotoksik olduğunu ve özellikle karaciğer ile böbrekleri etkilediğini ortaya koyan çalışmalardan haberdar mı? Soyanın yemeklerimizde çok yaygın kullanıldığını ve genetik olarak değiştirilmiş soyayla bir sorunumuz olduğunu göz önünde bulundurursak, genetik olarak değiştirilmemiş soyadan kolay kolay da ayırdedilemediğine göre, bu ürünle ilgili özellikle dikkatli olmamız gerekmez mi?"

- Donoughue: "Soylu Kontes'in bu konuda beni aşan bilgisinin önünde eğiliyorum. İtiraf etmeliyim ki daha 24 saat öncesinde konu hakkında pek derin bilgim yoktu... Avrupa'da onaylar verilmeden önce konu esaslı bir bilimsel incelemeye tâbi tutulmuş ve bizden önceki hükümet tarafından yasalaştırılmıştı. Düzeydeki artış güvenlik sınırları dahilindedir ve hatta, herhangi bir risk olmadan bir 10 kat daha da yükseltilebilirdi aslında."

- Lord Mackie: "O halde bakan, düzeyin daha önce neden o kadar düşük belirlendiğini söyleyebilir mi?"

- Donoughue: "Daha önceki düzey -sanırım 0.01 idi- etki açısından sıfır düzeyindeydi. Konu gündeme alınmadan ve pratik bir mesele haline gelmeden önce öyle uygulanıyordu. Sonra konu bir ticaret meselesi haline geldi. Düşük düzey, soyanın, mesela ABD tarafından ithal edilmesine engel teşkil etti. Konu gündeme alındığında, düzey 200 kat artırılarak daha tutarlı bir miktara getirildi."

- Lord Bruce: "Avrupa düzeyindeki komitenin ismini verebilir misiniz? Bu, düzenleyici bir komite midir, yoksa bir danışma ya da idare

komitesi mi? Ve o komitede İngiltere'yi kim temsil etmiştir? Ayrıca, komitenin kararlarından, Hükümet'e ek olarak Parlamento da haberdar edilmiş midir?"

-Donoughue: "Görüşmeler bizden önceki hükümet tarafından yürütüldüğünden ve bilgiler gizli tutulduğundan ismi açıklayamam. Konu, ilgili ve uygun Avrupa komitesi tarafından incelenmiştir. Söz konusu komite bugüne kadar 1100 farklı azami miktar düzenlemesi onaylamıştır ve onaylamaya devam ediyor."

- Lord Stallard: "Ayrılmadan önce, bakan acaba bana glifosatın ne olduğunu söyleyebilir mi?"

- Donoughue: "Ben de bu sabah 10:15'de aynı soruyu sordum. Glifosat, bir dizi şirket tarafından kullanılan bir zararlı ot öldürücü. Burada tartışılan durumda, belirli bir şirket tarafından pazarlanıyor. Bu maddeye dirençli tohumlar geliştirildiği için de, genetik olarak değiştirilmiş ekinler meselesiyle ilgili."

- Lord Clement-Jones: "Bakan, kendisine verilen brifingde, İngiltere Sağlık ve Güvenlik İdaresi'nin pestisit vakalarını değerlendirme panelinde glifosatın başta gelen yakınma nedenlerinden biri olduğundan haberdar mı? Bu şartlarda, soya ya da başka bir ekinle ilgili olarak, glifosat düzeylerinin -- ya da Roundup'ın, sanırım Bakan'ın daha önce kullanmaya çalıştığı kelime buydu -- uygun olması, üzerinde önemle durulması gereken bir mesele değil mi? Bu, üzerinde durduğumuz şirket, Monsanto tarafından üretiliyor. Hükümetin, düzeyin uygun olup olmadığını yeniden değerlendirmesi gerekmez mi?"

Donoughue: "Hükümet, sağlık ve güvenliğe ilişkin tüm tehditlere hassasiyetle bakmaktadır; çalışma grubunun meseleyi ele almasının nedeni de bu. Evet, Roundup; bu markayı pazarlayan şirkete değinmek istemedim. Meseleye soyayla ilişkili olarak bakıyoruz. Danışma komitesi glifosat ve diğer organofosfatlarla ilgili güvenlik üzerinde duruyor. Bu bir PO ve konunun bir bütün olarak üzerinden geçmemizin nedeni de bu."

1999'da Kritik Toplantıdan Hemen Önce Clinton-Blair Buluşması

Temmuz 99'daki bu tartışmadan bir yıl önce, 18 Mayıs 1998'de ABD Başkanı Clinton ile İngiltere Başbakanı Tony Blair Londra'da buluşmuştu; Avrupa Birliği'nde tartışmalı transgenik uygulamaları (başta transgenik ürünlerin etiketlenmesi) ele alacak kritik bir toplantıdan birkaç saat önce.

O yılın kasım ayında, milletvekili Norman Baker, Blair'e 18 Mayıs toplantısının içeriğini soracak, Blair, "Bu tür toplantıların içeriğini kamuoyuyla paylaşmak devlet geleneğinde yok." diyerek bu konuda bilgi vermeyi red edecekti.

Şubat 2000'de The Observer gazetesi ABD'deki Bilgi Edinme Özgürlüğü kanununa dayanarak 18 Mayıs 1998 toplantısından önce Clinton'a verilen brifingin içeriğini talep etti. Gazeteye gönderilen açıklamada, Clinton'ın, Avrupa Birliği'nin genetik olarak değiştirilmiş organizmalara ilişkin ağır ve şeffaf olmayan onay sürecinin Amerikalı ihracatçılara yüz milyonlarca dolar kaybettirmesi konusunda Blair'i uyarmak üzere bilgilendirildiği belirtiliyordu.

18 Mayıs 1998'deki kritik toplantıda, o zaman Avrupa Birliği'nin başkanlığını yürüten İngiltere, Avrupa Birliği'nin genetik olarak değiştirilmiş ürünlerin etiketlenmesine ilişkin kurallarını gevşetmesi gerektiğinde ısrar ediyordu.[5]

Küçük bir özet yapmak gerekirse, transge-

[5] George Monbiot, 2001, Captive State, Pan Books, s. 242

nik tarımda geçmişe oranla daha da fazla tarım ilacı kullanılmasının iki temel nedeni var:

1. Bazı ekinlere genetik değiştirmeyle tarım ilacına direnç kazandırılması, daha fazla tarım ilacı kullanılmasına olanak tanıyor (Roundup Ready soya örneği). Bu, aynı zamanda hem söz konusu ekinin geliştiricisi hem de tarım ilacının üreticisi olan şirketlerin de (Monsanto gibi) doğal hedefi. Dünya tohum pazarı ve dünya kimyasal tarım ürünleri pazarındaki en güçlü şirketlere baktığımızda, beş şirketin (Syngenta, Monsanto, DuPont, Bayer, Dow) iki pazarda da ilk sıraları paylaştığını görüyoruz.[6]

[6] Dünya tohum pazarındaki en büyük 10 + 1 şirket ve 2002 satışları:

	Gelir (milyon dolar)
1. DuPont (Pioneer) / ABD	*2,000*
2. Monsanto /ABD	*1,600*
3. Syngenta / İsviçre	*937*
4. Seminis / ABD	*453*
5. Advanta / Hollanda	*435*
6. Groupe Limagrain (Vilmorin Clause) / Fransa	*433*
7. KWS AG / Almanya	*391*
8. Sakata / Japonya	*376*
9. Delta & Pine Land / ABD	*258*
10. Bayer Crop Science / Almanya	*250*
11. Dow / ABD	*200*

En büyük 10 şirket, 2002 itibarıyla toplam 7 milyar dolarlık satışla dünya ticari tohum satışlarının (23 milyar dolar) yüzde 31'ini gerçekleştirmiş durumda. (Kaynak: Action Group on Erosion, Technology and Concentration / http://www.etcgroup.org)

Dünya kimyasal tarım ürünleri pazarındaki en büyük 10 şirket ve 2002 satışları

	Gelir (milyon dolar)
1. Syngenta / İsviçre	*5.260*
2. Bayer / Almanya	*3,775*
3. Monsanto / ABD	*3,088*
4. BASF / Almanya	*2,787*
5. Dow / ABD	*2,717*
6. DuPont / ABD	*1,793*
7. Sumitomo Chemical / Japonya	*802*
8. Makhteshim-Agan / İsrail	*776*
9. Arysta LifeScience / Japonya	*662*
10. FMC / ABD	*615*

En büyük 6 şirket, 2002 itibarıyla dünyadaki toplam satışların (27 milyar 800 milyon dolar) yüzde 70'ini gerçekleştirmiş durumda. En büyük 10 şirketin satışlardaki payı ise % 80. (Kaynak: Action Group on Erosion, Technology and Concentration / http://www.etcgroup.org)

2. Transgenik ekinlerden yabani türlere gen bulaşması, tarım ilaçlarına dirençli "süper yabani otlar"ın ortaya çıkmasına neden oluyor. Bu belalı otların temizlenebilmesi, daha fazla ve farklı ilaç kullanımı gerektiriyor.

Öte yandan, daha fazla ilaç kullanımının sonucu sadece "insan sağlığı üzerindeki olası etkiler"le sınırlı değil. Herbisit ve pestisitler, çeşitli bitki, böcek ve hayvan türlerinin tahribatına yol açarak "biyolojik çeşitliliği" de geriletiyor.

100 Yıllık Süreçte Yeni Bir Aşama

Biyoteknolojinin "tarımdaki çeşitlilik" üzerindeki etkisi ne?

Kasım 2001'de Berkeley'den bitki genetik bilimcileri Ignacio Chapela (http://espm.berkeley.edu/directory/fac/chapela_i.html) ve David Quist'in bir raporu Nature dergisinde yayınlandı. Raporda, Meksika'da mısıra transgen bulaştığını[7] ortaya koyan kanıtlar sunuluyordu. Meksikalı bilimadamlarının daha sonra yaptığı araştırmalar, transgen bulaşmasının tahmin edilenin çok üstünde olduğunu ortaya koyacak (http://www.i-sis.org.uk/contamination.php) ve bu bulgular Meksika hükümeti tarafından da

[7] Transgen bulaşmasının nedenlerinin başında polenlerin havaya saçılması geliyor. Uçan polenler üzerinde yapılan araştırmalar, buğday polenlerinin asgari bir saat havada kaldığını ve rüzgârın şiddetine göre olağanüstü mesafelere taşınabildiğini gösteriyor. Daha hafif olan kanola polenleri ise 3 ilâ 6 saat havada kalabiliyor. (Kaynak: Independent Science Panel'in 15 Haziran 2003 tarihli "A GM-Free Sustainable World" raporu / http://www.foodfirst.org/progs/global/ge/isp/ispreport.pdf)

Komşusunun transgenik ekininin tarlasına bulaştığını belirten, ama Nisan 2001'de bir Kanada mahkemesi tarafından Monsanto'ya -"şirkete ait genetik malzeme çaldığı" gerekçesiyle- "hasar" tazminatı ödemeye mahkûm olmaktan kurtulamayan Kanadalı çiftçi Percy Schmeiser (http://www.guardian.co.uk/gmdebate/Story/0,2763,539967,00.html), saatte 55km hızla esen olağan bir rüzgâr göz önünde bulundurulduğunda "transgenik ekinin bulunduğu tarlanın geleneksel ekinin bulunduğu tarladan yüzlerce metre uzakta olmasının bile gülünç kaldığını" söylüyor.

teyid edilecekti (http://www.guardian.co.uk/gmdebate/Story/0,2763,686955,00.html). İncelenen arazilerin %95'inde bulaşma görülmüştü. Bulaşma derecesi %1'le %35 arasında değişiyordu; ortalama %10-15'di. Nature dergisi, Kasım 2001 sayısında bastığı raporun sonuçlarını onaylayan yeni bulguları yayınlamadı.

Kanada'daki Manitoba Üniversitesi'nden Dr. Lyle Friesen'ın Agronomy Journal'da yayınlanan Ağustos 2002 tarihli raporu, test edilen 33 tohum türünden (27 kanola soyunu temsil ediyor) 32'sinde transgen bulaşması olduğunu ortaya koydu (http://www.foodfirst.org/progs/global/ge/isp/ispreport.pdf).

Avrupa Komisyonu Mayıs 2000'de, "transgenik ve transgenik olmayan ekinlerin bir arada var olması" ile ilgili bir araştırma başlatılmasına karar vermişti. Araştırmayı yürüten İleri Teknolojik Çalışmalar Enstitüsü (AB Birleşik Araştırma Merkezi bünyesinde bulunan "Institute for Prospective Technological Studies") çalışmalarını tamamladıktan sonra raporunu Ocak 2002'de, "kamuoyuna açıklanmaması" tavsiyesiyle Avrupa Komisyonu'na sundu. Greenpeace'in eline geçen raporda, transgenik olan ve olmayan tarımın bir arada yaşayabilmesinin pek çok durumda mümkün olmadığı belirtiliyordu. Mümkün olabileceği durumlarda da bulaşmanın engellenmesi büyük harcamalar gerektiriyor ve tüm çiftçilerin, özellikle küçük çiftçilerin üretim maliyetlerini artırıyordu.

Üreticinin Bağımlılaşması

Transgenik tarım uygulamaları, 100 yıllık, hatta daha eski bir öykünün devamından başka bir şey değil. Bu uygulamalar, özellikle son 100 yıldır giderek yaygınlaşmış olan, büyük arazilere yüksek girdi (ilaç, suni gübre) ve yoğun sulama ile tek ya da sadece birkaç tür ekimi uygulamaları ile ağır darbe yemiş tarım ekinleri çeşitliliğine ve toprak verimliliğine sadece son bir darbe daha indiriyor.

Toprağın, tarımsal üretimdeki emeğin ve girdilerin, tarımsal ürünün metalaşması sürecinde sadece yeni adımı temsil eden transgenik tarıma yol açan dinamikleri, bu uygulamaların kaynaklandığı Amerikan tarım sektöründeki üretim ilişkilerine bakarak daha iyi anlayabiliriz.

Tarımdaki kapitalistleşmenin endüstriyel imalatta olduğu kadar hızlı bir yoğunlaşma ve merkezileşme süreci izlemediğini, bu sürecin tamamlanmış olmadığını biliyoruz. ABD'de 1930'da 6.7 milyon olan bağımsız çiftlik sayısı 1998'de 1.8 milyona düşmüş (% 72'lik bir düşüş) durumda. Bunların % 6'sı, toplam çiftlik üretim değerinin % 60'ını sağlıyor. Ama böylesine bir yoğunlaşma ve merkezileşmeye karşın, bu % 6'lık bölüm bile, 100 bin çiftlik demek. Bu, üretimin % 40'ının sadece dört şirket tarafından yapıldığı bazı imalat sektörleriyle (ABD) karşılaştırıldığında, gene de son derece dağıtık bir yapı anlamına geliyor. [8]

Ama asıl mesele şu ki, çiftliklerin çıktılarının alıcısı konumundaki (pek çok kez de, aynı zamanda girdi sağlayıcısı) şirketler açısından, tam tersine müthiş bir pazar hakimiyeti söz konusu. ABD'de farklı kesitlerde en büyük dört şirketin pazar payları şöyle:

Tavukta (et için yetiştirilen) %55, sığırda (kesim) %87, koyunda (kesim) %73, hindide %35, buğday işlemede %62, soya fasulyesinde %76, yaş mısır işlemede %57, kuru mısır işlemede %74. [9]

Toprak hariç üretim araçlarının (araç, makina ve aletler), tohumun, ilaçların, suni gübrenin, enerji kaynaklarının belirli şirketler tarafından sağlandığı, üretim süreçlerinin çiftçinin iradesinden bağımsız olarak belirli

[8] R.C. Lewontin, "The Maturing of Capitalist Agriculture: Farmer as Proletarian", Monthly Review Temmuz - Ağustos 1998

[9] William D. Heffernan, "Agriculture and Monopoly Capital", Monthly Review Temmuz - Ağustos 1998

şirketler tarafından tasarlandığı, uygulatıldığı ve denetlendiği, ürünün belirli şartlarda belirli şirketler tarafından satın alındığı Amerikan tarım modelinde, üretim üzerinde söz hakkını tamamen yitiren, ürününe neredeyse bir fabrika işçisi gibi yabancılaşan çiftçinin, tarlası, evi ve üretimde kullandığı yapılar üzerindeki mülkiyetini devam ettirmesi, bu yüzden pek bir şey ifade etmiyor.

Girdi, üretim ve çıktılarda büyük şirketlere tamamen bağımlı olan bu "proleter çiftçi"nin, aynı şirketlerin kârın maksimizasyonu için dayattığı transgenik tarım uygulamalarını dünyanın başka yerlerindeki çiftçilerden çok daha kolay kabullenmesinde, kuşkusuz bu bağımlılığın ve çaresizliğin önemli rolü bulunuyor.

Canlı Organizmanın Mülkiyeti ve Patent

Gen modifikasyonuyla bitkiyi "dirençli kıldığı" ve "verimliliği artırdığı" varsayılan şirketler iki kanaldan birden gelir elde ediyor, mevcut gelirlerini artırıyor. Monsanto ile "Roundup" - "Roundup Ready" ürünleri örneğinde olduğu gibi:

Dünyada en çok satılan herbisitlerden biri, Monsanto'nun "Roundup" adlı ürünü. 1998'de şirketin yıllık satışlarının % 17'sini oluşturan Roundup,[10] herbisit dirençli Monsanto ürünleri "Roundup Ready Soya Fasulyesi" (1997'de ABD'deki toplam soya fasulyesi ekim alanının % 15'inde), "Roundup Ready Pamuk" ve "Roundup Ready Kolza"da, normalin kat kat üstünde yoğunlukta kullanılabiliyor. Böylece Roundup kullanan çiftçilere Roundup Ready ürünlerinin dayatılması, Roundup Ready ekenlere de daha fazla Roundup herbisiti kullandırmak mümkün oluyor.[11]

Ama biyoteknoloji şirketlerinin tarımdaki güçlerini asıl artıracak, güç dengelerini radikal biçimde yeniden oluşturacak faktör, bu şirketlere organizmalar üzerinde her türlü tasarruf ve ayrıcalığı tanıyan teknolojiler ve "patent" sistemi.

Bir şirket, genetik olarak değiştirdiği ve patentini aldığı ürünün sadece bir defalık kullanım hakkını çiftçilere satıyor. Bu ürünü bir sonraki yıl da ekmek isteyen çiftçiler, ellerindeki tohumu kullanmaya kalkarlarsa hem şirketle yaptıkları sözleşmeyi ihlal etmiş, hem de kanunları çiğnemiş oluyorlar. Ürünü ikinci kez ekmek için, ilgili şirketten yeni tohum almak durumunda olan çiftçilerin "korsan" ekim (hasattan sonra elde kalan tohumlarla) yapmasını engellemek üzere biyoteknolojik yöntemler de geliştirilmiş durumda. Bu yöntemlerin en etkilisi, "terminatör gen" denilen ("katır tohum" da denebilir) yöntemi. Terminatör gen uygulamalarında, ekilen tohum ürün veriyor, ama o ürünün hasatından sonra elde kalan ikinci kuşak tohumlar kısır oluyor. Yani çiftçi bunları ekse bile, artık ürün alamıyor.

Değeri Giderek Artan Bir Meta: Analitik Bilgi

ABD Uluslararası Gelişme Örgütü'nün (USAID) Ocak 2003'de yayınladığı "Ulusal Çıkarlar Açısından Dış Yardım" raporunda (http://www.usaid.gov/fani/Full_Report--Foreign_Aid_in_the_National_Interest.pdf) "gelişme"ye tarihsel perspektiften de bakılarak şöyle denmektedir:

"Sanayi devriminin 19. yüzyılda önce İngiltere, sonra Fransa ve Almanya'daki başarısı, gelişme stratejilerinin kapsamına teknolojik değişimi de dahil etti. Mekanik güç kullanan makinalar bu değişimin kaynağıydı. Aynı zamanda, tüm ülkelerin makinalar icat ede-

---

[10] Gerad Middendorf, Mike Skladany, Elizabeth Ransom, Lawrence Busch, "The Struggle for Democratic Choice", Monthly Review Temmuz - Ağustos 1998

[11] Monsanto, Roundup Ready Soya Fasulyesi sattığı çiftliklerle yaptığı sözleşmelerde, herbisit olarak Roundup kullanılması şartına da imza attırıyor. Bu sözleşmelerde, sözleşmedeki maddeleri ihlal eden çiftçilere ağır para cezaları verilmesi öngörülüyor.

meyeceği ya da üretemeyeceği de anlaşılmıştı. Ama bu ülkelerin hepsi, makina ithal etmede ve Avrupa'yı hem zengin hem de güçlü kılan fabrika sistemini yeniden üretmede özgürdü. Bu 'sermaye köktenciliği', tasarrufları biriktirme ve son teknolojileri kullanan makinalara yatırım yapmayı körükledi. Yatırım ve üretimin özel girişimcilerin kâr amacına dayanması şart değildi; bunlar, ulusal planlamacılar tarafından da yönlendirilebilirdi. Bu model 19. yüzyılın sonlarında Almanya'da sanayileşmede ve 20. yüzyıl ortalarında Sovyet sanayileşmesinde kullanıldı.

"Ama 'makina modeli' ancak bir yere kadar gidebilirdi. Bu model verimliliği artırdı, ama kendini sürdürebilir [self-sustaining] büyüme yaratmadı. Kullanılan makinalar sabit bir ürün grubunu üretme açısından iyi olsa da değişen teknolojilere ve tüketici arzularına uyum açısından iyi değildi. Bu işleri ancak piyasalar ve kapitalizm başarabilir." (s.54)

Raporda bu tarihsel perspektif ortaya konduktan sonra sıra "bilginin önemi"nin vurgulanmasına geliyordu:

"İleri ülkelerde giderek hızlanan bilimsel yeniliklerle, verimlilik artışı makinalardan çok bilgiye bağlı hale geldi. Brezilya, İsrail, Kore Cumhuriyeti ve Tayvan gibi ekonomiler, Batı kaynaklı bilgiyi (sadece makinaları değil) değerlendirmeyi destekleyecek kurumlar oluşturdular ve çağdaş ekonomik büyüme yoluna girdiler. Söz konusu kurumlara sahip olmayan ekonomiler, Sovyet bloku, Afrika'nın hemen hemen tamamı ve İslam dünyasının büyük bir bölümü ise bu yola giremedi. Sonuçta bu ülkelerde ekonomik durgunluk ya da gerileme yaşandı. Bazıları daha da kötü duruma düştü ve karmaşaya ve çatışmalara gömüldü..

"Bu performansı açıklayan ekonomik büyüme modeli, bilgiye artan geri dönüşler temeline dayanmaktadır..

"Fikri mülkiyet hakları ile birlikte, toprak, mal ve mali varlıklarla ilgili mülkiyet haklarının uygulanmasına yönelik çağdaş duyarlılık, böyle bir perspektiften bakınca daha kolay anlaşılabilir. Fikri mülkiyet haklarının korunmaması, yeni bilgi arayışını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır."

Tarımdaki Üreticiyi Proleterleştirmenin Meşruluğu: "Dünyayı Doyuracağız"

2001'de, Dünya Ticaret Örgütü'nün kasım ayındaki Doha toplantıları öncesinde ABD Başkanı Bush şöyle diyordu (http://www.fas.usda.gov/info/factsheets/TPA/bush-061901.html):

"Amerika'nın tüm dünyayı doyurmasını istiyorum. Büyük, etkin üreticilerin vatanı olan büyük ulusumuzun, insanların aç kalmamasını sağlamasını istiyorum. Bu ise, ticarete koyulan engelleri yıkmaya adanmış bir yönetime sahip olmakla başlar ve biz böyle bir yönetimiz."

Şimdi tekrar Gıda Mühendisleri Odası'nın Mayıs 2003 paneline gidelim ve bu kez ABD Büyükelçiliği Tarım Ataşesi James Higgiston'a kulak verelim:

"2003 yılında, dünya nüfusunun %70'i tükettiği ürünleri yetiştirmektedir. Birleşmiş Milletler, 2025 yılında ise dünya nüfusunun %50'sinin şehirlerde yaşayacağını ve piyasa kanalları aracılığıyla beslenmeleri gerekeceğini tahmin etmektedir. Ve bunun sonucu olarak da gıda üretimi, mevcut topraklar üzerinde, önümüzdeki 30 yıl içerisinde nüfus artış hızına yetişmek için, iki katına çıkmak zorunda kalacaktır."

Bir de, ABD Tarım Bakanlığı'nın Şubat 2005 tarihli "Agriculture Information Bulletin"inde yayınlanan "New Directions in Global Food Market" ("Küresel Gıda Pazarındaki Yeni Yönelimler") raporundaki (http://www.ers.

usda.gov/publications/aib794/aib794.pdf) saptamaya bakıyoruz:

"3.2 trilyon dolara ulaşan bir hacimle işlenmiş gıda satışları küresel gıda pazarlarının ana bileşenidir ve dünyadaki toplam gıda satışlarının dörtte üçünü oluşurmaktadır. Ama gene de, ticareti yapılan ürünler, işlenmiş gıda satışlarının sadece yüzde 10'unu oluşturmaktadır."

Bunlarda söylenen ne?

1. Bugün hâlâ insanların büyük bir bölümü kendi ürettiği ürünleri tükettiği halde, 20 yıl içinde durum çok değişmiş olacaktır. Çok daha fazla insanın "piyasa kanalları"ndan beslenmesi gerekecektir. Çünkü insanlar şehirlere göç etmiş olacaktır. (Herhalde bir tür "toplumsal doğa kanunu" gereği olarak! Higgiston bunun neden kaçınılmaz bir sonuç olacağına ilişkin herhangi bir şey söylemiyor.)

2. Nüfus artışı nedeniyle mevcut ekin alanlarının 30 yıl içinde iki katına çıkması gerekecektir.

3. İnsanların aç kalıp kalmaması açısından uluslararası ticaret kritik önemdedir. Uluslararası ticarete koyulan engeller bu nedenle yıkılmalıdır.

4. Uluslararası işlenmiş gıda ticareti hâlâ çok geri düzeydedir. Toplam işlenmiş gıda satışlarının sadece %10'unu oluşturmaktadır.

Bu söylenenleri bir de farklı ifade edelim: Bugün kendi kendini besleyen insanlar, "küresel pazar"ın dışındadır. Bunların "üretilen ve tüketilen ürün" açısından "küresel piyasa"ya katkısı yoktur. Sadece kendi kendilerine üretirler, tüketirler, kendi aralarında alıp satarlar -kısacası, "sadece" yaşarlar-. Bu insanların ve ürettikleri ekin alanlarının küresel pazara ve piyasaya dahil edilmesi "sorumluluk sahibi" devletlerin ve şirketlerin öncelikli hedefidir.

"Sürdürülebilir Soya" Modeli ya da "Sürdürülebilir Kâr"

Ekim 2004'de "Rural Reflection Group" Arjantin Deklarasyonu'nu yayınladı (http://www.nwrage.org/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=104). Deklarasyonda şöyle deniyordu:

"Büyük önem taşıyan tarihi bir anda bulunuyoruz. Şirketler tahıl üretimini 70 milyondan 100 milyona çıkarmayı teklif ediyorlar. Bu, mevcut 15 milyon hektar transgenik ekin alanına 10 milyon hektar alan ya da daha fazlasının eklenmesini gerektiriyor. Böyle bir hedefe ulaşmaya çabalarken ekolojik bir felaketin ya da bir toplumsal başkaldırının önlenmesi için ise şirketlerin ve hükümetin sivil toplum örgütlerinin yardımına ihtiyacı var. Arjantin'de başlamış bulunan bu yeni aşama "Sürdürülebilir Soya" olarak adlandırılmış durumda. WWF'nin öncülüğünde, FARN, Greenpeace, Buenos Aires Üniversitesi Tarım Bölümü ve birçok şirketin katılımıyla, proje tekliflerinin Vida Silvestre Vakfı'na gönderilmesi çağrısı yapıldı.. Bazı çevre örgütleri ulusal parkların el değmemiş bölümlerini korumaya ve geri kalan bölümler için pazarlığa oturmaya çalışacak. Bilim ve teknoloji örgütlerinden kamu görevlileri biyoteknolojiyle ilgili naif projeler peşinde koşacak ve böylece devletin son kalıntılarını da ulusötesi şirketlerin çıkarlarına sunacak..

['Sürdürülebilir soya' modelini] red ediyoruz, çünkü Arjantin mutfağında asla yeri olmamış bir ekin olan soyanın toplumsal etkileri, mevcut monokültürlerin büyük iş kaybına yol açışı ve kırsal alandan şehirlere muazzam bir göçe neden oluşu göz ardı ediliyor..

Soya monokültür modelinin arkasında tek bir itici güç var: Maliyetlerin azaltılması ve doğal kaynakların yok olması pahasına kârların artırılması.."

Deklarasyondan birkaç gün sonra, bu

kez Uluslararası Gıda İşçileri Sendikası'ndan (IUF) bir açıklama geliyordu (http://www.organicconsumers.org/corp/IUF110204.cfm). Sendika sözcüsü Peter Rossman şöyle diyordu: "Arjantin'de çiftlik çalışanları şimdi sulandırılmamış glifosat kullanıyorlar ve Roundup dirençli süper yabani otlara baltalarıyla saldırıyorlar. Hasattan sonra ise tarlalara, pazardaki en zehirli herbisitlerden biri olan ve kısa süre önce Avrupa'da kullanımı serbest bırakılan Parakat sıkılıyor."

Süreç devam ediyor. 150 yılı aşkın bir süredir, sermayenin ancak "küresel piyasa"yla mümkün olan büyümesinin sürmesi, grotesk görüntüler yaratmaya devam ediyor. Verimlilik vaad eden ileri teknoloji ürünlerinin parlak reklam ve promosyon kampanyalarıyla lanse edilmesinden sadece birkaç yıl sonra, ellerinde baltalar, ilk insanlar gibi "ileri teknoloji ürünü yabani otlar"a saldıran çaresiz üreticiler görülüyor.

Verimlilik, yan ürünleriyle artmaya devam ediyor. Ama piyasa parametreleriyle ölçülen bu nominal artışın yan ürünleri daima gerçek verimliliğin[12] azalması, "toprağın ve emekçilerin çökertilişi" oluyor. "Sürdürülebilir soya" modellerinin gerçekte "sürdürülebilir kâr" modelleri olduğu sürecin her yeni aşamasında bir kez daha görülüyor. Konsolidasyonlarla[13] temelleri güçlendiren bu modellerin kıskacından kurtulmak giderek gündelik çabaların, anlık tepkilerin, yerel hareketlenmelerin ötesinde programlar gerektiriyor.

[12] Tüm dünyadaki en uzun süreli (160 yıldan fazla) tarım kayıtlarından birini sağlayan ve Rothamsted Deney İstasyonu'nda gerçekleştirilen Broadbalk deneyi (http://www.rothamsted.bbsrc.ac.uk/aen/c_cycling/LongTermC.htm), doğal gübre temelli bir tarım sistemiyle sentetik kimyasal gübreli sistemi karşılaştırıyor. Organik gübre kulanımında buğday mahsulunun kimyasal gübre kullanımıyla elde edilen mahsulden bir miktar daha fazla olduğu görülüyor. Ama daha önemlisi, toprak verimliliği, toprak organik maddeleri ve nitrojen düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda, 150 yıllık süreçte yüzde 120 artarken, kimyasal gübre kullanımında yüzde 20 artıyor.

Küba'da entegre tarım sistemleri ya da polikültürlerin (tapyoka-fasulye-mısır bileşeni, tapyoka-domates-mısır bileşeni ve tatlı patates-mısır bileşeni), monokültürlere göre 1.45 ilâ 2.82 kat verimlilik sağladığı belirlenmiş durumda. Ayrıca sebze ekiminin toprağın fiziksel ve kimyasal özelliklerini iyileştirdiği ve böcek-tarım zararlısı istilaları döngüsünü kırdığı biliniyor.

(Kaynak: http://www.foodfirst.org/progs/global/ge/isp/ispreport.pdf)

[13] Bir örnek: 2002 itibarıyla dünya tohum pazarının 2, dünya kimyasal tarım ürünleri pazarının 3 numaralı şirketi olan ABD merkezli Monsanto, 1996-98 yılları arasında bir "şirket satın alma" yarışına giriyor, bu kısacık sürede satın almalara 8 milyar dolar harcıyordu. 1998'e gelindiğinde Monsanto tohum bölümü yöneticisi Robert Fraley, şirket stratejisini şu sözlerle özetliyordu (http://www.oxfam.ca/news/WorldFoodDay/Whats_eating_us.htm): "Bu sadece tohum şirketlerinin konsolidasyonu değil, aslında gıda zincirinin tamamının konsolidasyonudur."

Kin Nehri

beni anlama dedim, beni asla anlama
anlamak gizli kefendir doğu'da

bekleyiş, bekleyiş; kin sözler çünkü benimmiş
kızgın bir aşiret dövmesiymiş sesim duyulduğunda

sonunda herkes gibiymişim, herkes gibi vazgeçiş
her kelime çünkü bir peçeyle örtülüymüş anlamına

git, dedim, benim kahrımla yıka yüzünü, seviş
kalpte dikili taşlar bağışlanma sebebiymiş yolda

herkes gibi ol, herkes gibi değ
anlamak gizli kefendir doğu'da

Kemal VAROL

TBMM'ye Mektup

Abdullah AYSU*

Tohum, tarım için önemli ve zorunlu, tarımsal üretimin olmazsa olmazıdır. Çünkü toprağa gübre saçmazsanız, bitkiye veya böceğe ilaç atmazsanız az ürün alabilirsiniz ama sonuçta bir miktar ürün alabilirsiniz. Ama toprağa tohum atmazsanız, ürün elde edemezsiniz.

Tarımsal üretim sürecinde çiftçiyi kendi ürettiği üründen tohumluğunu ayırıp kullanmaktan alıkoyarsanız, işte o zaman çiftçiyi, çiftçi olmaktan çıkarırsınız. Tohuma kimi sahip kılar iseniz, onu çiftçiye de sahip kılarsınız yani çiftçiyi ona bağımlı kılmış olursunuz. Peki, birini bir diğerine sahip kılmak için yasa çıkarılabilir mi? "Sen ürettiğinden tohumunu ayırma ve kullanma, tohumu üretecek şirkete para ver ondan satın al" yaptırımı için yasa çıkarmak ne kadar meşru? Adalet ölçüleriyle nasıl ve ne oranda örtüşmektedir/bağdaşmaktadır?

Evet, Sayın Milletvekilleri,

Bu soruları vicdanınıza seslenmek için sormuyoruz. Vicdan kişinin kendi sorumluluğu ve hesaplaşma alanı içerisindedir. Biz çiftçiler kişi ile vicdanı arasına girmeyi o kişiye saygısızlık sayarız. Bunu asla yapmayız.

Ama çıkaracağınız Tohumculuk Yasası ile şirketler tohumun sahibi kılınıyor. Bu da, tarımın şirketlerin eline geçmesi anlamına gelmektedir. Bir mesleğin yürütücülerini birileri para kazansın diye diğerine mahkûm etmeyi adaletli, eşitlikçi ve özgürleştirici düşüncelerle bağdaştırıyor musunuz, bunu soruyoruz. Çünkü sizler adaleti, eşitliği, özgürleştirmeyi sağlayacak bir çatının altında görev yürütmektesiniz. Tohumu ele geçiren şirketler sadece tarıma değil gıdaya da egemen olur. Bunu bildiğinizi düşünüyoruz. Gıdaya bir avuç şirketin sahip olmasının doğuracağı sonuçları bilerek bu yasaya evet diyorsanız bu bizi sadece üzmüyor, korkutuyor da. Bunu bilmenizi istiyoruz.

Dünya tohum tekelleri iki elin parmaklarını geçmiyor. Onlar kurdukları lobilerle kendi çıkar-

(*) *Türkiye Çiftçi Sendikaları Konfedarasyonlaşma Platform Sözcüsü*
İletişim Tel: 0 532 264 06 24 E-posta: tarvak2004@yahoo.com

larına hizmet edecek yasalar çıkarttırdıkları yaygın bir kanı. Çokuluslu iki elin parmakları kadar sayıdaki şirketlerin çıkarttırmak istedikleri yasalara dünya ölçeğinde 3 milyarı aşkın çiftçi karşı. Onların isteği de şunlardır.

Tohumculuk ve tarım hakları;

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin yetiştirmek istedikleri bitki çeşitlerini belirleme hakları vardır.

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin iktisadi, ekolojik ve kültürel açıdan tehlike arz eden bitki çeşitlerini reddetme hakkı vardır.

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin yapmak istedikleri çiftçiliğin şekil ve istemine karar verme hakkı vardır.

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin tarımdaki yerel bilgilerini koruma ve geliştirme hakkı vardır.

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin tarım tesislerini kullanma hakkı vardır.

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin kendi ürünlerini, çeşitlerini, miktarını, niteliğini ve yetiştirme şeklini demokratik bir şekilde bireysel veya kolektif olarak seçme hakkı vardır.

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin kendi teknolojileri veya insan sağlığını ve çevreyi koruma esasına dayalı olarak kendi seçtikleri teknolojiyle çiftçilik ve yetiştiricilik yapma hakkı vardır.

Köylü kadınlar, erkekler ve ailelerinin kendi yerel çeşitlerini yetiştirme ve geliştirme hakları vardır.

Tohum şirketlerinin isteği üzerine çıkaracağınız yasa sizin önünüzde/elinizde bir karşılaştırma yapın. Biz çiftçilere göre, çıkaracağınız yasa deve misali olduğu için yasanın şu maddesini bu maddesini düzeltin şöyle çıkarın demiyor; geri çekmenizi istiyoruz. Kimden yana kimler için yasa çıkardığınızı bir kez daha gözden geçirin. Bakmayın siz bizdeki yerli birkaç tohum firmasının çıkardığı çatlak sese. Yasa çıktıktan 5 yıl sonra onları da şirketlerini de dünya devleri satın alır. Türkiye tarihinden siler. Onlar, Türkiye toplumunun tüketicilerinin ve üreticisi olan çiftçileri bağımlı kılmada yaptıkları ittifak utancıyla baş başa kalırlar…

Evet, sayın milletvekilleri gelin güzel ülkemizi çokuluslu şirketlerin deneme tahtası yapmayın. Çiftçiler için kuyu kazmaktan vazgeçin. Çiftçilerin evrensel düzeyde sahip oldukları tohumculuk ve tarım haklarına tüm milletvekilleri olarak Tohumculuk Yasası'nı geri çekerek saygı gösterin. 21. yüzyılda köleleştirici yasa çıkarmanın utancına ortak olmayın.

Sağlık Sistemleri ve Bedenselleştirme

Özge Yenier DUMAN

Modern Batı düşüncesinin temellerinde akılla duygunun birbirinden ayrı varlıklar olduğu savunusu güçlü bir yere sahiptir. Bu felsefi yaklaşım değerler hiyerarşisinde akla duygunun üstünde yer vermiş, Doğu felsefesinin aksine insanlara akla duyguları karıştırmamak gerektiğini telkin edip durmuştur. Batılı düşünce sistemlerinin beden-zihin ayrımı, tıp anlayışına da hastalıkların bedensel ve ruhsal olarak ayrılması biçiminde yansımıştır.

Modern Batı tıbbının köklerinden arındıramadığı bu ayrım çağdaş kapitalizmin ve emperyalizmin, yeni dünya düzeninin sağlık alanına yansımaları ile giderek daha insansızlaşan bir yapı kazanmaktadır. Sağlık/hastalık anlayışı artık tıp teknolojisinin yaklaşımları tarafından biçimlendirilmektedir. İleri teknolojinin kullanıldığı görüntüleme teknikleri, cerrahi uygulamalar, ilaç tedavileri, gen teknolojileri bu alanın hızla gelişen ve değişen bileşenleridir.

Bu gelişmeler insan sağlığını ve yaşam süresini olumlu yönde etkilemekle birlikte beraberlerinde yeni sorunları da getirmektedirler. Batı tıbbı kendi patolojisini de yaratmaktadır. Bu patolojilerden bazıları hastalıkları önlemekten çok tedavi etmeye yapılan vurgu, hastalıklara direncin azalması ve tıbbın uygulama alanının giderek daha büyük bir sektör haline gelmesi olarak sıralanabilir. Örneğin Batı toplumlarında nüfusun üçte biri kansere yakalanmakta dörtte biri bu nedenle ölmektedir. Ancak yatırımlar kanseri önlemek yerine çok daha karlı olan kanser tedavisi ilaçlarına, kemoterapötiklere yani hastalığın kendisini değil belirtilerini yok etmeye yönelmektedir.

Antikçağda Yunan ve Roma tıbbının tohumlarını attığı disease-illness ayrımı 17. yüzyılda Descartes'ın zihin-beden ayrımına yaptığı vurguyla güçlenerek günümüze dek gelmiştir. Böylesi bir epistemolojik ayrım, deneyimlenen hastalığa (illness); bireyin genetik, toplumsal ve yaşam alışkanlıklarından kaynaklanan özelliklerinin etkisini işlevsel olarak betimlerken, tanımlanmış olan hastalığın (disease); bireyden bağımsız özelliklerini ontolojik olarak vurgular. Tıbbın bu dikotomi ile tanımladığı

hastalık modelleri hastanın hastalık yaşantısı ile örtüşmediğinde ortaya hasta-hekim ilişkisine ve tedavi süreçlerine yansıyan sorunlar çıkmaktadır.

Öznel olarak yaşanan bedensel duyumların hekim tarafından nesnel olarak bulgulanamaması bedenselleştirme (somatizasyon) tanımlamasına ve hekimin bu durumu "sorunun bedensel değil ruhsal olduğu" biçiminde açıklamasına yol açmaktadır. Bu bağlamda somatizasyon da Batılı bir kavramdır. Bugünün tıbbının bile tam olarak açıklayamadığı zihinsel süreçlerin bedeni nasıl etkilediği sorunu, hastaların aklını daha da karıştırmaktadır. Günümüz tıp düşüncesinin en önemli sorunlarından biri olan bu durumun karmaşıklığı, biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel çok boyutluluğu ile bağlantılıdır.

Somatizasyon, fiziksel bir hastalığın varlığına ilişkin kanıtlar olmaksızın bedensel bir hastalığı olduğu endişesi taşıyan, bununla birlikte temelde ruhsal ya da toplumsal alanda yaşanan sorunları için tıpsal yardım arayan kişilerin durumunu tanımlayan bir deyimdir. Ancak somatizasyon kavramının tanımı üzerinde bir görüş birliğine varılmış olduğunu söylemek de güçtür.

Tıbbın tüm alanlarında büyük yaygınlığı olan somatizasyon, çeşitli kılıklarda ortaya çıkabilen büyük bir halk sağlığı sorunudur. Bedensel yakınmalarla ortaya çıkan ruhsal bozukluklar her kültürde görülebilmekle birlikte, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha sık karşılaşıldıkları vurgulanmaktadır.

Somatizasyon çalışma ve toplumsal yaşam alanlarında yeti yitimine neden olabilmektedir. Yineleyen açıklanamayan bedensel belirtileri olan hastalar, fiziksel olarak ayrıntılı ve geniş olarak araştırılmaya, pahalı ve kendileri de bir takım hastalıklara neden olabilen tanısal ve cerrahi girişimlere maruz kalabilmektedirler.

Hasta olduğu konusunda yoğun kaygısı olan bu kişiler, sağlık hizmeti birimlerini uygunsuz ve yineleyen biçimde kullanmakta ve belki de herhangi bir hastalığın yeti yitimi yaratıcı etkilerinden daha fazla acı çekmektedirler. Tıbbın çözümsüz sorunu olarak tanımlanan somatizasyon, sağlık bütçesinin yaklaşık yarısının bu hastalar için harcanmasına yol açabilmektedir.

Ruhsal yakınmalar yerine bedensel olanlarla hekime başvurmaya neden olan etkenler arasında, bedensel belirti ile hekime başvurmanın toplumsal ve kültürel meşruiyeti ve ruhsal hastalık etiketinden korunma amacının da yer aldığı düşünülmektedir. Hekim tarafından kabul edilebilmek için örneğin "kaygı ve ölüm korkusu hissetme" yakınmaları yerine "kalp krizi geçiriyor olma" olasılığı ile başvurma söz konusu olabilmektedir. Kronik olarak sorunlarını bedenselleştiren hastaların büyük çoğunluğu, daha önce gittikleri hekimlerden çok çeşitli tanılar almış ve fiziksel bir hastalık için tedavi edilmeye çalışılmışlardır.

Yoksulluk, alt sınıflar, düşük eğitim düzeyi, kırsal kesimde yaşama, göç, şiddet ve ruhsal travmaya maruz kalmış ve özellikle kadın olma ruhsal sorunların bedensel yakınmalarla ifade edilmesine zemin yaratmaktadır.

Kimi zaman da sağlık sisteminden kaynaklanan sorunlar etkili olmaktadır.

'Yeni' dünya düzeninin buyrukları, devletin kamusal sağlık alanından adım adım çekilmesi ve sağlık hizmetlerini haraç mezat pazarlamasına neden oluyor. Her gün sağlık alanına ilişkin kanımızı donduran yeni bir durumla karşılaşıyoruz.

Toplumsal eşitsizlikler, kentsel sıkışıklık, kötü çalışma koşulları, yetersiz istihdam, işsizlik, kronik açlık, gündelik şiddet, cinsiyet ayrımcılığı, sınırlı eğitim ve insan hakları ihlalleri ruh sağlığı sorunlarına karşı tampon görevi yapan toplumsal destekte azalma ve

dayanışmanın yok oluşuna paralel gitmektedir.

Yeni dünya düzeninin çok uluslu şirketlerinin son derece karlı bir yatırım alanı olarak gördükleri sağlık alanında hızla gelişen tıbbi teknoloji daha çok tetkik, daha çok girişim, daha çok tedavi hedeflerine doğru ilerlerken hastayı dinleme ve hastanın öznel kişisel deneyimlerini değerlendirme biçimindeki hekimlik ustalığı tarihe karışmaktadır.

Artık hastadan kısa sürede belirtilerini sıralaması istenmekte, bu belirtiler computerize veriler biçiminde ele alınarak uygun düşen ileri tıp teknolojisi tetkikleri yapılıvermekte, teknoloji desteği ile yarı bilgisayar yarı makine biçimindeki syber-hekim akla uygun ama duygudan yoksun biçimde işini yürütmektedir.

Syber-hekim karşısındaki hastayı bir birey olarak değerlendirmek yerine oda ya da yatak numarasıyla aklında tutabildiği bir sistem-organ patolojisi olarak görmektedir. Siz artık Ayşe hanım değil 302'ye 5'deki safra kesesi taşısınızdır. Makine tamirini anımsatan bir durum…

Üstüne üstlük sağlık hizmetlerinin sunumunda hekim ücretlerinin performanslarına göre belirlenmeye başlaması sorunları kat be kat artırmıştır. Sağlığınızın fiyatı hekimin aldığı prim, yapılan tetkikler, hastaneye yatış süreleri, kullandığınız ilacın ederi ile ölçülüyor ve sağlık sistemindeki değeriniz böyle belirleniyorsa doğal olarak fiyatı yüksek bir hastalık edinmeyi istersiniz. Bu çok tuhaf bir çelişkidir. "Önemli bir şey değil" ise size fazla zaman ayrılmayacaktır. "İyi, önemli bir şeyim yokmuş" diye rahatlayacak mısınız yoksa "yeterli zaman ayrılmadı ne derdim olduğunu tam olarak dinlemediler bile" diye tasalanacak mısınız bilemesiniz. Ne kadar büyük ve görünür bir yaranız varsa sağlık sistemi içinde o kadar kabul edilirsiniz: "Apandisit küçük iş para etmez. Açık kalp ameliyatı ya da beyin tümörünüz varsa iyi."

Sağlıkta önceliklerin kar getiren tedavi protokollerine göre belirlendiği sağlık politikaları, psikiyatrik bilginin üretim ve değişimini de ekonomik ve politik konulara bağlı kılmaktadır. Psikiyatrik araştırmalar ve eğitimde ilaç endüstrisinin belirgin rolü psikososyal müdahalelerin gelişimini tehdit etmektedir.

Modern tıbbın hastalık modelleri giderek daha fazla teknik değerlendirmeye dayanarak hastanın öznel yaşantısını daha da fazla kulak ardı eder hale geldikçe hasta-hekim ilişkisi de daha sorunlu hale gelmeye başlayacak ve varolan iletişim sorunları artacaktır. Birey öznel olarak deneyimlenen hastalık yaşantısını tıbbın hastalık modellerine, tanı kategorilerine, ileri teknoloji ile saptanan teşhis araştırmalarına uyduramayınca sağlık sistemi tarafından reddedilmiş hissedecektir.

Avrupa ve ABD'deki özel sağlık sigortalarında, fiziksel hastalığa yakalanmış olmak ruhsal hastalıklardan çok daha olumlu ödeme koşulları sağlamaktadır. Ülkemizde ise hiçbir özel sağlık sigortasının kapsamı ruhsal hastalıklardan kaynaklanan sağlık sorunlarını içermemektedir.

İronik bir durum olarak geç kapitalizmin verimli pazarı olan modern Batı tıbbı hem giderek artan maliyet sorunları hem kendi kendini yemekte oluşunun yarattığı çözümsüzlükler nedeniyle bugün giderek artan oranda geleneksel Doğu tıbbı ile ilgilenir olmuştur. Bu konunun bir boyutu Türkiye'de olduğu gibi sağlık sistemi içinde sorunlarına çözüm bulamayan hastaların çaresizliklerini pazar edinen bir anlayışın Doğu tıbbının birikimlerini kullanarak sömürüye yönelmesi olarak da görülmelidir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre bugün dünya bitkisel ilaç pazarında dönen para, 60 milyar

dolar civarındadır. Örneğin Almanya'da ağrı kliniklerinde akupunktur önerilerinin oranı %77, İngiltere'de % 46'dır. Yaşamında en az bir kez alternatif tıp yöntemlerine başvuran Kanadalılar % 70, Fransızların % 49, ABD'liler % 42 oranındadır.

Türkiye'de de giderek artan oranda alternatif tıbba ilgi olduğunu, bu ilginin bir kısmının ruhsal sorunları açısından çaresiz kalmış hisseden kişilere yönelen pazarlama tekniklerini içerdiğini görüyoruz. Reiki, bioenerji gibi bazı teknikler kimi umut tacirlerine yeni pazarlar yaratıyor. Belki de sadece batılı olanı bilimsel olarak gören ve Doğu tıbbının deneyimlerine gözlerini kapatan anlayış bu alanların kötüye kullanımına çanak tutuyor.

Dünya Bankası ve IMF emriyle "sağlık hizmetlerinden tasarruf" adı altındaki yönelim tam aksine sorunların derinleşmesine, kronikleşmesine, sağlık sisteminin yineleyen kullanımına, gereksiz tetkik ve tedavilerin uygulanmasına, kişinin işlevselliğinde bozulmalara yol açarak daha fazla kayba neden olmaktadır. Ama zaten asıl istenen bireylerin ve toplumun sağlığının korunması ve geliştirilmesi değil sağlığın satışı ile kazanç sağlamaktır. Bu durumda sağlık sisteminin yineleyen kullanımı sıkıntı yaratan bir durum olarak görülmemektedir. Satın aldığınız hemen her şeyin artık evladiyelik olmak şöyle dursun kısa sürede ömrünü tüketmesi, ampullerin kısa sürede bozulması gibi kimsenin size ömür boyu sağlık sunmak gibi bir niyeti yoktur. Tıp teknolojisi ve ilaç sektöründeki ilerlemeler, genetik ve moleküler tıptaki gelişmelerle insan ömrünün uzaması hem bu hizmetlerin hangi sınıfsal kesimlere sunulduğu hem de nasıl bir yaşam adına sürdürüldüğü sorularını hak etmektedir.

Sonuçta bugün sağlığın satılır hale getirilmesi karşısında, bu alandaki mücadelenin ve sağlık hakkına sahip çıkmanın, genel bütçeden sağlanan herkese eşit ücretsiz sağlık hizmeti belgisini yükseltmenin tüm toplum için yaşamsal olduğu unutulmamalıdır.

Ölüm – Ölümsüzlük İkileminde Batı Tıbbı

Feraye CANSEVER

İnsan ölümüne yazgılı olarak yaşar. Ölümlü olduğunu bilen, bunu bildiğini bilebilen tek canlıdır. Bu ayrıcalık onu “varoluşsal kaygıyla” başbaşa bırakmıştır.

İnsanın oluşturduğu tüm kültürlerde ölümle başa çıkma, bastırma ve zihinden uzak tutma çabalarının izlerini görmek mümkündür. Unutma gereksinimi olmasaydı belki de kültür gereksiz olacaktı.

Bu yazını amacı; ölümlülüğün bilinçli veya bastırılmış bilgisinin ve ölümsüzlük arzusunun çeşitli insanlık ritüellerinde, kurumlarda ve eylemliliklerindeki yansımalarını açığa çıkarmak, kapitalist ilişkileri nasıl yeniden üretebilir kıldığına bakmak; batı tıbbının biçimlenişinde ve organizasyonundaki izlerini sürmektir.

Epikurus’ atfedilen “siz varken ölüm yoktur; ölüm geldiğinde siz olmayacaksınız. O halde ölümden korkmaya gerek yoktur” sözündeki yalın, bilge mantık bile avunabilmek için yeterli olmamıştır.

Ölümü zihinden uzak tutma çabalarının en önemli sonucu; ölüyü dışlama, yaşam ve ölümü mekansal olarak birbirinden ayırmak olmuştur.

Baudnllard’a göre mezarlıklar ilk gettolardır. Ölüm törenleri ölüyü normal, zararsız kişilerin arasından kovar. Ölüler tıpkı hastalar, deliler, suçlular gibi gözönünden, zihinden uzaklaştırılır, gözetim altına alınır.

18. yy. ‘a kadar ölüm evcildi. İnsanlar ölüme yabancılaşmış değillerdi ve ölüme alışıktılar. Bu dönemlerde mezarlar şehrin uzak ve dış mahallelerinde değil, şehrin içinde yerleşim yerleri arasında bulunurdu. Tek düze yaşamda salgın hastalıklar, seller ve savaşlar durdurulamaz, kaçınılamaz ve tanrı vergisi görünüyordu. Bunlar insan yazgısının sonucuydu ve yazgıyı değiştirmek insanların işi değildi. Değiştirilemeyenlerden pişmanlık duyulur ya da hayıflanılırdı. Ancak bu, başarısızlığa uğrama duygusu yaratmazdı.

Modern dünyada ise ölüm; aklın egemenliği-

ne bir meydan okumadır. İnsan güçsüzlüğünün en açık bir biçimde yüze vurulmasıdır. Öyleyse; ölümün üstesinden gelinememiş olma gerçeğinin gizlenmesi, örtülmesi gerekir. Ölüm; suçluluk ve değersizlik duyguları oluşturan bir "tabu"ya dönüşmüştür. " Çirkin ve gizlidir. Çünkü çirkin ve pistir." Uzak mezarlıkların kalın duvarları, cenaze törenlerinin mahremliği, ölmek üzere olan kişinin aile evinden hastanelere ve bakım evlerine götürülmesi, ölümü gözönünden uzakta tutar.

Ölüm bir yenilgidir., kaybetmektir. Ölüm geldiğinde bir kaza, bir güçsüzlük kabuledilir.

Güzellik enstitülerine milyarlarca dolar harcanan dünyamızda, kırışmamak, yaşlanmamak için umutsuzca mücadele eden insan, yaşlılığın çağrıştırdığı ölümden kaçmalıdır.

Modern toplum; başa çıkılamayan ölümlülüğü parçalara ayırarak başa çıkılabilir hastalıklara ve tehlikelere dönüştürmüştür.

Hastalığı uzakta tutmanın yolu olarak temizlik; ayrılaştırma ve uzakta tutma anlamına gelir. Bakteriler, virüsler, zehirli maddeler, çöplerin hastalıklı maddeler olarak çevrelenmesi, uzaklaştırılması, fiziksel olarak yok edilmesi; ölümün simgesel olarak ölümü anlamına gelir. Irkçı söylemler de temizlik eyleminin bir parçası olarak düşünülebilir: Değersiz yaşamlar; yaşama düşman olan yaşamlardır. Bu aynı zamanda temizleme operasyonudur.

Tehlikeler kuş gribi bulaşmış tavuklardan, deli danalardan, eşcinsellerden, Almanya'daki Türklerden, Fransa'daki Cezayirlilerden, zencilerden veya dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlardan kaynaklanabilir.

İnsanın ölümle sonlanması kaçınılmaz olan hayatı anlamlı kılma çabaları, aşkın bir düşünce uğruna bireysel varoluşlarını, toplumsa varoluşlarına kurban etme eğiliminde belirginleşir. Bunun en başarılı ifadesi milliyetçiliktir. " Ulusun korunması, üyelerinin kısa süreli yaşamlarından daha üstün bir değerdir.

Türdeşlik; onu tehdit eden "yabancıların" damgalanma ve dışlanmalarıyla yüceltilir. Tıpkı hastalık etkeni mikroplarla savaşıldığı gibi göçmenlerle de savaşılır. Topluma benzemeyen yabancılarla araya hastalık etkenlerinin aşamayacağı bir uzaklık konur.

İlk toplumlarda ölüm yabancı bir etkenin müdahalesinin sonucu olarak algılanırdı. 17. yy.'dan sonra ölüm başka etkenle değil, insan yaşamının kaçınılmaz sonu olarak algılanmaya başlandı. Bu yeni ölüm imgesiyle birlikte insan bedeni artık bir nesneye dönüştü, ölüm korkunç bir hale geldi. Tıbbi pratikler de korkunç ölümü yadsımaya uzaklaştırmaya yönelik pratikler halini aldı.

Burjuvazinin doğuşuyla ölümü bastırma ve uzak tutmak için her türlü bedeli ödeyeceklerin var olduğu ayrıcalıklı toplumlar da oluşmaya başladı. Bunun en uç örneği; "kişinin dondurulabileceği ve neden olan hastalığa çare bulunduğunda çözülebileceğinin ileri sürülmesiyle zenginler arasında oluşan dondurulmuş toplumlardır.

Ölümlülüğe karşı koymak için bir şey yapılamaz ama ölüm nedenleri engellenebilir. Örneğin sigara içmekten vazgeçip spor yapılabilir, kızartmalardan, kırmızı etten uzak durulabilir. Başa çıkılamayan ölüm sorunu bir dizi başa çıkılabilir soruna indirgenmiştir: Her ölümün bir nedeni vardır: İnsanlar ölümlü oldukları için değil, böbrek ve akciğer yetersizliğinden, kalp durmasından, kanın pıhtılaşmasından ölürler.

Bilimsel gelişmeler; medikal tekeller sayesinde insanı değil, sanayii güçlendirecek şekilde artmaktadır.

Tıbbi teknolojinin gelişmesi bu teknolojinin kolay erişebilirliğini sınırlar. Sınırlı kaynaklar;

sağlık hizmetini “hakedenlerle” daha az hak edenler arasında paylaştırılmaktadır.

Tıp ve ilaç sanayii yaşam umudunu bir metaya , sağlık hizmetini ise standart bir ürüne dönüştürmüştür. Tüm acılar “hastalığa” yani ölümün simgesel olarak yok edilmesi ritüeline dönüştürülmüştür. Hasta rolü dışındaki acı, yas ve iyileşme “uygunsuz” kabul edilmektedir. Neyin hastalık kavramına gireceğine, kimin hasta olduğuna ve ne yapılacağına “tıp” karar verir.

Modern son derece tıbbın pahalı ve gelişmiş bir teknoloji kullanması onu büyülü bir güce dönüştürmüştür. Büyünün gücü; insanlara bilim sayesinde kurtuluşun olanaklılığı gibi gerçek dışı bir güvenlik duygusu sağlar ve umutsuz hastalıklar konusunda önemli bir başarı elde edilememiş olmasına rağmen gerçeği örtebilir. Bu pahalı ve gelişmiş teknoloji; klasik tanı yöntemlerinin ve hekimlerin en etkili silahı olan “klinik sezgi”nin yitirilmesine neden olur. Oysa öykü ile hastalıkların %50 sine, öykü ve fizik muayene ile %73’üne doğru tanı konulabilmektedir.

Teknoloji uzmanlaşmayı da arttırmış; hekimler hastanı bütününü değerlendirmekten uzaklaşmışlardır. “ Hekim; kişisel olarak tanığı insanlar üzerinde becerisini uygulayan bir kişiden, teknoloji uygulayıcısı bir “teknik adama” dönüşmüştür.

Tavaf
Ortalık Asya Günlükleri (*)

Murat UTKUCU

Arazi aracımız, sonsuz düzlükte hızla ilerliyor… Ne bir viraj, ne bir yokuş, ne bir sürpriz… Sanki bir resmin içindeyiz ve perspektif kurallarına göre ufuk çizgisinde ince bir çizgiye dönen yolun ucundaki ülkeyi aramaya çıkmışız. Belki de imkânsızı aramaya… Biteviye akan yol şoförümüz ve bizim için tehlike arz ediyor. Bozkırın dikkati emen yeknesaklığının ölümcül etkisinden kurtaran-neyse ki- sürüler çıkıyor önümüze mütemadiyen. Her kilometrede sizi, atlı bir çobanın güttüğü çok sayıda huzurlu deve, sakin koyun ve umursamaz sığır sürüsü karşılıyor. Yolların gerçek efendilerinin kendileri olduğunun altını çizerek ağır ve sinir bozucu dinginlikte yoldan geçiyorlar.

Asya'nın ortasındayız. Kazakistan'ın güney ucunda… İstikamet Aslan Bab Türbesi… Büyük Mutasavvıf Ahmet Yesevi'nin hocasının türbesine doğru yol alıyoruz. Asya Türklerinin en önemli kültür damarını bulmak için çıkılan bir yolculuk bu… Ama sadece tarihsel bir kaynağın keşfi olmayacak yolculuğun son noktası. Çünkü Ahmet Yesevi ve düşüncesi bugün de milyonlarca Müslüman için dinin ve manevî alemin direği Asya'da… Kadın ve erkeğin yan yana zikredebildiği bir din anlayışı bu… Şaman ruhunun hâlâ etkisini koruduğu ve "**Soyuz**" yıldızının mührünü vurduğu bir kültür iklimi.

Peki, ama burası gerçekten neresi?

Ve ben ne arıyorum burada!

Bana ait bir anı var mı bu topraklarda?..

Bir geçmiş ve belki gelecek beklentisi…

Belki Anadolu'dan Asya'ya, Asya'dan köklere, köklerden bugüne, bugünden geleceğe ve oradan yine Anadolu'ya bir tavaf bu…

Tıpkı Ahmet Yesevi Türbesi'ni inatla dönen ve dönerken, Türbenin her köşe başında durup diz çöken ve kendi hayatını dönüştürmek için

***(*)** Ortalık, Kazak Türkçesinde Merkez anlamına geliyor…*

sûfinin kutsal hatırasından ısrarla medet uman inanmış Asya Türkleri gibi…

Hiç bitmeyecek bir tavaf bu…

Ama benim tavafım asla eski noktaya dönmeyi içermiyor… İnanmışlardan koptuğum an işte tam burası…

Hikâye başlıyor…

İç Asya'ya Doğru

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin davetlisi olarak Kazakistan'a gitmek üzere hazırlıklara başladığımda, ortada merak edilecek bir ülke olduğunu düşünmedim hiç… Görkemli bir step, bildik kültür, bildik halklar, bildik eski sistem Sosyalizm ve fazlasıyla tanıdık yenisi Kapitalizm… Tamam Goethe'nin sözleri kulağımda küpeydi; ben de biliyordum teorinin rengi ile hayatın yeşili, iki hasretlik aşıktı birbirine.. Ama söz konusu olan Kazakistan'dı nihayetinde… Üstelik on beş günlük bir sürede hayatın yeşiline kesmek mümkün olabilir miydi?

Anlıyorum ki zamanın ve coğrafyanın hacmine takılıp kalmamak gerekiyor… Bir kısacık andan, hayat; bir sokaktan uygarlık tarihi çıkartmanız mümkün… Biliyorum; her şey gibi o da çapının darlığını yaşayacak. İster bilgi ve yorumunuzla açıları aşan bir perspektifiniz olsun, ister en az bilgiyle donanmış olun… Sanıyorum tam bu noktada kendine ve bilgisine tapınmayan bir insan arayışındayız… Mütevazı olmak değil bu. Belki hiçbir şeyi tam olarak bilemeyeceğimizi bilen sofistlerin tavrı. Yani sûfilerin… Ve Ahmet Yesevi'nin topraklarına gitmiyor muyuz işte… Sûfi-i Azâm'ın Yani Pir-î Türkistan'ın…

Selam büyük Üstad.. Bekleyiniz efendim, yola çıkmak üzereyim.

Kazakistan'a gitmek kolay değil, Türkistan'a gitmek hiç kolay değil… Önce İstanbul, sonra Almatı, sonra Çimkent, sonra araçla Yesevi Yerleşkesinin yer aldığı "Kutsal" Türkistan Şehrine yolculuk…

Ama her şeyden önce altı saat süren uçak yolculuğu için Modern Zamanların popüler işkencesi tanımı yapılabilir mi? Standart dışı beden ölçümle standart uçak koltuğu arasındaki çelişkinin bedenimde yarattığı tahribatı, ruhumu terbiye ederek aşmaya çalışsam da kas gruplarımdan gelen imdat çığlıklarına engel olmak altı saat boyunca mümkün olamadı… Yol ve sınıf arkadaşım Sevgili Murad Kayacan'ın da yeterince geniş cüssesi ile uçağın **EXIT** bölümünde ciddi bir denge kaymasına neden olduğumuz aşikâr olmakla birlikte neyse ki hostesler bizi birbirimizden koparmadılar… Koltuk ile gövdelerimiz arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın aslında şirketlerin kâr hırsının bir ürünü olduğunu söylememe gerek var mı? İş Adamı sınıfı, yani **Business Class'ın** rahat yolcuları ile sadece bir perdeyle ayrılmış başka dünyanın çocukları arasındaki farkı yaratan neydi acaba? Biliyorum hikâyenin konusu bu değil ve açık ki uçak bahsini terk edemezsem Kazakistan'a giremeyeceğim… Ama Dünyanın en zengin insanı Bill Gates'in ısrarla **Business Class'tan** bilet almamasını ve bunun sebebini her iki sınıf koltuğun da aynı anda son durağa ulaşması olarak açıklamasını; altı saatlik yolculuğumuz süresince düşünmeden edemedim. Ya Bill Gates'in ucuz tarife koltukları fazlasıyla genişti ya da kendisi bir mazoşist! Neyse efendim, nihayetinde kendilerine bir jet satın almışlar ve biz dünyanın lanetlilerine konuşacak konu bırakmamışlar… Sağ olsunlar!

Bitmek bilmeyecek yolculuğumuz, dünya zamanına göre altı saat, bana göreyse yıllar sonra sona eriyor. Gecenin karanlığında Almatı üzerinde uçuyoruz. Şehir ışıl ışıl yanıyor… Step soğuk. Sokak lambalarının kristal parlaklığından soğuğu hissetmek mümkün… Başarılı bir iniş… Çantaları ve pasaportlarımı-

zı son bir kez yoklayarak Kazak topraklarına adım atıyoruz.

Bin yıl önce terk ettiğimiz topraklara yeniden merhaba…

Yeni bir havaalanı burası. İstanbul'un küçük bir kopyası gibi… Yorum yapmadan önce şu ülkeye hukuken bir girelim hele… Bankonun önünde bekliyoruz… Sanki sıradan bir pasaport kontrolü değil de sorguya alacaklar bizi… Bizim ülkedeki tecrübelerimizin bir tortusu mu bu duygu ya da bu ülkenin havasında mı bir şeyler var; yoksa her ikisi mi? Dünyanın en tuhaf şapkasını takan, süslü apoletleriyle göz kamaştıran memur, sert bir ifadeyle bana bir şeyler söylüyor. Şapka o kadar büyük ve komik ki elimi bankodan içeriye uzatıp şapkanın tepesine pat pat vurmak duygusuyla coşuyorum bir an… "Utkucu sakin ol! Fantezi için hiç uygun bir zaman değil." Bu Kazak ne diyor bana yahu? Hayır hayır! Bir şey demiyor düpedüz bağırıyor. Sanki bir samuray, kölesiyle konuşuyor… Çok mu alınganım ne! Fakat anlıyorum ki, Kazaklar sert konuşmayı seviyorlar. Yoksa, inanıyorum sevecen bir memurla muhatabım şu anda… Seni şirin şey! Neyse ki Murad yanımda ve yapılması gerekenleri sakin bir şekilde anlatıyor. "Bu adam neden sert?" diyorum… "Korkutmuşsundur çocuğu cüssenle ondan!" diyor kendi cüssesine bakmadan. Valizlerimizi alıp üst kata çıkıyor ve bu kez Çimkent uçağını beklemeye başlıyoruz. Birden sarı bir parlaklık tutuşturuyor Havaalanının camdan duvarlarını. Güneş doğuyor… Ama bu kez teknolojinin yardımıyla bizim için erken doğuyor… Türkiye'de sabaha daha üç saat var… Sarıya kesmiş kavuniçi rengiyle Kazak Güneşi bizi selamlıyor… Biz de selamı karşılıksız bırakmıyoruz tabii…

Ve dağlar… Tanrı Dağları, yaşlı bir insanın yüzündeki derin çatlaklarla bezenmiş muhteşemliğiyle stepin sonsuz hükümranlığına bir uçtan diğer uca son veriyor. Bakmaya doyamıyorum. Görkemiyle büyülüyor. "Bir dağ sırası" diyorum "işte böyle olmalı!" "Nefesini kesmeli insanın, iştahlı bir kadın gibi!"

Çimkent Uçağına bindiğimizde anlıyoruz ki, beter seviyesinde hiçbir zaman alt limit yoktur. Her zaman daha beterini düşün ve önlemini al… Bizim alacak önlemimiz yok ama. Lahavle çekerek ilerliyoruz uçağın içinde. Sıkıntımızın sebebi koltuk ölçüleri. Hemen hemen İstanbul minibüsleri ayarındalar… Gövdemizi küçülterek oturuyor ve hücre hapsine başlıyoruz. O denli yorgunuz ki hissedecek halimiz yok uçağımızdaki "konforu"… Murad, daha önce bindiği **Yak** tecrübesini anlatıyor… Uçağın klima sisteminden su damlıyormuş… Gülüyoruz. Bu kez pervaneli bir **Fokker'dayız**. Ve yolculuk başlıyor… Düz, dümdüz bir boşluk… Hani Kuran'da Allah'ın ısrarla sözünü ettiği döşek gibi… "**(Allah) onu yükseltip düzene koydu. Gecesini kararttı gündüzünü ağarttı. Bundan sonra yeryüzünü serip döşedi. Ondan da suyunu ve otlağını çıkardı. Dağları dikip oturttu**" **(Naziat Suresi)**

Uçağın küçük penceresinden, yere serilmiş döşeği; bir miktar otlağı; dağları; seyrek yeşilliği ve inceden akan ırmakları görmek mümkün… Kuran bu coğrafya için yazılmış gibi… Ama uzun fabrika bacaları, sağa sola savrulmuş büyük makine teçhizatı hikâyeyi bozmakta… İki saatlik bir yolculuk nihayete erdiğinde, muntazam çatılı evleriyle ağaçlara gömülmüş bir şehre merhaba diyoruz… Yaklaşık bir milyon nüfusuyla Çimkent aşağımızda uzanıyor… Küçük bir şehir değil. Ama az katlı evleri nedeniyle çok daha geniş bir alana yayılmış görünüyor. Şehre dikkatlice bakıyorum yukarıdan… Hayır, bizim şehirlere benzemiyor. Ne İstanbul, ne İzmir ne de Ankara.. Bu şehir, yukarıdan kesinlikle güzel görünüyor… Gözü yormuyor, göze batmıyor, gözü kanatmıyor… Bir de aşağı inelim, Fikrimiz değişecek mi acaba?

İniyoruz.

Küçük bir havaalanı, çoğu pervaneli uçak sağa sola dağılmış durumda… Kargo uçakları, Antonov olmalı… Kapı açılıyor ve yer görevlisi genç bir Rus kadın ilk gördüğümüz Çimkentli oluyor… Kadınların hükümranlığıyla ilk temas bu… Terminale geçiyoruz. Binanın içine girmeden Üniversitenin yetkilileri tarafından karşılanıyoruz. Ve Çimkent'e doğru kara yolculuğumuz başlıyor. Çimkent, katıksız Türkçe bir isim. Ve gerçekten yeşil, yemyeşil… Ancak yeşilin sebebi tabiat değil insan. Tarihî bir şehir ve burada çok sayıda Türk var. Değişik işler yapıyorlar. Herkesin başarı hikâyesi yok ama başarılı olanlar da var. Evlenip çoluk çocuğa karışanlar, Kazakistan yurttaşı olanlar… Bu arada Kazakistan çifte vatandaşlık vermiyor, tercih yapmanız gerekiyor… Hani düşünenler varsa diyorum bilginiz olsun…

Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin Çimkent'te de bölümleri var. Ama ana bina Türkistan Şehrinde, Ünlü Yesevi Türbesi'nin bulunduğu yerde… Bizi karşılayan Günhan Bey Çimkent'teki birimin yöneticilerinden… Yeniden yola çıkmadan önce kısa bir mola vermenin uygun olacağını düşünüyor ve bizi **Adres Kafe'ye** götürüyor… Personelin bir bölümü Türkçe biliyor; aşçı Türkiyeli, velhâsıl hâlâ Türkiye'deyiz. Siyaset, uluslararası ilişkiler, din, milliyetler meselesi her konuya giriyoruz, sohbet koyu… Sokağı izliyorum… Yeşil ve neşeli bir ruh salınıyor sokaklarda… Bir turist sempatisi olabilir mi bu? Hani "ülkeniz wondıfuul" diyen antipatik turist sevecenliği. Yok yok! Bu insanlar mutlu, üstelik hepsi genç ve üstelik çoğu kadın… Tamam diyorum bu bir algıda seçicilik ve turist illüzyonu olsa gerek… Ama hakikat bir yanılsamayla karşı karşıya olmadığımı bana gösteriyor… **Soyuz** ülkesinde sokaklar, Türkiye'de alışık olmadığımız oranda kadın **işgali** altında… Sadece kendi cinslerine **layık** görülen işleri değil her mesleği icra ediyor **Soyuz Ülkesinde** kadınlar ve sadece **erkekleriyle** değil kadın başlarına da sokaktalar… Bu anlamda başka bir ülkenin ötesinde, başka bir kültüre geldiğimi de anlıyorum… Mesele, sadece sokağın sahibi olmak anlamında değil… Kadın bu topraklarda insan statüsüne yükselmiş görünüyor…

Yine yoldayız. Yol boyunca denizi andıran düzlüğü ve şirin köyleri selamlıyoruz. Çoğunlukla tek katlı evler, her evin çevresinde yeşil bir yoğunluk… Yağmur altında geçen iki saatlik bir kara yolculuğundan sonra nihayet Türkistan şehrine ulaşıyoruz. Altı bin kilometreyi yirmi dört saatte aşarak son durağımıza varıyoruz böylece. Türkistan'a girerken, önce Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin görkemli binası merhaba diyor bize. İnternet sitesinde gördüğüm fotoğraftaki arka planın boş olmasından endişe ettiğimi hatırlıyorum. Yanıldığımı anlıyorum sevinçle... Çoğu Anadolu Üniversitesinde böyle bir kampüs sanıyorum yok. Üstelik henüz ana bina inşaatına başlanmamış. . Tamamlandığında Lomonosov'a benzeyecek üniversite. O kadar güzel olacak yani. Şimdiki halinde ise binanın tam köşesinde Tarihî Yesevi Türbesinin türkuaz kubbesinin bir örneği dikkat çekiyor.

Üniversiteye uğramadan, kalacağımız otele doğru devam ediyoruz. Şehre hangi noktadan girerseniz girin ihtişamıyla sizi cezbeden Ahmet Yesevi Türbesini görebiliyorsunuz… Yesevi ile tanışıklığım henüz sadece ansiklopedi düzeyinde olduğu için kimliği ve düşüncesi benim için fazla bir şey ifade etmiyor… Türbe ise Bozkır'da aniden topraktan fışkıran bir serap gibi… Her şey düzlük ve sadece düzlük iken uzay zamanda bir kırılma yaşanıyor sanki ve bu yapı ortaya çıkıveriyor aniden… Zamanın dışından birileri bir uygarlık getirip bırakmışlar sanki o toprağa ve sonra çekip gitmişler. Ortasındaki dev kemerli kapıyı iki nöbetçi gibi koruyan iki kule sekiz yüzyıldır orada duruyor. Bu girişin arkasında Kâbe'ye benzeyen ama Kâbe'den daha geniş bir alan üzerine oturan Yesevi'nin mezarını örten yapı yer alıyor… Bu yapının çatısı düz ve bu düzlükte farklı boyutlarıyla iki kubbe yükseliyor… Kubbelerden büyük ve yüksek olan, türkua-

zın en parlak tonlarıyla yanıyor… Küçük ve ince uzun olanı ise mavi çini süslemeleri göz kamaştırıyor. Evet, gece gündüz sanki parıldıyor gök kubbeler… Türbenin bulunduğu kısım Arapça dualar ve motiflerden oluşan çinilerle bezenmiş durumda. Asya'nın Taç Mahal'den sonra belki de en görkemli eseri bu türbe…

Türbe, İsa'dan sonra bin dört yüzlerin hemen başında Timur tarafından yaptırılıyor… Ahmet Yesevi ise bin yüzlü yıllarda yaşıyor. Yaşadığı dönemde etkili olmuş ve ölümünden sonra da etkisini sürdürmüş dinî bir lider Yesevi. Asya'nın içlerinden Balkanlara uzanan bir coğrafyada bizzat Yesevi'nin talebeleri ve sonrasında onun okulunda yetişmiş sûfi anlayışının takipçisi olan müridleri İslam dünyasına yeni bir anlayışı Yeseviliği taşıyorlar, saygı görüyorlar, İslam alemini etkiliyorlar… Takipçileri ve talebeleri arasında kimler yok ki Mevlana Celâleddin Rumî, Şemsi Tebrizi, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram Veli, Akşemseddin ilk akla gelenler… Ahmet Yesevi İslam'ın altıncı Miladi yüzyılında dine, bir başka üslupla yeni bir bakış açısı getirmeye çalışıyor. Sûfiliğin o kucaklayıcı, dingin ve barışçıl felsefesi ile İslam'a ışık oluyor… Sünni İslam'ın daraltıcı ve iktidar düşkünü tavrına karşı Asya'dan, bayrağını yükseltiyor… Bu bayrak kaldırma, peygambere karşı bir isyan değil aksine Yesevi, Sünnet'in ve gerçek İslam'ın tebliğine soyunuyor ve kendi anlayışına göre Muhammedilere ışık olmaya çabalıyor.

Yesevi Türbesi'nde, anlayamadığım beni huzursuz eden bir şeyler var! Türbenin bütün haşmetine rağmen, görkemi gölgeleyen bir kırılma hissediyorum derinlerde... Peki, nedir bu böyle! Henüz vakti var! Şimdi dinlenmek gerekiyor… Yirmi dört saattir yollardayız…

Dinleniyoruz. Otelimiz Türbe'yi içine alan büyük parkın hemen kenarında… Yesi Otel, Üniversiteye ait… Yesi, yassı anlamına geliyor. Bu coğrafyada bütün adlar tanıdık bütün sıfatlar bildik… Dilinizin köklerine döndüğünüzü hissediyorsunuz her adımda… Dil hem uzak hem yakın. Tüm tek ya da iki heceli isim ve fiillerde Kazakça, Türkçe'nin kardeşi fakat çoğu kelime Rusça olunca ve aksan farklılığı anlamayı güçleştiriyor.. Tabii ki basit bir aksan ayrılığı da değil Kazakça ile Türkiye Türkçesi arasındaki fark… Hissedilerek öğrenilecek bir dil hiç değil… Ama çok kısa sürede sökmek mümkün… Öyle ki ne konuştuklarımı anlıyor otel görevlileri, ne de ben onların cümlelerinden Asya Türkçesine uzanabiliyorum. Özbek çalışanlarla bir sorun yok ama Kazaklarla anlaşabilmek için kalacağım on beş gün kâfi gelmiyor.

Akşamüstü, Üniversite Rektör yardımcıları Cevdet Küçük hocamız, Veli Ekin Üstadımzla yemekte buluşuyoruz. Kazak yemekleriyle ilk tanışmam. Sofra'ya salata niyetine bir tabakta et getiriliyor. Koyun, sığır ve at etinden oluşan bir tabak… İrkilerek bakıyorum tabaktaki manzaraya… Murad, önceden tecrübeli. Bana tebessümle bakıyor… Yemek konusunda temkinliyim ama at eti yemeden bir ziyaretçinin Kazakistan'a gelmiş sayılmayacağını söylüyor ısrarla. Yemek kültüründe ideolojimin muhafazakârlık olduğunu söylüyorum terbiyeli bir ısrarla ben de… Henüz yeni geldik. Konuk olarak haddimizi bilmemiz gerekiyor elbet… Yenilgiyi kabul ediyorum. Tabağıma bir dilim at eti alıp kesilebilecek en küçük parçasının tadına bakıyorum… Aklıma Cengiz Aytmatov'un Kopar Zincirlerini Gülsarı'sı geliyor… Sadece o da değil: Elizabeth Taylor'un, On iki Eylül'ün hemen ertesinde, nedense her Pazar, televizyonlarda ihtimal halka zulüm olsun diye gösterilen, at sevgisinin ne güzel bir şey olduğunu anlatan filmleri geliyor aklıma. Kendimi fena halde suçlu hissediyorum. Hani cinayete iştirak etmiş gibi… Artık uzatmaya gerek yok, cinayeti işledik bir de tadına bakalım maktulün o halde… Sahi tadı nasıl bu… şeyin… hâlâ içimden et demek gelmiyor… Ayıptır yahu at yenir mi, o güzelim hayvan… Evet, nihayet yutabildim. Tuhaf bir tadı var…

Yok yok bu atlarla ilk ve son damak temasım olsun… Anlaşılan asla iyi bir Asya Türkü olamayacağım… Zaten niyetim de yok… Ben Anadolu'dan memnunum. Önerimi dikkate alacaklar için fikrimi açıklıyorum efendim: Kesinlikle at, yani at eti yemeyin.

Sonra sofraya Lapşa geliyor… Kocaman kâselerde sunulan koyun eti çorbası… Onu da zar zor içiyor ve bir daha aynı hataya düşmemek üzere adını yeniden soruyorum. "Lapşaydı değil mi? Tabii efendim, hani unutmayım dedim, ne de güzelmiş!" Ve ana yemeyi beklemeye başlıyorum korkuyla… Nihayet yine bir et yemeği geliyor… Yahniye mi benziyor?. Görüntü fena değil. Tadı nasıl acaba? Endişeyle çatal ete temas ediyor… Sonra? Tamam! Bu kez oldu sanıyorum. **Bir dakika ama! Acele etme bi yut bakalım! Yutabiliyor musun bi bak hele!** Bu aşamayı da geçtik… Evet, işte damak tadıma uygun bir yemek! Ve on beş gün boyunca et türünde sadece bu yemeği yiyorum. Yemek konusunda muhafazakârlığım sınır tanımıyor. Fundemantalizme dümen kırıyor…

Kazak Mutfağına haksızlık etmek istemem… Belki sebze yemekleri de vardı ama biz müşerref olamadık mutfağın sebzeli bölümüyle… Anadolu'daki mantıya benzer bir yemeği söylemeden geçmeyim. Ancak mantı hamuru hemen hemen avuç içi büyüklüğünde… İçi Anadolu'daki gibi kıymalı… Tadı da güzel… Bir de şaşlık çok revaçta stepte… Şaşlık bildiğimiz şişlik aslında, yani şiş kebap… Ancak eti özel bir sosla terbiye ediyorlar ve mangalda pişiriyorlar… Tadı mükemmel oluyor…

Cevdet Hocamızla Osmanlı Tarihine dalıyoruz… Altı bin kilometre ötede olsak da işte yine İstanbul'dayız. Hocamız Abdülhamit üzerine daha önce duymadığımız bilgileri sıralıyor… Güzelleşiyoruz… Sohbet fazla uzamıyor. Fazlasıyla yorgunuz hâlâ. Ertesi gün üniversitede buluşmak üzere vedalaşıyoruz.

Ertesi Gün

Ertesi gün erkenden uyanıyorum. Gün henüz aydınlanmış… Televizyonu açıyorum. Türk kanalları hâlâ gece yayınındalar… Saat Türkiye'de sabahın dördü henüz… Arada üç saatlik zaman farkı var. Traş, banyo ve hızla giyinip otelin dışına çıkıyorum. Serin! Ankara tadında bir serinlik bu… Anadolu'ya Küçük Asya deniyor ya, Ankara da Küçük Bozkır değil mi zaten? Yesevi'nin gösterişli türbesini seyretmeye başlıyorum… Beni rahatsız eden bir şeyler vardı değil mi? Bakıyorum, bakıyorum… Ve rahatsız edici soru, bir bomba gibi patlıyor beynimde… Bu türbe neden bu denli çıplak? Bu eserin külliyesi nerede, müştemilatı, sonradan yapılmış eklentileri, bu görkemi tamamlayan eski şehrin kalıntıları nerde? Koca Yesevi'nin güzelim türbesi, sadece gözümün önünde yükselen bu saygı uyandıran yapıdan mı ibaret? Hepsi bu mu yani?

Ne yazık ki hepsi buydu… Elbette kazılarda türbenin çevresinde bir eski şehre ait kalıntılar bulunmuştu… ve sergileniyordu da… Ama Anadolu'nun üç bin yıl önceki şehirlerinden çıkarılanlar bile burada sergilenenler ile kıyas edilemeyecek kadar zengin ve ayrıntılıydı… Sadece bu kadar değil; sanat değeri olarak da üstündü…

Şu anda karşımda duran ve tüm Asya Müslümanlarının sevgiyle gönül verdikleri bir sûfi türbesi üzerinden uygarlık tarihini sorguluyor ve bu sorgunun neticesinden endişeleniyordum. Anadolu ile Asya arasındaki bağın belki de en önemli üç konağından birisi olan bu türbede, geçmişin görkemli izlerini arıyor ancak manzaranın hiçliği karşısında burkuluyordum. Üstelik bu yaptığımın nasıl bir anakronizm olduğunu bildiğim halde… Hatta anakronizmin ötesinde göçebe kandaşların çadırlı hayatlarında mimarîye hiç de ihtiyaç duymadıklarını, çünkü toplumsal ve iktisadî örgütlenmelerinin henüz mimarî ve diğer yapı sanatlarını destekleyecek nitelikte olmadığını bildiğim halde…

Ve biliyordum ki at üzerinden devlet yönetilemeyeceği gibi, çadırda yaşarken de tuğlayı güzelleyemezdiniz… Porselen tabak tercih edemezdiniz mesela. Seramik işleyemezdiniz. Elbette kırılması güç, taşınabilir malzeme ile gündelik hayatınızı kolaylaştırırdınız. Bütün bunları biliyordum. Biliyordum ama yine de ikna edemiyorum kendimi işte…

Bir hafta sonra Aslan Bab'ın türbesinde de aynı hayâl kırıklığını yaşayacaktım. Üstelik bu kez daha keskin… Türkistan'a yetmiş kilometre mesafedeki Türbe'ye kalabalık bir Türk Misyonuyla iştirak etmiştik. Herkesin, sanıyorum hayranlıkla ya da en azından hiç sorgulamadan izlediği yapının basit mimarisi, işlemelerindeki acemilik ve türbe içerisinde sergilenen on ikinci yüzyıl ahşap oymacılığının çocuksuluğuna söz bulmakta güçlük çekiyordum… Anadolu'nun en ücra kasabasında tarihi bir camide rastlayacağınız sıradan ahşap işlemeleri bile bu gördüklerim karşısında şaheser niteliğindeydi… Ve yine aynı yüzyılda türbe etrafından çıkarılan seramik kap kacak parçaları benim için bu karanlık manzarayı tamamlayan detaylar olarak hafızama kazındı… Türkiye'deki sıradan bir arkeoloji müzesinde bile önemsiz parçalar arasında göze batmayan bu kırık, dökük tabak parçaları Türbe'nin **nadide koleksiyonunun** parçası olarak sergileniyordu işte…

Hâlâ anlamadığım nokta benimle birlikte türbeyi ziyaret edenlerin bu detayları hiç de önemsemediği… Belki de yıllardır bu topraklarda bulundukları için stepin gerçeğini sindirmişlerdi… Ben ise henüz kasılma aşamasındaydım.

İyi ama anakronizm olduğunu bile bile, göçebelerin başka bir araç gerece ihtiyaç duymadıklarının bilincindeyken mükemmellik arayışımın sebebi neydi? Rahatsız olduğum neydi gerçekten? Üç nedenini sayabiliyorum şimdi sancılarımın… Birincisi; köklerimle ilk temasımda görkemle tanışma isteğimdi sanıyorum. Ne yazık ki gördüğüm sadece sonsuz stepin bunaltıcı göz kamaştırıcılığıydı… İkincisi Anadolu'yu ruhumda taşıyor ve Step Uygarlığı ile kıyas ediyordum. Anadolu içimizdeyken dünyanın başka bir coğrafyasında tarafsız olabilmek mümkün mü? Anadolu'nun karışmış muhteşem uygarlığının beş bin yıllık tarihi karşısında Ne Avrupa'nın kanlı tarihi, ne Asya'nın Stepleri ayakta kalabilir… Anadolu'da yaşamanın ne muhteşem bir şey olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Heyecanlanıyorum. Ve üçüncü olarak ziyaret ettiğimiz eserler o kadar bize yakın tarihlerde inşa edilmişlerdi ki, aynı tarihte, dünyanın ilk üniversitesi olan Harran'ın yıkılışı üzerinden belki bin yıl geçmişti… Aynı tarihte İzmir kurulalı dört bin yıl olmuştu… Ve o tarihten bin yıl önce, İsa daha doğmadan 545 yılında, Ksanthoslular, görkemli kentlerini Pers Komutanı Harpagos'a vermemek için çoluk çocuk kendilerini yakıyorlardı… Ve ben elimin uzanacağı kadar yakın bir tarihte yapılan bu basit yapı ile övünemiyordum işte…

Ve, dördüncü madde gizlice filizleniyor bir önceki satırdan… Övünç duygusunu yaşayamadığım için sancılıyım biraz da… Tarihin bir kurgu olduğunu bilen ben, Asya ile ilk temasımda bu topraklarda iz peşine düşüyorum köklerimin. Ama iz yok… Ne diyorlardı: Söz uçar yazı kalır… Bu enfes söze biraz tarihsellik katabilir ve yeniden yazabilir miyim? Göçebenin efsanesi toz olur uçar, yerleşiğin kitabesi tozun altından çıkar. Görüyorum ki göçebenin izi uçup gitmiş işte… Bir iki kırık tabak, bir iki basit tahta işi hepsi bu… Üniversite'de dersten sonra Kazak, Özbek ve Tatar öğrencilere soruyorum… "**Aslan Baba Türbesi ve mimarisi hakkında ne düşünüyorsunuz?**" Yanıt net… "**Mimari olarak basit olduklarını biliyoruz. Ama manevi olarak bizim için önemli.. Kendimizi orada iyi hissediyoruz…**" Üzgünüm, ama ben iyi hissedemiyorum, hatta tersi geçerli. Bunu öğrencilerime söylemiyorum ama…

Okul'da

Üniversite'nin aracı bizi hızla kampüse götürüyor. Türkistan, tek katlı evleri, seyrek yeşili, düşük nüfusu ile bir kasaba görünümünde… Tarihin büyük kültür merkezi şu anda sadece dini bir merkez kimliğinde.. On beşinci kuruluş yıldönümünü kutlayan Ahmet Yesevi Üniversitesi, şehrin dinî kimliğine bilimi de eklemiş görünüyor. Üniversite ile şehir yeniden canlanmış…

Üniversitenin cesametinden etkileniyorum. türkuaz kubbeli kapısından binaya ilk adımımız atıyoruz. Genç üniversitelilerle temas etmek güzel… Dünyanın dört bir yanından gelen Türkî öğrenciler burada eğitim görüyor… Başta Kazakistan ve Türkiye olmak üzere Çin, Irak, İran Makedonya, Bulgaristan, Özbekistan, Türkmenistan vesaire... Öğrenim gören tüm öğrencilerin yurttaşı oldukları ülkelerin bayrakları kampüsün girişinde dalgalanıyor… Üniversitenin kuruluş amacı da bu zaten… Ortak bir Türklük bilinci oluşturmak üzere Türk kökenli öğrencilerin yüksek öğrenim görmesini sağlamak… Daha çok Kazak öğrenciler devam ediyor okula. Türkiye'den ve diğer Türkî cumhuriyetlerden gelen öğrenci sayısı fazla değil, ama var… Bu öğrenci bileşimini görünce kendimi Babil Kulesinde hissediyorum. Ama tüm insanlığa değil Türklere ait bir Babil Kulesi… Derse girdiğimde ilk sorum şu oluyor. Nereden geldiniz? Çoğunluk Kazak, sonrasında Özbek, tabii Türkiyeli öğrenciler var., Rusya'nın Tataristan ve Başkurdistan bölgesinden.. Kerkük'ten, Filibe'den gelen öğrencilerle tanışıyoruz. Ve Rus öğrencileri de not ediyorum.

1917'den hemen sonra bu toprakların daha batısında Bakü'de Doğu Halkları Kurultayı toplanıyor ve o yıllarda Asya'nın batısında bir başka uluslararası üniversite yani Doğu Halkları Emekçileri Üniversitesi yine bir Babil Kulesi misyonuyla bütün ezilen Asya halklarını kucaklıyordu. Bu üniversitede **kırmızı bir ütopya** için Asyalılar eğitim alıyorlardı o dönemde. . Kırmızı güneş batalı çok oldu ve kaosun hüküm sürdüğü bir dünyaya adım atalı da… Vakıa, kaosun ve bilinmezliğin bir heyecanı olduğu açık… İnsanlık planlanmaktan hoşlanmıyor belki ama kırmızının albenisi de bir zamanlar hakikatti.. Bu topraklar bu hakikatin izleri ile dolu. Şu günlerde ise tarih kırmızıdan uzaklaşmaya hâlâ devam ediyor… Bakalım ışığın yeniden kırılması ne zaman olacak?

Aradan seksen yıl geçtikten sonra bu kez Türklerin Babil Kulesi Kazakistan'da kendi ütopyasını büyütmeye çalışıyor. Dar milliyetçiliğin her köşe başında kendi hikâyesini yazmaya kalktığı bir uluslararası ortamda sadece bir ulusa ait bu ortak dünya ülküsünün ne denli başarılı olacağını görmek için zamana ihtiyaç var…

Sıkıntı ise şu: Bir Kazakla konuşurken kendimi Türkiye Türkü olarak tanıtıyorum ama o kendisini Kazak Türkü olarak görmüyor. Kazak olarak tanımlıyor… Sanıyorum aynı tanım kırılması Özbekler, Tatarlar, Başkurtlar, Tacikler, Türkmenler için de geçerli… Sovyetlerin uluslaştırma süreci, kabilelerin açık ulus kimlikleriyle yükselmesine sebep olmuş.. Dilleriyle farklı alfabeleriyle kültürleriyle kendilerini ötekinden farklı hissediyorlar… Halbuki kültürün temel belirleyici unsurları olan dil, din ve sahiplenilen tarihsel geçmiş bile bu kavimler için yaklaşık olarak aynı! Bulundukları coğrafya itibariyle Özbek, Tacik ve Türkmen halkları tarihsellikleri içinde yerleşik kültüre daha yakın. Arada, kültür renkleri anlamında farklılıklar mutlaka var ama bu farklar köklü ayrımlara neden olacak nitelikte kesinlikle değil… Kazak'la Özbekler arasındaki fark silinebilecek düzeyde olduğu halde her iki Türkî Devletin de gelecekte iki hasım olarak Asya'da yükseleceğini öngörmek herhalde çok da karamsar olmak anlamına gelmiyor. Asya'nın ortasında ulus devletleşen ve uluslarını kurma telaşında ortak tarih ve

kültüre sahip toplulukları var… Önümüzdeki elli yıl, bu toplulukların aralarındaki farkları teorileştirme ve ortak Asya kültürünün asıl sahiplerinin kendileri olduğunu iddia etme mücadelesiyle geçeceğini düşünüyorum… Nazarbayev'in, Yesevi Türbesinin bir köşesini süsleyen ve yanlış hatırlamıyorsam " Yükseltmek zorunda olduğumuz bir vatan var ve bu vatan Kazakistan'dır" sözü belki Nazarbayev'in çaresizliğinin de ipuçlarını veriyor bize… Kazakistan, doğal kaynakları, gelişme potansiyeli ve topraklarında yaşayan üretken büyük Rus nüfusu ile diğer Asyalı Türkî cumhuriyetleri beklemek, ikna etmek ve her şeyden önce belki de kaynaklarını paylaşmak istemiyor…

Ulus devletin imkânları, bir yandan örgütlenme sadeliği anlamında ülke için avantaj olurken öte yandan bölge halkının yani Türkîlerin parçalanmasını hızlandırmak ve ilişkileri keskinleştirmek anlamında geleceğin çatışmalara gebe İç Asya diplomasisinin panoramasına ilişkin bir fragmanı da bize gösteriyor… Ve geleceğin Asya'sında Kazakistan, kapitalizme eklemlenme hızı, coğrafyası, nüfusu ve kaynaklarıyla Asya'nın parlayan yıldızı ve bölgenin etkin gücü olmaya aday gözüküyor. Bölgenin en gelişmiş borsasının Kazakistan'da olduğunu hatırlatalım. Bu bölgesel süper gücün diğer Türkî cumhuriyetleri nasıl etkileyeceği uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin üzerinde düşünmesi gereken bir konu.

Sorma Bana Kimim

İlk gün Üniversite'de dersimiz yok. Murad'la, ders programımızı düzenliyoruz. Sonrasında Türkiye'den gelen hocalarla ve Kazak akademisyenlerle müşerref oluyor, öğrencilerimizle tanışıyoruz Dersler bir gün sonra başlayacak. Akşamüzeri ise bir Kazak Profesörün davetlisiyiz. Beraber yemek yiyeceğiz… Yemekler konusunda artık tecrübeliyim. Mönü hâkimiyetim yerinde. Fakat bir kazak davetinin ne anlama geldiğini bilmiyor muşum meğer. Öğrenmenin yaşı yok. Öğreniyoruz biz de…

Otelimize dönüyoruz. Kısa bir hazırlık ve Murad'la birlikte Yesi otelin VIP salonunda bizim için özel hazırlanmış bölüme geçiyoruz. Dört dörtlük bir masa. Bekleniyoruz… Talca Bey bizi karşılıyor. Sıcak bir karşılama… Kucaklaşıyoruz. Sonrasında Üniversite yönetiminden Cevdet ve Veli Beyler de teşrif ediyorlar. Ve yemek başlıyor… Kazak geleneklerine göre bir davette iki eylem önemli. Konuşmak ve içmek… Konuşmak derken ikili muhabbeti kastetmiyorum. Söylev çekmek anlamında. Bu o kadar öyle ki Kazak televizyonlarının müzik programlarında şarkıcıların mikrofonu eline aldıktan sonra beş dakika kadar süren konuşmalar yaptıklarını ve seyircilerin bu uzun tiratları büyük bir keyifle alkışladıklarını görünce Kazak kardeşlerimizin fazlasıyla sakin ve bir o kadar da sinir bozucu bir halk olduklarını düşünmüştüm. Öfkelenmiyorlar cümlelerini uzatanlara. Belki kendi sıralarını bekledikleri için... Belki de yeri ve zamanına göre değişiyordur bu uygulama… Talca Bey de bize uzun bir söylev sunuyor… Kazakçayı anlayamayan tek kişi bendim masada. Murad da dili sökmüş gözüküyor… Benim için çevrilen konuşmasında Sayın Talca, bavırlarını yani kardeşlerini yanında görmekten nasıl mutlu olduğunu, Türk ve Kazakların aynı atadan türediklerini ve sadece bu iki halkın değil, bir gün bütün Türk kavimlerinin kardeşlik bilinciyle yan yana geleceklerine sarsılmaz bir inançla bağlı olduğunu heyecanla anlatıyor. Sonra kadehlerimizi dostluğa kaldırıyoruz. Aslında kaldırdık demek yanlış olur zaten hiç inmiyor kadehlerimiz. Kazakların alkol performansları gerçekten etkileyici… Ben olabilecek en düşük dereceli alkolü yani Kazak Kanyağını tercih ettiysem de beşinci kadehten sonra dünyanın dönüş hızının dakikada altmış adedi devire çıkmasına engel olamıyorum. Ve bu devir hızında bana da bir konuşma yapmak düşüyor naçizane… Bu yolculuğun benim için tarihe ve köklere dönmek anlamına geldiğini, Üni-

versitede Türkoloji bölümüne girmek istediğim halde bu hâyâlime ulaşamadığımı, şimdi yirmi iki yıl sonra bu topraklarda kısa bir süreliğine de olsa amatör bir Türkolog olarak gezmekten keyif alacağımı söylüyorum. Kadehlerin dansı bu arada devam ediyor…

Geceyi devirdik ama biz henüz devrilmedik. Üstadlarımızı uğurlamak üzere dışarı çıktık. Yekpare yıldızlı bir gece üstümüze çöküyor… Temiz, tertemiz bir hava. Asya'nın havası… Uzayın başka bir köşesinde yıldızlar ve bu büyük coğrafyada tarihin derinliklerinden ses veren belki de tek eser Yesevi Türbesi… Dostlarımızı yolcu ettik… Otelin Türbeyi tüm cesametiyle gören şehrin en imtiyazlı bahçesine geçtik…

Dünya dönmeye devam ediyor, yıldızlar dönüyor, Yesevi dönüyor… Böyle olmayacak… İki Enderunlu sırt sırta verdik önce. Ve sonra boylu boyunca çimlere uzandık… Evet, böyle daha güzel… Toprağa temas eden elim, saçlarımı avuçlayan çim, gözlerimi kamaştıran Asya yıldızları, korkunç güzel bir kâinat, iğde kokularına boğulmuş bir şehir, bizden yana bir tabiat ve elimizi uzatsak tutacakmışız gibi türbede uyuyan Sûfi; huzurlu, hakîm ve rahat. Kök Türkçesiyle bize hâl hatır sormakta…

O anda aklıma bir şiir ve bir şarkı geliyor… Kazakistan'dan ayrılıncaya kadar aklımdan çıkmayan derste, otelde sokakta, Kentau'da, Çimkent'te, kendimi mırıldanırken bulduğum bir şarkı…

Sorma bana kimim
Nerden geldim buraya
Gözlerimdeki kırmızı bulutlar
Hangi günlerden sorma.
Elbet olmuştur geçmişte
Açıklanamaz şeyler
Bağlardan çaldığım üzümleri
Yemişimdir yaslanıp mavi göğün göğsüne
Sorma bana kimim
Yaşım kaç, işim ne?
Bana "seviyor musun?" de.

Başka bir şey sorma.

Neydi şairin adı? Turgay… Turgay … Turgay…. Fi…şek… çi! Tamam Turgay Fişekçi… Yeni Türkü'nün enfes müziği ile nasıl da bütünleşiyordu şarkı ve şiir… Peki ama neden altı bin kilometre uzakta bir anda beynimin içinde yankılanmaya başladı bu şarkı?

Sorma bana kimim

Kim olduğum konusunda şüphem mi var?

Nerden geldim buraya?

Nasıl yani? Gelmemeliydim? Hayat çizgimde bir kırılma bir kesişme olduğunu mu düşünüyorsun? Sebep? Değilse sıkıntı nerde?

Gözlerimdeki kırmızı bulutlar…

Evet, bulutların renginin bu gece kanyaktan kaynaklandığı (anlatım tuhaf oldu, alkolden herhalde) belli ama hep kırmızı bulutlarınla onur duydun sen… Peki şimdi ne var?

Hangi günlerden sorma…

Elbet olmuştur geçmişte açıklanamaz şeyler

Konuya giriyoruz sanıyorum şimdi bakalım ne olacak…

Bağlardan çaldığım üzümleri

Evet işte burası…

yemişimdir yaslanıp mavi göğün göğsüne

Şu anda, şu yıldızlı Asya gecesinde, siyah simsiyah bir göğün göğsüne yaslanıp çaldığım üzümleri yiyorum gibi geliyor bana ve bundan hoşlanmıyorum… Bağlardan dostlarımla çaldığım üzümleri yiyeli yirmi yıl oldu mu acaba? Ve her şeye rağmen hâlâ o üzümlerin

tadı damağımda… Anlıyorum ki şimdi, başka bir bağın üzümünü çalmak niyetinde değilim artık… İnsan hayatında bir kez ve sadece bir bağın üzümünü çalar çünkü… Ve ancak o anda, o gençlik çağında mavi göğün göğsüne yaslanıp yedi mi masumiyetini korur…

Biz masumiyet çağımızı çoktan geride bıraktık… Ne güzel bir hâyâldir masumiyet bizim için şimdi…

Sorma bana kimim

Yaşım kaç işim ne?

Kimliğini sorgulayacak yaşları geride bırakmadık mı?

Ama yine de tecrübe etmeye değer bazı şeyleri Ne dersin Utkucu?
Bana seviyor musun de!
Başka bir şey sorma…
Evet aşk!
Minel Aşk
Sabah güneşinden önce aşk söker şafağı
Minel Aşk
Mânânın peşinde bir akıl kaçkını
Kadının teninde vahdeti vücud
Şehvetin hazzında zerreyle kavuşma telaşı
Minel Aşk
Her şey boş her şey hiç her şey kifayetsiz
Halaskârımız ve cellâdımız ah kirli ellerimiz
Minel Aşk
Ey Baş Eğmeyen İblis,
Seninleyim Ey Mazlumların Şahı,
Ey ince ruhlu Kalpsiz
Minel Aşk
Yokluktan varlığa varlıktan yokluğa
Minel Aşk
Kızıl dudaklardan sağılan iksir
Ve iksirde gizlidir sırrı hayat:
Enel Aşk Enel Aşk
Ve aşkla var olayım derken acz içinde bir beden
Zavallı bir erkeğim işte, hiçliğiyle sevişen,
Minel arş ilel ferş aşkta hâlk olur madde, mânâsı ile her dem
Minel aşktır elbet sebebi vücud
Ve belki de en güzel şey başımıza gelen

Yesevi Aşkına mı dökülüyor bu dizeler yüreğimden…

Ruhum dönüyor, dünya dönüyor, Yesevi dönüyor, Türbe dönüyor… Boğazımda bir haykırış düğümleniyor…

Sorma bana kimim

Yarın ders var kalkmalıyım.

Nerden geldim buraya…

Tamam sus artık!

Susuyor!

İçimdeki şarkıyı susturuyorum.

Topraktan gövdemi zorla koparıyorum. Step sevmiş beni belli… Ayrılmak istemiyor. ***Belki yine gelirim…*** Bak şimdi de Ahmet Telli geliyor aklıma. Yok, bu kadar şiir yeter…

Sonra Murad'a el veriyorum. O da söküyor kendini uzandığı köklerinden… Mutlaka Yesevi yardım ediyor bize…

Şu gökyüzündeki amaçsızlığa rağmen huzursuzum…

Tamam, aklımı kaybettim ve akıllandım işte…

Artık huzur istemiyorum…

İki Enderunlu ayaktayız… Ha düştü ha düşecek... Omuz omuza yürüyoruz. Gecenin siyahında paylaştıklarımızı kimse bilmeyecek!

Hiç konuşmadan odalarımıza yöneliyoruz.

İkinci Bölümün Sonu…

Dersteyim… Konu Sermaye Piyasaları, Piyasanın işleyiş koşulları ve Mevzuat… Mevzu ağır, çocuklar genç, ruhlar dışarıda, hava güzel… Sınıf kalabalık.. Bu da güzel… Anlatmaya başlıyorum. Anlattıklarım anında Rusçaya çevriliyor… Çevirmenim Aziz ile birbirimizi bekliyoruz… Konuyu eğlenceli hale getirmeye çalışıyorum. Kapitalizm, Borsa'da para kazanmak, siz bir şirket kursanız? Vesaire… Dinliyorlar… Çoğunluk kız… Zaten, her yerde çoğunluğu genç kızlar oluşturuyor. Kendimi sayım yaparken buluyorum. sık sık… Neredeyse erkeklerin sosyal hayatta geriye düştüklerini düşüneceğim, ama değil! Sadece sınıfların yarısından çoğu kadın değil, sokakların yarısı kadın; geceleyin kafe müdavimlerinin belki yarıdan fazlası her yaştan kadın….. Şehir pazarındaki esnafın hemen hepsi kadın… Ve sözü edilen yer Kazakistan'ın en muhafazakâr yeri… Türkistan şehri…

On beş günlük bir gözleme dayanarak siyasal, sosyal analizler yapmanın ne anlama geldiğini bilsem de yine de tavrımda ısrarcı oluyor ve Kapitalizm Kültürü ile bütünleşme konusunda şu an için Türkiye ile yarışamayacak durumda olan Kazakistan'ın kadın erkek ilişkilerinde Türkiye'nin en az üç asır önünde olduğunu söylemekten çekinmiyorum.… Türkiye'de bedenini erkekten gizlemek için devletten icazet isteyen ve bu icazeti siyasal bir özgürlük talebine dönüştüren Ortodoks İslam'ın kadınlarıyla; sokakta, işte, okulda, aşkta, evlilikte, diskoda, kafede, kendi bedeninin, kimliğinin, sosyal statüsünün, haklarının ve kadınlığının bilincinde olan Kazak Kadınları arasında gerçekten kaç asır fark var bilemiyorum? Sadece kadınların yaygın istihdamı değil vurguladığım… Kazakistan'nda mesela bir erkeğin kadına şiddet uygulaması öylesine akıl dışı ki bunu dillendirmek bile tuhaf karşılanıyor… Otelin lokantasında şakalaşan biri kız diğeri genç bir delikanlı iki garsona şaka yollu "kavga mı ediyorsunuz dediğimde garsonlardan erkek olanı bana öylesine tuhaf baktı ki sözlerimin bir Özbek olan Muzaffer'in kültüründe karşılığı olmadığını hemen anladım… Bizim kültürümüzde bir kadın **hak ettiğinde** dövülebilir. Hak etmek kavramının nasıl geniş açılı olduğu da ortada… Anadolu'da tesettürü siyasal özgürlük alanı olarak tanımlayan Sünni İslam ideolojisinden yana kadınlarımız her ne kadar itiraz etseler de sevgililerinin üç kadınla daha aşk yaşayabileceklerini kabul etmek zorundadırlar. Eğer Kuran'ın emirlerine biat ediyorlarsa tabii…

Kazak kadınlarının bugün için böyle sıkıntıları olmadığı gibi çocukları ile tek başına yaşamak gibi Sosyalizmden kalan bir tercihleri de olabiliyor… Görüldüğü kadarıyla erkekler karşısında **daha düşük zekâ seviyesinde** olduklarını da düşünmüyor Kazak kadınları… Özgüvenleri yerinde… Tüm bu kadın profilinin müsebbibi herhalde sadece Soyuz kültürü olmasa gerek… İç Asya'nın eşitlikçi kandaş Şaman Türk kültürü üzerine Sosyalizm inşa etmek, Vahabilik üzerine yurttaş kültürünü oturtmaktan herhalde daha kolay olsa gerek…

Asyaik Türk Kavimlerin tarihini incelediğimizde ki bizim de tarihsel damarlarımızın uzandığı yerdir burası, bir Tomris bir Süyüm Bike tarihi yapan kadınlar olarak öne çıkabilmekte… Tomris Hatun, İsa'dan sonra altıncı yüzyılda Hikmet Kıvılcımlı'nın ifadesiyle Türkistan'ın ötesinde yaşayan Mesajetler adındaki Türk boyunun hanıdır. Ve Pers kralı Cyrus'u savaşta yenip onun kesik kafasını kan dolu bir küpe atarak " Kan istiyordun şimdi istediğin kadar içebilirsin" sözleriyle tarihe mal olmuş bir kadın hükümdar… Ve anahanlık döneminin bir temsilcisi… Süyüm Bike ise bin yıl sonra güçlenen Moskova Hanlığına karşı Kazan Tatarlarının devletini savunmaya çalışan ancak iç iktidar çatışmaları neticesinden tacını ve devletini kaybeden bir başka Türkî

kadın hükümdar. Ama o artık anaerkil döneme ait değil. Zaten Moskova'ya Süyüm Bike'yi teslim edenler de Kazan Tatarlarının Mirzaları…Yani Beyleri…Bu kısa tarih öyküleri farkı göstermek için yazıldı.. Ortadoğu Kültüründeki kadınla aradaki farkı göstermek için… Kadının görevini sadece anne olmaya indirgeyen Ortadoğu kültürüne göre göçebe kandaşların kadınları erkeğin eşi ve eşitidirler ve tam tersini de aynı şekilde yazmak uygun olacaktır… Erkek kadının eşi ve eşitidir. Ortadoğu'nun beş bin yıllık görkemli tarihinde Cleopatra dışında ne bir kadın yöneticinin adı tarihe kazınmıştır ne bir peygamberin ne de bir kadın ermişin…

Ümit Hassan, ısrarla eski Türk kavimlerinde anahanlığın yaşandığına dair kanıtların babahanlık döneminde silinmeye çalışıldığını anlatır… Babahanlığın baskıcı ve kadını ezen iktidarına rağmen görülen o ki Kazaklar Soyuz'un kültürünü de arkalarına alarak Ortadoğu kültürünün dışında bir başka dünyanın insanları olarak yaşamaktadırlar… Kazakistan'da Töre cinayeti diye bir cinayet türünün olduğunu hiç sanmıyorum… Kötü yola düşmek diye bir kavram var mı acaba? Ama şuna eminim ki erkeklerle geziyor diye vurulan ve üstelik ağabeyi tarafından vurulan bir genç kız kesinlikle yoktur…

Kazaklarda erkek kardeşe ciğer anlamına gelen **Bavır** denirken kızkardeşe **Karındaş** denilmektedir… Sanıyorum bu kardeşlik kavramındaki ayrım Kazakça'ya anaerkillikten kalan bir armağan… Nihayetinde kardeş olmayı aynı karından doğmak olarak tanımlayan Türkiye Türkçesi de baba üzerinden soy tanımlamayı dışarıda bırakarak anaerkilliğin izini bugüne kadar getirmiştir…

Evet Kazak toplumunda kadın, erkeğe eşit insan statüsündedir. Defalarca altının çizilmesi gereken hakikat budur. Ama bu hakikatin tarihsel köklerini hatırlamak üzere bu kez Ahmet Yesevi'ye bakmakta fayda vardır. Ahmet Yesevi, İsa'dan Sonra On İkinci Yüzyılda, zikir ve sohbetlerini kadın ve erkeği birbirinden ayırmadan tüm müridleriyle birlikte yapmaktadır. Bugün Ortodoks İslam çizgisinin, kadınla erkeğin hayat alanlarının mutlak olarak ayrılması gerektiğine ilişkin tefsir ve içtihatları ile kıyas ettiğimizde, Sûfi Ahmet Yesevi'nin, "**fıtratları**" gereği yan yana gelmemesi gerektiği iddia edilen kadın ve erkeği bir araya getirerek onlara ortak ve doğal bir hayat hakkı sunan uygulamalarının İslam adına nasıl devrimci bir yenilik oluşturduğunun altını çizmek gerekiyor. Yesevi, o dönemde kadın erkek ilişkilerindeki esnekliği nedeniyle de eleştirilmiş ama o yolundan dönmemiştir. Yesevi'nin bu konudaki kararlılığını sarsmaktan alı koyan en temel etmen Göçebe kandaş Türk kabilelerinin gelenekleri değil midir? Ne yazık ki imparatorluk aşamasına geçmek için Çandarlı'yı boğdurtmak suretiyle göçebe kandaş geçmişini İstanbul'un soğuk sularına gömen Fatih ile birlikte Osmanlı, aklını Ortodoks İslam'ın durağan aklına zincirleyecektir. Asya kültürünün tasfiyesi ve Ortadoğu kültürünün kesin egemenliği ile Türklerin kültür kırılması herhalde beş yüz yıl kadar tamamına ermiş gözükmektedir. Osmanlının Türkçe konuşan egemenleri, artık Batı denilen coğrafyanın kültürüne kültürlerini katıp oradaki tarihle kendilerini harmanlayacaklardır.

1 Mayıs Meydanında

Günler Asya'da da hızla akıyor. Zamanın akış hızının izafiliğiyle ilgili bir masal hatırlıyorum. Binbir Gece Masalı... Bir insan için bir ömür olan zaman diğeri için bir lâhzaya denk düşüyordu hikâyede. Neyse ki Türkistân'da zaman zulme dönüşmüyor benim için… 24 Nisan'da yola çıkmıştık ve nihayet 1 Mayıs'a ulaşıyoruz. Step'te… Bugün Bayram. Erkenden kalkıyorum. Ve Otelin hemen karşısında bulunan şehir meydanına uzanıyorum. Çocuklar, gençler, tuhaf şapkalı polisler ve öğretmenler orada… Prova yapıyorlar… Ellili yaşlarında uzun boylu sarı saçlı bir Kazak Kadın provaları yönetiyor… Dikkatle izliyorum…. Her

bir müdahalesi ile gösteri nitelik kazanıyor. Detayları düzeltiyor, duruşları tavırları yürüyüşleri dansları. Her konuya müdahale ediyor ve müdahale ettiği her nokta güzelleşiyor… Hayranlık duyuyorum Kadına… Tören sırasında Üniversite'nin Kültür Müdürü Yaşar Bey aracılığı ile bu yönetici kadınla tanıştığımda düşüncelerimi çekinmeden iletiyorum kendisine… Güzel olanı takdir etmek gerekiyor her yerde değil mi?

Evet her şey hazır. Tören başlamak üzere. Bu arada Murad da geliyor… Türkistan Valisi halkı daha doğrusu meydandaki halkları selamlıyor. Sayın Vali ve maiyetiyle tanışıyoruz. Ne de olsa **misyon temsilcisi** sayılırız biz de!

1 Mayıs Kazakistan'da resmi bayram… Sovyet döneminden kalan çoğu bayram korunuyor burada… Ama 1 Mayıs'ın kutlanma amacı ve buna bağlı olarak anlamı fena halde kaymış durumda… En azından Çekoslovakya'da olduğu gibi Aşk Bayramı gibi zavallı hale getirilmemiş henüz. Kazakistan'da **halkların birliği bayramına** dönüştürülmüş… Yani Halkların kardeşliği… Tören'de Kazakistan topraklarında yaşayan yüz otuz halkı temsilen Türk Cumhuriyetlerinin bayrakları ile Rusya Bayrağı alanda duruyor… Ay yıldızlı bayrak da mevcut. Bu bayrakların tümünü ve folklor kıyafetlerini Ahmet Yesevi Üniversitesi ödünç vermiş Tören Komitesine… Yaşar Bey'den öğreniyorum… Halkların Birliği bayramı ama Kazak Marşı okunuyor elbette… Burada marş kültürü yok… Milli marşlarını pek de önemsemedikleri, marş okunurken sadece protokolün ve milliyetçi gençlerin kıpırdamadan durmalarından belli. Sağ el, kalbin üzerine konuyor… Biz de Kazak **bavır ve karındaşlarımıza** saygı gereği elimiz kalbimizde milli marşlarını dinliyoruz. Sonra tören başlıyor… Güzel, eğlencelik, kısa bir gösteri… En beğendiğim yanı çocukların şiirleri banttan okuması oluyor… **Play back** yapıyorlar yani…"Unuttum stres oldum. Diğer dize neydi rezil oldum!" meselesi kalmıyor çocukların… Sadece şiir okumayı oynuyorlar…

Tören devam ediyor ve biz Murad'la birlikte meydanın köşesinde duvar boyunca dizilmiş halklar reyonlarını sırayla ziyaret ediyoruz. Bir dakika! Bu müzik de ne böyle! Evet, **Leylim Ley**'i söylüyor Zülfü Livaneli en yüksek perdeden ve bir grup Ahıska Türkü halay çekiyor… Ahıska Türklerinin yanına geliyoruz.. Müthiş bir misafirperverlik… Yemekler hazırlanmış. Genç yaşlı herkes orada… Ahıskalıların yürek burkan hikâyelerini dinliyoruz ayaküstü… Kars'ın öte tarafında yaşarken Dünya Savaşının bitiminden hemen sonra Asya'nın içlerine nasıl sürüldükleri ve halkın nasıl kırıldığı konusunda… Tarihin detaylarını bilmiyorum… Ama şimdi, Anadolu'dan altı bin kilometre uzakta milli kıyafetleri içindeki genç kızlarla Türkiye Türkçesi konuşuyorum. Şerife, Ayşe, Gül Banu.. Ne heyecan verici… Nereden biliyorsunuz diyorum bu kadar akıcı Türkçeyi… Televizyonlardan diyorlar.. Türkiye Televizyonlarını izliyorlarmış… Yaşlı bir Ahıska Türkü, Murad ile beni pek Türke benzetemiyor… Murad'dan biraz huylandı herhalde… Onun "**Germanya**" Türklerinden olduğunu iddia ediyor... Beni de İtalyan yaptı laf arasında.. Velhasıl Türk'e benzemediğimiz ima ediliyor… Anadolu'nun bin tanrılı ve bin halklı yapısı gereği zaten genetik kombinasyonumuzun insanlık ağacını temsil ettiğini kabul etmek gerekiyor. Üstelik bu ağacın parçası olmak bence bizi güzelleştiriyor da. Her bakımdan… Anadolulu olmayı seviyorum ben…

Sonra Rus halkını temsil eden reyona geçiyoruz. Rus kızları dans ediyor… Yine elişi işlemeler ve ev yemekleriyle Rus kültüründen örnekler masa üzerinde sergileniyor… Bir Rus Hanımın ilgisine mazhar oluyoruz. Fakat ilginin derecesindeki abartı "**Misyon temsilcisi**" olarak "**diplomatik nezaket**" sınırlarının ötesine geçip de **taciz** boyutlarına varınca **halkların kardeşliğinin** devamı için kibarca teşekkür edip Rus standından ayrılıyoruz...

Velhasıl kavgasız gürültüsüz neşeli, **taciz-kâr** bir mayıs günü, 1 Mayıs'ı kutluyoruz. Ne bir polis, ne bir panzer, ne bir endişe, ne bir korku, ne biber gazı, ne cop…

Yüz otuz halkıyla Kazakistan şimdilik huzurlu… Sovyetlerin **Soyuz fikri** bu topraklarda hâlâ hâkim. Milliyetçilik yeni yeni yükseliyor… Hatta milliyetçilik her zamanki gibi imâl edilmeye çalışıyor… Ama özel koşullar nedeniyle henüz devlet destekli bir aydın hareketi halinde… Mutlaka öğrenecekler ve öğrendiklerinde "Özbeklerden nasıl üstün olduklarının" hikâyesini yazacaklar. "Türkiye Türklerinin nasıl yozlaştığı, dilleri ve ırklarının nasıl bozulduğu" konusunda makaleler yayımlayacak ve diğer Türk boylarını aşağılayacaklar… Sonra Çinlileri, Hintliler, Afganları aşağılamaya gelecek sıra… Böylece, ideoloji kurgulanmış Kazakça konuşanlar kendilerini ötekilerden ayırmış olacaklar… Sürecin böyle işleyeceğini düşünüyorum… Ahmet Yesevi Üniversitesi, **Türklerin Babil Kulesi Projesi** ile bu sürece ne denli engel olabilir bilemiyorum… Kolay değil! Bunu görüyorum. Hiç kolay değil…

Akşamüzeri, Hüseyin ve Şanlı ile buluşup Kentau'ya gitmek üzere yola koyuluyoruz. Hüseyin de genç bir Mülkiyeli ve Üniversitede yöneticilik ve hocalık yapıyor. Koca Stepte birbirini bulan üç Mülkiyeli ve üniversitenin matbaa teknisyeni Şanlı ile spor bir arabanın içinde Türkistan'dan Kentau'ya doğru yol alıyoruz. Kentau yani Maden Dağı bir Sovyet şehri… Parkları, bahçeleri yolları, kreşleri, evleri ile her şey belli bir plan dâhilinde kurulmuş muntazam bir şehir… Büyük Sovyet Coğrafyasının en güzel şehri seçilmiş vakti zamanında… Acaba nasıl bir şehir? Göreceğiz! diyorum…

Stepin bıktırıcı düzlüğünü kesen köyler, mezarlıklar, piknik alanları, sağa sola serpiştirilmiş eski zaman teknolojisi makineler… Mezarlar ve mezarlıklar ise gerçekten tuhaf… Kubbelerindeki hilâl olmasa mezarın bir Müslüman'a ait olduğunu anlamak mümkün olamayacak… Bu topraklarda mezarlar höyük mantığı ile yapılıyor… Küçük bir ev boyutunda, çoğu Yesevi türbesine benzetilmiş. Mezar evlerin içinde, ölü, sanki yaşamaya devam ediyor… Hani dirilse gündelik hayatını sürdürmekte hiç güçlük çekmeyecek. Müteveffa ne kadar zengin ise **mezar ev** de o kadar gerçek ev boyutlarına yaklaşıyor… Şamanizm hâlâ yaşıyor bu topraklarda. Açıkça görülüyor…

Kentau'ya geliyoruz. .Basit bitki örtüsüyle griye çalan ama yine de yeşil stepi arkamızda bırakıp şehre bozuk yollarından girdiğimizde bir anda kendimizi bir ormanın içinde buluyoruz… Evet, sanki şehir sık bir ormanın içine gizlenmiş gibi… Ağaç dokusu öylesine yoğun ki evler apartmanlar kayboluyor… Telaşsız, şehri dolaşıyoruz… Devasa parklar, sayfiye şehrini hatırlatan sessiz sokaklar, bomboş geniş meydanlar ve ağaçlar, ağaçlar, ağaçlar…

Bu duyguyu ne kadar çok yaşadım Stepte… Sanki bir film setindeyiz… Normal olmayan bir şeyler var… Terkedilmiş şehir havası… Sanki evlerde insanlar saklanmış da bizi gözlüyorlar duygusu… Ve yönetmen, biraz sonra stop diyecek herkes rahat nefes alacak, set işçileri, ışıkçılar, diğer görevliler ortalığa çıkıverecek… Birisi stop demiyor ama… Biz de Madencilerin anısına yapılan görkemli bahçeyi sonra bir başka parkı sonra bir başkasını dolaşıyoruz… Parkın birinde, dev kayıkların asılı durduğu salıncaklar, çocuksuz boynu bükük duruyor… Bir füze, parkın ucunda göğe yükselmek üzere hazır… Baykonur Kazakistan'da bilindiği üzere… Ve İkinci Savaşta bu topraklardan da Nazizm sayısız hayatı çalmış… Her yerde bir "şehitlik"… Sanat değeri yüksek, etkileyici heykellerin gölgesinde ölüler dinleniyor… Bu arada Üçüncü Reich'in tepesine yani Reichtag'a Kızıl Bayrak'ı ilk diken asker bir Kazak.. Ve sanıyorum kazaklar bununla övünmesini hâlâ seviyorlar…

Şehir eskimiş… Binalar boyasız, bakımsız, yollarda asfalt aşınmış… Ama insanlar mutsuz görünmüyor… Keyif alıyorlar hayattan. Bunu anlamak için uzun süre yaşamak gerekmiyor… Bir kafeye giriyoruz. Çoğunluk yine kadınlardan oluşuyor… Garsonlar kadın… Sanıyorum Türkler, bu coğrafyada erkek nüfus oranını, girdikleri her ortamda yükseltiyorlar… Bir köşede dans eden çoğunluğu kız bir grup genç, kötü hizmet kötü dans kötü kıyafetler ama kesinlikle eğlenmesini bilen, stepin tam ortasında bile gecelerini renklendiren insanlar… Biraz sonra Hüseyin'in arkadaşı Gülsüm Hanım aramıza katılıyor… Gencecik bir Kazak Kızı… Konuşkan, neşeli… Dostoyevski, Gogol'dan söz İsa'nın çarmıha gerilme hikâyesine geliyor… Kuran'a göre olayın nasıl olduğuna ilişkin bizi bilgilendiriyor Gülsüm. "Tanrım!" diyorum. Altı bin kilometre ötede şu stepin ortasında dahi kurtuluş yok… Neyse ki fazla uzamıyor dini meseller konusu. Sonra, Kazakların günlük hayatı hakkında bize eğlenceli bilgiler sunuyor… Sonra zaman akıp gidiyor…

Türkistan'a dönmek üzere yola çıkıyoruz… Gece pırı pırıl… Aracın san ruf'unu açıyoruz. Gökyüzü ne kadar muhteşem… Daha önce konuşmuştuk: "Kenara çekiyorum" diyorum Murad'a… Çek diyor… Bilinmeyen bir ülkenin belirsiz koordinatlarında kaybolmuşluk duygusuyla "makineyi" yolun kenarına park ediyorum. Farları söndürüyorum. Karanlığın nefesi yüzümüzü yakıyor. Araçtan dışarı taşıyoruz. Kendimizi yeryüzü ile gökyüzünün tam ortasına bırakıyoruz… İnanılmaz. İçimden yükselen çığlığı bastırarak gözlerime akan güzelliğin dehşetine batarak gökyüzüne koşuyorum. "Utkucu fazla uzaklaşma!" diyor Murad. "Sibirya'da aramayalım seni sonra"… Artık çok geç Murad, Kamçatka'ya sıçradım bile…

Cengiz Aytmatov mu demiş "Herkes güneşin en güzel denizde doğup battığını sanır. Bir de stepi görseler". İşte ben gökyüzünün **bu kadar geniş ve bu kadar dar olduğuna şaşarak** gökyüzünü içiyorum… Burası neresi ve tepemde asılı kaç milyon yıldız var böyle? Bu gökyüzünün altında insan uyuyabilir mi huzurla? Hiçbir şey düşünmeden huzurla uyuyabilir mi? Veysel Karanî geliyor aklıma. Yani Üveys Bin Amîr El Karnî… Muhammed'e duyduğu sevgiyle efsaneleşen ve peygamberin hırkasıyla **şereflenen** ünlü Sûfi… Veysel Karanî, Yemen çöllerinde geceler boyu gözlerini gökyüzüne dikip bakarmış… Gözleri kan çanağına dönünceye kadar bakarmış yıldızların sonsuzluğuna… Ne mutlu ki ona, ruhuna huzur veren şeyi bulmuş nihayetinde… Ya ben? Bu gökyüzü bana ne va'dedebilir ki? Merak duygusunun heyecanı dışında? Yüreğimi çatlatırcasına coşturan merakın şehveti dışında? "Şu göğün altında sevişebilir misin Utkucu!" diyor bir ses… Murad'ın sesi... Yüzünü göremediğim ses, Asya'nın derinlerinden yüzüme çarpıyor… "Hayır!" diyorum. "Bu yıldız yağmuru altında imkânsız… Bu parçalanmışlık duygusuyla ve bilinmeze bir adımın kaldığı bu yerde, o adımı aşıp ötelere geçmek korkusuyla sarsılırken bir kadınla sevişebilir mi? Gökyüzünü de koynuna almayı göze almadan bir kadınla pervasızca sevişebilir mi? Ah, benim için imkânsız dostum."

Her yerden yıldız sarkıyor… Derin sessizlikte Samanyolu akıyor… Ufka bakıyorum. Yıldızlar sanki ayaklarıma yakın, biraz daha yukarıda göz seviyemde ve sonra tam başımın üstünde kulağıma bir şeyler söylemeye çalışıyor. Ve görüyorum ki asıl stepte dünyanın nasıl da bir kubbeyle örtüldüğünü anlıyor insan.. Heyecanla bağırıyorum: "Bakın dünya yuvarlak dostlar!" Gerçekten yuvarlak... Aslında gördüğüm bir küre değil yarı küre… Bu yarım kürenin çizgileri o kadar belli ki bir koşu gidip kalıbını çıkartası geliyor insanın… Sonra Ortaçağ'da çizilmiş dünya tasvirleri geliyor aklıma.. Düzlüğü örten kubbe. Kubbenin dışına başını uzatmış bir insan… Hadi gidelim artık. Hüseyin'den geliyor ses… Kendimize geliyoruz. Zorla söküyorum kendimi

arz ile semanın arasındaki bu araftan… Araca biniyoruz. Motoru çalıştırıyorum. Bir türkü söylüyorum… Steple ilgisi yok ama… Olmasın! Her türkü bir hüznü büyütür içinde… “**Kırmızı gül her dem olmaz! Yaralara merhem olmaz! Balam nenni, yavrum nenni!**” Murad “Bak” diyor. Stepin türküsünü duyuyor musun? Susup türküyü dinliyoruz. Türkistan’a kadar kimse konuşmuyor…

Yesevi’nin Hücresinde…

Dersler bitti. Son konferansı Murad sundu… Kazakçası ve Kazak Tarihi üzerindeki “pratik” bilgileri ile öğrenciler üzerinde etki uyandırmasını biliyor Murad. Güzel anlatıyor… Sınıfa hâkim, ses tonu kucaklayıcı iyi hatip… Ben mevzuata ilişkin teknik konularda soruları yanıtlıyorum… Dinleyiciler uluslararası ilişkiler bölümünden… Keyifli bir sunum oluyor. Ve görevimiz hakkıyla tamamına eriyor. Öyle mi? Hayır? Henüz değil! Önümüzde son bir görev var…Yapmadan Türkistan’ı terk edemeyiz.. Cevdet Hocamızla konuşuyor ve yanımıza Genç Mülkiyeli dostumuz Hüseyin’i alıp Yesevi Türbesi’nin yolunu tutuyoruz… Bu kez Türbenin içini ve Sûfi’nin hayatını geçirdiği dergâhı gezeceğiz…

Hüseyin, İsmail, Murad ve Ben. Ve bir de dijital fotoğraf makinesi. Hazır mıyız? Hazırız… İlk hedef Kubbelerin hemen önünde duran tek ağaç, Dilek Ağacı… Herhalde bu topraklardan yedi bin kilometre batıya yol alsak her bir kilometrede benzer bir dilek ağacı bulmamız mümkün olacak! Henüz çiçek açmamış ama dallarından meyve yerine değişik renklerde bezler sarkan bir ağaç bu… Hemen önüne geçiyoruz Murad’la ve kimse görmeden, asılı çaputları sanki biz bağlıyormuş gibi yaparak başkaların kısmetini kapıyor ve kendi kısmetlerimizi açıyoruz iki kare fotoğraf uğruna.. Ama kötü niyetimiz yok ve kimsenin kısmetinde gözümüz de Otel Müdürümüz İsmail sanatçı ruhunu açığa çıkartarak konu mankenlerini yönlendiriyor. “Elinizi hafif yukarı kaldırın, Hayır biraz daha, başınızı Türbe’ye çevirin, Tamam çekiiyooruum.!”

Yesevi Türbesi Asya’nın Kabesi olarak anılıyor. Türbe’nin bulunduğu yer Sit alanı ama sadece kazı ya da inşaat yapmak değil aynı zamanda sigara içmek alkol kullanmak, öpüşmek sevişmek! de yasak… Kuralı ihlal eden gençleri sıklıkla görmek mümkünse de **kural tanımazları** hizaya sokan inzibatlara henüz rastlamadık.

Türbe’nin sadece sahibi değil doğrudan kendisi de kutsal olarak düşünüldüğünden ziyaretçilerin nasıl bir tapınma duygusu ile türbe ile temas ettiklerini görmek son gün bile şaşkınlık duygusu uyandırıyordu bizde… Tüm ziyaretçiler türbenin çevresini tavaf ediyorlar… Ancak tavaf ederken Türbe’ye el sürmeyi de ihmal etmiyorlar… Binanın köşelerine geldiklerinde duruyor yere çömeliyor ve dua ediyorlar.. Bu kaç kez tekrarlanıyor bilmiyorum ama türbenin tavaf için biraz büyükçe olduğunu söylemeliyim.. Bu tavaf olayına Aslan Bab’ın türbesinde de tanık oldum. Orada ritüel Türbeyi tavaf etmenin ötesine geçiyor ve Türbe içindeki caminin ahşap direklerini tavafı da kapsıyordu. Kırk santim çapındaki ahşap direkleri ciddiyetle dönüp duran sonra da ellerini yüzüne kapayan yaşlı kadını unutmak mümkün mü?

Yesevi Türbesinin kutsiyeti o denli güçlü ki ihtiyacı olan herkes şifa bulmak için, koca bulmak için, iş bulmak için, kariyer yapmak için, para kazanmak için, düşmanını alt etmek için velhasıl her sebepten akın akın mezarı ziyarete geliyorlar… Tesadüf o gün derin dekolteli gelinliğiyle dikkat çeken gelin ve güveyi düğün evinin kalabalığıyla türbedeydiler. Bir imam, onlar için dua okuyordu. Hemen fotoğrafladık sahneyi…

Türbenin içindeyiz… Kameralarla korunuyor Türbe… Fotoğraf çekmek filme almak yasak… Hüseyin, Kazak görevlilere Türk-

çe dersi verdiği için bizi yabancı olarak algılamıyorlar. Elimizdeki makineyi de içeri sokuyoruz böylece… Türbe içinde fotoğraf çekmeye kararlıyız! Anlam veremediğimiz yasakları çiğnemek genlerimizden geliyor herhalde… Büyük, sade bir yapı… Sadece bir ölü evi değil burası… Aynı zamanda yönetim merkezi olarak da kullanılmış vakti zamanında… Aşevi her gün yemek çıkartıyormuş mesela… Kayık şeklinde büyük karavanayı görüyoruz… Hemen fotoğraflıyoruz… Devam ediyor ve cami olarak kullanılan yere geliyoruz. Herhalde ince uzun kubbenin tam altı oluyor burası… Hiç eşya yok… Her şey basit ve sade… İki eser dikkatimi çekiyor. İlki, zaten çok meşhur. Demir bir kazan bu. Yedi metalin karışımı ile yapılmış iki ton ağırlığında üç bin litre su alabilen devasa bir kazan… Sade işlemeleriyle göz dolduruyor… Ve ikinci eser bir askılık… Fakat bu elbise askılığının bir özelliği var… Sökülüp takılabiliyor… Göç esnasında, parçalara ayırarak taşıyabiliyorsunuz.. Zekice ve kullanışlı. İlk kez kendimi iyi hissediyorum… Nihayet uygarlığa sunduğumuz bir katkıyla övünebiliyorum… Sonra sıra Büyük Sûfi'in mezarına geliyor… Dev bir sanduka bizi karşılıyor.. Herhalde, beş metre boyunda üç metre yüksekliğinde bir sanduka bu.

Melâmet hırkasını giyip de

Kul Hoca Ahmet sen kötülerin en kötüsü
Herkes buğday oldu sen samansın saman
Yoldan sapan günahlıların en cahilisin sen

diye yerinen,

Saç sakalım ağardı gönlüm kara
Mahşer günü rahmetmezsen halim kötü
Sen bilirsin amelim yok günahım çok

diye dövünen bir Sûfi'ye böylesi bir sanduka yapmanın onun felsefesini anlamamak olduğunu söylemeye bilmem gerek var mı? Ama her zaman böyle değil midir? Fikir adamları ile halk arasındaki açıdan söz ediyorum. Yesevi ile onun takipçileri arasında bu açı fazlasıyla açık duruyor…

Türbe'den çıkıyoruz.. 1993 yılında TİKA fonları ile restore edilmiş bu tarihi yapı… Şimdiki hali bakımlı, temiz ve tertipli. Çevresinde eski şehri temsilen dikilen çamur renkli uzun ve alçak sur oyuncak gibi duruyor ve eserin görkemini gölgeliyor…

Türbe'nin Timur tarafından yaptırıldığını söylemiştik sanıyorum. Ama hikâyesini yazmamıştık… Timur rüyasında Ahmet Yesevi'yi görür. Yesevi ona Buhara'yı fethedeceğini açıklar… Bunun üzerine Yesevi'nin mütevazı mezarının bulunduğu Yesi yani şimdiki Türkistan şehrine gelen Timur, mimarlarına görkemli bir eser yapmalarını buyurur. Yıl 1396'dır. İki yıl içinde hem Buhara fethedilir hem de eser tamamlanır. Sonrasında türbeye dergâh, imarethane mescit ve diğer binalar eklenerek yapı bir Külliye haline getirilir.

Timur'un, Yesevi'yi düşünde görüp görmediğini bilemiyoruz. Ama tahmin ediyoruz ki Yesevi, Timur gibi şiddeti seven bir hükümdarın düşüne girseydi Buhara'yı fethetmekten hiç söz etmez başka öğütlerle ona insan sevgisi vermeye çalışırdı… Yesevi, zaten çağının sevilen bir insanı, Pir-i Türkistan olarak ne üne ne de böyle haşmetli bir türbeye ihtiyacı vardı… Herhalde mesele Timur'un Müslüman bir Türk kentine düzenleyeceği seferde halkı yanına çekmek için yaptığı bir manipülâsyondan ibaretti… Belki de meseleye iyi tarafından bakmak gerekiyor. Buhara düştü insanlar öldü ama nihayetinde bu çırılçıplak Bozkır, görkemli bir eser kazandı 1400 yılında… Rüya deyince aklıma İstanbul'un fethinden sonra Peygamberin bayraktarı Eyüp Sultan'ın mezarının bulunması hikâyesi geliyor… Akşemseddin'in düşünde mezarın yerini görmesinin sebebi hikmeti de herhalde akılselim tarihçiler tarafından üzerinde fazla düşünmeye gerek olmadan anlaşılabiliyor. Siyaset, eldeki tüm araçların halkın

duygu ve eyleminin yönetilmesi için seferber edilmesinden ibaret değil mi zaten?

Çarşamba günü olduğu halde etraf kalabalık… Kalabalığa karışmadan, Yesevi'nin yeraltında altmış yıl geçirdiği iddia edilen dergâhına doğru ilerliyoruz… Bir kapıdan girip yerin altına doğru yolculuğa çıkıyoruz… Evet, asıl ilginç yolculuk şimdi başlıyor…

Üçüncü Bölümün Sonu

Alçak ve dar bir kapıdan karanlık ve nemli bir odaya giriyoruz… Merdivenleri inerek yerin altına doğru yol alıyoruz. Bir anda büyük bir meydanda buluyoruz kendimizi… Şaşırıyoruz. Orta yerde, bulunduğumuz dergâhın bir alman tarafından yapılmış maketi duruyor… Bu dergâh, gerçekten büyük, etkileyici ama dışarıdan fark edilmiyor bile! Ana gövde, toprağın altına gizlenmiş. Maketin yanında dergâhta kullanılan kazan ve siniler. Duvarda dev bir harita. Harita'da, Yesevi yolundan gidenlerin güzergâhları… Devam ediyoruz… Gitmek, aşağı inmek anlamına geliyor burada… Yesevi'nin yıkandığı büyükçe bir oda. Temizliğe çok önem verdiğini ve tüm dervişlerine bunu öğütlediğini söylüyor Rehberimiz İsmail… Sonra Yesevi'nin altmış üç yaşında indiği ve altmış yıl dünya yüzüne hiç çıkmayıp orada Hikmet-i yazdığı rivayet edilen hücresine inen merdivenleri görüyoruz. Hücre'ye inme izni yok. Nasıl bir yer? İnsek mi acaba? Diplomatik ilişkilerde sorun yaratmamak için merakımızı gemliyoruz. Ve hücrenin maketiyle yetiniyoruz. Bir mum, bir divit, bir hokka ve parşömen ve sadece ben'iyle birlikte altmış yılını tüketen bir Sufî…

Sonra bu inziva yerinden çıkıp üst katlara yöneliyoruz… Genişçe başka bir meydan sanki Roma'daki forum gibi… Küçük odaları işaret eden yan duvarları yıkılmış bölmeler… Dergâh'ın Büyük Türkistan'ın fikir merkezi olduğunu binanın cesametinden anlamak mümkün…

Fakat Yesevi'nin zikrindeki mânâ Türkistan sınırlarına hapsolmuş gözükmüyor; dergâhından dünyanın dört bir yanına yayılmış ve hâlâ sesiyle, fikriyle insanlığı etkileyen bir zikir bu…

Büyük sûfi'nin yaptığı kanımca çok basit. İslam'a Asya'nın kanını karıştırıyor… Göçebe kültürünün kandaşlığını içiriyor Arap göçebelerinin dinine. Ve ortaya insancıl, kâinatı kucaklamak derdinde, doğayla barışık, mala tamah etmeyen, , canlıya ve cansıza saygısını esirgemeyen, kendini abartmayan ama kendisiyle hesabı olan, dünya işlerinden el etek çekmeyen, şeffaf, her şeyiyle meydanda ve meselesi gönüllerle olan bir din felsefesi ve tarikat ortaya çıkıyor…

İslam'ın şartlarına yeni maddeler ekleyen Yesevi, her şeyden önce sözü yumuşak söylemenin altını çiziyor.

Sünnet imiş kâfir olsa incitme sen
Gönlü katı kâlp kırana Allah küser
Allah hakkı öyle kula cehennem var
Bilginlerden işiterek dedim bunu (ben y.n)

Bir Devlet Başkanı ve siyaset adamı olarak peygamberin sünnetinde yumuşaklığın ne derece hüküm sürdüğü tartışılabilir belki ama sûfiler her zaman sözü yumuşak söylemeyi Kâinatın özüne saygı olarak gördüler… Yunus Emre'nin **yaradılanı yaradandan ötürü sevmesi** bu saygının en açık ifadesi değil midir? Yunus'un hocası Ahmet Yesevi ise gönülleri katı olup kâfirleri incitenlerin dahi kendi cehennemlerine kapı açtığını bildiriyor. İktidar mücadelesinin kâfirlere ve hatta Müslümanlara karşı hoşgörüyü nasıl ortadan kaldırdığını görmek için ise İslâm tarihine bakmak yeterli… Peygamber aleyhinde şiirler kaleme alan Kadın şair Asma Binti Mervan'ın, gece yarısı evinde uyurken çocuklarının gözleri önünde Umeyr tarafından öldürülmesi ve bu cinayetin peygamberce onaylanmasını açıklamak pek kolay değil. Ve siyasetin kanlı elinin İslam'ın

en seçkin halifelerinin bedenlerine, en kutsal mekânlarda uzanabilmesi, Ömer'in, Ali'nin ve Osman'ın görevleri başında öldürülmeleri bir başka örnek… Ve belki de asıl trajik olanı ise **kâinatın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı** iddia edilen Peygamberin öz be öz torunlarının, bu iddiaya iman etmiş müminler tarafından Kerbelâ'da katledilmeleridir. Ahmet Yesevi, tüm bu tarihsel arka plana rağmen, İslam'ın özünde barış ve hoşgörü bulabiliyor. İnsan ilişkilerinde sertlikten yana olmamayı dinin şartı seviyesine çıkararak siyasetin katılaştırdığı İslam'ı belki de özüne döndürmeye çalışıyor.

Ne acıdır ki hoşgörüsüzlük ve ötekine hayat hakkı tanımamak İslam Tarihinden bugüne uzanıyor. Yesevi yolunun Anadolu'daki temsilcileri olan Alevilerin, dinsizlik ve Komünizm iddiasıyla Maraş'ta nasıl bir vahşetle karınları deşilerek öldürüldüğünü hatırlamak, tüm bu tarih bilgimize rağmen hâlâ bizi şaşırtıyor.

Yesevi için İslam'ın diğer bir şartı ise bilim öğrenmek…

Nâdân dediği cahillere karşı tavırlı.. Tabii buradaki cahilden tam olarak ne anlatmak istediğini bilmek gerekiyor… İhtimal ki sıradan insanlardan öte dinde taassubu öne çıkaran, dogmalarla yaşayan, sorgulamayan kişiler anlatılmak isteniyor. Nihayetinde Sufi, aşk ile Allah'ı arayan bir mürid olarak her zaman kendisiyle hesaplaşma içinde değil midir? Belki de Nâdân ifadesiyle bu hesaplaşmasını sona erdirenleri hedefliyor Yesevi…

Nâdanlardan işitmedim bir güzel söz…
…
Nâdân ile geçen ömrün boşa geçer
…
Bir şey umma nâdânlardan kadrin bilmez
Karanlıkta yolu sorsan yol göstermez.
…
Nâdânlara mana sırrı demek olmaz.
İnci cevher ucuz ucuz satmak olmaz
Ethem gibi dünya derdi koymak olmaz
Koymak olmaz pir dediğin yapmayınca…

Yesevi'nin şikâyetlerindeki şiddet herhalde kendi tarikatına ve önerdiği yola karşı yükselen muhalefete de işaret ediyor olsa gerek… Yesevi kendini sufi olarak tanıtan ama bir sufi gibi yaşamayıp halkın sırtından geçinenlere karşı da öfkesini dizeleriyle yansıtıyor… Bu sufilerin başka tarikatların müridleri olduğu ve bu tarikatlarla belki de siyasi bir çekişmenin varlığı hissediliyor.

Nihayetinde Yesevi dizelerinde herhalde kendi müridlerinden söz etmese gerekir…

Sofi olmaz ne yapsın
Evde yapar işi yok
Sofilik dava kılar
Halka verir aşı yok
Ah vah eder durur da
Gözde damla yaşı yok

Görünüşün sofi de
Asla İslam olmadın

Sofi olup nefs için
Her an kapıya bakar
Hediye geldi mi der
Gelen kişiye bakar
Allahın lanetini
Her an boynuna takar

Görünüşün sofi de
Asla İslam olmadın

Sofi gamsız yürürsün
Dane tespihi alıp
Dünyaya mağrur olup
Dini arkaya salıp
Kork artık gel kork şimdi
Gel Tanrıya yalvarıp
Görünüşün sofi de
Asla İslam olmadın

Sofilik böyle midir

Daim işin gafletle,
Dane tesbih elinde
Dillerin gıybet ile
Göğse sille vurursun
Kötü nefs izzet ile

Görünüşün sofi de
Asla İslam olmadın

İslam içinde tarikatlar arasındaki mücadelenin ipuçlarını veriyor kanımca bu dizeler…

Sufilik ve tarikat teşkilatını kendi siyasi ya da ticari kaygıları için kullanan, sufiliği geçim kapısı haline getiren diğer tarikatları, Yesevi, bu şekilde topa tutarken, bu sahte sufilerin son nefeslerinde bile "İman nurundan" uzak olacaklarının altını çiziyor…

Yesevi, kendi müridlerinin hayatlarını idame ettirecek işler yapmalarını öğütlemiş ve kendisi de tahta kaşık ve benzeri araç gereç işleyerek geçimini sağlamıştır.

Nihayetinde Ahmet Yesevi de her sûfi gibi dünya malı ve zevkleriyle arasına mesafe koyarak yaşıyor ve bu mesafenin açıklığını Hikmet'inde dile getiriyor.

İşte enfes dizeler

Ahmet sen sofi olsan
Sofilik kolay değil
Dünya malı sevmedi
Dünya malı sevenler
Biliniz insan değil

Görünüşün sofi de
Asla İslam olmadın

diyerek Yesevi yine melamet hırkasını giymekten yani özünü hakir görmekten vazgeçmiyor ve hasımlarını eleştirdikten sonra kendisini de yerin dibine batırmakta asla beis görmüyor…

Dünya malını sevenleri insan olarak bile kabul etmeyen bir Sufi var karşımızda… Hani bir adım ötesi Komünist felsefe olacak ama mistisizm eşikte nöbet bekliyor ve bu kavuşmaya engel oluyor.

Yesevi'nin dünya malı hakkındaki keskin değerlendirmesi ortak mülkiyetin yeni yeni çözülmeye başladığı Asyaik Türk kabileleri için yabancı bir şey değil aslında… Sufilik bu anlamda kabilelerin eski dinleriyle kucaklaşıyor…

Ve büyük sufinin dergâhında kadınlara kucak açması da yine Asya Türklerinin yaşam tarzıyla uyumlu… Yesevi'nin tarikatı gerçekten bir umutsuzluk yolu değil. Özellikle kadınlar için… Kadın, erkekle birlikte sohbetlere katılabiliyor, fikir beyan edebiliyor, yorum yapabiliyor ve erkekle birlikte zikredebiliyor… Fakat sadece bugün değil o dönemde de bu uygulama özellikle **Arap İslam Merkezine** yaklaştıkça tepki çekmiş Yesevi'nin tarikatına karşı kuşkular ortaya çıkmıştır. " … bu hususlarda ortaya çıkacak dedikoduları önlemek için Ahmed Yesevi bir test de uygular. Ergenliğinden o güne kadar cinsiyet organı mahalline sağ eli ile değmemiş bir dervişini aramış ve bu nitelikteki tek dervişi olan Celal Ata'ya bir cam kap içerisine yerleştirdiği köz ve pamuğu yan yana koyarak vermiş ve Horasan'daki dedikoduculara göndermiştir. Horasan'a kadar gelen közün ateşi hiç sönmediği gibi pamuğu da tutuşturmamıştır. Bu durumu tespit etmek için toplanan alimlere Celal Ata der ki " Garazsız olarak –art niyet taşımadan- ve irade ile olmaksızın kadın ve erkekler bir mecliste Allah'ı zikretseler kalplerini Allah kendi harareti ve Tanrılığının cezbesi ile tasarruf ederek hain düşüncelerin istilasından saklasın.." Bunu işiten Horasan uleması iddialarından vazgeçtiler ve istiğfar ettiler. Bu durumu izah için Hazini, "Kıyamet günü Arasat meydanında bir araya gelen Allah'ın halkı dehşet ve hayretten nasıl birbirlerinden habersiz kalırlarsa zikrullah meclisi de evliyaullah şerefinden kıyamet

günün gibidir" demekte ve zikir meclisinde hasıl olan manevi hava ile kadın ve erkeğin birbirlerinde habersiz kalacaklarını -veya kalmaları gerektiğini- dervişane bir nezaket ile ima etmektedir."**(Vikipedia.org. Ahmet Yesevi maddesinden)**

Pamuk ve közün yan yana olmayacağını beyan edenlere karşı Yesevi'nin tezi, meselenin gönülde olduğudur. O dönemde muarızlarını ikna etmiş gibi gözüken Yesevi bugün kadın ve erkeği "fıtratları" gereği birbirinden koparan dini yorumları görmüş olsaydı ne derdi acaba?

Şurası kesin ki Yesevi'nin kadın erkek ilişkilerindeki metodu ile Merkez İslam yorumu arasında ciddi bir fark bulunmaktadır… Merkezî İslam, kadını sadece gündelik hayattan çıkarmakla kalmamış kesin hükümlerle kadının statüsünü erkekten aşağı ve değişmezlik hükmüne bağlamıştır… Kadının erkekten bir gömlek aşağıda olduğu hükmü eğer İslam'ın bir numaralı yazılı kaynağında er alıyor ve bu statü, zaman ötesi olarak tanımlanıyorsa o halde bin yıl önce de bugün de ve bin yıl sonra da kadın her zaman erkeğin iradesine tabi olmaya mahkum olacaktır.. Aslında bu mahkûmiyet, Kuran'a göre yapısaldır ve kadın erkeğin yönetimine ihtiyaç duymaktadır…

Bu kadın tanımı nedeniyledir ki bugün Türkiye, İslam dünyasının modern ülkesi olarak öne çıkarken kadın erkek ilişkilerinde Yesevi'nin yorumuna uygun yaşayan Kazakistan Türkiye ile kıyas kabul edilemeyecek kadar modern ve ileridedir. Ve çok açık ki Kazakistan kadın haklarında bugünü yaşıyorsa Türkiye henüz ortaçağ aşamasındadır… Ne yazık ki bu sözlerde bir abartı bulunmamaktadır… Karşılaştırmada, yasal düzenlemelerden öte gündelik hayatta kadının yeri ve etkinliği dikkate alınmıştır.

Dönüş…

Dergâhtan çıkıyoruz… Kazak görevlilerle ki hepsi kadın, vedalaştıktan sonra hazırlıklarımızı yapmak üzere otelimizin yolunu tutuyoruz… Türkuaz kubbelerin altında İsmail bizi son kez fotoğraflıyor… Acaba bizde mi tavaf etsek… Hani kısmetimiz açılır falan… Yorulduk. Tavafa halimiz kalmamış durumda… Son kez türkuazı içimize çekip ayrılıyoruz uhrevi mekândan…

Fakat bir kez daha Kentau yolları gözüküyor Murad'la bana… Yine step yine sonsuz düzlük, gri gökyüzü ama dingin… Kentau'ya varıyoruz. Bizim de Murad'la birlikte ortak tebliğ sunduğumuz "**Ortalık Asya'nın Entegrasyonu Kongresi**"ne gelen akademisyenlerle karşılaşıyoruz… Henüz dönmemişler diğer Türkî Cumhuriyetlerdeki üniversitelerine… Türkiye'de görüşmek üzere vedalaşıyoruz. Şehre geliş sebebimiz ise bir davet… Doktor Ahmet Şimşek ve kıymetli Kazak Eşi Reyhan Hanım bize güzel bir akşam yemeği sunuyorlar… Kazak mutfağının seçkin örnekleriyle son damak temasımız… Ve enfes bir vişne şarabı ile pembeleşiyoruz. Küçük kızları Tomris'le oynamak güzel… Türkiye'yi hatırlıyoruz yine ama bu kez özlemle… Muradın ikizleri var, henüz bir yaşına gelmemiş. İlyada, kızım, ne yapıyor acaba?

Dönüş vakti geliyor nihayet…

Kıymetli hocamız Cevdet Küçük ve Veli Ekin üstadımızla vedalaşıyoruz… Yesevi Türbesinin resmeden küçük halılar armağan ediyor Veli Üstad. Altı bin kilometre yoldan sonra şu anda Kitap odasının tam ortasında duruyor.

Her şey hiçlik de olsa geçiciliğimizi sabitleyen kalıcılıklar arıyoruz kendimize. Resimler, fotoğraflar, bir iki satır mektup, bir hüzünlü dize… Ve ben; nihilizmin kıyılarında yürüyen ben; yine de işte, Aslan Bab'ın türbesini görüp hayıflanıyorum… Neden o çağlardan daha fazla eser kalmamış dokunabileceğim? Neden aslında köklerimize dokunmaya geldiğim bu coğrafyada görkemli şehirlerimiz

yok bin yıl öncesinden kalan? Söylediklerim nasıl da çelişki içeriyor aslında, biliyorum! Göçebe olmasaydık şimdi, muhakkak Türkiye Türkleri olmayacaktı… Osmanlı bu haliyle olmayacaktı. Balkanlar olmayacaktır bu haliyle… Steplerde görkemli şehirler kurulmadığı için belki de Osmanlı görkemiyle parladı üç yüz yıl İstanbul'da… Yine hiçlikten hiçlik mi çıkartıyoruz… Hayır değil değişimden değişim çıkartıyoruz daha çok… Köklerimizi ararken bu köklerin dört bir yandan geldiğini ve dört bir yana dağıldığını bilmek gerekiyor… Sahi kökümüz nerede bizim? Asya'nın içlerinde mi? Yoksa Galata'da mı? Yoksa Üsküp'te mi? Peki Girit ve Selanik'te mi? Ya da Kale-i Kifeda'da mı?

Yürüdüğümüz topraklar bomboş olsaydı biz şimdiki biz olabilir miydik sahi?

Yesevi'nin talebesi Mevlana bize sesleniyor:

Kim olursan ol gel…

Sahi kimiz biz? O gelenler kimdiler? Sahiden kim? Ve gidenler nereye gittiler? Nasıl gittiler? Neden gittiler?

Sorular aklıma, hayır yüreğime batıyor.

Türkçe konuşuyoruz… Kazak bir çocukla ne kadar rahat anlaşabiliyorum… Murat Agay'ına "Otur!" diyor Asya Türkçesi'yle iki yaşındaki Gohar Bebek… Oturuyorum. Altı bin kilometre öteden geldiğim halde onu anlıyorum. Ben o bebeğin ulusundanım… Ama aynı zamanda Girit'te atıyor kalbim… Symnra'nın bir parçasıyım… Ve bu toprakların eski sahiplerinin… Sahi kim eski kim yeni? Kim nereden gelmiş kim nereye gidiyor… **Agay Ağa Ağabey ve Aga**… Kimin dili önceden kiminki sonra… Kazakçadan Yunancaya akan bir dil var, bir nehir…

Mevlana ne diyor?

Kim olursan ol gel!

Avusturya İşçi marşı ne diyor peki?

Dil farkı bilmeyiz din farkı bilmeyiz sanki doğduk bir anadan…

Sanıyorum bir anadan doğmuş olmanın ideolojisiyle, yani başka bir dünyanın tahayyülü ile Babil Kulesini yükseltmek gerekiyor el verip…

Yoksa yıldızlara hayat götürmeye kalkan insan soyunun dünyaya ölüm indirmesi içten bile değil. Nazım'ın dizeleriyle…

Ama bu büyük kardeşliği büyütürken Uzak Asya'daki köklerimizden alacağımızı almak vereceğimizi vermek de bir başka güzellik değil mi? Hani bize ait bir şeyler var burada ve bu sadece kelimeler değil… Hafızamızın bir bölümü burada kalmış… Dilimiz var gürül gürül bir nehir… Akıyor bu topraklarda… Anılarımız var hatırlamamız gereken… Ve oradan yedi bin kilometre uzağa, Üsküp'e uzanan hatıralar bunlar…

Tüm bu hatıratın sadece Türkçe olmadığını ve bütün dilleri bütün yerel kültürleri kucakladığını bu topraklarda herkesin harman olduğunu düşünüyorum… Ama Türkçenin kardeşliği ne güzelmiş… Tadına varıyorum.

Her ayrılık bir büyük bütünün ışığı olmalı diyorum…
Bir büyük bütün, içindeki farklılıklarla güzel diyorum…
Zerrede bütün, bütünde zerre, hepte bir; birde hepiz…
Diller ve kültürler farklılık değil zenginlik olsa gerekir diyorum…
Bir düş uçuruyorum…
Bir kardeşlik düşü uçuruyorum.
Bağlardan çaldığım üzümleri yine yemek istiyorum yaslanıp mavi göğün göğsüne…
Bundan vazgeçmiyorum…

Kırk yaşında bu düşten vazgeçmiyorum ve bir düş uçuruyorum mavi göğün göğsüne…

…

Saatler, yirmi dörde doğru gece vardiyasına girerken, Çimkent'ten havalanan uçağımız Almatı Havaalanı'na iniyor. Böylece altı saatlik bekleyişimiz başlıyor. Kongrede tanıştığımız bir başka Mülkiyeli genç dostumuz Volkan gelseydi Almatı'nın gece fotoğraflarını gözlerimizle çekebilirdik. Gelemedi. Bize de bir kafeyi mekan seçmek düştü Murad'la hiç uyumadık. O ders notlarını karıştırıyor ben Namık Kemal Zeybek'in Ahmet Yesevi üzerine kitabını okuyorum. Uykusuzluğa direniyoruz. Uçağı kaçırmamak gerek değil mi? Murad'a Divan-ı Hikmet'ten şiirler okuyorum… Arada step gecesinin keskin serinliğine çıkıp dirilmeye çalışıyoruz. Kitabı bitiriyorum… Güzel bir insanmış bu Yesevi… Zaten her dinden sûfileri severim…

Yine de mistisizm doğayı kırmak değil mi?

Ne diyordu Freud: "Din insanların çocuksuluğuydu ama artık büyüme vakti gelmedi mi? Artık insanlar, şu kâinatta yalnız başına olduklarının ve mânâsızlığın ayırdına varıp kendileriyle hesaplaşabilmeli bu derin yalnızlık duygusunun tüm sancısına rağmen özgürlüğün ne demek olduğunun farkına varabilmeliler… İnsanlar artık büyümeliler…

Freud'u seviyorum…

Çıplak, korkutucu, huzursuz. Ama yalansız ve doğal…

Sabah oluyor. Gün ışıyor. Kazak Güneşi veda için doğuyor bu kez. Gerçekten güzelmiş stepte gün doğumu. Uçağa biniyoruz… Koltuklarımıza yerleşiyor ve altı saatlik azaba başlıyoruz. Bu kez uykunun hükümranlığında yolu hissetmiyoruz bile.

Kitap Odası, İlâhiyat, İzmir, 29 Mayıs 2006 Pazartesi, Saat 06:29